BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

LUCEAFĂRUL

REVISTA REGIONALEI BĂNĂȚENE A «ASTREI»

BIBLIOTECA CENTRALĂ
„ASOCIAȚIUNII"
SIBIIU

TIMIȘOARA
MARTIE—APRILIE 1938.

88612

ANUL IV. - SERIA II. Nr. 3-4.

„LUCEAFĂRUL"

REVISTA REGIONALEI BANAŢENE A ASTREI

Apare lunar, sub direcţia unui comitet de redacţie.

CUPRINSUL:

		Pag.
Vasile I. Ijac:	Reminiscenţe primitive în muzica românească	1
A. Parţanu:	Prigoana, repr. din *„Craiul Munţilor"* . .	6
Mia Cerna:	Clopoţeii amintirilor (Nuvelă)	9
Anatole Chircev:	Peisaj bănăţean (Eseu)	33
Corneliu Sav:	Poezii, repr. din *„Infloriri"*	45
Ilie Ghenadie:	Un călător francez prin Banat	48
Gh. Atanasiu:	Influenţe dăunătoare în băştinaşul nostru graiu	56
Mia Marian:	D'Annunzio, portret	60
Cronica plastică:	*Ştefan Gomboşiu:* Expoziţii—Sindicate . .	62
Note:	Marginale, *Pag. Lit.* Ianuarie-Februarie 1938 *(A. Ch.)*	66
Cartea bănăţeană:	A. Parţanu: *„Craiul Munţilor"*, Corneliu Sav: *„Infloriri"*; Tr. Topliceanu: *Eftimie Murgu* (V. A.)	71

INSTITUT DE ARTE GRAFICE „TIPOGRAFIA ROMÂNEASCĂ" TIMIŞOARA.

Reminiscenţe primitive în muzica românească

de **Vasile Ijac**

Pendula evoluţiei noastre artistice este în plină mişcare; ca rezultatele să fie corecte şi adecvate recerinţelor noastre naţionale, e nevoie de cunoaşterea sumară, simplă dar elocventă a elemntelor constitutive ale cântecului nostru poporal, cu toate caracterele lui de prospeţime, ingeniozitate şi grandoare.

Pentru importanţa istorică şi evolutivă a acestei probleme, vom împărţi creăriile colective ale muzicii noastre poporale în: artă vocală profană, artă bisericească şi artă instrumentală.

Inceputul muzicii noastre profane este sclipirea luminoasă a trecutului nostru de cel puţin 2000 de ani, din care ne-a rămas o zestre de creaţiuni fondate pe expresia naturală a sentimentelor izvorîte din rezervorul atavic al acestui neam cu însuşiri atât de nobile. Din istoria confuză, neclarificată a tuturor începuturilor, vom lua numai reminiscenţele primitive din epoca naşterii neamului nostru ca: *descântecele,* formă intermediară între cântec şi declamare, apoi *paparuda* şi *bocetele.*

In lipsă de izvoare vom trata această chestiune cu referinţe şi exemplificări pur locale, adecă bănăţene.

Prototipul artei muzicale este *descântecul,* din care derivă ritmul, tehnica cântecului, lirismul. Din practica magiei omul a trecut la credinţa religioasă şi cultul organizat; dela credinţă a ajuns uşor la sentimentul direct al naturii. Printr'o evoluţie indeterminabilă istoriceşte, aceste trei faze contopite sau modificate dar totuşi conservându-şi forma generală, relevează indisolubil structura umană compusă din credinţă, imaginaţie şi sentiment şi permit regăsirea magicianului primitiv în artistul modern.

Magia s'a născut la Perşi, după unii moderni la Egipteni şi Caldeieni. Se găseşte în tot cazul la toate popoarele. E deajuns să observăm universalitatea ei în timpul modern pentru a conclude generalizarea ei la primitivi. Primitivii şi semicivilizaţii, din cari fac parte şi mulţi din ţăranii noştri români, asi-

mileză toate fenomenele cari ating imaginaţia lor. Creşterea unei vegetale, timpul bun şi furtuna, durerile, plăcerile, viaţa şi moartea; totul i se pare lui manifestarea unei forţe oculte sau a unui spirit, cari, deşi ulterior s'a transformat în interminabilul şir de zei, zeiţe ori alte forme de credinţă mai mult sau mai puţin acceptate ori asimilate, totuşi în fond transformarea definitivă şi generală a acestor moşteniri preistorice este imposibilă, fiindcă descântecul magia persistă, în mijlocul celor mai fantastice realizări tehnice, în plin centru de civilizaţie şi progres.

Pentru a avea influenţă asupra forţelor oculte, primitivul a inventat cântecul magic sau descântecul, care uşor poate fi determinat prin dovezi istorice şi folklorul interpretat ca rezultatul unei tradiţiuni foarte îndepărtate.

Sunt descântece contra muşcăturii de şarpe, contra diferitelor boli, pentru vite, pentru a obţine şi opri ploaia, pentru a provoca dragoste, pentru invocarea fantomelor şi îngroparea morţilor.

Cele mai multe din aceste descântece sunt cuvinte repetate incoherent. Unele au numai ritm, altele ritm şi melodie. Sunt şi descântece în cari cântecul, muzica instrumentală, cuvintele şi dansurile sunt contopite, echivalent cu o polifonie modernă. Dansurile primitivilor şi semicivilizaţilor au caracter magic (mimetizm). Efectele şi reputaţia farmecelor pentru adepţii ei sunt miraculoase, atotputernice. Resursele şi fenomenele de realizare a magicianului sunt multiple; amestec de substanţe diverse, arderea anumitor obiecte, fasonarea anumitor imagini etc., dar toate într'un inseparabil acompaniament de cântece, care însă din păcate la noi încă nu au putut fi notate, fiind virtutea lor rezervată numai privilegiaţilor şi pentru o singură persoană fără auditor. Originea acestor descântece la noi este pierdută în negura timpurilor, indeterminabilă istoriceşte şi inpenetrabilă unor cercetări obiective şi temeinice, fiindcă ne civilizăm cu o viteză care sufocă aceste reminiscenţe preistorice, înainte de a realiza captarea lor prin aparate fotografice şi fonografice.

Totuşi unele din aceste manifestări magice cari prin caracterul lor public sunt arhicunoscute, au fost notate şi studiate temeinic, astfel sunt *paparudele* şi *bocetele.*

Paparuda, păpărugă, duduroaie (păpălugă în Moldova; paparuie şi băbăruţă în Transilvania; băbărugă şi dodoliţă în Bihor) este un descântec pentru a obţine ploaia, rit magic imitativ, a cărui obârşie trebuie căutată la indieni.

„Paparuda" este un ţigan sau ţigâncuşă, mascaţi şi împodobiţi cu crengi verzi de boz sau răchită ori alte verdeţuri, cari umblă din loc în loc pe la casele gazdelor jucând pe un cântec unison, acompaniat de o asistenţă care recitează rugăciuni de ploaie, iar gazdele, în cinstea şi folosul cărora s'a aranjat acest spectacol, udă leoarcă „păpăruda". Credinţa ţăranilor este, că apa ce curge şiroaie de pe paparude prin magia imitativă a rugăciunii lor, va aduce necondiţionat ploaia mult dorită, pentru care actorii spectacolului „păpărudă" primesc remuneraţii materiale, ca: bani, ouă, făină etc.

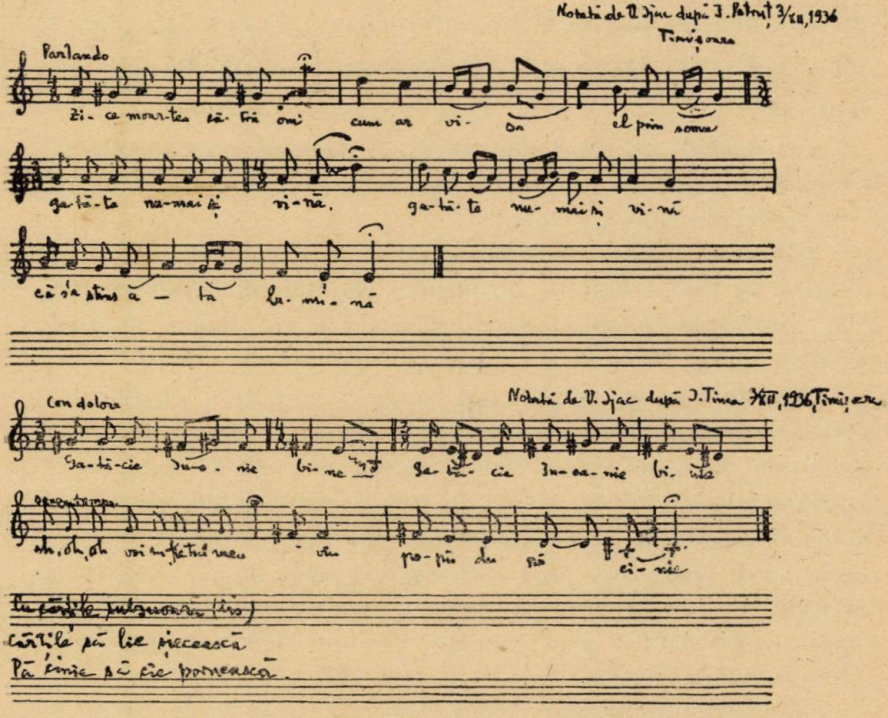

Acest obiceiu îl găsim şi la indieni, aproape întocmai conform folkloristului Frazer. In unele regiuni câte un *rag* (cântec magic), corespunde pentru fiecare sezon al anului şi nu este permis să fie cântat decât la timpul său, în caz contrar atrage după sine penitenţe incalculabile, ca ex. citez din „Histoire de la musique" de I. Combarieu „In plină secetă, o tânără fată a cântat inocent pentru a-şi exersa vocea *rag Maig Mullar* care corespunde sezonului de

ploaie, prin care atrage o undă de ploaie ce se revarsă peste întreg Bengalul scăpând astfel întreg ţinutul de foamete. Dealtfel astfel de cântece mai găsim încă în Africa de Nord la Tunis, dans cu cântec predominant, combinat cu ritul manual al magiei, ceva mai apropiat de „paparuda" noastră ca formă.

Autorul arab al lui „Livre pour adoucir le temps par la connaissance des airs" zice: „Când un izvor este prea sărac şi voim să-l augmentăm, este nevoie de 7 băeţi frumoşi, cari ştiu să cânte din *oud* cunoscând bine ritmul şi cu o voce frumoasă. Ei vor cânta în ansamblu un cântec particular timp de 3 ore şi izvorul va avea apă multă în cât picioarele lor vor deveni ude".

In America de Nord este un mare dans al ploii, un fel de balet, iar o legendă japoneză atribue însăşi originea muzicii unui astfel de cântec magic.

Obiceiul „păpărudei îl găsim ca şi la noi la bulgari, sârbi şi greci, la cari e numită „pirpirună", la romani aminteşte despre descântece magice pentru ploaie Lucian, Phars V. apoi Seneca, Quoest. nat. 4, 7.

Bocetul este de origină tot magică, însă de o valoare artistică mult superioară formelor preistorice ca descântecele şi păpăruda. Este un cântec foarte vechiu care după Plutarch se atribuie fabulosului Linus şi e la Greci expresia durerii, parte obligată în riturile funebrale. Multe din formele bocetelor lor: solo, coral, alternarea între solist şi cor, apoi duo se găsesc ca prototipi într'un program de muzică funebră modernă. Noi le-am moştenit dela ei prin Romani, care au imitat şi developat cultura antică greacă.

Romanii intrebuinţau la funerarii flauţi şi pentru a pune limite excesivităţilor la ceremonii prin legea celor 12 table s'a limitat numărul lor la 12. In epoca lui August aceste flaute (după Horaţiu) erau din metal şi rivalizau cu trompetele. Pe lângă muzica instrumentală aveau şi pe cea vocală. La moartea lui August cântecele funebrale au fost executate de băieţi şi fete din familiile patricienilor. Noi am moştenit bocetele pur vocale.

Bocetele noastre sunt de 2 feluri: după bătrâni şi după tineri. Ambele au un caracter recitativ şi sunt cântate exclusiv de femei (bocitoare), bătrâne cu experienţe în această meserie.

Înainte de răsăritul soarelui să cântă în Banat la casa mortului *zorile,* bocet cu text şi melodie precisă. Nouă bătrâne se aşează pe o scândură cu faţa spre răsărit.

Zorile durează în fiecare zi înainte de revârsatul soarelui până la îngroparea mortului. In cursul îngropăciunii sunt bocetele cu text şi melodii, apoi şi improvizări după împrejurări, dispoziţie şi imaginaţie. Unele din ele sunt de o frumuseţe emoţionată, răspândite în toate ţinuturile locuite de români.

Pentru studiul acestor forme s'au făcut unele investigaţii destul de importante, ca de ex. în culegerea lui Sabin V. Drăgoi marele nostru compozitor „122 Melodii poporale" din judeţul Caraş, îndeosebi din valea Almăjului, o lucrare de cea mai mare importanţă pentru cunoaşterea folklorului nostru bănăţean,

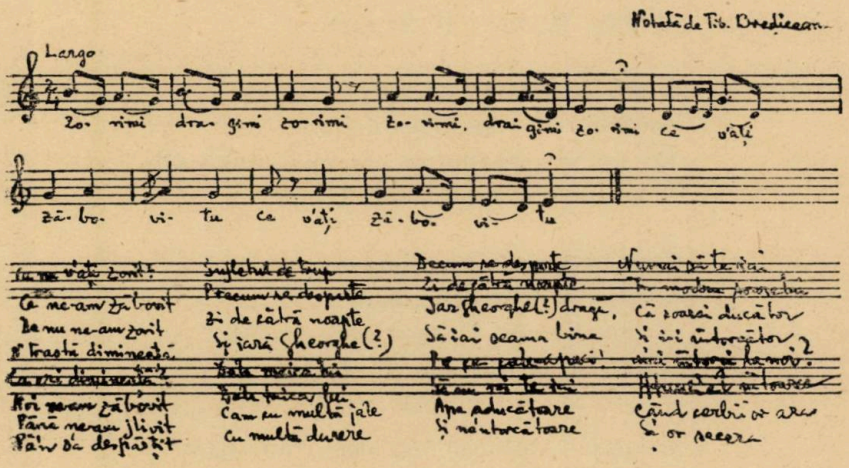

în care găsim exemple admirabile de bocete, apoi de Béla Bortak în „Volksmusik der Rumänen von Maramureş".

Dintre toate formele primitive *bocetul* din care se revarsă ca un torent durerea şi groaza morţii, are o dublă valoare istorică şi artistică. Aparţine genului *vocal* fiindcă este considerat ca o parte anexă a ritualului bisericesc la înmormântări. Conţinutul textului tragic complectat cu o muzică expresivă ilustrând durerea apoi gemetele rudelor, prietenilor, asistenţei în general; produce efecte sincere, dureri, cari resfrâng într'o atmosferă încărcată de suferinţe, groaza morţii.

Concluzia unei mature reflexiuni, excludând hipotezele funebre, este că poporul românesc nu este numai *constructiv* ci şi *expresiv,* ceeace în arta muzicii constituie principalul privot al sensibilităţii pentru interpretarea şi creiarea frumosului.

PRIGOANA*)

de *A. PARŢANU.*

Tribunul se 'ntoarse în munţii stîncoşi
pe-acolo, să-şi poarte calvarul,
din leagănul mîndru păstrat de strămoşi
din nou să măsoare hotarul;

s'adune din gloata Romînilor săi,
în sbor, legiuni glorioase
şi iar să colinde din munţi peste văi
cu sepe, cu furci şi cu coase...

E gol de biserici şi totu-i pustiu,
Romînii s'au dus, părăsindu-l;
dar nu se 'nspăimîntă un moţ pînă-i viu
de-ar fi să se lupte chiar singur!

Căzu însă grabnic, răpus de poveri,
ca şoimul lovit de-o săgeată:
— „O! Cerule! Unde-s eroii de ieri
„prin Turda din nou să străbată!"

*

Străjerii habsburgi răscoleau, întrebau:
în care cuibar se ascunde?
In sate, pe drumuri, prin codrii pîndeau;
pe unde nici vînt nu pătrunde.

Cu cugetul paşnic, tribunul bătea
cărările, fără să ştie
că gărzile cată pierzania sa
şi 'n taină, urzesc viclenie...

Aşa, într'o zi liniştită îl prind
şi'n tenmiţă vor să-l îngroape.
La Alba toţi Moţii s'adună, sărind,
din lanţuri, cu toţii, să-l scape.

*) Reproducere din **„Craiul munţilor"**, apărut de curând.

Furtuna ţâşneşte, în flăcări de rug,
dar Iancu-i îndrumă spre bine:
— „Luptaţi pentru neam! Scuturaţi-l de jug
„Luaţi-vă grija de mine!“

Cu lacrimi în ochi risipindu-se toţi,
plecară acas' cu durere.
E grea suferinţa sărmanilor Moţi
că regele munţilor piere!...

*

Pe craiul din munte desculţ şi zdrenţos,
din Alba 'n Sibiu, îl purtară,
aşa, dintr'o temniţă 'n alta, pe jos,
In lanţuri legat, ca pe-o fiară.

Să-l vadă înfrînt, umilit, în genunchi,
să plîngă, cerîndu-le milă.
Dar, el e senin, neclintit ca un trunchi
şi mîndru, că toţi se uimiră...

Spre el, căpitanul sări furios,
văzându-i dîrjenia mare:
— „Eşti regele munţilor? Cîine zdrenţos!
„dar unde-s oştirile tale?

— „Ca frunza şi iarba; în munţi şi cîmpii,
„întreaga Austrie geme.
„Odată şi-odată, ei tot vor răzbi
„că neamul valah nu se teme!“

Sări căpitanul, ca vîntul turbat,
spre omul din lanţ, pălmuindu-l,
acesta privea liniştit spre soldat,
de sus pînă jos măsurîndu-l:

— „Admir vitejia cu care loveşti
„în omul legat ca o fiară,
„ţi-e frică de craiul cu straie moţeşti,
„sau vorbele lui te'nfioară?“ —

Mereu suferința lui Iancu spori,
ca focul Saharii de cruntă
și'n sufletu-i trist în curând răsări,
ca'n vis, o vedenie sfîntă:

El vede pe omul cu chip îngeresc,
pe frunte-l înspină cununa,
îl judecă lumea, cu bice-l isbesc
și urlă iudeii într'una...

In drum spre Golgoat, îl vede, senin
cum sue cu crucea pe spate
și 'n urmă-i, cu furie, gloatele vin,
ca clocotul mării 'nspumate...

Din zarea deschisă lumini se desfac
și cad să-i aline durerea:
— „O! Iartă-le Doamne, că nu știu ce fac!"
Și 'n funduri mijea „Invierea"...

Clopoţeii amintirilor

La Tanti Titi

MOTTO: Sunaţi, sunaţi dragi clopoţei ai amintirii mele, cu chlinchet de argint şi svon subţire de cristal, cum mi-au sunat ghioceii de deochiu, cusuţi pe brăţări de panglici roz de inima temătoare a mamii, în joaca mânuţelor din leagăn; cum mi-a sunat clopoţelul dela gâtul mieluţei alungate; ca svonul zurgălăilor dela sania călătoriei mele în poala părinţilor — şi ca toţi ceilalţi clopoţei, cari au încântat auzul fraged şi inima svâcnitoare a copilăriei mele.

In liniştea încropită de căldura zilelor de Iunie, pendula din camera de dormit a învăţătorului Cornea din Lăbăşel, cârâi de patru ori, sunet însoţit de patru guturale, cucu, cucu. Tanti îşi luă cu mişcări mulcome ochelarii de pe nas, strânse în coşuleţ dantela subţire la care croşetase şi se ridică dela măsuţa de lângă fereastră. Era măruntă la stat, cu umerii înţepeniţi aşa, că nu-şi putea întoarce cu uşurinţă capul în dreapta şi stânga, ba îşi trăgea uşurel şi un picior după ea... Dar în ochii ei se coborîseră două picături de cer limpede, spălat de ploaie de vară, mâinile albe şi subţiri aveau catifelări de crin, glasul i-l împrumutase un cheruvim — şi zâmbetul ei croia cărare de lumină până la cel cu care vorbea... Iar cununa pletelor grele, coajă de castană, îi vrăjeau în jurul capului o aoreolă de feciorie neintinată.

— Ria, vină, că trag ceasu!

Din colţul unde mă jucam cu păpuşile fiertatei Victoria, verişoara mea plecată la vârsta de opt ani pe alte tărâmuri, pline de mister şi necunoscut, mă sculai numai decât şi mă apropiai de orologiul cu trei plumbi, atârnaţi de lungi sfori de zale metalice.

Tanti Titi luă un scăunel, pe care urcă şi prinse a trage cu grije, dar îndemânatec, una din sfori.

Svrrr... făcu metalul constrâns să se plimbe în jos, tră-

gând în sus povara plumbului greu, un zornet ce-mi pricinuia o plăcere curioasă, prin muzica-i atonală.

— Svrrr... făcu al doilea plumb, şi mai aprig.

— Svrrr... al treilea plumb, după care Tanti Titi se coborî cu uşurinţa ce-i era proprie în toate mişcările, afară de umeri şi gât.

Iar eu rămăsei locului, ţintuită parcă de regretul că sfârăitul meu favorit se sfârşise atât de repede.

— Acuma haida, să bem cafa, îmi zise Tanti Titi, vrând parcă să mă învioreze.

Şi numai decât pasul ei silfid se îndreptă spre coridor, iar de aci prin bucătăria curată ca o farmacie (curăţenia încă era una din specialităţile ei) — în cămara umbrită de obloane, urmată de mine ca de umbra ei.

— Ţine pita, Ria, începu ritualul ujinei, gustării dela ora patru — şi Tanti îmi dădu o corfiţă cu felii de pâine de casă, cu arome de grâu răscopt, acoperite cu un şerveţel albăstrui, pregătite toate de mai înainte.

— Şi iacă, şolu cu smântână, da bagă seama, să nu-l scapi!...

Cu toate că eram numai de şase anişori, ştiam că trebuie să aşez toate lucrurile acestea pe măsuţa din coridor, acolo la cotitura care despărţea locuinţa particulară a învăţătorului, — casa era cu colţ, — printr'o limită văzută şi reală de sala de învăţământ, care lua altă direcţie arhitecturală. Acolo, în colţul acela stăteau acum la masă numai două scaune, căci al Victoriei fusese urcat ca relicvie în podul casei. Măsuţa aceasta servea vara pentru mâncarea de dimineaţă, de amiaz şi de seară; numai iarna mesele erau luate în camera de dormit, cazinoul lui Uca Gheorghe, iar în serile prea aprinse de arşiţă, afară pe pajiştea curţii şcoalei, care era totodată ograda bisericii şi cimitir.

Aşezam frumuşel pâinea şi ceaşca cu smântână pe măsuţă, apoi fără a mai aştepta ordine noui, mă repezeam prin camera de dormit în salon, unde pe etajera cu porţelanuri stetea sucriera albastră, cu doi porumbei albi ce se sărutau din cioc, şi care era doldora cu bucăţi de zahăr, tăiate simetric din căpăţână de mâna îndemânatecă a Tantiei.

Era totdeauna un prilej fericit pentru mine să pot pătrun de în salonul, care îmi oferea atâtea lucruri de admirat. Mai întâiu garnitura de rips galben, cu canapeaua şi fotolile cu picioarele strâmbe, cum era şi măsuţa pe care stetea fotografia

Toiei, în rochie albă rotată de volane, o corfiţă împletită din fire de argint pentru cărţile de vizită, precum şi scrumiera de spumă de mare. Fotoliile erau acoperite, ca şi canapeaua, cu dantelă guipure de culoarea sâmburelui de nucă. Apoi cele două tablouri mari în oleu, portrete ce reprezentau două tinere femei, imaginare, una blondă ca o Sânziană, cealaltă brună ca din uşa cortului, neînchipuit de frumoase... Mintea mea fragedă de copil nu-şi putea închipui cum pot exista asemenea făpturi fermecătoare... Etajera cu porţelanuri era pentru mine ceva fioros la atingere, din care totdeauna se putea desvolta o catastrofă, cu cioburi şi cu degete aplicate pe epiderma mea... Aşa că în faţa lor nu stăruiam mult, ci mai bucuros contemplam perdelele de etamină, încrustate cu dantelă galbenă ca untul, lucrul mâinilor harnice ale Tantiei Titi.

Dar suprema încântare o alcătuia policandrul de cristal, prin ale cărui boabe lunguiuşe, soarele împletea curcubeie frânte...

Cum însă orice reverie are destinul trist de a fi de prea scurtă durată şi spulberată de imperative neatârnătoare de noi, iată-mă şi pe mine smulsă din farmecul mirajului, alergând la destinaţie cu sucriera.

In camera de dormit, a doua şi ultima din locuinţa dascălului Cornea, prin care trecusem, mă opream numai un minut, să admir dulapul cu cărţile unde ştiam că între filele unui volum se află ascunsă fotografia lui Avram Iancu şi a lui Mihaiu Viteazul.

Apoi svâcneam pe uşa deschisă şi aşezam cuminte sucriera pe măsuţa din coridor. Bucuroasă de această înfăptuire importantă, dusă la capăt fără nici un accident, mă repezeam în bucătărie, unde după uşă stătea cârceagul de lut, cu guriţă, plin de apă rece dela ţurău (izvor), opera de fiecare zi a unui elev al lui Uca Gheorghe.

Dacă cârceagul era gol, îi sunam bobiţele de lut dinăuntru şi alergam la Tanti Titi, arătându-i realitatea jalnică. De era niţică apă în pântecele cârceagului, încât îl puteam ridica la nivelul gurii, sugeam cu frenezie, cu sete, fără sete, o bună doză, prin guriţa îmbietoare ca sfârcul plin de lapte al unui sân matern. Dar dacă era plin, scânceam neputincioasă de a-l urni din loc:

— Nu pot. Tanti, nu pot, e prea greu...

Până atunci Tanti Titi aducea şolurile albe cu dungi al-

albastre la margini şi cănuţa cu cafea, din care se răspândea, deşi captiv, un miros îmbietor — şi începea a pregăti amestecul de alb şi negru, lapte şi cafea, compoziţia inventată de zei pentru deliciul oamenilor. O, neuitată aromă a cafelei, dela Lăbăşel!...

Când şi smântâna groasă de două degete, acoperea supra faţa ceştilor, înnecându-se pe ici-colea în oceanul negru, Tanti îmi zicea:

— Na, acuma poţi să chemi pe uică-to!

Unchiul George, dascălul din Lăbăşel, era la ora aceea, zece minute după patru, fireşte încă în şcoală. Zic fireşte, pentrucă nu ţinea regulat orele de studiu. Slobozia copiii mai de vreme, când vroia el — şi îi ţinea mai mult când trebuia.

Dela colţul de unde începea păretele lung al sălii de învăţământ, s'auzia treptat murmurul, ca un zumzet de albine, al glasurilor de copii. Mie grozav cum îmi plăcea acest susur şi ţineam să-l savurez, ascultând niţel.

— De trei ori trei fac nouă, de patru ori trei fac... auziam în cor.

— Şi ne iartă nouă greşelile noastre, precum iertăm şi noi... altădată, când ajungeam pela sfârşitul rugăciunii.

Dar uneori copiii spuneau nişte bazaconii absurde pentru mintea mea de atunci, cari mă făceau să mă plictisesc...

— Substantiv neutru...

— Cascada Niagara...

— Dezastrul dela Mohaci...

Atunci deschideam repede uşa şcoalei, cum puteam mai bine dela înălţimea mea de câţiva zeci de centimetri, potenţată prin ridicare în vârful picioarelor, — şi îmi rosteam pe nerăsuflte mesagiul:

— Uco, placă la ujină!

— Afară, afară, îmi răspundea, ca unui căţel de care vrei să te debarasezi. Noi eram învăţate cu cele mai nostime răspunsuri ale unchiului Cornea şi nu ne supăram.

Mă întorsei deci la Tanti Titi şi-i raportai:

— Iar a zis: afară, afară...

— Atunci are gramatică, ori istorie română...

Se scula, se ducea uşurel până la uşa clasei, asculta cât asculta, apoi se întorcea suspinând:

— Putem mânca noi două, Rio, că azi nu iese din şcoală

până la 6 seara. Are geografie şi explică copiilor Carpaţii, spunea mai mult pentru sine.

Apoi ne aşezam la măsuţă şi amândouă ne bucuram de dulceaţa şi aroma fără pereche a cafeluţei.

— Tanti Titi, dece-i cafa aşa de rece?

— Pentrucă o ţin de azi dimineaţă în hârbeică cu apă rece.

— Ihî... făceam eu cu gura plină.

— Tuşi Titi, păharele tale sunt ca oglinda...

— Apoi dacă le spăl şi şterg bine-bine.

— Ihî... se lămurea în capul meu de copil.

— Tuşi Titi, dece are pixu cu ţucăru doi golumbi?

— Ca să fie mai frumos, prostuţo... îmi răspundea ea cu răbdare, vrând să zâmbească, dar zâmbetul îi murea îndată pe buze...

Tanti Titi era tristă ca vai de ea, săraca, căci unica ei fiică Viorica, Toia, cum îi ziceam noi în familie, o părăsise şi-i lăsase casa pustie. De aceea era în haine cernite, ca şi mine, care îmi pierdusem pe mămica adorată, frumoasă ca o floare de Maiu şi veselă ca o păsărică, după cum toată lumea spunea, soră mai mică cu Tanti Titi. Mă ceruse Tanti dela tatăl meu să mai stau la ea, s'o înseninez cu prezenţa mea de copil vioiu şi neastâmpărat ce eram, iar eu parcă simţiam că am o misiune de împlinit, că-i torăiam ziulica întreagă câte verzi-uscate...

Eram amândouă cernite... dar eu uitasem mai repede decât ea grozăvia tragicului ce se desfăşurase în casa noastră, în sunetul de toacă al săptămânii mari în satul fruntaş din preajma Lugojului, unde staţiona tatăl meu, ca notar peste trei sate.

Sunase toaca, sunase mereu cu svon trist pentru moartea Mântuitorului şi pentru moartea mamei mele... iar din gură în gură mergea vorba: Moare Doamna notăreasă, moare săraca... Uitasem cum mă strecoram în camera unde zăcea şi se stingea cea mai iubita de mine fiinţă pe atunci şi care mă iubea mai mult... Uitasem cuvintele de desnădejde ale tatălui meu, care pierdea o soţie adorată, rămânând văduv la 33 de ani, văduv pentru toată viaţa... Uitasem grozăvia când mama zăcea rece întinsă pe masă, împodobită cu haină de atlaz roz şi cu garnitura de camee, darul de nuntă al tatălui meu pe mâini, pe braţ, pe piept, pe cap... Uitasem freamătul înfiorător al înmormântării, cu public ales dela Lugoj, cu muzica pompieri-

lor, cu corul sătesc şi cu falnicul Brediceanu, care strânsese lăcrămând pe tatăl meu în braţe, zicându-i:

— Taci Floreo, că îţi rămân fetele, ca două lumini ale ochilor...

Uitasem şi ţipetul sfâşietor al tatălui meu, când primii bulgări se năruiră lugubru peste dragostea şi fericirea lui, şi când rudele îl smulseră cu putere şi-l vârâră, împreună cu noi, într'un fiacăr...

Dar Tanti Titi nu uitase nimic şi n'avea să uite cât va trăi pe unicul ei copil, cu ochi albaştri ca ai ei... Mai târziu aveam să înţeleg numai, durerea ei fără de margini şi vindecare, rămasă singură cu Uca Gheorghe pe calea vieţii, în clădirea lungă şi joasă a şcoalei din Lăbăşel.

Atunci însă doream să mergem cât mai des la mormântul Toii, care era înhumată în curtea bisericii, totodată şi cimitirul cel vechiu. Ieşeam doar din coridorul plin de ghiveci de flori şi ne aflam deja în ograda bisericii.

In fiecare dimineaţă cel dintâiu pas al Tantiei se îndrepta spre locul de odihnă al Toiei, cu flori proaspete, cu căniţa de stropit, ori cu lumânări de ceară din stupina bunicului. Luminuţele fâlfăiau în soare, ori stăteau înfipte în zăpadă, după anotimp. Căci mama îndurerată ţinea să lumineze în fiecare zi drumul sufleţelului, care poate, nu mai găsea bine căminul părintesc...

Şi acum, după ce Tanti a aşezat toate la loc, punând cafeaua lui Uca iar în hârbeica cu apă rece, păşiam mulcom spre mormântul Toii, cu muşcate roşii în mâini. In drum treceam pe lângă cruci vechi, roase de vreme, pe cari boiala albastră nu reuşia să le înfăţişeze renăscute... Albastre erau în sat şi marginile ferestrelor, şi ferestrele bisericuţii de lemn din mijlocul cimitirului tot aşa erau. Dar casele şi bisericuţa nu aveau aspect de orfane, ca şi crucile vechi; căci pe cruce nu erau fixate smocuri proaspete de busuioc şi gheorghine galbene, cum râdeau în paharele din fereşti, ori la icoanele sfinţilor cu gura strâmbă. Mirosia a ismă creaţă şi a pruni înfloriţi în cimitir, dar mie îmi era tare milă de crucile vechi, şi de mormintele orfane peste cari creştea sălbatec iarbă înaltă, luându-le forma de moviliţe... Numai rare ori coasa vâjâia deasupra lor şi miresmele de fân se împleteau cu mirosul de dumbravnic din pădurea, ce îmbrăţişa drăgăstoasă satul...

La crucea Toiei fruntea de mucenică a Tantiei se apleca

adânc şi pieptul ei scotea suspine înnecate în sbucium... Florile aduse şi înfipte în cruce nu mai trebuiau stropite cu apă, că le stropia ea din belşug cu lacrimile sale...

Eu aveam misiunea secretă s'o smulg din durerea aceasta şi s'o ademenesc acasă.

— Tuşi Titi, tare mă doare capu... mă prefăceam eu, schiţând o grimasă...

— Au, Doamne, se speria atunci. Doar nu te betejeşti, scumpo!...

— Să mergem acasă... scânceam eu, sincer de tot, obsedată de durerea sfăşietoare a ei.

Tanti Titi mă lua de mână şi mă strângea ca să-mi simtă mai bine eventuala temperatură şi porneam înapoi spre casă. Treceam pe lângă pârleazul, care ducea în strada opusă şcolii, peste vale, peste podişor, până la plătoul unde era casa bunicului. Treceam pe lângă mormintele triste cu crucile mici învechite, pe lângă bisericuţa de lemn cu acoperişul roşu, cu marginile ferestrelor boite albastru şi cu sfinţii dinlăuntru cu gura strâmbă, de cari îmi era grozav de frică. Potecuţa şerpuitoare ne ducea şi lăsa până la uşa coridorului plin de ghiveci de flori al şcolii.

La măsuţa din colţ Uca ne aştepta câte odată, când lecţiile de gramatică ori de geografia Carpaţilor mergea bine. Dar când mintea şcolarilor era greoaie, ca cei trei plumbi dela pendulă, atunci glasul cucului cânta şi de şase ori, până ce el apărea în familie.

Dascălul Cornea era om de etate mijlocie, bine legat, cu păr bogat pe fruntea largă şi cu mustăţi pe cari eu, ba poate şi Tanti Titi, le-ar fi dorit mai scurte... Ochii lui de culoarea pielei de căprioară erau mari, expresivi, dar întreţăsuţi cu firişoare roşii. Nu se putea spune că era frumos; noi copiii îl găsiam chiar foarte urât cu părul vâlvoiu; dar din înfăţişarea lui emana o lumină care te robea, iar verbul lui te încânta, dacă îl cunoşteai mai de aproape.

Se alesese dascăl în comuna Lăbăşel de dragul logodnicei sale, Tanti Titi, Sofia Titiana, fiica cea mai mare a bogatului meu bunic, Giurca Şumarul, pentru două motive: unul, pentrucă Tanti Titi zicea că nu vrea să ducă sărăcie prin sate streine, câtă vreme tăicuţu ei, moşier şi pădurar, tăia zece porci graşi la an, laptele de vacă curgea gârlă, găleţile cu brânză de

oaie plesneau, pivniţa gemea de buţile pline de recolta viilor şi a prunilor — şi trăsurile cu cai o duceau când vrea la Lipova.

Al doilea motiv era, că principiile pedagogice ale tânărului absolvent al preparandici din Arad sunau astfel: „Copiii sunt în tot locul proşti şi trebuie înstruiţi, fie la oraş, fie la sat".

Pătruns de această resemnare filosofică, n'a avut nici odată regretul c'a rămas locului 30 de ani, ascuns în satul înmiresmat de fân, pruni, şi dumbravnic de pădure, fără a căuta tovărăşia colegilor săi, de care de altcum şi Tanti Titi se ferea cu îndărătnicie...

Când Uca se apropia de măsuţă, Tanti îl privea cercetător şi îl întreba, caşi cum ar fi vroit să-i sondeze gândurile:

— Vrei cafă, Giorge.

— Cafea... corecta el.

Dacă Uca dădea afirmativ din cap, atunci Tanti îi aducea bucuroasă cafeaua rece cu scoarţa de smântână deasupra. Uca o sorbea încet, cu socoteală, fără pâine, în vreme ce mă muştruluia:

— Iar ai zis „placă la cafă", Rio. Nu ţi-am spus de atâtea ori că trebuie să zici: poftim la cafea! Voi niciodată nu veţi învăţa româneşte. (Uca era crişan, nu bănăţean).

Eu, zăpăcită, nu ştiam ce să fac. Mă repezeam la sucriera depe masă şi bâlbâiam: Vreau să duc ţucărpixu la loc...

Uca dădea cu pumnu'n masă, ridicând vocea:

— Ce ţucărpix? Ţucărpix? Doza de zahăr se zise, măimuţo, auzi?

Eu nici nu mă speriam, nici nu mă supăram, ci o tuleam spre salon, cu ţucărpixu, pardon cu doza de zahăr în mâini...

Dar uneori Uca ieşia din şcoală, ca şi acum, cu obrazul aprins şi ochii scânteietori. Tanti Titi, care era barometrul cel mai sigur al dispoziţiei lui vedea numai decât schimbarea de temperatură şi-l priviea cam speriată.

— Ascultă Titi, n'ai vrea tu să-mi faci nişte păpară, nu ţăigană cum ziceţi voi, aşa bună cum numai tu o ştii face — continuă el linguşitor, cu slănină afumată şi ca castraveţi... uuu, plescăia el din limbă, cum numai tu ştii să-i pui...

Tanti, deşi speriată, pleca repede să împlinească dorinţa tovarăşului ei de viaţă, în care vedea şi un stăpân; iar Uca îşi freca mâinile în vederea gustării favorite...

Până ce Tanti aprindea focul cu surcele uscate, până ce sfârâia untura, până ce se frigeau bucăţelele de slănină cu mi-

ros gâdilitor, Uca se repezia în casă şi scotea din dulapul cu cărţi câte un volum gros. Se îngropa în el şi înjura mereu:

— Arhanghelul lor! Trei milioane de Români, — şi ei, Domnule, ei un fleac... Sârbi... Ruteni... Cehi... Saşi.,, Şvabi,,, milioane, cu noi impreună... milioane. Şi ei să ne stăpânească pe noi?? Să ne asupreasca, Domnule! — Doamne, Doamne, dece ai făcut Carpaţii? Dece ai fost aşa maşter de i-ai pus între fraţi? Ha? se răstia el către cineva nevăzut...

Eu tăceam chitic, dar simţiam că tot ce spune Uca e grozav de interesant şi că are dreptate, cu toate că mintea mea fragedă nu pătrundea deplin în rostul cuvintelor. Imi plăcea mai presus de toate cum se răfuia Uca cu cineva nevăzut, căruia îi zicea Domnule şi care nu-i răspundea niciodată...

Când Tanti sosea cu gustarea, fumegând de aburi gâdilitori şi cu o farfurioară de căstrăveciori verzi, uneori şi cu câte un ardeiu galben ca ceara, Uca ducea frumos volumul la loc şi frecându-şi mâinile începea ospătarea.

Mă îmbia şi pe mine cu căigană, pardon, cu păpară unsuroasă, dar bine mirositoare, dar eu care aveam încă în cerul gurii aroma cafelei, nu râvneam să mi-o stric cu miros de coş afumat... Dar căstrăveţii verzi mă ademeneau şi aşi fi vrut nebuneşte să muşc dîntr'unul; fireşte însă, că nimărui nu-i trecea aşa ceva prin gând...

In timp ce Uca mânca, nu vorbea multe. Doar exclamări de laudă îi scăpau fără vrere ori poate cu toată vrerea...

— Minunat! numai tu, Titi, ştii să faci aşa ceva! Şi ştergea farfuria până la lucire, cu pâinea moale.

Dar lucru curios. Când Uca bea cafea, spunea consoartei lui: Mă duc să văd de otava cea, Titi; ori dorea să vază cum merge rodul viei... Dar cam cu jumătate de dispoziţie... Când se infrupta însă din păpara cu slănină, se scula vesel şi îşi manifesta întotdeauna, aproape cu sălbătăcie, dorinţa:

— După asta numai o jumătate de vin poate urma, aşa-i Titianco? Arhanghelul lor! Cinci milioane noi, iar ei un fleac... Mă duc până la Schwarţ, să-mi spăl unsoarea din gâtlej, grăia el cu pălăria în mână, imbrăţişând pe Tanti.

— Ascultă Giorge, noi mai avem vin dela tăicuţu. Nu vrei tu să... întreba ea timidă.

— Nu-mi trebuie vinul lui tată-to, răspundea el nervos.

Şi când Tanti pleca capul, el se întorcea spre ea, cu un gest de mângăiere:

— Nu stau mult! Numai o jumătate... îţi promit solemn.. şoptea şi o tulea.

Tanti Titi rămânea tristă şi abătută. Suspina adânc, mai deretica prin casă, apoi îmi zicea:

— La noapte dormi la Tata-Moşu, Rio! Aşa a zis el. Hai să mergem...

Şi aruncându-mi în spinare o haină mai groasă a mea, pentru răcoarea serii, ori o năframă a ei care mirosia bine a dumbravnic, mă lua de mână şi porneam. Treceam iar prin curtea bisericii, pe lângă mormintele micuţe şi orfane, pe cărarea şerpuitoare până la pârleaz. Acolo Tanti mă ridica şi mă trecea dincolo. Apoi coboram ulicioara strâmtă, treceam puntea de peste vale, urcam maidanul şi iată-ne pe platoul pe care era aşezată casa bunicului. Zăream deja albeaţa ei strălucitoare, cu cei şase fraxini dinaintea ferestrelor. Apropiindu-ne auziam cum se frământă dulăii curţii, cari lătrau veşnic la ceva nevăzut... Iar când deschideam portiţa şi cârneam pe lângă gura pivniţei, spre întrarea casei, în coridorul larg, cei trei câini de vânătoare ai bunicului, cari dormeau în verandă, îşi ridicau sprâncenele mârâind.

— Taci Murăş, taci Tisa... îi păciuia Tanti Titi.

Câinii o cunoşteau depe glas, şi nu se mişcau depe burtă.

Dar atunci şi bunicul se arăta în uşă, scund şi lat în spate cu ochii lui frumoşi şi calzi, de culoarea miezului de nucă, cu muştaţa albă, dar părul castaniu, cu faţa rumenă, radioasă de sănătate şi glasul lui cam subţire întreba:

— Ce-i, Titiano?

— Ce să fie? dădea din cap Tanti, căci din umeri nu putea... Lecţie de geografie, Carpaţii, trei milioane noi, ei un fleac.. Ştii Dumneata!!

— Şi acum când vine acasă??

— Când? La noapte la 11—12. Şi atunci tot umblă prin casă, desface carte după carte şi tot suduie...

— Tu fii cuminte şi dă-i pace, o povăţuia blând Tata-Moşu. (Eu îmi făceam de lucru, dar trăgeam cu urechea).

— Eu tac cât pot... Dar blestematul cela de Schwarţ, oare până când va tăcea? Tot o să se ducă odată la Lipova, la fibirău, să-l pârască... Şi tot o să-l închidă pe Giorge... Apoi, dacă a beut mult, e rău şi cu mine, că mă suduie... şi... face craval...

— De aia mi-ai adus fata? întrebă Tata-Moşu.

Tanti Titi care avea lacrămi în ochi şi în glas dădea numai din cap.

— Bine, bine, zicea bunicul petrecând-o până la portiţă pe Tanti, de unde tot mai auziam câte un crâmpeiu de vorbă:

— Nu-ţi fie frică; las, că vorbesc eu cu prota. Şi dacă e de lipsă, ştiu eu unde-i Aradu şi Meţianu!!

Când bunicul se întoarcea, mă lua de mână şi îmi zicea:

— Hai, să-ţi arăt eu ţie ceva frumos de tot... O icoană tare minunată: înmormântarea vânătorului. Să vezi ce de urşi, lupi, şi căprioare... Am cumpărat-o eri dela Lipova. Să tot râzi..... Apoi Maica-Beba (sora lui) îţi face scoverzi cu nuci şi-ţi deschide o uiagă cu gutâni fierte.

Şi eu îl urmam, zâmbind, scăldată în viziunea fericirilor apropiate.

*
* *

Mulţi ani în urmă, ca adolescentă, absolventă a câtorva clase dela şcoala superioară de fete a Astrei din Sibiu, am ajuns iar în satul bunicului meu, pentru o şedere mai îndelungată. O anemie gravă mă răpi şcoalei şi mediului pe care-l adoram, scurt înaintea examenelor, urmând să le dau toamna ca particulară. Doctorul îmi recomandă aer de altitudine, pe care nu-l aveam în satul nostru cu nivel scăzut.

Dar eu atâta rugai pe tatăl meu, convingându-l că lucrul de căpetenie nu era o schimbare a atmosferei, că în sfârşit se învoi să stau câtva timp în satul bunicului, Lăbăşelul meu iubit, unde aveam din ce mă îmbuiba cu hrană, şi unde aerul, deşi mulcom, era plin de ozonul pădurilor...

Aşa ajunsei iar şi la iubita mea Tanti Titi. Nu se schimbaseră multe în casa şi obiceiurile dascălului Cornea, doar Tanti era ceva mai ţeapănă şi ochii ei scurşi de lacrămi îşi făcuseră mai adânc culcuş în orbite, iar părul unchiului Gheorghe era mai răzvrătit ca oricând, deşi fruntea lui îşi păstrase aceiaşi lumină de apostol.

Trăiau izolaţi de orice contact cu colegii, ca mai nainte, izolarea şi exclusivismul fiind, după cum m'am convins mai târziu, în sângele familiei noastre...

Admiram şi acum salonul învestmântat în rips galben, cu giupururi castanii şi candelabrul de cristal al Tantiei, dar acum aveam voie să şterg de praf toate porţelanurile depe etajeră, şi ştiam că salonul cu picioarele strâmbe avea un stil al lui, care trebuia preţuit...

Coridorul cu ghiveci de muşcate roşii şi albe, era acelaş, dar acum ştiam că nu se numesc *muşcatl,* ci pelargonii, vanilia heliotrop, şi fucsiile, cerceluşi, căci studiul limbei române în oraşul cu aer pur, cu muzică bună şi unde era cuibul naţionalismului ardelean, purificase idiomul meu bănăţean, învrâstat pe atunci cu multe străinisme.

Cafeluţa o luam în acelaş colţ de coridor, tot aşa de parfumată şi tot cu pâine moale de casă. Dar Tanti nu mai lucra dantele, ci stetea mai mult cu mâinile'n poală, cu gândurile duse...

— N'am pentru cine... scumpa mea, îmi răspunse ea la întrebare. Pentru mine poate? Dar mie nu-mi mai trebuie nimic pe lume...

Mormântul Toiei îmi veni atunci în minte. Il cercetasem din prima zi şi îl găsisem tot plin de flori, proaspăt stropite...

— Ele sunt tot frumoase şi fragede, numai bietul schelet mic de 8 ani, al Toiei se discompune încet-încet în glia umedă, gândeam cu tristeţe... Şi gândul împovărat de melancolie sbură la iubita mea mamă tânără şi frumoasă, care era supusă aceluiaş proces fără milă...

Crucea de iemn a Toiei dispăruse însă, făcând loc unui monument de marmoră albă fără precedent în localitate, cumpărat de Tata-Moşu dela Timişoara. Pe acesta îl îmbrăţişa acum Tanti şi pe marmora rece îşi stâmpăra fruntea înfierbântată...

Dar celelalte cruci din cimitirul ce imbrăţişa bisericuţa de lemn, erau şi mai strâmbe, şi mai aplecate, şi mai negre, înlocuite multe cu pruni împovăraţi de rod. In locul lacrimilor celor cari nu mai erau pe lume şi nu mai puteau jeli pe cei duşi, prunii îşi scuturau primăvara floarea, iar vara rodul copt... Mănunchiurile de busuioc şi gheorghine galbene, pe cari le-am salutat ca pe nişte prietene în geamurile mici ale caselor, lipseau şi de astădată, dela încrucişarea lemnelor dela căpătâiul moviliţelor.

Cea mai mare onoare ce mi se putea face, era când Uca Gheorghe mă invita să asist la câte o lecţie, în şcoală. Rămâneam atunci uimită de ştiinţa pedagogică a lui, precum şi de mulţimea cunoştinţelor. Uica Gheorghe nu rămânea cu nimic în urma profesorilor mei de limba română, istorie şi geografie, dar bogăţia cunoştinţelor colegelor mele rămânea în umbră faţă de cea a copiilor de ţărani din Lăbăşel...

— Măi Simioane, începea Uca, să-mi spui tu, unde sunt şi

ce înălţime au munţii Himalaia? întrebă pe un negruţ isteţ, care răspundea prompt.

— Cu ce iuţime străbate până la noi lumina soarelui? întreba pe altul la altă lecţie.

— Ce au fost cruciatele, măi Şofroane?

— Dar... unchiule, acestea nu trebuie să le ştie copiii de ţărani, îmi făceam eu observaţiile...

— Ba să rămâie proşti ca boii, ce? Dar tu dece înveţi limba franceză, şi pianul? Ca să te cultivi, aşa-i? Să se cultive şi ei, până când o sta'n picioare dascălul Cornea...

Minunea cea mai mare era însă când examina din limba română.

Rămâneam înmărmurită de felul cum îi sucea şi răsucea Uca Gheorghe cu întrebările lui savante pe copii. Nu era nimic necunoscut din tainele morfologice şi de sintaxă copiilor din Lăbăşel. Ca nişte zig-zaguri de fulgere sburau întrebările şi soseau răspunsurile precise, cu pildele lor demonstrative: — Pe tablă Uca scrisese mare şi citeţ: Găina cea neagră a vecinului a sburat azi în pomul nostru şi a rupt o cracă.

Subiectul, predicatul, atributele, complimentul şi circumstanţialele erau atât de clar întipărite în mintea elevilor, că' mă înfioram şi totodată rămâneam mulţumită de mine, că nu ştiam mai puţin decât ei...

Uca se însufleţea din ce în ce mai mult; iar când la sfârşit cel mai mare dintre şcolari spuse fără greş Peneş-Curcanul, iar o fetiţă pe Rodica de Alexandri, pieptul lui Uca se bombă cu mândrie...

Dar emoţia cea mare rămânea pentru mai târziu. Incepea lecţia de istorie, nu cu venirea Ungurilor şi cu zămislirea regatului Sftului Ştefan, ci, spre mirarea mea, Negru şi Dragoş Vodă, Mircea cel bătrân, Vlad Ţepeş şi Ştefan cel Mare trecură pe dinaintea închipuirii noastre, în zăngănit de arme şi izbânzi...

Iar când ajunse la Mihai Viteazul, toate zăgazurile de pedagogie calmă, cu care de altfel era înzestrat Uca, se rupeau dintr'odată.

Păşia la tablă, ştergea fraza cu găina neagră — şi cu o singură trăsătură de cretă desena un cerc mare, de care alipea o potcoavă mai mică.

— Haideţi incoace cei din a şasea. Ce este asta, feţilor mei?

— *Urgia* de azi şi România mică, răspundeau copiii în cor.

Uca tăie cu o linie groasă cercul în două, iar partea răsă-

riteană o alipia de potcoavă, făcând un nou cerc, tot aşa de mare, cum fusese cel vechiu...

— Dar asta ce este, voinicilor de mâine? întrebă el provocător, uitându-se drept în faţa băeţilor.

— România mare de mâine, răsuna iar corul copiilor, dar cu glas mult mai insufleţit.

— *Aşa-i,* apăsa pe fiecare literă a răspunsului Uca Gheorghe. Ceeace a înfăptuit marele Voevod cu preţul capului său, nu va putea împiedeca nimeni să se înfăptuiască din nou, auziţi?

— Auzim... răspundeau elevii disciplinaţi.

— Acum puteţi merge acasă, pentru azi e destul...

Şcolarii grăbiau să-şi strângă dărăboanţele, cum spunea Uca, şi dădeau busna pe uşă afară. In sala goală rămâneam singură cu unchiul.

— Uco, eşti un cheruvim, un apostol... îi spuneam cu lacrimi în ochi, îmbrăţişându-l.

— Aşa crezi tu, porumbiţo? Apoi dacă tu crezi aşa, să fie aşa, glumia el satisfăcut, râzând pe sub mustăţile lungi. Dar acum, hai la prânz.

Eu treceam la bucătărie să văd ce lucruri bune ne gătea pentru ziua aceia Tanti Titi, iar Uca trecea în camera de dormit şi se întorcea cu o tăviţă cu păhărele şi o căniţă plină de un fluid gălbior şi le aşeză pe măsuţa familiară din coridor. Apoi cu pas elastic se ducea iar în cameră şi aducea un volum gros.

— Nu fac decât ceace mă trage inima să fac... începu el mărturisirea, umplând un păhărel pentru sine şi altul, degeaba, pentru Tanti Titi.

— Numai una mă doare rău de tot, că's prea bătrân şi nu voiu vedea cu ochii desrobirea pentru care luptă ai noştri... Uite aici, nepoată dragă, aceştia suferă acum pentru noi toţi. Şi-mi desveli pe rând din paginile volumului gros, o enciclopedie română, fotografiile lui Ioan Raţiu, părintele Lucaci şi ceilalţi martiri ai memorandului, ascunse printre filele savante.

— Eu îi cunosc pe toţi Ucule, dela Sibiu.. Şi noi cântăm doina lui Lucaci... Iar domnişoarele Raţiu, uite ce ne-au adus la şcoală... şi desvelindu-mă la piept îi arătai, ascunsă sub bluza de matelot, medalia ce nu lipsea pe vremea aceia de pe pieptul nici unei Românce.

— *„Totul pentru naţiune"* ceti cu evlavie Uca. Ascunde-o

bine, fată dragă... Duşmanii pândesc... însă păstreaz-o ca pe un lucru sfânt...

Când prânzul fu servit Uca deabia gusta din bucate. Mai mult îşi turna din căniţă în păhărelele cele mici, ţuica curată a dealurilor lăbăşene.

— Fată dragă, dacă eu aşi fi chimist, aşi inventa un material de explozie atât de puternic, care să dărâme într'o clipită Carpaţii. Mare, mare pacoste pe capul nostru Carpaţii aceştia, care ne despart...

— Dar unchiule, îi răspundeam eu cu siguranţa omului, care spune un adevăr. Dacă n'ar fi fost Carpaţii, neamul românesc ar fi pierit de mult, l-ar fi măturat năvălirile barbare.. Doar ei ne-au fost adăpost sigur în vremuri de urgie...

— E drept, e drept, răspundea precipitat dascălul din Lăbăşel... Dar oare neamurile dela şes pier ele toate, hei? pentrucă n'au adăpost de munţi?... Am fi fost mulţi, mulţi, şi am fi făcut zid de apărare din piepturile noastre. Eu urăsc din suflet Carpaţii. Dacă cineva i-ar dărâma, m'aşi duce cu copiii mei să cărăm cu roabele, dărâmăturile...

Şi iar îşi turna un păhărel...

— George dragă, începea cu nuanţa ei de nemărginită blândeţe Tanti Titi. Când ai examenu?

— Nu ţi-am spus că Miercuri, se răsti Uca, ca unul trezit fără voie din vis.

— Am uitat. Dar oare vine şi Prea Onoratul dela Lipova?

— Ce întrebare? Cum să nu vină: dela exameenele mele n'a lipsit niciodată...

— Şi ce crezi tu să fac de prânz... se prefăcea naivă Tanti, vrând să-l abată la altă ordine de idei, dela ideia fixă a Carpaţilor.

— Ceva bun Tuşico, o ajutam eu cu rafinament înăscut femenin, şi băteam din pălmi de bucurie anticipată.

— Fleacuri, se răsti iar Uca la noi. Mie să-mi daţi pace cu aşa ceva. Ţuica să fie veche, ciorba ferbinte, raţa grasă şi vinul dela podgoria arădană. Atâta tot.

— Bine, se învoi Tanti Titi cu supunere conjugală, căreia îi subordona şi vanităţile ei de gospodină...

*
* *

Ziua cea mare a examenului sosi într'o zi însorită, când dealurile Lăbăşelului respirau cu putere mireasmă de dumbrav-

nic din pădure şi prune în pârg. Caleaşa cu doi roibi minunaţi ai lui Tata-Moşu, aduse pe d-l Protopop Hamza din Lipova, o frumuseţe de preot cu trăsături pure, părul negru şi barba îngrijită, de arhiereu. Mâinile îi erau albe şi moi la sărutat, asta o constatai când mă aplecai deasupra lor. Mâini de voevod, îmi ziceam.

Era însoţit de vrednicul învăţător din Şiştari.

Dar nu peste mult sosi, într'o trăsură ţărănească, aranjată primitiv, şi d-l comisar ungur. Il primiră respectuos d-l Protopop, Uca şi celalt domn.

Şcoala strălucea de curăţenie. O femeie din sat spălase cu săpun toate *„scămniile"* şi cu leşie podeaua uzată a sălii lungi şi joase. Ferestrele luceau ca de cristal. In cele patru colţuri ale clasei patru brazi, culcaţi la pământ din ordinul lui Tata-Moşu, parfumau colţurile. La tablă ghirlandă de crengi de brad, la catedră comună de busuioc şi gheorghine galbene, împărechiere favorită a florilor în satul Lăbăşel...

La tămâia aceasta de flori se adăuga şi exalarea cămăşilor albe ţinute în lăzi printre ismă creaţă şi a unsorilor de cap din coajă de nucă a fetelor.

Rugăciunea cântată de glasuri argintii: Impărate ceresc... mângăitorule... dubul adevărului... începu solemn şi vibrător.

Pe mine mă podideau lacrimile. Imi aduceam aminte de satul Costeiaşul-Mare unde învăţasem cele dintâi buche, unde se odihneşte acum în pământul rece mama mea şi de unde plecasem tocmai când se zideau biserica şi şcoala cea nouă... Dar mie îmi erau dragi şcoala şi biserica cea veche, unde cântasem apostolul şi unde ascultasem de patru ori acest solemn şi mişcător „Impărate ceresc", al finei de an.

Domnul Comisar fu apoi învitat să prezideze examenul şi să examineze copiii din limba ungurească. Citeau sărmanii şcolari ai lui Uca Gheorghe limba lui Arpad curgător de li se rupeau parcă vârfurile limbilor, dar pronunţau prost greoaiele vocale, prea dificile pentru ciripitul de pasere al idiomului românesc.

Apoi d-l comisar întrebă:

— Moi tu... şi arătă pe un copil mai mărişor, spunye la minye, cinye fost Szent Istvan?

— A fost cel dintâiu rege al Ungariei, răspunse prompt ca înţeles, dar cam slab ca mijloc de expresie, pe ungureşte, copilul.

— Bun... Dar tu, moi... ştiii tu spunye la minye chind fost ala bataie mare dela Mohacs?? Şi cum fost ala??

— Da... anticipă alt copil cam furios, dar răspunse precis şi el tot în ungureşte.

— Se vede că te ocupi de copii, Domnule Invăţător, aprecie comisarul. Dar pronunţarea lasă de dorit, nu este neaoş ungurească... Trebuie să faci mai multe exerciţii de limbă cu ei.

— Imi daţi voie, Domnule Comisar... făcu Uca trecând peste observaţie, să Vă spună copiii şi ceva poezii?

— O da, da... răspunse cu plăcere Comisarul.

Şi elevii lui Uca Gheorghe, care ştiau perfect gramatica românească şi recitau ca nişte smei Peneş-Curcanul, începură rând pe rând să hodorgească pe capete versuri aspre, ţăcănituri hunice, papagaliceşte...

— Tare binye... tare binye... îşi frecă mâinile Comisarul, care pe semne nu cunoştea multe nuanţe literare...

— Acum şi ceva georgrafie... Moi tu, începu iar, cu aceeaş agrăire tipică puternicul comisar, spunye tu la minye care este ala cel mai frumos oraş...

— Bucureştiul, Parisul... făcu copilul cu mândrie...

— Nu binye, nu binye... se răsti comisarul cu bănuiala'n ochi, străfulgerând pe Uca.

— Măi prostule, impacă şi capra şi lupul, calm Uca. Nu înţelegi că Domnul Comisar te întreabă, care este cel mai frumos oraş unguresc, certă el pe româneşte copilul.

— Budapesta... răspunse copilul, care are 800.000 locuitori, patru poduri peste Dunăre, parlament...

— Minunat, minunat, domnule învăţător... îşi frecă din nou mâinile domnul Comisar. Dar acum trebuie să plec mai departe la examenul din Secăşeni...

— Nu staţi la prânz... zise cu jumătate gură, din curtoazie, dascălul din Lăbăşel, ca om civilizat, fost elev al preparandiei din Arad.

— Nu se poate... mulţumesc.... răspunse comisarul şi se şi repezi afară, unde îl aştepta în stradă, gata de plecare, trăsura.

Când Uca se întoarse îşi trecu mâinile prin părul rebel şi se înclină înaintea protopopului:

— Prea onorate, putem începe adevăratul examen. Sus, copii. Spuneţi „Tatăl nostru" al strămbunilor!

Şi adevărata solemnitate a încheierii unui an de muncă la o şcoală oropsită depe vremea legii lui Apponyi, începu, cu acro-

baţiile din granatica română, cu înduioşătoarele lupte dela Călugăreni. Dumbrava-Roşie şi Turda, cu Peneş-Curcanul. Rodica şi Doină, doină cântec dulce...

Ochii copiilor priviau ca fascinaţi, ţintă la Domnul Învăţător. Iar ochii lui Uca scăpărau fulgere de însufleţire şi fruntea lui de apostol era sărutată de raze lăuntrice...

— Cine este Domnitorul nostru cel adevărat, întrebă el, iar copii răspunseră în cor.

— Regele Carol I. al României mici, care va fi regele tuturor Românilor.

— Cum aşa? se prefăcu el mirat, clipind şiret din ochi.

Atunci un copil cu ţinuta dreaptă, voinic, aşteptând parcă numai atât, ridică mâna. După el zeci de mâihni săltară în sus.

— Ei, să vedem ce ştii tu, măi fârtate, invită Uca pe băiat la tablă.

Copilul luă creta şi cu aceiaş sigurnaţă ca şi cel care îl învăţase, desenă un cerc mare, la care adause o potcoavă la răsărit.

— Ce ai desemnat tu acolo, întrebă prefăcut Uca.

Asta este Austro-Ungaria, făcu copilul arătând cercul, — şi asta este România mică, şi arătă potcoava.

Dar fără a mai aştepta ceva, cu o apăsare energică a cretei, tăie cercul în două, şterse linia demarcaţională a potcoavei şi închegă alt cerc.

— Şi aici este România de mâine... zise el cu pieptul scos.

— Cum se poate aşa ceva? se miră dascălul din Lăbăşel.

— Aşa, răspunse şcolarul, fără a-şi pierde cumpătul, că aici sunt Carpaţii, cari au şapte trecători: Lainici, Căineni, Turnu-Roşu... şi pe aici vor întra dorobanţii români.

— Da dece să între, mă? întrebă Uca, vrând să deruteze pe copil.

— Ca să ne desrobească pe noi, fraţii lor, încheie cu mândrie elevul.

— Da dece să ne desrobească??

Micul lăbăşean nu se turbură nici un moment.

— Pentrucă noi suntem trei milioane de Români şi suntem asupriţi...

Uca transpirase pe frunte. Acum şi-o ştergea cu o batistă mare, albă ca spuma.

Protopopul cu barba de episcop şi cu mâinile de voevod se ridică înfiorat dela locul lui.

— Bine, bine, frate Gheorghe, nu ţi-e frică că odată şi odată tot o păţeşti şi te închid Ungurii la Seghedin, zise el cu dragoste ascunsă... Eşti mai păcătos decât Raţiu şi Lucaci... clipi el şiret...

Invăţătorul Bocu avea ochii umezi, dar se silea din răsputeri să fărâme boabele trădătoare din colţul genelor...

— Dar acum o cântare de încheiere... făcu semn protopopul şi... şi să nu lăsăm să secе supa Doamnei dăscăliţe... adause el jovial...

Ca o fanfară de bucurie izbucni deodată din toate piepturile:

— Românaşului îi place... sus la munte, sus la munte la izvor...

Apoi domnii trecură în camera de locuit a lui Uca, unde închinară printre râs şi glume păhărelele pline, prota baci cum îi ziceam eu, bătând mereu pe umeri pe dascălul Cornea.

Eu ştiam că sosise momentul să dispar, căci nu mai era locul meu acolo. Mai admirai odată masa sclipitoare de porţelanuri şi cristal, impodobită cu broderii cu găurele şi cu un buchet de flori la mijloc. Apoi trecui repede la bucătărie, unde Tanti Titi, îmbujorată de foc şi efort îmi şopti grăbită:

— Să vini la 4, că îţi pun la o parte ştrudel...

* * *

Când mă înfăţişai iar la casa atât de dragă mie, toate aveau aspectul unei bătălii. In şcoală florile erau ciupite depe bănci, creta aruncată cât colo, tabla ştearsă prost, podeaua galbenă ca ceara în ajun, pătată de zeci de tălpi şi călcâie...

In bucătărie plin de vase, pe masă, pe jos; în casa de locuit faţa de masă strâmbă, şervetele aruncate, paharele unele pline, altele goale; în salon ceşti de cafea neagră şi scrum de ţigări...

Tanti Titi şedea dusă, pe gânduri, la masa din coridor. Mă aştepta cu farfurioara cu cele patru bucăţi de ştrudel, două cu brânză, două cu cireşe, în vederea cărora nu prea mâncasem la Tata-Moşu....

Dar Uca nu era nicăiri...

— A plecat şi Uca Gheorghe cu Domnii la Lipova? întrebai eu.

— Da de unde! E în cimitir la mormântul Toiei. Acum iar îl prinde noaptea pe undeva, suspină ea.

Inţelesei că trebuie să se fie întâmplat ceva, de Tanti nu avusese dispoziţia necesară să-şi vadă de treabă, punând toate la locul lor.

— Mă duc să văd ce face? declarai eu cu gura plină de ultimele îmbucături delicioase de ştrudel.

Il găsii pe Uca cu faţa în jos, pe glia umedă care acoperea pentru totdeauna un mic schelet de opt ani. Plângea mocnit, scuturându-şi deabia umerii. Era cu totul altul, decât acela pe care îl cunoscusem, cu câteva ore mai înainte. In mişcarea mâinilor cu care scurma pământul, vedeam ceva straniu. Acum şoptea:

— Toia... Tu ai fi acum în clasa a şeasa dela şcoala de fete din Arad... Toia, tu ai murit şi eu nu te-am învăţat gramatica şi istoria... şi geografia, puica Tatii... scumpa mea...

Mă dusei îndărât la Tanti, printre crucile strâmbe din cimitir, pe lângă bisericuţa de lemn putred.

— Ce-i? întrebă ea.

Ii raportai tot ce văzusem.

— Incă n'a beut destul, făcu ea. Va mai bea. Când plânge după Toia e numai la jumătate calea... Va mai bea...

Şi aşa a fost. Uca s'a ridicat depe mormânt, s'a dus la Schwarţ, care adusese vin dela Gioroc. Noi deschiserăm ferestrele, spălarăm porţelanurile şi aduserăm în regulă cele răvăşite. Când furăm gata ne puserăm cu coatele pe fereşti, pândind să vie Uca. Dar el nu venea. Dela o vreme Tanti suspină:

— Doamne, Doamne, ce o mai fi şi azi!!

Imi veni o idee straşnică:

— Tuşico, ştii ce? Eu mă duc până la Schwarţ, să văd ce face Uca.

Indrăsneala de care ea nu fesese capabilă o viaţă întreagă, i se păru un act de mare eroism şi privindu-mă admirativ, îmi spuse spontaneu:

— Du-te!!

In crâjma lui jupân Schwarţ nu era nimeni. Mirosia urât acolo a spriţ, oţet şi gaz. Mă strecorai printre mesele şi laviţele goale, până la o fereastră perdelată, de unde auziam glasuri. Privii prin o crăpătură a cretonului pestriţ, şi văzui pe Uca, cu capul sprijinit în coate, la masă, în tovărăşia crâjmarului. Cânta cu glas dulce şi sonor de romanţă:

— Luna doarme, luna doarme, amoroasă...

Peste dealuri, peste dealuri şi câmpii...

Te aştept, ah, a mea frumoasă...

Şi sunt trist, ah, şi sunt trist, că nu mai vii...

Dar pe semne că acest climat sentimental nu era pentru

sufletul lui, dornic de emoţii mai tari. Inghiţi una zdravană din paharul lui special, cu flori albatsre şi miosotis şi înscripţia „Apă acră, Lipova" pe care îl cunoşteam bine, apoi îşi drese glasul. Un ritm de marş vioiu răsună în cameră:

Astăzi cu bucurie
Românilor veniţi
Pe Iancu în câmpie
Voioşi să-l însoţiţi...

Aici înghiţi una sec, textul fiind prea revoluţionar. Trecu deci la refren:

Iancule mare,
Iancule tare
Să fii cu noi!
Tu ne 'nsoţeşte şi ne fereşte
De orice nevoi...

Apoi cu o postură de haiducie înăscută:

Optzeci de oi despoaie
Şi pe frigări le pun.
De fluier, de cimpoiaie,
Pădurile răsun...
Românii se adună
Pe lâng' un mare foc,
Şi Iancu ospătează
Cu dânşii la un loc.

Odată stârnite sentimentele lui Uca, el se svârcolea cu pasiune în ele. O amărăciune adâncă îl îndemnă să schimbe cântecul, care i se părea poate, prea tineresc pentru capul lui încărunţit. Accentele triste ale doinei se potriveau mai bine cu starea lui sufletească... Incepu deci tărăgănat şi cu multă duioşie:

Iancu bea la făgădău,
Unde-i vinul cel mai rău...
Apoi pleacă, nu plăteşte,
Nime 'n lume nu-l sileşte...

Apoi luându-şi un avânt nebănuit:

Sus, sus la munte sus, hai Române hai...
C'acolo-i şi Iancu dus, hai Române, hai...

Schwarţ îşi ştia datoria: umplea mereu paharul cu flori albastre, cu vin bun dela podgorie. Uca sugea dintr'odată conţinutul, gata să debordeze. Ochii i se holbară, sări în sus şi strigă:

— Măi Schwarţ, măi! Tu eşti cel mai fericit om din lume... Pe tine nu te doare şi nu te chinuie nimic... Tu ştii una: banul şi iar banul... Şi atâta tot!

Uca se propti acum bine pe picioare, ridică un braţ ca o ameninţare apocaliptică şi începu a cânta cu toată tăria:

M'am suit la munte 'n zori,
Să prind fulgerul din nori...
Şi de sus, din înălţime,
Să-l izbesc în ungurime..

Braţul ridicat se agita cu pumnul când spre nori, când spre abizuri nevăzute, în mişcări energice de extirpare...

Apoi se mai domoli:

Trageţi hora, fraţilor,
In mijlocul brazilor...

După cântecul acesta, mâna păroasă a lui Schwarţ îmbie alt pahar plin.

Dar Uca îl respinse scurt. O demnitate solemnă îi lumină obrazul. Se îndreptă pe cât putu din şale, îşi bombă pieptul şi se întoarse către Schwarţ, care se aşezase cu resemnare pe scaun.

— Scoală-te, liftă păgână! Sus! Drept!

Urmă o clipă de tăcere plină de mister. Eu nu-mi puteam închipui ce are să urmeze. Dar deodată sunete cunoscute, cari îmi produceau totdeauna vibraţii electrice în inimă, se auziră din pieptul lui Uca dascălu. Era serios ca un arhanghel şi începu cu un andante ceremonios:

Deşteaptă-te Române,
Din somnul cel de moarte,

In care te-adâncirăm
Barbarii de tirani, barbarii de tirani.

Obişnuinţa şi sentimentele încarnate mă făcură şi pe mine, cu emoţie, să iau ţinuta de sărbătoare a sufletului, la cele două strofe reglementare din imnul naţional al Ardelenilor, Bănăţenilor şi Crişenilor...

Când Uca întonă cele din urmă cuvinte din poezia nepieritoare a nemuritorului poet:

Murim mai bine 'n luptă
Cu glorie deplină,
Decât să fim slavi iarăşi,
In vechiul nost pământ...

avea atâta putere în glas şi în ţinută, că mă cutremurai şi ochii mi se umplură de stropi mari, cari îmi năvăliră de sub gene, ca două izvoare captive...

Vrui să intru şi să spun ceva; dar atunci uraganul începu. Uca se repezi la masă, apucă sticla pe jumătate plină şi o izbi de părete. Urmă paharul cu miosotis dela „Apa acră? Apoi paharul alb, murdar al jupânului Schwarţ, rămas totdeuna plin, căci de abia dacă gusta din el, care fu svârlit într'o mică oglinjioară împestriţată de popasul muştelor. Uca răstrună masa, scaunele şi scoţându-şi o ciubotă trăzni cu ea în geam...

Fugii îngrozită afară şi mă întorsei într'o goană la Tanti Titi. Era timpul suprem. Orizontul se întunecase de nori. Şuerături de vânt, concertau prin cuprins. Fulgere sfăşiau cerul. Durduite surde, apoi mai apropiate, se restogoleau deasupra mea. Ploaia începu a plescăi.

Tanti Titi mă primi cu bucuria aceluia, căruia o îngrijorare mare i se distramă într'o clipită

— Au, Doamne, m'o fost frică să nu ţi se întâmple ceva...

Povestii tot, în vreme ce furtuna de afară se izbăvi pe îndelete: numai ploaia caldă mai stăruia cu stropi mari, ţuruind necontenit.

Intre noi s'aşternu o tăcere adâncă şi amurgul începu a-şi ţese firul cenuşiu.

Deodată Tanti se ridică şi porni afară. Eu după ea. In drum apucarăm ceva să ne acoperim umerii. Mergeam în ploaie, ca două momâi, ca două năluci, prin cimitirul vechiu.

Dar la mijlocul potecuţei strâmbe ne oprirăm. Uca Gheorghe zăcea acolo, răsturnat ca un buştean, cu faţa în sus. Şiroaiele de apă curgeau peste el ca o baie răcoritoare.

— Carpaţii... mormăia el. Mergem cu roabele.... ecrazită tare... tare... Noi trei milioane... ei un fleac... arhanghelul lor...

— Ria, tu du-te la tăicuţu; înţelegi, asta nu e pentru tine... Eu voiu chema iar pe vecinul Moise, să-mi ajute să-l ducem în casă, şi să-l culcăm.

— Ce pot face alta, ce pot? prinse ea a se boci, despărţindu-se de mine, în drum spre vecinul, care avea s'o ajute şi acum, ca cine ştie de câte ori, în asemenea situaţii...

— Numai să nu fi răcit... aprindere de plămâni... mai auziam eu, ca un ecou slab, apoi sării pârleazul, în drum spre casa bunicului.

* * *

După câţiva ani Uca Gheorghe muri, de surmenaj, de alcool, de tuberculoză, de durere după Toia, ce mai ştiu dece!... Dar atâta ştiu bine, bine de tot, că a murit cu sfâşierea în suflet că n'a putut inventa ecrazita, care să dărâme Carpaţii...

MIA CERNA.

— Fine —

Peisaj bănățean

Nu tot ceeace manifestă un popor pe diferitele sale planuri de existenţă se apropie de istoric şi esenţial. Nu toate momentele prin care trece viaţa lui sufletească, poartă un caracter revelator pentru destinul său. Există, pe lângă acele manifestări care-l plasează direct în Istorie, altele accidentale şi neesenţiale. De aceia, a enunţa judecăţi de valoare cu privire la sufletul unui popor sau a unei provincii, nu este un lucru tocmai uşor. Iţi trebue în primul rând acel simţ, mulţumită căruia să poţi diferenţia din totalitatea multiplă a momentelor, pe acelea care sunt esenţiale şi caracteristice; care într'un cuvânt constitue specificul său. De altă parte, să treci peste acelea care sunt neesenţiale şi care oarecum rămân neintegrate în Istorie. Că acest lucru nu este câtuşi de puţin uşor, ne-o demonstrează cu prisosinţă şi faptul că, se fac astăzi mai mult ca orişicând unele determinări „arbitrare" asupra naturii specifice sufleteşti a popoarelor (de multe ori cu scopuri care nu sunt deloc desinteresate), determinări ce se dovedesc în cele din urmă a fi gratuite, deoarece au pornit dela unele particularităţi neesenţiale. In astfel de cazuri, se întâmplă adesea că momentele contingente sunt luate drept categorii existenţiale, potrivit cărui fapt, se ajunge la supraevaluarea realităţii sufleteşti a poporului respectiv sau la subestimarea lui, ceeace în ambele cazuri stă departe de adevăr.

Dat fiind acest fapt, se impune în studiu necesitatea unor criterii metereologice potrivit cărora, cercetătorul să se poată orienta după norme univesal valabile. Care sunt aceste criterii de studiu pe care le putem utiliza în vederea cunoaşterii adecvate a naturii sufleteşti a unui popor?

Există două metode. Prima şi cea mai frecvent întrebuinţată poartă un caracter mai mult periferic, deşi este cea mai obiectiv posibilă. Aici, se judecă o trăsătură spirituală potrivit cu manifestările ei exterioare, concretizate fie în artă, religie, filosofie, literatură, etc. Şi într'adevăr, de unde să ştim ce proprietăţi şi dotaţii deţine sufletul respectiv dacă nu-l sur-

prindem exteriorizându-se în valori de înaltă cultură? Dacă am trece peste acest prim dat obiectiv, am putea foarte uşor să atribuim calităţi geniale oricărui suflet, fără nicio posibilitate de verificare şi control.

A doua modalitate de cunoaştere a interiorităţii sufleteşti este de natură centrală şi poartă un caracter mai mult intuiţional; de sondare a realităţii spirituale, de „bănuire" a esenţei sale ultime. Ea constă într'un proces de intuire a ceeace este „istoric"; prin identificarea cu sufletul poporului respectiv. Aici nu mai avem semne exterioare după care să raportăm obiectiv, ci trăiri intuiţionale care surprind realitatea în forma ei cea mai pură. Utilizată cu pricepere şi precauţie, ea ne poate da rezultate surprinzătoare.

Că este nevoie de multe ori să judecăm sufletul unui popor nu numai după expresia manifestărilor sale exterioare, concretizate în valori culturale, ce pot adesea să fie determinate de factori streini de natura sa proprie, lucrul este dela sine înţeles. Nu are ori, se întâmplă că, în viaţa sufletească a unui popor, există cauze care împiedică sau atenuează manifestarea exterioară liberă de constrângeri. Şi atunci, judecând pripit lucrurile, enunţând judecăţi de valoare asupra naturii intim sufleteşti din punctul de vedere al manifestărilor exterioare, (care în cazul de faţă nu justifică afirmaţia cu privire la existenţa unei corespondenţe adecvate) putem uşor cădea în greşala de a trece peste esenţa ultimă a lui. De aceia, încercarea de faţă întreprinsă cu scopul de a determina cât de cât realitatea sufletească a bănăţeanului, va face uz de ambele metode, pentru a se putea facilita o poziţie pe cât se poate mai obiectivă. Se va aplica în primul rând, realităţii peisajului sufletesc bănăţean întâia metodă, care va ţine cont de manifestările spirituale concretizate în forme culturale. Dar în acelaş timp, vom face uz cu exces şi de metoda care sondează realitatea interioară, care nu este atât de rigidă ca prima şi care ne poate desvălui taine pe care ochiul obiectiv-ştiinţific, ce se ţine de multe ori de criterii cazuistice, nu le poate vedea.

In legătură directă cu aceasta, trebue să precizăm din capul locului domeniul de fapte sufleteşti asupra cărora vom îndrepta atenţia noastră de cercetător. Care vor fi aspectele sufleteşti bănăţene, asupra cărora ne vom opri îndeosebi, căutând a reliefa specificul său? Şi apoi, care din ele se bucură de o specificitate mai bine marcată? Acelea care sunt mai în-

dividuale şi diferite, frecvente numai în anumite timpuri; sau acelea care sunt oarecum comune şi generale sufletului bănăţean? Aşa bunăoară, ne vom opri asupra acelor manifestări care s'au concretizat în creaţii spirituale majore (rămâne de văzut în ce măsură geniul exprimă specificul unui popor); sau ne vom opri asupra manifestărilor oarecum mai cotidiene ale sufletului bănăţean?

Ne vom opri şi asupra unora şi asupra altora, în măsura în care ele trasează mai bine specificul sufletesc. Vom adăsta fără pripă la acele aspecte ale lui, din care vom putea prinde mai bine semnele adânc grăitoare venite din interiorul peisajului sufletesc bănăţean.

* * *

Oricât de naivă ni s'ar părea corespondenţa pe care o constată cei mai mulţi filosofi ai culturii, cu privire la raportul dintre spaţiul geografic şi peisajul sufletesc al omului, care comparaţie de multe ori merge aşa de departe încât se revine la vechea concepţie a paralelismului psihofizic (metafizic), totuşi, trebue să recunoaştem că nu arare ori se constată asemănări surprinzătoare între natura mediului în diferitele cazuri şi între natura cristalizării sufleteşti a omului. Nu la întâmplare bunăoară, se vorbeşte despre misticismul oriental şi mai ales de cel arab, concrescut aproape organiceşte cu întinsul pustiului. Şi într'adevăr, ce-ţi poate da un sentiment mai indefinit, mai neliniştitor, mai infinit decât pustjul Saharei? O priveliştе în care ochiul depăşeşte limita. Nu ştii unde e începutul; unde este sfârşitul. Nu ştii unde ai fost ieri, unde vei fi mâine; căci întinsul nisipos este schimbător din clipă în clipă. Ceeace acum e neted, peste puţin timp e dună sau chiar deal. Ochiul nu se opreşte asupra staticului, pentru că aici totul devine, totul se schimbă. Desigur, dacă ne gândim la complexul de sentimente şi impresii pe care le poţi încerca în atari condiţii de viaţă, nu e greu să admiţi teoria că stepa sau pustiul sunt acelea care te pot predispune la misticism. Şi într'adevăr nimic nu te poate predispune la misticism decât această impreciziune, nedeterminare, necunoaştere. La omul de munte, care se mişcă pe un teren bine cunoscut, unde ochiul nu se pierde în zarişti, unde surpriza nu apare la tot pasul, misticismul e mai greu de conceput. Desigur, mergând în această direcţie s'ar putea exagera foarte mult, cum s'a şi întâmplat

dealtfel; totuşi, ceeace nu se poate nega este faptul că de multe ori climatul exterior, prin totalitatea condiţiilor sale cosmice, exercită o influenţă hotărâtoare asupra climatului sufletesc al omului. De aceia, fără a avea pretenţia de a enunţa ultimele adevăruri, putem face unele constatări din acest punct de vedere pe marginea peisajului sufletesc bănăţean. Acest peisaj sufletesc — indiferent de cauzele care-l determină — ni se pare nouă că poartă un **caracter temperat-meridional.** Suntem înclinaţi a crede că trăsătura în discuţie este o dispoziţie largă, un tipar în care s'au turnat toate manifestările sufletului bănăţean. Mai mult. El îşi însuşeşte expresia unei categorii existenţiale atunci când se exteriorizează în diferite valori spirituale.

Nu ne oprim asupra unor explicaţii cauzale cu privire la natura intimă a ultimilor motive care au determinat acest climat sufletesc al bănăţeanului. Este posibil că într'o bună măsură el să fie urmarea condiţiilor istorice în care a trăit bănăţeanul. Desigur, aceste condiţii social-istorice au lăsat urme adânci. Crescut la răscrucea unor culturi radical deosebite, bănăţeanul a putut învăţa curând că, nu toate lucrurile din lumea aceasta sunt „identice". El a înţeles de timpuriu că ceeace la el „acasă" este considerat şi ridicat la rang suprem, în alte locuri nu se respectă în acelaş mod. Faptul acesta se pare că la dus la formarea unui acut **simţ de relativitate** şi simţ critic, care i-au dat posibilitatea creerii unei concepţii deosebite despre lume şi viaţă. Acest simţ de relativitate este după noi o trăsătură esenţială a bănăţeanului. El se leagă în mod indisolubil de natura sufletului său temperat. De aceia, atmosfera sa sufletească nu este turburată de curente extremiste, tocmai din cauza acelui simţ de relativitate; mulţumită înţelegerii oarecum spectaculare a lucrurilor, deşi nu înafară de ele, dar cu un oarecare sentiment de degajare.

Câtă vreme ardeleanul se aruncă în extreme, ajungând de multe ori în trăirile sale ultimele limite, capătul de drum; bănăţeanul se strecoară cu multă uşurinţă printre cele mai contradictorii forme, găsind o împăcare şi o deslegare mai salvatoare pentru destinul omului. Câtă vreme ardeleanul iubeşte conflictul, evitând formulele de „compromis" (luând termenul în accepţia lui filosofică); bănăţeanul iubeşte formele încheiate. Acest simţ de relativitate de care se bucură în mod deosebit bănăţeanul, îi dă posibilitatea comparaţiei celor mai con-

tradictorii forme şi totodată găsirea unui echilibru sufletesc, la care nu oricine poate ajunge. De aceia, câtă vreme sufletul ardeleanului este o mare frământată de valuri adânci, de răscoliri abisale; peisajul sufletesc bănăţean primeşte forma unei ape line a cărei turburări sfârşesc totdeauna cu revenirea la echilibru. Această revenire la echilibru este dealtfel revenirea la realitate. Nu ştim dacă mai există cineva care posedă desvoltat în aceiaşi măsură simţul realităţii ca bănăţeanul. Trăsătura în discuţie, specifică sufletului bănăţean, temperează conflictele de orice natură ar fi ele, dându-i acea **seninătate sufletească** — am putea spune aproape **olimpică.** Ea nu este rezultatul absenţei unei lupte, a unui conflict ce n'ar avea loc în sufletul bănăţean; ci este o expresie atitudinală. Este desigur aici vorba de o anumită conformaţie sufletească, care aduce cu sine un anumit gen de trăiri, o problematică specifică numai lui. Firea bănăţeanului e predispusă spre deslegarea tensiunii, iar nu spre conflict. Bănăţeanul iubeşte cu patimă echilibrul, formele încheiate, armoniile definitiv realizate. De aceia, în toate creaţiile sale spirituale, ne împărtăşim cu acea seninătate care trece dincolo de conflict.

Pentru sufletul bănăţean e specifică în procesul creaţiei nu latura negativ-destructivă, deoarece nu prin aceasta se defineşte el. El se defineşte tocmai prin latura pozitivă a creaţiei. De aceia, bănăţeanul nu este nici dramatic, nici tragic într'o aşa măsură ca să se definească prin aceste trăsături. In vreme ce ardeleanul este prin excelenţă dramatic, iar punctul de greutate în creaţiile sale poate cădea de multe ori şi pe latura negativ-destructivă, terminându-se în cele din urmă printr'o concepţie eroică asupra Existenţii; bănăţeanul din contra, priveşte lucrurile cu acea simplitate şi înţelepciune nedepăşită decât doar de aceia a înţelepţilor Inzi, care privesc şi consideră toate acţiunile omeneşti din perspectiva aceluiaşi sentiment larg al toleranţei. Din acest motiv, legăturile sufletului bănăţean cu stihiile vieţii sunt mai trainice decât la ori şi care altul. Intre el şi viaţă nu s'a produs niciodată o ruptură definitivă, deoarece el nu trăeşte niciodată tragicul încheiat, încremenit la ultima expresie. Exisă luminişuri care-l chiamă la viaţă cu o sete neobişnuită. Ceeace-l defineşte într'o bună măsură este şi acest pronunţat **dor de viaţă.** Stând de vorbă cu un bănăţean simţi într'un mod neobişnuit că el ştie să se bucure de viaţă, că el „o trăieşte" cu plenitudine, deoarece el

are acel sentiment rar, al bucuriilor simple. Sentiment reeşit din acea înţelegere superioară a vieţii, care ce-i drept de multe ori se concretizează într'o concepţie pragmatică, care însă nu se poate identifica cu o atitudine de resemnare. Tot din acest motiv, sufletul bănăţean nu se poate angaja cu aderenţe vădite la concepţii pesimiste.

Verificarea afirmaţiilor de mai sus cu privire la specificitatea sufletului bănăţean se poate face cu un lux de date, scoase din chiar realitatea istorico-culturală în care a trăit el. Acea trăsătură generală a sufletului său, acel climat cu o atmosferă temperată, urmarea unei maleabilităţi psihice, dă posibilitatea de trecere printre cele mai opuse forme cu şansa de a găsi soluţii. Toate acestea le putem surprinde în cele mai variate domenii de manifestare spirituală, pe plan: religios, artistic, politico-social, etc.

Pe plan religios, sufletul bănăţean nu s'a avântat niciodată în extreme. Lucrul acesta se evidenţiază cu atât mai degrabă, dacă îl comparăm cu formele extrem de pronunţate ale altor provincii. Şi pentru că în rândurile de mai sus defineam sufletul bănăţean în opoziţie cu anumite trăsături ale ardeleanului, în cazul de faţă, vom recurge la acelaş procedeu — privind cum a evoluat fenomenul religios în cadrul celor două provincii.

Acel simţ de relativitate, îmbrăcând haina unei largi şi **umane toleranţe** s'a manifestat înainte de toate pe plan religios. Bănăţeanul n'a vrut nicicând să-şi impună Zeii. El a înţeles cu o rară înţelepciune, libertatea de credinţă a omului. Lucrul apare suficient demonstrativ, dacă ne gândim la catolicismul sau ortodoxismul bănăţeanului. Nici o formă religioasă, nici cealaltă n'au luat un aspect de conflict acut şi de exterminare pe plan practic. De aceia, ambele forme religioase îmbracă haina mai umană, mai apropiată de respectul persoanei omeneşti. Chiar catolicismul, care se defineşte prin esenţă a fi universalist şi imperialist, aici, în această provincie unde totul îşi găseşte o mai blândă deslegare, este mai ortodoxal. Cauza acestui fenomen, trebue căutată în acea largă înţelegere a lucrurilor, în acea lipsă de dogmatism, în acea aplecare pioasă în faţa semnelor invizibile ale Vieţii. Numai aşa se poate explica dece, sufletul bănăţean are în cel mai înalt grad desvoltat **simţul respectului** faţă de orice, dar mai ales faţă de o altă existenţă. Insuşi fenomenul religios care a suferit din

punct de vedere istoric o scindare în sânul credincioşilor, împărţindu-i în uniţi şi neuniţi, — tabere adverse aiurea — aicea n'a luat un aspect de exterminare. Câtă vreme ardeleanul catolic se încadra perfect într'un spirit de sectă, fiind prea puţin tolerant cu aceia „de altă credinţă", care lucru a adus cu sine de multe ori neînţelegeri şi conflicte pe plan social şi politic; ochiul bănăţeanului a trecut peste „divers" şi „multiplu" oprindu-se numai asupra fondului comun, asupra acelei ultime esenţe a Religiei, care constitue legătura indisolubilă între oameni, indiferent de grupările din care fac parte. Chiar catolicismul bănăţeanului se deosebeşte de cel ardelean. El este mai puţin stoic, mai puţin rigid şi se apropie în bună măsură de acel răsăritean.

Deşi pe acest plai al Banatului au locuit mulţi Zei, totuşi o singură religie a rămas aceiaşi, expresia neclintită a credinţelor strămoşeşti — religia Vieţii. Aici, oscjlaţiunea între diferitele forme religioase, scindarea şi împărţirea oamenilor în grupări după credinţă, primeşte un caracter mai puţin acut şi exclusivist, fără conflicte şi drame. Bănăţeanul e tolerant cu streinii poate tocmai din cauza acelui simţ extrem de desvoltat ce-l are în legătură cu respectul absolut al personalităţii umane.

Acelaş lucru se poate observa şi pe plan social şi politic. Nu cunoaştem conflicte purtând un caracter de exterminare, fiind cauzate de convingeri politice sau poziţii sociale deosebite. Desigur — datorită acelui simţ a sufletului bănăţean de a unifica extremele, de a soluţiona paşnic conflictele, de a se elibera de tensiune şi desechilibru.

Dacă pe plan oarecum extern, acolo unde sufletul se concretizează în manifestări obiective, asistăm la un proces de acomodare la formele vieţii; pe plan intern acest fapt se observă şi mai bine. Nicăieri ca în muzică nu se poate întrevedea acest climat temperat al sufletului bănăţean; deoarece muzica este acea formă spirituală care exprimă mai direct şi mai adecvat natura interioară a omului. Bănăţeanul are vădite aderenţe pentru muzică. Mai mult: el este creator de muzică. Pentru sufletul bănăţean ea este o categorie existenţială, o formă de manifestare a fiinţei sale. Nu ştim dacă există vreo provincie a cărei locuitori să vădească un mai prounnţat simţ muzical şi posibilităţi mai accentuate de înţelegere a ei decât bănăţenii. Pentru ei muzica ocupă un rang de frunte, confundându-se de

multe ori cu acele „moduri" de expresiune spirituală ce ancorează în supratemporal, înrudindu-se cu adevărate sisteme explicative, concepţii afective despre lume şi viaţă. Cine a auzit vreodată doina Banatului, acela va înţelege că aici nu se rămâne numai la simpla expresie a stărilor subiective, dar că realizarea artistică, depăşeşte individualul, diversul, asumându-şi un caracter mai universal. Înţelegi cum, par'că ţi se vorbeşte de lucruri supra-individuale, de realităţi atemporale, de zone imaterializate — toate expresia unui suflet dornic de transcedenţe. Şi aici, ca şi dincolo, conflictul şi drama nu persistă. Surprinsă în aspectul ei tragic, Viaţa este idealizată, conflictul e încheiat; iar acordurile minore ale sufletului ce-şi plânge destinul, se schimbă în revărsări de tonuri luminoase, imnuri pentru viaţă nouă.

Această înclinaţie a bănăţeanului pentru muzică ni se pare îndeosebi de semnificativă pentru bogăţia sa interioară şi posibilitatea sa creativă. Deoarece, dacă în alte domenii artistice — care să demonstreze aptitudini creative — omul a avut ce imita, aici în domeniul muzicii unde natura nu i-a dat concurs, cu atât mai mult se poate vorbi de dotaţie şi potenţialilitate creatoare. In consecinţă, nu credem deloc că exagerăm când bănuim — pe baza acestei înclinaţii profunde pentru muzică — existenţa unor posibilităţi în stare de latenţă, care odată apărute pe orizont cultural se vor impune ca valori universale. Mai mult decât atâta. Pa baza acestei dispoziţii care ne garantează bogăţia interioară a sufletului bănăţean, putem prognostica naşterea mai mult sau mai puţin timpurie a unei culturi majore care acum este încă în faşe.

Şi pentru că în aceste din urmă rânduri ne-am oprit îndeosebi asupra acelei trăsături ale sufletului care oarecum poartă un caracter de ansamblu; tot aici, fără pretenţia de a completa definitiv tabloul sufletesc bănăţean, ar fi să ne oprim asupra altei trăsături, care în genere poartă un caracter atitudinal, exprimat în concepţia sa despre lume şi viaţă. Vrem să ne oprim asupra acelor rezonanţe interioare pe care le încearcă bănăţeanul în legătură cu problemele privitoare la sensul general al Existenţei. In acest punct, ni se pare că sufletul bănăţean păstrează o atitudine ce se apropie de pragmatic. Desigur, pragmatismul nu se confundă imediat cu utilitarismul. El poate fi o concepţie largă despre Existenţă, în care însă punctul de greutate să cadă înainte de toate pe destinul omului. Prin

urmare, bănăţeanul e pragmatic nu numaidecât în conţinut, ci în poziţie, în atitudine. La această concepţie pragmatică despre Existenţă l-a putut duce în primul rând acel simţ de relativitate de care vorbeam mai înainte. De altă parte, sufletul său temperat care păstrează aderenţe pentru un climat filosofic mai omenesc, — lipsit de consecinţe prea turburătoare, aducând cu sine totodată deslegarea tensiunii şi restabilirea echilibrului sufletesc, — a găsit o expresie mai trainică în concepţia despre care vorbim. Apoi, nu fără importanţă pentru această concepţie a fost simţul realităţii care l-a ţinut treaz tot timpul, în lumea stărilor de fapte. In cele din urmă, suficienţa materială (care din noi poate nega influenţa condiţiilor materiale — desigur relativă nu absolută — asupra unei anumite evoluţii sufleteşti?) în care a trăit bănăţeanul l-a putut uşor deprinde să adopte un punct de vedere pragmatic cu privire la rosturile acestei vieţi. Se poate însă, că această concepţie să fie numai trecătoare — forma şi expresia unei culturi neajunse la un grad maxim de diferenţiere a multiplelor planuri şi valori.

*
* *

Descinzând depe poziţia care ne-a permis să ne ridicăm la consideraţii de ordin mai general printr'un procedeu de abstractizare şi sondare a fenomenului bănăţean, în momentul de faţă problema comportă şi câteva referinţe de ordin mai special, în legătură directă cu starea de fapt a lucrurilor. In rândurile de mai sus ne-am sustras oarecum de la obligaţiunea de a ne opri şi asupra laturilor negative a sufletului bănăţean. Aceasta nu pentru că ne-am feri să recunoaştem lucrurile pe faţă, ci pentru că am plecat la drum potrivit unei înalte convingeri ce ne-am format-o nu numai despre sufletul bănăţean, dar despre sufletul unui po por în genere: Din totalitatea momentelor prin care trece spiritul unui popor, există unele care sunt specifice şi esenţiale, altele nespecificice şi neesenţiale. De aceia, a te opri la primele — înseamnă a realiza scopul urmărit; a te opri la ultimele — însemnează a-ţi greşi din capul locului calea. Deoarece noi credem că trăsăturile negative nu numai că nu pot defini specificul unui suflet, dar nici nu constitue o notă ce s'ar putea integra în ansamblul manifestărilor esenţiale unei fiinţe. Şi apoi, mai este o chestiune: Sau crezi în destinul creator al

unui suflet şi atunci cauţi să trasezi linia pe care se înseriază totalitatea dispoziţiilor sale creative, indiferent dacă ele s'au realizat vreodată ori sunt în forma potenţială; sau nu crezi în acest destin şi atunci punctul de greutate nu mai cade pe posibilităţi, ci pe momentele negative.

Totuşi, dat fiind faptul că de multe ori o trăsătură esenţială se defineşte prin natura contrariilor sale, a te opri asupra lor deşi nu înseamnă a face caz de ele, te poate ajuta la determinarea naturii fenomenului cercetat, demonstrând totodată obiectivitatea punctului de vedere adoptat. De altă parte, acest lucru se impune cu necesitate atunci când cauţi să integrezi şi să explici toate momentele indiferent de natura lor, în devenirea unui suflet — mai ales când e vorba de unul în care nu toate trăsăturile potenţiale şi-au ajuns maxima exteriorizare pe plan cultural şi nici acestea din urmă (planurile) nu s'au diferenţiat de multe ori îndeajuns de bine, cum e cazul culturii bănăţene. Deoarece după noi, cultura bănăţeană nu-şi trăeşte încă momentul de conceptualizare a tuturor valorilor spirituale pe diferitele planuri, în aşa fel ca să fie posibilă o trecere dela unele la altele, mulţumită perspectivei înalte în care se plasează ele. Aici în Banat, cultura trăieşte încă un moment individualizant. De aceia, ochiul strein de cunoaştere adecvată a sufletului bănăţean, se poate opri surprins asupra unor fenomene care deşi nu sunt esenţiale, totuşi sunt destul de caracteristice.

In primul rând, şi în legătură directă cu fenomenul de conceptualizare a culturii (luând termenul în accepţia lui hegeliană) se observă un proces intensificat de creaţie, care de cele mai multe ori nu abundă în valori spirituale de formaţie majoră. Astfel, un simptom caracteristic al acestui fenomen, în care toate straturile sociale se culturalizează, în sensul că participă la un proces de diferenţiere totală a planurilor, constitue printre altele şi acea „pripă" cu care se trece dela procesul intern de trăire la procesul de exteriorizare, care „pripă" este fără îndoială dăunătoare procesului de adâncire a lucrurilor. Acest fenomen este atât de frecvent, încât se poate afirma nu fără exagerare că mai toţi bănăţenii vor să scoată câte un volum. Pripa aceasta de a deveni autor, care-şi însuşeşte aproape un caracter de „psihoză a volumelor" este îndeosebi de semnificativă pentru **momentul cultural** prin care trece sufletul bănăţean. Ea nu semnifică numaidecât un început de îm-

părtăşire cu valorile spirituale, dar în tot cazul trebue privită cu multă înţelegere. Este desigur un moment necesar, care indiferent că este primit de public cu sau fără cenzură, îşi îndeplineşte rolul de „pregătitor" al acelor creaţii ce vor veni odată. Fără îndoială „pripa" aceasta nu este prea îmbucurătoare, însă nu cu mijloace exterioare se poate zăgăzui procesul devenirii interioare, după cum — mai puţin se poate determina cu mijloace artificiale potenţarea lui. Evident, ea este în bună măsură şi urmarea acelei nevoi de afirmare proprie prea pronunţate a sufletului bănăţean, care vrea să fie primul în tot locul. Poate este urmarea acelei lăudăroşenii a bănăţeanului ce-şi vrea Banatul „fruncea". Insă, acest fapt — dacă nu rămânem numai la expresia lui periferică — ne poate vorbi despre viguroasele potenţialităţi ale sufletului bănăţean. Psihologiceşte vorbind, această tendinţă de aserţiune proprie este prima notă a posibilităţii lui de creaţie. Natural, în cazul că nu se va rămâne la un simplu verbalism exterior, ci se va trece la sondarea interiorităţii sufleteşti prin realizări efective.

Pe linia acestui „moment cultural" prin care trece sufletul bănăţean, asistăm la multiple încercări de găsire a specificului local. Astfel, circulă curente ce poartă un caracter mai mult sau mai puţin exclusivist şi care pledează pentru o reîntoarcere la cultura populară şi limitarea tuturor surselor de inspiraţie numai la acest izvor. Aceste curente trebuesc privite ca simple încercări de găsire şi definire a propriei realităţi, deşi în forma exagerată sub care apar, ele sufere de mai multe lipsuri, asupra cărora nu e locul să ne oprim aici.

Trecem uşor peste o altă serie de particularităţi neesenţiale sufletului bănăţean, care răzbesc ici-colo, printre acelea care-i sunt proprii şi specifice. Înţelegem că ele trebuesc privite ca simple momente necesare (necesarul fiind considerat aici nu ca făcând parte din lumea unui „trebue", ci ca o condiţie sine qua non, de trece dela o fază la alta în devenire) în evoluţia sufletului bănăţean. Aceste momente sau faze de manifestare fiind neesenţiale vor trece odată cu timpul. Insă, a te opri numai la ele, a face caz, a te alarma — mai ales atunci când crezi în destinul cultural al sufletului bănăţean — înseamnă să nu înţelegi sensul Istoriei. Totuşi, dacă ne-am lăsa la voia întâmplării, fără a interveni voit şi activ întru determinarea unor aspecte a fenomenului bănăţean, Istoria lui ar întârzia să apară. Iată dece, trebue să se treacă la desţeleni-

rea acelor izvoare inițiale, care încă nu și-au răzbit definitiv calea și care, chiar dacă n'ar fi pericolul să se înfunde, totuși se întârzie revărsarea lor îmbelșugată.

Căci, dacă este dat sufletului bănățean să-și trăiască momentul stelar, fie ca el să apară mai degrabă! Iar dacă nu-i este dat să trăească acest moment, în lipsă de sevă interioară, această curățire de teren nu-i va fi dăunătoare, deși nu va putea determina apariția a ceeace din punct de vedere potențial nu se poate actualiza.

Până atunci, fiecare să lucreze potrivit propriilor convingeri. Noi însă, credem neclintit în acel „moment" ce va să vină odată! Iar în așteptarea lui, fiecare e dator să-și urmeze calea...

Anatole Chircev.

Primăvară*)

Mamă,
Tu eşti iarba ce creşte 'n cimitir?
Te-am gustat în urechiuşe de măcriş
Cules pe spinarea mormântului;
In fiecare fir scris
Am găsit
Sângele sărat.
Mamă,
Oasele tale sunt sâmburii pământului
De tine îngrăşat,
Şi sângele tău mai râde în florile caisului
Cu rădăcina 'nfiptă
In faţa ta argintie.
N'auzi cum plânge iarba
Când înghienunchiez?
Singurătatea visului
Aici
Mă 'mbie,
Să-mi dau dulama jos
Şi să mă culc mai bine,
Frumos,
Intre urzici,
Alăturea de tine.

*) Reproducem, ca semnificative, trei poezii din „Inflorirli", apărute de curând.

Tinerețe

Trec ascuțit pe ceruri vrăbiile —
Ca săbiile,
Și dimineața anului
A pus pe crengile castanului
Toate buzele — strălucitoarele —
Să le sărute soarele.
Din cuibul alb al zorilor
In gura mic'a florilor,
Un bob de aur —
O albină —
La rai deschis
Se tot închină —
Când la sulfină,
Când la cais.

Și la muşcat
Din geamul închis,
Mai priveşte-o fată.

Inceput

Acolo unde zarea nu-i îngustă, —
La câmpie,
Acolo unde strigă noaptea huhurezii
La umbra bună a girezii
De paie
M'am născut,
Ca un miel
Şi-am crescut
La fel.
Buna, mi-a ţesut
Iarna, cămăşile de pânză,
Vara, pe vreme bună sau urâtă
Am păzit oi pe izlaz
Proptit în bâtă...
Aşa am învăţat fără necaz
Depărtările
Şi într'o bună zi
S'au împlinit chemările,
Am pus pe toiag
Traista trenţuită
Şi am pornit
Să culeg stele pe şoseaua prăfuită.

CORNELIU SAV.

Un călător francez prin Banat

la începutul sec. XIX.

de **prof. Ghenadie Ilie**

DUNĂREA DELA DRENCOVA LA ORŞOVA. TABLA LUI TRAIAN

Pe la jumătatea primei părţi, a secolului trecut, un călător francez — membru al Academiei franceze, pe acel timp [1]) — cutreeră aproape toate ţările din Europa apuseană, centrală şi parte din Europa răsăriteană.

Călătoria, în ţările din partea Europei centrale, o face pe Dunăre cu vaporul şi cu această ocazie descrie, parte din localităţile aflate pe malul stâng al Dunării, în Banat.

Dela izvoarele Dunării, drumul şi-l continuă în jos, trecând prin Viena, Pesta şi Belgrad. Dela Viena până la Drencova a călătorit 5 zile, ajungând în Drencova în a 6-a zi. Dela această localitate, călătorul spune — însemnându-şi în carnetul său — că, încep greutăţile călătoriei pe Dunăre, navigaţia devenind foarte înceată. Până aici, drumul a fost fără obstacole încât vaporul îşi continuă călătoria şi noaptea, mai ales în nopţile luminate de lună.

Apărând, în Dunăre obstacole, călătorul devine îngrijorat şi-şi pune întrebarea, dacă va putea vaporul să-şi continue drumul până la Marea-Neagră? Dacă în drumul său prin Valahia, Dunărea, nu va fi împiedecată de obstacole şi mai serioase?

Văzând că dela Drencova cursul Dunării este indiguit de munţi înalţi şi stâncoşi, se întreabă, pe unde va trece Dunărea în Valahia. Saint-Marc Gerardin, face deosebire între numirea Dunării şi anume: dela izvoare până la Orşova o numeşte „Dunărea" iar, dela Orşova până la Mare „Istru".

Toate obstacolele pe cari le întâlneşte Dunărea tranversând munţii, obstacole ce par că voesc să oprească cursul său, devin pentru călător tot atâtea peisagii şi cele mai atrăgătoare frumuseţi din lume; toată încetineala care pune la încercare pe

[1]) **Souvenirs de voyages et d'études** par **M. Saint-Marc Girardin** de l'Academie francaise, Paris 1852 (La pag. 197—210—309—318).

călător, se preface în promenări, unele mai plăcute decât altele. Să-şi închipue cineva — o călătorie de Suedia, pe Dunăre.

Aceasta ar fi farmecul călătoriei pe Dunăre, dela Drencova, până la Schela-Cladova.

Totuşi acest farmec, uneori se poate transforma în supliciu şi mai ales atunci — zice Saint Marc Girardin — când călătorul este nenorocos. Şi aici face o descriere defavorabilă, atât ţinutului cât şi locuitorilor.

Iată ce spune în continuare:

Dacă sunteţi nenorocoşi, dacă ploaia vă însoţeşte şi soarele se ascunde, dacă nopţile sunt brumoase şi friguroase, dacă atunci când vă urcaţi într'o trăsură, sau pe un vapor, nu veţi întâlni de obiceiu decât femei urâte şi ţipătoare şi copii murdari şi plângători, atunci nu mai riscaţi, să faceţi călătoria dela Drencova la Schela- Cladova.

Dela localitatea Colubaţ, încep munţii. De aici începe Suedia danubiană, după cum o numeşte acest călător, ţinut ce a fost străbătut în 5 zile.

Intrarea în Suedia danubiană, este admirabilă.

Pe partea dreaptă, se află cetatea Columbaţ, cu turnurile sale încă în picioare, pe cari le scaldă apele Dunării; pe stânga, în Banat ruinele unui vechiu castel, iar în mijlocul fluviului, stânca numită *„Babacai"* care se ridică ca un fel de *„Dieu Therme"* pentru a avertiza pe călător să nu meargă mai aproape şi că aici se sfârşeşte Dunărea europeană cu obiceiurile şi ideile sale.

Dela Columbaţ până la Drencova, Dunărea îşi deschide cu greu un drum, traversând munţii cari din două părţi, vreau să zugrume cursul său. De acolo, încep a se vedea cele mai frumoase aspecte din lume. Fluviul se închide şi se deschide neîncetat, graţie cotiturilor pe cari este forţat să le facă şi mai formează tot atâtea lacuri mici, ca în Suedia. Trebuie să mai adăugăm că, verdeaţa care acoperă stâncile şi munţii, este mai caldă şi mai vie, decât aceea din Suedia, fiindcă este formată din stejari şi ulmi.

La Drencova, vaporul a trebuit să se oprească. Să nu creadă cineva că Drencova este un oraş, sau cel puţin un sat. Când s'a adus la cunoştinţă că vaporul se opreşte la Drencova, s'a crezut că această localitate e ceva. Nu. Aceasta este un punct al ţinutului. Restul, nu e nimic. Nu se află nici un locuitor şi nici un han. Un singur hambar se află, dar şi pe a-

cesta, administraţia l-a zidit, pentruca să aibă unde pune la adăpost mărfurile, pe cari le transportă vapoarele.

La Baziaş, cu o noapte mai înainte, călătorul se plânge de aceeaşi inconvenienţă. Unde a crezut că va afla un sat şi un han, n'a găsit decât coasta pustie, dar în schimb foarte frumoasă. Pe ţărm se afla o singură casă. Aici Saint-Marc Girardin, a debarcat, împreună cu un inginer austriac, care se ducea la minele din Banat. In această casă au găsit un bărbat şi o femee cu cari s'a angajat dialogul următor:

„Ce este casa voastră"? — „Un han, D-lor".

Şi aveţi paturi? — Nu! — Aveţi ceva de mâncare? Nu! — Aveţi vin? — Nu".

Iată, prin urmare hanul din Baziaş.

La Drencova, au ajuns pe la ora 11 înainte de masă. Căpitanul vasului, crezând că nu va putea ajunge la Orşova-Veche până seara şi pentruca să nu expună vasul pericolelor ce le prezenta Dunărea, mai ales în timpul nopţii, s'a decis a petrece ziua, în Drencova.

Era un timp admriabil. Călătorul nostru s'a dus, să se plimbe în pădurea care acoperea coasta munţilor. A vizitat un fort frumos, zidit în ultimele războaie ale Austriei cu Turcii, de către baronul *„von Trenck"*. Ceilalţi călători s'au dus la vânătoare.

Seara s'au reîntors, au cinat pe puntea vasului, pe cea mai frumoasă lumină a lunei.

A doua zi, a părăsit vaporul, într'o barcă condusă de 8 vâslaşi viguroşi. Barca putea conţine aproape 25 pasageri şi avea o mică cabină elegantă pentru 5—6 doamne. Bagajele călătorilor au fost îmbarcate pe vapoare, cari urmau la o distanţă de câteva ore.

Barca era descoperită. Distanţa, între Drencova şi Orşova-Veche, a fost străbătută în decurs de 8 ore.

La Cazane, Dunărea se îngustează şi mai mult. Cum luntraşii erau obosiţi, au poposit la Cazane, pentru o oră şi au vizitat drumul nou — de pe partea stângă — care era în construcţie şi despre care Saint-Marc Girardin spune că va fi unul dintre cele mai bune drumuri de pe acele timpuri.

Insula *„Boreţa"* se află în mijlocul lacului, pe care-l face Dunărea. Această insulă este comparată cu insula Saint-Pierre, insulă care a fost atât de scumpă lui J. J. Rousseau. Insula

era plină de liniște și grație, în fața peisagilor sombre și aspre, ale munților cari se ridicau pe o parte și pe alta.

In mijlocul insulei, pe jumătate ascunsă în verdeață, se zăria o bisericuță zidită în stil grecesc, cu clopotnița sa, cu cupolă. Insula însă n'a putut fi vizitată, fiindcă era sârbească, prin urmare pe pământ suspect și dacă ar fi fost prinși, trebuiau să facă 21 zile carantină.

De aci își continuă drumul. Din cele 4 cataracte ale Dunării, până acuma au fost trecute 3. Caracterele Dunării nu sunt decât stâncoase și apa nu e nici prea rapidă, nici spumegândă sau învârtitoare; trebue numai să știi a naviga printre stânci și să cunoști fluviul.

Ultimul cataract și cel mai puternic este cel dela Porțile de Fer. Acesta este după Orșova și a fost zărit, când luntrile s'au apropiat de țărmul sârbesc.

In această parte valea unde curge Dunărea era de o singurătate și de-o sălbăticie fără pereche. In ambele părți, stânci acoperite cu păduri; nu se zăria nici o casă, nici o colibă și nici un om.

Deodată vâslașii, atrăgându-le atenția, le-au arătat pe o stâncă un cadru susținut de două genii înaripate, cu următoarele cuvinte, încă vizibile la mijloc:

„Imperatoris Caesaris divi Nervae felicis Nerva Trajanus pontifex maximus, Germanicus...“

Restul inscripției, este înegrit, de focul pe care pescarii turci îl făceau la piciorul stâncei. Acesată inscripție este tabla lui Traian.

— 1836 —

BĂILE DELA MEHADIA. — DIFICULTĂȚILE NAVIGAȚIEI PE DUNĂRE.

Mehadia este un așezământ de băi, la o depărtare de două ore distanță de Orșova. Când cineva este forțat de a sta 3 zile la Orșova, pentruca să poată vedea ceva, e bine să se deplaseze până la Mehadia și să schimbe murdăria hanului din Orșova cu buna întreținere și eleganța băilor din Mehadia. Orșova veche este numită *„Mauvais village“*. Mehadia, l-a încântat pe Saint-Marc Giradin. Mehadia este situată, în mijlocul unei văi înguste, pe unde curge Cerna, pe un pat de pietricele de toate culorile. Ingustimea cursului său este îngrădită, de o parte și de alta, de două ziduri stâncoase, cari

sunt îmbrăcate până la vârf, cu pini în formă de umbrelă. Aici se găseau două case măreţe, cari se aflau, faţă în faţă şi la mijloc cu o curte mare. Acesta este aşezământul din Mehadia, unde vin în fiecare vară locuitori din Valahia şi Ungaria, ca să ia băi de apă sulfuroasă, fiindcă se află două feluri de apă, ambele folositoare în felul lor.

Imprejurul aşezământului, în pădurile cari împânzesc stâncile, şerpuesc poteci frumoase, cari conduc la locuri înalte, plăcute pe munte.

Poziţia şi plantaţia o compară cu o parte a Franţei, cu *„Dauphiné"*.

Romanii cunoşteau băile dela Mehadia.

Ei le-au consacrat lui Hercule şi în una din peşterele de unde ies apele feruginoase, se vede încă statuia lui Hercule tăiată în baso-relief pe stâncă.

Dupăce vizitează Mehadia, se reîntoarce la Orşova, de unde îşi continuă drumul, pe Dunăre. Descrie obstacolele navigaţiei pe Dunăre, între Drencova şi Schela-Cladova. — Intre aceste două puncte sunt cele mai serioase dificultăţi şi aceste sunt departe de a fi învinse [1]).

Aceste dificultăţi aparţin 1) naturii locului, 2) carantinei şi 3) măsurilor administraţiei.

Starea în care se afla fluviul, nu permitea vapoarelor să-şi continue drumul.

Pentruca să poată fi învinse aceste dificultăţi, în însemnările sale, călătorul nostru propune mai multe soluţii, cari cu timpul au şi fost îndeplinite şi anume:

1) Să fie distruse stâncile din Dunăre,

2) Să se facă un canal, pe partea sârbească, fiindcă acolo s'ar putea face mai uşor şi

3) Să se facă un drum, pe ţărmul austriac.

Din cauza obstacolelor de pe Dunăre, în această regiune merg rău şi afacerile. Dela Drencova la Galaţi afacerile sunt mediocre, în comparaţie cu cele ce se fac între Viena-Presburg şi Pesta. — Deasemenea şi numărul călătorilor e mic, iar negustorii sunt puţini de tot.

Orşova aparţine Austriei, iar Schela-Cladova Valahiei şi între Valahia şi Austria se face o carantină de 5 zile. Această carantină complică şi întârzie şi mai mult comunicaţia.

— 8 Octombrie 1836. —

[1]) Saint Marc Girardiu, face această descriere la anul 1836.

INAPOIEREA, PRIN CARPAŢI IARNA. — UN CĂRUŢAŞ DIN BANAT.

Călătorul trece Carpaţii iarna — într'o căruţă — pe un frig de —10°. Gerul a fost urmat de zăpadă. — Pădurile cari acopereau coastele Carpaţilor şi ai căror arbori coborau din stâncă în stâncă, până pe ţărmul Dunării şi-au conservat încă verdeaţa lor de toamnă.

Pe această verdeaţă conservată, a căzut zăpada, care nu era destul de deasă pentruca să o acopere şi peste tot, vântul care a însoţit această zăpadă, a aşezat-o pe coline, într'un mod foarte straniu, căci colinele erau acoperite sau descoperite albe, sau verzi, după arătarea lor. — Tot ce era spre Nord era alb şi tot ce era spre Sud, era verde. Partea de sus a colinelor, strălucea de albeaţă, în timp ce partea de jos, protejată de o altă colină care i-a servit de apărătoare, strălucia de verdeaţă. — La aceasta să se mai aduage frumuseţa soarelui, ale cărui raze se jucau în zăpadă şi verdeaţă, variind şi aurind toate aceste nuanţe diverse.

Munţii au fost traversaţi în trăsuri descoperite, pline cu paie.

Urcând un munte, de unde aveau o foarte frumoasă privelişte spre Dunăre, a arătat însoţitorilor săi *Tabla lui Traian,* care se zăria pe celălalt mal.

In acest timp, unul dintre căruţaşi (surugii) angajându-se în discuţie, l-a întrebat, în latineşte: *„Dominatio vestra cognoscit Tabulam Trajani"?*

Surprins, călătorul i-a răspuns tot în latineşte şi pe urmă s'a angajat între ei o conversaţie. Saint-Marc Girardin îl întrebă, de unde cunoaşte limba latină, la care, căruţaşul i-a dat următorul răspuns: *„Dominatio vestra scit quod nos milites multas linquas loquimur; sum unus absolutus philasophus: scio sex linquas, turcam, germanicam, illyricam, russicam, italicam, latinam"* şi regreta că nu ştie şi greaca [1]).

Latina întrebuinţată de acest căruţaş este un fel de latină românească, asemănătoare cu aceea pe care o întrebuinţase Dimitrie Cantemir în *„Descriptio Moldaviae".*

Continuând drumul, descrie greutăţile de călătorie între Schela-Cladova, Drencova şi Moldova. — Aceste greutăţi nu le

[1]) Intreaga conversaţie a acestui pseudo-căruţaş, a fost publicată în Analele Banatului No. 2—4 din 1931.

prezintă numai drumul ci şi locuitorii cari, pe deoparte nu sunt obişnuiţi să vadă călători, iar pe de altă parte sunt supuşi regimului de guvernământ al coloniilor mliitare.

Neştiind, locuitorii din Orşova şi din împrejurimi, ce este aceea *„un călător"*, nu sunt avizaţi de a avea un han convenabil; nimic nu pregătesc pentru adăpostirea călătorilor şi n'au măcar nici un pat.

Seara, când au ajuns la Sviniţa, au fost nevoiţi să poposească, sub aer liber, în piaţa satului. Acolo s'au adăpostit în căruţele lor descoperite, unde i-a plouat toată noaptea, de au îngheţat.

Alimentele erau grozav de scumpe. Localnicii, când văd călători, le cer preţuri extrem de exagerate. — *„Pentru o rogojină întinsă pe vatră, într'o comeră goală şi o cină detestabilă"* — i s'a cerut 80 sau 100 franci.

La lazaretul din Orşova, era acelaş principiu: *scump şi prost.* — Aceasta este deviza pentru întreaga ţară.

A doua dificultate este regimul coloniilor militare. — Compania de navigaţie a vrut să facă la Orşova un han, dar administraţia militară i-a interzis.

1836.

BANATUL. COLONIILE MILITARE, ALE AUSTRIEI.

(Originea coloniilor militare, cari jumătate sunt militare şi jumătate civile.)

Se spune că prinţul Eugen de Savoya a fost acela care a organizat coloniile militare. Organizaţia aceasta a existat însă în embrion înainte lui, căci pe această frontieră agitată, erau fugari creştini din provinciile turceşti, cari veneau fără întrerupere, să caute azil şi protecţie de peste tot, când armatele austriece au început să aibă succes asupra Turcilor.

Guvernatorii frontierei, primeau pe aceşti fugari, îi aşezau, le dădea pământ, cu condiţia de a apăra frontiera, contra bandelor nedisciplinate ale Turcilor.

La 1764—66, Maria Therezia a dat o nouă organizaţie coloniilor militare, dar organizarea din acel timp — care era cea mai bună — a fost dată de împăratul Francisc, la anul 1807.

Coloniile militare au rolul de a observa pe deoparte Turcia, iar pe de altă parte Ungaria.

In partea Turciei, coloniile militare nu servesc numai a apăra Austria, ci la momentul oportun, vor pune uşor mâna pe provinciile turceşti.

In partea Ungariei coloniile nu sunt mai puţin utile. — Această ţară s'agită şi o izbucnire va deveni, în fiecare zi mai aproape şi mai teribilă. Prin urmare credinţa grănicerilor dă Austriei servicii importante. Atât în afară, cât şi înlăuntru aceste colonii militare constitue o mare forţă pentru Austria.

In toată întinderea provinciei militare, siguranţa persoanelor este de o mie de ori mai bine garantată, decât în comitatele Ungariei vecine. — Aici, poţi călători, tot aşa de liniştit, ca şi în Germania. — Este adevărat că peste tot guvernează consemnul, dar acest consemn asigură buna conduită a indivizilor, pacea familiilor şi împlinirea exactă a datoriei. Toată lumea e supusă legilor. Nici un arbitraj, nici capricii; o regulă fermă, cunoscută de toţi. Se găsesc, în coloniile militare, ţărani unguri cari s'au refugiat aici, pentruca să scape de jugul stăpânilor lor şi aceştia singuri, se felicită de soartea ce au apucat.

Austria a făcut de asemenea mult pentru instrucţia primară în coloniile militare. — Se află şcoli în mare număr şi dela 6 ani copiii sunt susţinuţi, pentruca să urmeze şcoala.

Până aici a arătat părţile bune ale organizaţiei militare, dar mai jos, va reliefa defectele, cari le prezintă coloniile.

Coloniile militare formează o admirabilă organizaţie militară, dar aceste colonii nu pot forma nici odată o societate.

Organizaţia militară nu poate creia *„tiers état“*, pentrucă burghezimea pentruca să se desvolte, are nevoe de libertatea comerţului şi a industriei, dar în coloniile militare nu există nici comerţ, nici industrie, fiindcă se opune consemnul militar.

Coloniile militare, n'au viitor decât în războiu; fie în afară, fie înlăuntru şi nu vor deveni o societate, dupăcum nu vor fi nici odată decât o mare cazarmă bine stabilită şi întreţinută admirabil.

1847.

Influiente dăunătoare în bășținașul nostru graiu

Simplicitatea limbii, așa cum este vorbită la sate, își are farmecul ei indiscutabil. Iar dacă am aminti de o culturalizare a limbei, de cuvinte împământenite și de necesitățile unei exprimări intelectuale, constituie cu totul altă problemă, pusă și astăzi în discuția filologilor noștri. Principial nimeni nu este în contra dezvoltării limbii și posibilităților de bogată exprimare. Ca orice fenomen, limba își are viața sa, cu suișuri și coborîșuri, înregistrând stagnare, progres sau regres. De aceea progresul care înregistrează limba noastră în bogăția de cuvinte, în exprimare, trebuie să ne bucure. Și cu toate acestea trebuie să ne dăm seama că această bucurie este armă cu două tăișuri. Ea poate să ne transforme în niște maimuțe, care imită fără nici o socoteală tot ceea ce vede. Cuvintele cari au poposit în limba noastră și-au luat oarecum un caracter românesc prin multa lor întrebuințare, trebuie să știm, când le întrebuințăm și cum le întrebuințăm. Folosirea lor fără logică, cu lipsa de estetică ce trebuie să aibă o limbă în pronunțare, naște caraghioslâcul zilei de astăzi. Alcătuiesc pecetea omului *superficial„ „lustruit la suprafață"*, care își inchipuie că dacă te-a luat așa de sus, cu anumite cuvinte *„radicale"*, te-a îngenunchiat prin cultura lui; alcătuiesc emblema prostiei și a snobismului, întrupate în firea omului ce maimuțărește pe alții, în anturajul cărora nefericirea sau hazardul, l-a aruncat să trăiască. Pe de altă parte alcătuiesc dovada neștiinței sincere, pe care o găsim în majoritatea satelor noastre. Țăranii noștri părăsesc frumusețea cuvintelor bășținase și se agață de cuvintele domnilor. In neștiința lor, ei prețuiesc mai mult acele cuvinte străine care sună pentru dânșii domnește. Fie că le aude la intelectualii dela sate, fie că le prinde din militărie sau din contactul des cu orașul. Pentru lipsa lui de carte și de înțelegere constituie o primejdie pentru vorbirea lui zilnică. Primejdia se mărește și prin faptul că nu știe cum

şi când să le întrebuinţeze, fără să mai amintim faptul că frumoasele cuvinte băştinşe, dispar încet, încet.

Intr'un sat (natural din împrejurimi) am găsit un carnet al unui fecior. L-am cunoscut şi pe dânsul. Era o fire blândă şi isteaţă. In acest carnet am găsit minunate strigături culese de prin sate, precum şi cunoscute cântece bănăţene de-a cărora frumuseţe nu mai amintim. Şi totuşi. Strecurate ca iarba rea, erau scrise acolo o mulţime de lucruri departe de firea feciorului nostru. Intrebat, dacă le întrebuinţează, mi-a răspuns bucuros că da. Erau cuvinte anapoda, aş zice *„mahalagisme"*, redând *„amintiri, cântece şi scrisori către iubite"*. Le redau aşa cum sunt scrise. Natural câteva din mulţimea care avea.

Amintiri:

Luna doarme *greţioasă*
Peste văi şi peste crini
Iar tu mândruţă dragă... etc.

Ah! *Stimată* domnişoară
Nu *esistă* în lume... etc.

Vino să te strâng odată
Şi pe urmă să murim
750 gr. de amor înfocat
450 gr. îmbrăţişări
350 gr. sărutări

Cântece. Dăm numai titlul cântecelor culese natural de dânsul dela militărie şi din auzite în diferite ocaziuni.

Sub *tango*(?) eu ţi-am cântat o *sirinadă*
Cel din urmă *tango*
Mână birjar
Inimă de ce mă chinuieşti
Glasul roţilor de tren!
Ionele! Ionele!
Ioane! Ioane!
Fetiţe dulci ca'n Bucureşti.
Etc.

Scrisori:

Stimată Domnişoară. Din *siara* când te-am văzut, am avut fericirea de a mă apropia de dumneata

mam simţit un om fericit iar în serile ceau urmat am simţit născându-se în mine cel mai *nobil sentiment* ce un tânăr îl poate avea faţă de o fată... *Frevent admirator,* caporal...

Stimată Domnişoară. Timpul trăit alături de Dv. cât şi calităţile ce le posedaţi au sapat în inima mea portertul Dv... chipul Dv. drăgălaş şi înlăuntrul meu vibrează adânc voacea Dv... Vă iubesc, cu toată puterea inimei mele şi pentru dragostea Dv. aş merge până la *sacrificiu*... Cerânduvă iertare pentru indrăsneală ceam avut desvăluinduvă *misterul* inimei mele vă rog să primiţi respectul ce vă păstrez...

Stimată Domnişoară. Dragostea e mai puternică decât *forţele* mele şi orcât mam incercat să mă stăpânesc nam reuşit... Nam avut curaj şi abia când am ajuns acasă am *regretat* această *lipsă de tact*... am pentru Dv. o *simpatie* care a intârziat să se *transforme* intro dragoste ferbinte. etc....

Stimată Domnişoară Incă de mult *intenţionam* să vă scriu dar din *divese motive de ordin personal am renunţat.* Astăzi lăsând la o parte *prejudecăţile lumii cu moravurile învechite mă achit de sfânta datorie* ce am faţă de Dv. Află dar dragă domnişoară că încă din seara când am avut *deosebita plăcere* de a vă cunoaşte sufletul meu n'a avut o clipă de odihnă gândiduse mereu la dv. *Impresia* ce aţi făcut asupra mea a fost atât de mare că de atunci şi până în zilele de azi când vă scriu aceste rânduri un singur gând mă urmăreşte... etc. In aşteptare vă rog primiţi respectoasele mele salutări.

Acestea sunt amintirile, cântecele şi scrisorile strecurate în carnetul feciorului nostru. El le strigă la horă, le cântă pe uliţă şi scrie carte la drăguţa lui. Că le înţelege sau nu le înţelege, e cu totul altă problemă. El e bucuros că le poate aşterne pe hârtie şi mândra lui o să se minuneze de atâta deşteptăciune. Te pomeneşti că numai de dragul scrisorii, se va îndrăgi de dânsul. Oare n'ar putea să dispară aceste caraghioslâcuri din limbajul satelor noastre? Nu sunt de-ajuns minunatele

noastre strigături simple şi înţelepte? Nu este mai bine să se cânte pe uliţe cântecele noastre din bătrâni în locul şanşonetelor de rând? Şi oare nu este mai frumos ca feciorul nostru să scrie la mândra lui după cum e cuvântul şi inima? Nu e vorba că ne legăm de o tradiţie rău înţeleasă şi ne împotrivim progresului limbii. Dar ne întrebăm. Oare aceste lucruri şi acest fel de a se exprima constitue un progres lăudabil? Putem să-l numim progres?!

Respingem acest caraghioslâc al limbii şi înfierăm pe orişicine îl mai ajută să se cocoţeze în băştinaşul nostru graiu. Să rămânem la frumosul nostru graiu, căci nu-i lucru tocmai aşa de uşor să împământeneşti cuvinte şi să ştii *când* şi *cum* să te exprimi simplu şi băştinaş, decât într'o beţie de cuvinte „radicale" luate şi orâduite alandala în pompozitatea frazelor.

Exemplele de sinceritate şi neştiinţă din lumea satelor nu este decât o dovadă a snobismului nostru intelectual. N'avem decât să ne gândim puţin.

GH. ATANASIU

D'Annunzio

In timp ce Franţa comemorează 20 de ani dela moartea lui Debussy, în Italia s'a stins unul din prietenii celebrului compozitor, poetul Gabriele D'Annunzio.

D'Annnuzio oferă lui Debussy textul din „Martirul din Sf Sebastian", iar muzica lui Debussy înspiră pe D'Annuzio spre un romantism profund şi fecund. Dealtfel toate cărţile lui D'Annunzio sunt scrise sub influenţa morală a unui mare compozitor. „Focul" şi „Triumful morţii" au fost inspirate de Wagner. In „Fecioara dintre stânci", în frazele ei melodioase, dramatice, găsim melodii din Bach. Dar în linii generale el s'a hrănit din muzica lui Debussy, ca dintr'o apă vie care dădea inimii lui, o viaţă palpitantă şi exaltată.

Muzica — spune D'Annunzio în „Leda senza cigno" — răspândeşte un suflu aerian în corpul femeilor, cari simt divinitatea muzicei, ca şi aerul care deschide aripele paserilor sburătoare.

Vorbind despre Debussy D'Annunzio spune:

— Am impresia că el n'a murit înaintea mea şi mă aştept să-l văd pe pragul casei sale, întors spre zările dureroase ale tuturor despărţirilor".

Uitând că este mereu prezent în cărţile sale, D'Annunzio place prin puterea lui de convingere, prin puterea simţurilor pe care le lasă în întregime în toate cărţile, care din acest punct de vedere sunt fascinante. Cunoscătorii literaturii italiene spun că D'Annunzio şi-a atins apogeul în poemele sale.

Războiul ni l-a arătat un mare prieten al aliaţilor. In înflăcăratul său discurs dela Genova, el convinge pe Italieni să intre în războiu alături de aliaţi. Deşi Papini zeflemiseşte oratoria lui D'Annunzio, el reuşeşte să convingă Italia. El însusi a luptat ca un erou. S'a aruncat în luptă dorindu-şi o moarte legendară, căci acest neastâmpărat geniu, nu se mulţumea să trăiască excentric, ci voia să şi moară astfel. In afară de asta îşi iubia ţara până la fanatism.

Este eroul naţional dela Fiume, care, asemenea unui personaj legendar, ocupă Fiume în fruntea unui grup de voluntari, şi în timp ce Wilson, Clemenceau, Loyd George, semnează tratate de pace, uitând de sacrificiile Italiei, D'Annunzio proclamă cu dela sine putere anexiunea oraşului Fiume. Puterile s'au agitat, dar Fiume a rămas şi este al Italiei.

Deşi prieten din tinereţe cu Mussolini, în ultimul timp a survenit o oarecare răceală între ei, căci D'Annunzio, deşi mare, nu putea înţelege că o glorie nu poate eclipsa pe alta. Cu toate astea fascismul a continuat să vadă în el un mare poet naţional, iar D'Annunzio nu s'a aliat niciodată cu duşmanii guvernului ţării sale.

Italia întreagă i-a acoperit astăzi mormântul cu lauri, pe cari i-a binemeritat.

Mia Marian

Expoziții - Sindicate

Pictorul Ioan Isac de astă dată se măsoară cu propria sa forță, depășind în desfășurarea activității sale o fază, care l-a reținut multă vreme pe aceeași linie de exteriorizare. E netăgăduit că acesta a fost un timp, în care artistul a ajuns să purifice arta sa de tot ceeace părea a fi un efect mai puțin valoros. Actuala expoziție, în care întâlnim și lucrări mai vechi, e un argument pentru susținerea noastră și ne dă prilejul să facem comparația și în același timp constatarea valorii ultimelor sale pânze.

Despre pictura d-lui I. Isac am mai vorbit și cu altă ocazie. N'am contestat niciodată valoarea artistică a lucrărilor sale, dar am luat atitudine hotărîtă, am putea spune chiar potrivnică față de impresionismul de reminescențe Grigorescene, care d. Isac ținea odinioară să-l aibă în cadrele sale.

Desigur că atitudinea unui critic de artă atunci când vrea să se pătrundă de rolul său, nu trebuie să fie o atitudine de încântare în fața operei și obiectivitatea trebuie să-l ferească de acele prezentări-reclamă, cari nu aduc nici un fel de serviciu, nici publicului, nici artistului și mai ales artei.

Față de pictura d-lui Isac n'am avut nici una din aceste atitudini, l-am judecat cu asprime dar sincer. Descifram în lucrările sale o forță care se voia liberă și cu atributele ei personale, fără împrumuturi. Voiam ca această forță să se emancipeze din maniera căreia artistul își supusese paleta și să ajungă a se concretiza în lucrări viabile, personale, și de esență

Dar dacă evoluția fiecărui artist marchează puncte de lămurire, până să ajungă la maturitatea concepției sale, peste acest lucru a trebuit să treacă și pictorul Isac. Astăzi când putem afirma hotărît că artistul și-a cristalizat concepția, când paleta sa e unitară, armonizată, fără contrastele de odinioară, când lucrările sale se susțin printr'un plus de valori, astăzi putem judeca cu mai multă libertate activitatea de până acum a artistului.

Personalitatea d-lui Isac e definitiv conturată, încât credem

că aprecierile bune ce i le-am aduce, desigur, nu mai stânjenesc, nu mai influenţează, după cum poate nici nu mai măgulesc. — Ulitmele sale lucrări descătuşate de orice reminescenţe sunt pline de atmosferă — înţeleg prin acest termen, sentimentul profund ce ţi-l mijloceşte opera, făcându-te să simţi sau să resimţi farmecul unui peisaj, nostalgia unui crâmpei de mare ce se estompează în zare, mişcarea plină de resemnare a porturilor de unde corăbiile sosesc şi pleacă mereu. D. Isac a plasat elocvent în pânzele sale această calitate. Un îndrăgostit de natură şi un drumeţ incorigibil, prin expresivitatea paletei sale ne-a povestit frumseţa plaiurilor noastre, smulgând pitorescul, dela mănăstirile ascunse printre munţi şi până la căsuţele plecate într'o parte.

Deviind în teorii şi abstractizări am putea spune că arta n'ar trebui să cuprindă nici un fel de didacticism, şi totuşi aceasta este unul din marele ei rol, pe care l-a jucat în ciuda oricărei împotriviri. Rari sunt aceia cari gustă opera de artă exclusiv prin valorile ei estetice, fără să înveţe câte ceva. Trebuie să amintim în legătură cu aceasta că activitatea artistică a pictorului I. Isac a corespuns unei îndrumări — didactice dacă vreţi — spre apropierea de artele plastice. Oricât de feroce ar fi spiritul de negarea valorilor, isbind cu adevărul în convingerile neîntemeiate ale unora, trebuie să admitem că în ultimele două decenii pictorul Ioan Isac prin expoziţiile şi manifestările sale a stimulat gustul publicului în ceia ce priveşte pictura. Dacă numai această calitate am atribui-o lucrărilor din fazele anterioare ale activităţii sale şi atunci importanţa sa în mişcarea plasticei din Banat e covârşitoare. Dacă ar fi să întreprinzi un studiu mai cuprinzător asupra activităţii sale, modul de a-şi organiza tablourile prin dispoziţia elementelor componente şi mai ales prin alegerea subiectului, permit să se stabilească cu exactitate fazele prin cari artistul a trecut în desvoltarea sa. Găsim evident, în aceste faze stângăciile şi negligenţele pe cari un artist nu le poate evita mai ales la începutul carierei sale. Sunt faze de căutare, de studiu şi sub acest raport trebuiesc judecate, îndeosebi atunci când observaţiile le-am îndrepta spre pictura d-lui Isac.

Pictorul Ioan Isac a fost propriul său profesor, iată de ce spuneam la început că de data aceasta se măsoară cu propria sa forţă şi se întrece pe sine. A învăţa din propria ta experienţă, a te frământa continu cu deslegarea problemelor de

plastică e un drum cât se poate de greu şi spinos, mai ales atunci când nu ţi se dau lămuriri la fiecare poticnire şi trebuie să ieşi singur din impas. Tocmai în acest fapt stă unul din marile merite ale artistului bănăţean. Incercăm astăzi o satisfacţie că aceste frământări de autodidact în plastică ni-l redau pe pictorul I. Isac într'un însemnat punct de ascensiune. Eliberat de orice reminescenţe, cu o paletă sensibilizată şi fără stridenţe, cu o înţelegere profundă a valorilor cromatice, cu un deosebit gust în compoziţia tablourilor. Ultimele sale lucrări ni-l prezintă în plină evoluţie a individualităţii sale şi am vrea să continue pe această linie spre punctul culminant al activităţii sale artistice.

Expoziţia colectivă a pictorilor bucureşteni este emblema, sub care negustorul de tablouri, poartă prin toate oraşele ţării copiile şi contrafacerile lipsite de orice valoare, exploatând nepriceperea publicului. Cele câteva pânze semnate de nume relativ cunoscute sunt punctul de atracţie şi înşelăciune al acestei expoziţii ambulante.

Nu vedem încă mijlocul prin care s'ar putea reglementa manifestările de artă, stabilind competinţa celor ce pot picta şi se pot prezenta în faţa publicului cu o expoziţie. Adevăr este că acest lucru ar trebui să se producă. In primul rând ar trebui să se producă un protest din partea Bucureştenilor, al căror prestigiu e terfelit prin această ambulantă prăvălie de tablouri.

Atragem atenţiunea publicului amator asupra acestor expoziţii şi îndrumăm să-şi achiziţioneze tablourile din mâna artistului care le-a lucrat. E mai prudent şi poate mai puţin costisitor.

Sindicatul Artelor de sub prezidenţia D-nei C. Cutzescu-Stork a purces la lărgirea cadrelor sale căutând să însumeze şi pe artiştii din provincie. E tot ce poate fi mai lăudabil, dacă la baza acestei iniţiative se aşează sincera intenţie de a înlesni drumul către critica şi manifestările capitalei, a pictorilor şi sculptorilor din provincie. — Deocamdată ca prim avantaj sindicatul se bucură de 30 permise libere de cl. I pe C. F. R. Faţă de numărul mare al artiştilor desigur că acest favor e neînsemnat, dar vedem deschisă posibilitatea sporirii acestor permise, nu prin călătorii pe cl. I. ci pe cl. II. sau chiar pe cl. III. Un liber profesionist resimte acest avantaj şi desigur nu are pretenţiunea la confortul clientelei de cl. I.

Pe de altă parte sindicatul urmăreşte crearea de expoziţii

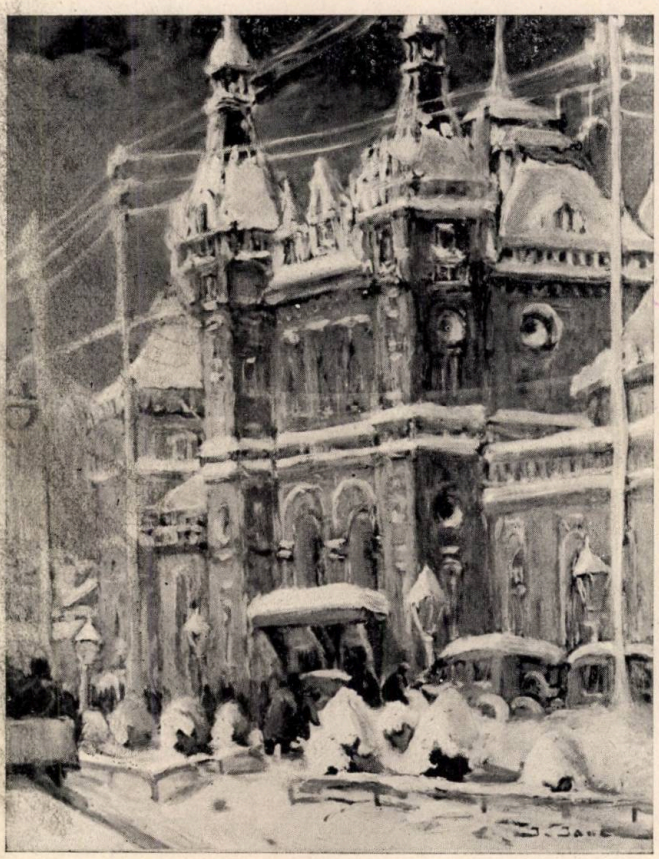

Iarna la Timişoara

Casă cu pomi infloriţi — Ciclova-Montană

Vedere din Petnic, Banat

Vedere din Tulcea

permanente în capitală şi în centrele mai însemnate din provincie. La aceste expoziţii vor participa prin rotaţie membrii sindicatului cu un număr limitat de lucrări. Suntem cu rezervă faţă de această iniţiativă, întrucât deocamdată nu vedem cum s'ar putea rezolva echitabil această participare la expoziţiile permanente. Avantajul artiştilor din capitală se constată clar din acest aranjament, prin faptul că li se deschid spre provincie mai multe drumuri decât provincialilor spre capitală, dar o soluţie colegială o credem totuşi posibilă.

Intenţia de a se crea pentru membri sindicatului un fond de pensie, va fi motivul care desigur va grupa în jurul acestei asociaţii de artă numărul cel mai mare de artişti. Era dealtfel timpul să se soluţioneze într'un fel soarta artiştilor plastici cari fărămiţiţi în nenumărate grupări să aibă măcar o asociaţie de breaslă, prin care să se facă ascultaţi şi care să le apere interesele. Sperăm că sindicatul artelor îşi va organiza astfel cadrele încât să poată satisface pe deplin sarcina ce şi-a luat.

ŞTEFAN GOMBOŞIU.

MARGINALE

Pagini literare Ian.—Febr. Nr. 1—2 1938 An V.

In ultimul număr al Paginilor Literare, găsim ca de obiceiu un material bogat, select şi extrem de interesant. Printre alte multe calităţi, revista mai are şi pe aceia de a împărtăşi cetitorului o atmosferă de prospeţime spirituală pe care o încerci totdeuna când vii în contact cu producţii ce rămân vecinic tinere. Este acesta un merit cu care nu multe reviste se pot lăuda. Atmosferei de studiu greoiu şi puţin antrenant la cetit, îi ia locul eseul plin de viaţă, purtând un caracter mai puţin de strictă specialitate şi mai mult de cultură generală. Pe linia acestei atmosfere a revistei, materialul numărului de faţă se integrează perfect, ceeace denotă distinsa pricepere a selecţionării materialului venită din partea conducerii.

Nuvele semnează: V. Beneş; V. Papilian; V. Rusu. Poezii: M. Beniuc, G. Popa şi poeme în proză — T. Mureşanu. Cronici întocmite cu un remarcabil simţ de analiză critică semnează Romulus Demetrescu. Regretăm că spaţiul limitat nu ne permite o apropiere de fondul acestui material. Dealtfel, scopul acestor rânduri este mai mult decât o simplă dare de seamă (cel puţin în intenţii) cu privire la conţinutul ca atare al revistei. In numărul pe care încercăm a-l lua în discuţie, se găseşte un eseu al cunosctului publicist Zevedeiu Barbu, colaborator neobosit al Paginilor Literare. Cum de o parte, calitatea eseului este de aşa natură încât merită să fie revelată; iar de altă parte însăşi natura problemei tratate de autor poartă un caracter profund existenţial, am crezut că este un moment binemerit pentru menţionarea acestor lucruri. Faptul prezintă cu atât mai mult interes, cu cât şi noi în mai multe rânduri ne-am ataşat cu un vădit interes de noţiunea „omului de prisos" (titlul eseului dlui Barbu este: „Oameni de prisos"), deşi i-am dat o altă deslegare [1]). Tocmai de aceia vom lua în dis-

[1]) Vezi articolele noastre: „Puşkin şi viaţa rusească" — Freamătul Şcoalei — Nr. 1-2 1937. „Pledoarie pentru inactivitate" — Pagini Literare — Oct. — Nov. 10—11, 1937, IV.

cuţie unele puncte mai esenţiale din eseul dlui Barbu, pentru a putea vedea care sunt trăsăturile ce marchează natura reală a omului de prisos.

In definiţia pe care o dă dl Barbu „omului de prisos", nu se opreşte numai la un aspect negativ a lui, care pe latură practică aduce cu sine plictiseala şi trândăvia. „Omul de prisos" după dl Barbu are şi o latură pozitivă, (oare astfel, nu încetează de a mai fi „de prisos"?) ceeace-l defineşte, privind lucrurile nu numai pe plan pur-speculativ, dar şi din acela al existenţei lui concrete, aşa cum s'a manifestat în cultura rusească. Detaşarea de existenţă şi neangajarea la faptă sunt consecinţele, sunt ultimele concluzii şi atitudini, care nu mai pot fi depăşite. Ele nu sunt „începuturi" ci poziţii absolut **terminale.** Chiar psihologiceşte vorbind, lucrurile nu se pot prezenta astfel. Pentru dl Barbu însă, acest „sfârşit" este numai un început şi de aceia, ni-se pare că „omul de prisos" în cele din urmă îşi schimbă cu totul natura sa reală. Cunoaştem din bogatele în idei publicaţii ale dlui Barbu, nota unui înălţător idealism, specific tuturor eseurilor dsale, care nu dispare chiar şi acolo unde problemele comportă o soluţie negativă. Datorită acestei trăsături viguroase care nu-l lasă niciodată înfrânt în faţa Vieţii, autorul nu s'a putut opri — aproape organiceşte — asupra creaţiunii negative a „omului de prisos". A trebuit să treacă dincolo de ea, potrivit propriei expansiuni spirituale. Şi a trecut.

Din clipa în care barierele au fost trecute, din momentul în care „omul de prisos începe să „activeze", el coboară din absolut la relativ, deoarece prin însăşi forţa împrejurărilor trebue să asculte de categoria devenirii. Excursia atât de sugestivă şi profundă pe care o realizează dl Barbu în mersul evolutiv al „oamenilor de prisos" din literatura rusească, poate avea un caracter esplicativ cu privire la conceptualizarea fenomenului în discuţie, pornind pe firamentul Oneghin — Sanin, care însă nu demonstrează deloc necesitatea evolutivă a conceptului absolut al „omului de prisos", aşa cum ne apare în romanul lui Gonciarov, pe care noi l-am numit undeva „tip oblomovian". Deoarece, acea **ezitare** în faptă şi acţiune, acel mers nediferenţiat şi difuz la început spre scopuri existenţiale (Oneghin), iar apoi mai precizat şi organizat; acea distrugere totală a „vechii lumi", în vederea unei „noui" şi acea stagnare la simpla distrugere în unele faze (Raskolnikov),

pentru ca apoi în alte faze să se treacă la construcţie (Sanin), încă nu demonstrează necesitatea devenirii conceptuale a „omului de prisos". Admitem că acestea sunt „momentele" prin care a trecut existenţa „omului de prisos", dar aceste momente sau faze nu sunt esenţiale structurei sufleteşti proprii lui. Ele poartă un caracter mai general şi sunt universal umane. Intr'un anumit sens, privind lucrurile în felul acesta, cu toţii suntem „oameni de prisos". Insă conceptul ca atare nu poate suferi nici-o schimbare interioară. El trebue să rămână aşa cum l-am cunoscut noi, definit în literatura rusă, am putea spune încremenit la poziţia oblomoviană. Sanin se depărtează de valoarea absolută a „omului de prisos" deoarece el începe să aibe „scopuri". Pentru el existenţa începe să-şi diferenţieze rosturile. Cu atât mai puţin „de prisos" sunt actualii ruşi. Să ne înţelegem din capul locului: Nu discutăm aici din punct de vedere practic-moral superioritatea „omului de prisos" rămas la poziţia oblomoviană, sau inferioaritatea lui fiind raportat la acela care ascultă de scopuri. Aceste enunţări a unor judecăţi de valoare îşi pot avea rostul lor din punct de vedere practic, iar nu teoretic care aici este mai esenţial. Din punctul de vedere al existenţii umane în general, considerând lucrurile prin perspectiva „unui mai bine", formula a doua (practică) poate fi mai potrivită nouă oamenilor, dar atunci am părăsi sensul real al faptelor, potrivindu-le în direcţia propriilor noastre interese. De aceia, noi credem că realizarea „omului de prisos" ridicată la **categorie oblomovian-existenţială** este singura definitivă şi absolută.

Desigur, nimeni nu este silit să se oprească aici. Oricine are dreptul să treacă şi mai departe... Dar atunci nu ştim în ce măsură „ceeace este" mai poate corespunde la ceeace „dorim să fie"; în ce măsură stările de fapt se schimbă în stări de drept.

De felul cum se defineşte „omul de prisos" ca existenţă culturală, depinde atitudinea lui teoretică şi practică. In cazul celor două poziţii (oblomoviană şi acel „om de prisos" care ascultă de scopuri) avem două tipuri aparte, cu totul deosebite, cu atitudini în faţa vieţii radical opuse. Primul este static şi definitiv încheiat; al doilea „devine" şi-şi momentalizează existenţa. Insă depăşirea celui dintâiu prin reducerea lui la cel de al doilea, credem că este un lucru imposibil. Aceasta privind lucrurile din punct de vedere strict psihologic. Deaceia,

căutarea unei evoluţii în sufletul „omului de prisos" a unei deveniri dela tipul oblomovian, inactiv, perfect încheiat, la unul care începe să găsească „rosturi" acestei lumi, trebue căutată nu în structura sufletească a celui dintâi care este absolut şi nu se poate schimba; ci în structura sufletească a acelor oameni care nu s'au integrat perfect în noţiunea „de prisos", privind lucrurile din punct de vedere existenţial. Deoarece, în substratul sufletesc al lor a mai rămas multă voinţă de viaţă. Deaceia filiaţiunea evolutivă făcută de dl Barbu dela tipul Oneghin, definit ca „om de prisos" şi până la Sanin, pe cât de justă este fiind privită din punct de vedere speculativ-teoretic, pe atât de injustă din punct de vedere psihologic, când sondăm interiorul acestor tipuri. Pentrucă această evoluţie exterioară presupune una interioară care să fie condiţionată de un moment de trecere dela un tip la altul. Şi dacă acest lucru este posibil în cazul acelora care nu sunt încă definitiv încheiate, care sunt încă „faze" din existenţa omului de prisos; acelaş lucru este absolut imposibil în cazul tipului oblomovian. Cine a stat de vorbă cu Oblomov acela află că în sufletul lui nu se poate produce nicio schimbare... Că el este aproape predestinat la inactivitate. Dealtfel, ar fi o insuficientă înţelegere şi falsificare a genialei creaţiuni a lui Gonciarov, dacă am afirma contrariul. Din întreaga operă a scriitorului rus reiese lămurit lucrul acesta. Şi apoi tipul „omului de prisos" nu este o realizare pur psihologică; el este mai ales rezultatul unei atitudini pe care o ia autorul cu o superioară putere speculativă în faţa Existenţii. Deaceia, rezultatele la care ajunge el sunt singurele juste din punctul lui de vedere. Noi nu suntem forţaţi să fim de acord cu el, dar în acest caz fiind pentru o altă concepţie a existenţei şi destinaţiunii omului, terbue să schimbăm punctul de vedere care în tot cazul nu poate fi acelaş. In consecinţă, omul de prisos aşa cum îl găsim perfect realizat în figura lui Oblomov este prototipul tuturor celorlalţi „oameni de prisos" care au asemănări vădite cu el, după cari însă noi nu avem dreptul să tragem concluzii valabile cu privire la conceptul „absolut" al fenomenului în discuţie. Iată dece, inactivitatea nu este o stare iniţială ci terminală — care exprimă o profundă concepţie despre lume şi viaţă. Cine poate trece dincolo de această concepţie negativă merită toate laudele; însă drumul pe care trebue să apuce este altul decât acela a lui Oblomov. Şi apoi, nu

oricine poate să facă aceasta. Trebue ca la un moment dat, printr'o apucătură inconsecventă să treci peste stările de fapt, idealizând ceeace nu are nimic poetic în sine. Dar cu conştiinţa permanent trează că pui dela tine ceeace doreşti să afli în lumea dinafară.

Eseul dlui Zevedeiu Barbu cuprinde multă poezie. Ii admirăm nevoia de a nu rămâne la stările de fapte, prin transfigurarea realităţii, indiferent de realitatea ei ultimă. Nu mai vorbim de valoarea analizei pe care o întreprinde Dsa, pe marginea peisajului sufletesc a „omului de prisos"; nici de felul cum acest concept este ridicat până la rangul de categorie necesară unei culturi.

Indiferent dacă suntem sau nu de acord cu concepţia dlui Barbu, trebue să recunoaştem că poziţia dsale este extrem de interesantă şi totodată încurăjătoare pentru destinul omului.

A. Ch.

Avram Parţanu: **Craiul munţilor.** Poem eroic. „E. N." Bucureşti.

Intrebuinţând un procedeu neuzitat în literatura românească, preocupat anume să pună limite reale unei prea slobode şi avântate inventivităţi în creaţie, d. A. Parţanu şi-a însoţit poemul de o prefaţă, care „cuprinde citate originale din opera mai multor autori", spune dsa. Procedeul acesta denotă un admirabil simţ epic al autorului în a-şi justifica creaţia documentar, ca, bazat pe figura reală a eroului de pură tragedie a lui Avram Iancu, să cioplească în granitul unei creaţii artistice un erou al neamului, un erou chintesenţă a neamului însuşi.

Căci este incontestabil că figura lui Iancu se preta, prin neizbânda ideii sale şi prin fiorosul sfârşit al vieţii personale, cu mult mai mult la o operă de natură tragică omenească decât la una eroică. Autorul s'a dovedit şi în această privinţă de un deosebit simţ epic, când n'a format din Avram Iancu un subiect de epopee, ci unul de poem epic, recte de baladă mai desvoltată. In această privinţă d-sa a cunoscut mai just şi decât d. Lucian Blaga dimensiunile de creaţie în care poate mişca figura revoluţionarului ardelean.

Căci întreaga revoluţie ardelenească din 48 însăşi nu poate avea, aşa în realitatea ei istorică, proporţiile unei drame eroice, care, având în vedere sfârşitul sguduitor al eroului ei, ar fi trebuit să nască în Blaga ideea unei tragedii de esenţă umană. Evident în acest caz eroicul, ceeace oricum constitue o mândrie naţională, ar fi trebuit sacrificat, rămânând să servească doar cadrul de mari proporţii al unui Iancu tragic.

Nu putem accentua îndeajuns dreapta judecată, în această privinţă, a d-lui Parţanu. Prin alegerea genului literar cel mai corespunzător dimensiunilor şi esenţei lui Avram Iancu, d-sa a micşorat eroicul, dar nu l-a sacrificat şi totodată n'a trebuit să se jeneze de impropriul acestui eroic: prăbuşirea tragică. Ne-a dat astfel un Iancu mai sărac în mărimi, dar mai omenesc, mai concret sub raportul artistic şi de dimensiuni cât ale unui neam mic. In această privinţă, în condiţiile de fond, d-l Parţanu credem că a dat literaturii româneşti pe adevăratul, pe unicul Avram Iancu şi poate că chiar a fixat artistic definitiv figura acestui erou.

Cu atât mai mult, cu cât şi în ce priveşte „forma", tânărul poet a reuşit pe deplin, căci în cele vreo 60 de pagini ale poemului nu vei găsi, cetitorule, un singur moment de răgaz, de respiraţie, atât de mult, ca un val ce te-a luat în cârcă, acţiunea odată pornită te ţine încleştat cu interesul până la complecta ei oprire pe loc: e mersul acela sacadat şi vertiginos spre un sfârşit trist, de cea mai pură esenţă baladică, cu imagini prinse în fugă, dar bine conturate. Eşti în plină atmosferă şi notă a baladei scoţiene, abruptă, fioroasă şi lirică, cum a fost definită şi din care ne-a dat să gustăm doar Gh. Coşbuc.

Dela Coşbuc încoace nu cunoaştem o mai bărbătească inspiraţie epică, mijloace de realizare artistică şi limbaj mai viguros şi mai lipsit de superflu ca în „Craiul Munţilor" dlui Parţianu. cum tot de atunci rar am avut un atât de autentic talent epic, rar de altfel la noi. Astfel nu

credem a exagera dacă considerăm apariţia acestui poem un eveniment literar bănăţean şi poate mai mult, şi aşteptăm cu înfrigurare „Baladele vechi şi noi" ale dlui Parţanu, anunţate pe copertă, căci îl credem genul literar cel mai propriu şi cel mai adecvat talentului ce ne-a captivat în „Craiul Munţilor".

Corneliu Sav: **„Infloriri"** (versuri). Edit. „Fruncea" Timişoara.

„Infloriri" este un titlu cu tâlc al autorului: poetul le vede izvorîte oarecum organic din trăirile trecutului „rupte din rândul vieţii mele" (vorbele) şi ele „au crescut în mine..." Unele. Altele au sburat, i-au scăpat şi numai puţine „se cer scrise", „cum ştiu", adică inoperfect faţă de perfecţia lor trăită.

Din această cauză au chiar pentru autor un ce misterios, care-l duce apoi la un fel de cult pentru poezie, la ceva din „inspiraţia" originară ca venind din afară.

Tot de aici, din această concepţie mistică a poetului „vates", vine extrema grije a autorului de a şi le apropria şi fixa aceste clipe trăite, printr'o severă strădanie tehnică: limbajul poetului e atât de îngrijit şi sobru, câteodată chiar în detrimentul conturării imaginei, încât nu are aproape nimic de prisos.

Tot din înaltul rost dat poeziei, autorul a putut scăpa de acea poză metafizică a celor mai mulţi începători, precum şi de căutat şi de surprinzător. O atitudine lirică modestă dar serioasă, l-a ferit complect de verbalism şi totodată i-a asigurat o inspiraţie naturală, firească.

Cu fondul sufletesc realist cu nuanţă fatalistă, — viaţa trebue trăită chiar rea fiind — d-l Sav rămâne în nota naţională rudimentară şi poporală de resemnare şi reţinut.

Cum l-am prins aşa sumar până aci, imaginaţiei „creatoare" îi rămâne cam puţin rol. De fapt şi este săracă imaginaţia autorului. „Mijloacele de realizare" ale D-lui Sav nu prea sunt de natură tropică, ci figurativă: cea mai frecventă „imagine" este personificarea, aproape unică. Dar maestru întrebuinţată!

E chiar „sărăcia imaginativă" ceeace caracterizează pe acest pustantip, ales.

Dar chiar aci îi stă originalitatea: a prins kinestezic atmosfera pustei şi sugestiv.

Noul poet bănăţean ne este o serisoasă nădejde.

Tr. Topliceanu: **Eftimie Murgu.** Editura As. Grăn, „Traian Doda" Timişoara.

Ca un prinos adus marei figuri grănicereşti, organizaţia din Timişoara a foştilor grăniceri No. 13, a ţinut să-şi înceapă seria unei edituri proprii cu Eftimie Murgu, cea mai strălucită figură poate a fostului regiment D-l Tr. Topliceanu a reuşit să ne dea în cele 144 de pagini cea mai complectă biografie a lui Murgu, nainte de apariţia grandioasei biografii a decedatului profesor universitar din Cluj, Gh. Bogdan-Duică.

Şi cu toată neprielnicia momentului — (D-l Topliceanu vine, după ce Academia a editat opera postumă a distinsului profesor clujan), — cartea D-lui Topliceanu aduce încă un real serviciu, şi nu numai fiindcă e mai la îndemâna noastră bănăţeană.

V. A.

COPIE.

ROMÂNIA
Ministerul Finanţelor
Direcţiunea Timbrului şi Succesiunilor
Serviciul Impozitelor pe Spectacole, Automobile şi Jocuri de Noroc

No. 498929
29 Martie 1938.

CERTIFICAT

In satisfacerea cererii înregistrată la Jr. No. 18538/1938 şi avându-se în vedere dispoziţiunile art. 2 din legea pentru aşezarea impozitelor asupra spectacolelor publice, Ministerul dispune că Asociaţiunea pt. literatura rom. Cult. „Astra" din Sibiu este scutită de impozitul pe spectacole pentru reprezentaţiile de artă dramatică (teatru), concerte, şezători culturale care vor fi însoţite de teatru şi concert, fanfare ţărăneşti şi hore ţărăneşti, CE LE VA DA IN COMUNELE RURALE, până la 31 Decembrie 1938.

Drept care s'a eliberat prezentul certificat spre a se justifica neîntrebuinţarea biletelor de spectacol imprimate pe hârtie filigranată procurată de Ministerul Finanţelor şi nedepunerea impozitului.

Certificatul de faţă va fi prezentat autorităţii financiare locale, pentru fiecare spectacol în parte, cu cel puţin cinci zile înainte de data când va avea loc.

Director: Indescifrabil. *L. S.*

Şeful serviciului: Indescifrabil

Pentru conformitate cu originalul.
L. S. Secretar: Indescifrabil.

Sibiu, la 9 Aprilie 1938.

LUCEAFĂRUL

REVISTA REGIONALEI BĂNĂȚENE A «ASTREI»

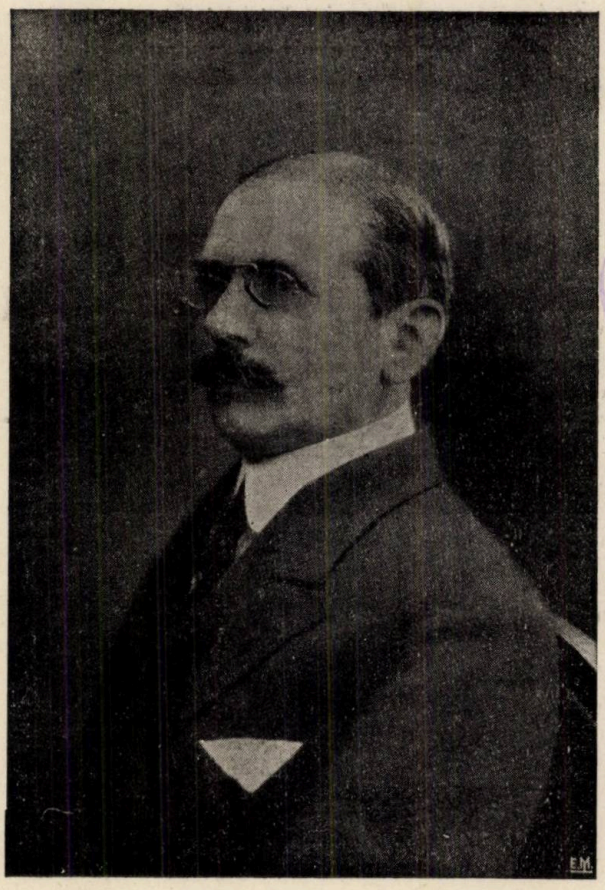

BIBLIOTECA CENTR. ASOCIAȚIUNII SIBIIU

Număr închinat marelui învățat Doctor VICTOR BABEȘ

TIMIȘOARA
MAI—IUNIE 1938.

ANUL IV. - SERIA II. Nr. 5-6

„LUCEAFĂRUL"
REVISTA REGIONALEI BANAŢENE A ASTREI
Apare lunar, sub direcţia unui comitet de redacţie.
Redactor responsabil: Prof. Tr. TOPLICEANU

CUPRINSUL:

		Pag.
Dr. Emil Pocrean:	Recunoştinţa Banatului faţă de doctorul Victor Babeş	1
Dr. Ilie Gropşianu:	Vincenţiu Babeş	12
Ada Crin:	Rănită (sonet)	24
Ion Breaza:	O scrisoare a lui Ioan Popovici-Bănăţeanu	25
Grigore Bugarin:	Descântec pentru rodul livezilor (poezie)	28
Anatole Chircev:	Cunoştinţă şi credinţă	30
Ada Crin:	Plânsul sufletului (poezie)	36
Ştefan Gomboşiu:	Arta plastică în cadrul specificului local	37
Corneliu Sav:	Pusta (poezie)	43
Aurel Contrea:	Copilul, comoara naţiunii	44
Ada Crin:	Cântec de vecernie (poezie)	51
Traian Birăescu:	Drumurile ciobanilor noştri	53
Note:	*Prof. Dr. A. E. Peteanu:* D-l Dr. George Dobrin a împlinit vârsta de 76 ani	56
	Insemnări pe marginea unei cărţi de psihologie (*A. Ch*)	59
	Vasile Ijac: Poemul Neamului de *Sabin V. Drăgoi*	61
Partea oficială:	Raportul General	62
	Raportul asupra gestiunei	67
	Bilanţul la 31 Martie 1938	69

INSTITUT DE ARTE GRAFICE „TIPOGRAFIA ROMÂNEASCĂ" TIMIŞOARA.

Recunoştinţa Banatului faţă de doctorul Victor Babeş

(1854—1926)

De: **Dr. Emil Pocrean.**

In luna Mai anul curent, se împlinesc 50 ani, decând ilustrul anatomo-patolog şi bacteriolog Victor Babeş a executat în România prima vaccinare antirabică. La comemorarea acestei date insemnate din analele medicinei româneşti, Banatul, glia strămoşească a familiei Babeş, participă cu sentimentul de recunoştinţă a generaţiei succesoare.

Din tulpina marelui luptător naţionalist Vichente Babeş din Hodoni (Timiş-Torontal) a răsărit gloria medicinei româneşti, Victor Babeş, care la 1888, acum 50 ani, a salvat de turbare pe nenorociţii din ţară, muşcaţi de câine turbat. Până la această dată, condamnaţii la teribila suferinţă, demnă de infernul lui Dante, erau trimişi la Institutul Pasteur din Paris, unde soseau cu mari greutăţi şi întârzieri fatale.

Se cuvine deci, cu ocaziunea acestei comemorări, ca şi bănăţenii, din rândurile cărora a pornit la drum, să-i proslăvească memoria.

Despre Victor Babeş s'au scris şi se vor scrie nenumărate studii şi tratate. Opera lui titanică justifică sforţările descendenţilor de a o prezenta în adevărata ei strălucire. A descrie lucrările lui în număr de peste 700, între cari aproape 20 în volume, publicate în limba română, franceză, germană şi maghiară, înseamnă a recapitula aproape toate capitolele de anatomie-patologică şi bacteriologie, în cari descoperirile şi contribuţiile lui sunt capitale. Desprindem din viaţa şi opera lui numai câteva clipe şi realizări de seamă, socotite totuşi ca suficiente pentru a arunca o dâră de lumină asupra personalităţii sale.

*
* *

Viaţă de muncitor. Victor Babeş s'a născut la Viena, în anul 1854. Prin faptul că tatăl său Vichente era bănăţean, luptător naţionalist, ajuns secretar al cancelăriei transilvănene din Viena, fiul Victor se considera şi el de aceiaşi origine. După doctorul I. Teleguţ (citat din „Educaţia Naţională" No. 4. 1935) „însuşi prof. Babeş s'a mândrit întotdeauna cu originea lui bănăţeană".

Studiile primare şi liceale le face la Viena şi Budapesta, unde tatăl său, eminentul jurist, ajunsese judecător la „Tabla Regească". La 1871 îl găsim demonstrator de anatomie la profesorul Langer în Viena, funcţie foarte grea şi ingrată, la care puţini studenţi mai râvnesc. După un an este primit ca asistent de anatomie-patologică la Budapesta, serviciu care i-a permis să revină la părinţi şi, scăpat de griji financiare, să se dedice exclusiv studiului. Zece ani tânărul prosector, luându-şi între timp şi doctoratul la Viena, n'a făcut altceva decât autopsii şi studii la microscop. A muncit, dar a fost şi apreciat. Univesitatea din Budapesta îi decerne titlul de docent, apoi îi votează o bursă pentru 4 ani. Guvernul maghiar îl deleagă ca specialist în celebrul proces din Tisza-eszlár, unde, găsindu-se o fetiţă moartă în împrejurări misterioase, a planat bănuiala de omor ritual. Eminentul disector procedează la necropsie sub ochii vigilenţi ai intregii monarhii austro-ungare, şi dovedeşte că victima s'a sinucis.

Cu bursa de stat amintită, plin de entuziasm pentru ştiinţă, pleacă la Berlin pentru a munci alături de marele Robert Koch şi cunoscutul anatomo-patolog R. Virchow. Şcoala lor reprezenta pe timpul acela apogeul în ştiinţa care-l pasiona pe eminentul cercetător. Iată cum aprecia celebrul Virchow pe colaboratorul său: „Abia cunosc vre-un savant tânăr, care s'ar putea compara cu doctorul Babeş, în ceeace priveşte sârguinţa permanentă, dibăcia şi prevederea în experimentaţiune, mai cu seamă însă conştiinciozitatea în lucrările sale ştiinţifice".

Mânat de sângele său latin, Victor Babeş se hotăreşte să plece şi la Paris, pentru a colabora cu celebrul Victor Cornil. Cât putea să muncească aci, ne dăm seama din ceeace a realizat. In doi ani nu numai că şi-a însuşit la perfecţie limba franceză, dar a scos, în colaborare cu Cornil, primul tratat de bacteriologie, în extindere de patru volume.

Dela Paris revine la Budapesta, unde, prezentând lucrări importante, este numit, la 1884, prosector la Spitalul de copii

al oraşului. Dar şovinizmul maghiar nu i-a iertat originea. L-a împiedecat să ajungă profesor titular, deşi, în faţa lucrărilor sale de mare răsunet în ştiinţă, guvernul n'a putut refuza să-i confere titlul onorific de profesor extraordinar. — Cu toată situaţia sa relativ bună, după doi ani, mânat de o profundă dragoste de neam, părăseşte Ungaria pentru a reveni în ţara-mamă, unde guvernul din Bucureşti, prin lege speicală, îl numeşte profesor titular la catedra de anatomie-patologică şi bacteriologie, şi crează Institutul care îi poartă numele. — Aici funcţionează timp de 40 de ani, savantul român, publicând lucrări revoluţionare în ştiinţa medicală.

„Eu mi-am consacrat toată viaţa" — spunea el cu ocazia aniversării sale — „toată munca mea cercetărilor, cari puteau să contribue la micşorarea suferinţei omeneşti".

* * *

Legăturile lui Babeş cu Banatul. Ca om, ilustrul savant trăia retras de societate. Se interesa foarte puţin şi fugitiv de probleme politice, şi nu prea cultiva legături sociale. E şi explicabil. Timpul nu i-a ajuns să părăsească munca de laborator pentru a devia asupra altor probleme. Era un izolat. Un puternic al ştiinţei.

Am citat aserţiunea regretatului şef de laborator din localitate, Dr. I. Teleguţ, care a izbutit să înjghebeze cu marele bacteriolog legături de prietenie. Babeş sprijineşte ideea doctorului timişorean, ţinta vieţii sale, de a înfiinţa la Timişoara un institut antirabic. Acesta s'a şi ridicat, şi sub numele „Institutul Dr. V. Babeş", va funcţiona în curând.

Inainte de război legăturile omului de ştiinţă cu românii subjugaţi nu puteau fi manifeste. Singura familie cu care coresponda, era — după informaţiunile noastre — familia Vlad, părinţii poetului Victor Vlad Dela-Marina.

După război, ca să-şi manifeste dragostea pentru Ardeal şi Banat, eminentul profesor, deşi bătrân şi suferind, primeşte să inaugureze la Cluj catedra de anatomie-patologică. Timp de două semestre instrueşte generaţia de studenţi români, venită dela diferite universităţi străine pentru studiu în limba maternă. Fără îndoială, că prestigiul şi înălţimea ştiinţei lui au contribuit mult la ridicarea nivelului universităţii româneşti din Dacia superioară. Semnatarul acestor rânduri şedea pe băncile şcoalei, unde exponentul ştiinţei venea cu regularitate şi exactitate conştiincioasă să-şi ţină cursul de factură superioară.

In calitate de preşedinte al societăţii studenţilor bănăţeni, societate care a fiinţat înainte de Cercul Bănăţean, am fost deseori primit de Babeş, ca şi alţi studenţi, în audienţă particulară. El se interesa de soarta tineretului, ne încuraja şi îndruma la muncă şi fapte bune.

Imi amintesc, împreună cu Vichente Ardelean, preşedintele de mai târziu al cercului, cât de mult adora pe tatăl său. — In faţa noastră nu perdea nici o ocaziune de a vorbi cu profundă admiraţiune despre tatăl său iubit. „Pe tatăl meu" accentua mereu „îl preţuesc mai presus decât pe mine", Altfel nu discuta alte teme decât cari îl interesau.

Intr'o conferinţă ţinută în Reduta din Cluj în anul 1919, cu ocaziunea seratei bănăţenilor, am lansat ideea de a înainta cerere către Ministerul Instrucţiei Publice pentru înfiinţarea unei Universităţi româneşti şi la Timişoara. V. Babeş s'a sesizat de această idee, m'a invitat la dânsul cerând datele statistice în baza cărora am susţinut dorinţa studenţimei. După studierea lor migăloasă şi-a dat adeziunea, promiţând că, dacă se pune problema în timpul vieţii sale, Banatul poate conta pe sprijinul său efectiv. La un om extrem de rezervat ca dânsul, această atitudine denotă afecţiune nemărginită pentru glia strămoşească, reale legături sufleteşti cu pământul de obârşie.

* * *

Vaccinarea antirabică. Intors dela Paris, doctorul Babeş introduce în ţară, acum 50 ani, vaccinarea antirabică, numai la 3 ani după Pasteur, servindu-se de virusul fix de laborator, adus de la Institutul Pasteur. Mai târziu, în colaborare cu Puşcariu, modifică metoda pasteuriană, în vederea gravităţii speciale pe cari o prezentau muşcăturile de lupi şi câini în România, adăugând la tehnica de inoculare a măduvilor atenuate prin pasaj, procedeul atenuării prin căldură, cunoscut sub numele de „metoda românească, Babeş-Puşcariu".

Studiile lui asupra turbării la om şi animale sunt şi azi puncte de reper în medicină. In volumul „Traité de la rage", monografie complectă de peste 600 pagini, publicată la Paris în 1912, găsim toate cercetările lui referitoare la turbare, începând dela corpusculii Negri, până la nodulii Babeş-Lenz. Profesorul Marx sintetizează contribuţia lui pe acest teren în următoarele cuvinte. „Se poate admite fără exagerare, că, după Pasteur, învăţatul care a contribuit mai mult la cunoaşterea

turbării şi la perfecţionarea tratamentului antirabic este V. Babeş".

* * *

Părintele sero-terapiei. Dela Babeş ne-a rămas teoria imunităţii, baza tratamentului admirabil cu ser în infecţiuni atât de periculoase ca tetanos, difterie, cărbune, holeră, etc. Conform acesteia, prin serul animalelor vaccinate anterior împotriva unei infecţiuni se realizează o imunoterapie pasivă, adecă se introduc în organismul suferind anticorpi, substanţe de vindecare.

Discursul de recepţiune, ţinut la Academia Română în 1895, tratează „Despre transmiterea proprietăţilor inmunizante". Principiile lui au fost puse în aplicare de Behring şi Kitasato în producerea serului antidifteric. — In cartea sus menţionată, intitulată „La sérotherapie" profesorul Marx apreciază contribuţia savantului român în felul următor:

„Experienţele lui Babeş au fost făcute mai întâiu pentru inmunizarea în contra turbării, însă Babeş a constatat însuşi că e vorba de o lege generală. A putut proba aceasta în lucrarea sa apărută în 1889 (Ann. Inst. Pasteur), ca şi în aceia din 1891".

„Behring şi Kitasato au arătat în 1890, că imunizarea poate să fie transmisă prin sânge, chiar impotriva tetanosului".

„De aici rezultă, că ideea concepută pentru prima dată de către Babeş şi aplicată sistematic în transmiterea imunităţii prin serul animalelor imunizate, adecă seroterapia este o lege generală".

* * *

Concepţia lui Babeş asupra cancerului. Cancerul, sau racul — cum se numeşte în popor după asemănarea lui cu racul de mare — a constituit, şi, din nefericire, mai formează un mister al naturei. Creerul atâtor cercetători distinşi n'a pătruns încă în esenţa acestui îngrozitor flagel. Nu se putea, ca o minte luminată ca a lui Babeş, să nu se frământe asupra dezastrului omenirei, asupra creşterii de carne nouă (neformaţie, tumoră).

Cercetări asidue au fost intreprinse. In urma lor ilustrul anatomo-patolog ajunge la concluziuni de mare probabilitate, cunoscute în medicină sub numele de teoria lui Babeş. Pentru a-i reoglindi fidel cugetarea, redăm, după tratatul de anatomie-patologică generală care cuprinde cursul profesorului, cules de Dr. Marius Georgescu, şi apărut în editura „Cartea Românească" 1921 (pagina 302—306), câteva idei fundamentale:

„Cauza carcinomelor pare a fi o predispoziţiune embriona-

ră şi o iritaţiune ulterioară a epiteliilor (strat de celule care tapisează anumite organe. N. R.)".

„Cancerul se desvoltă din ţesut epitelial şi anume în două feluri: din germeni rătăciţi (conform teoriei lui Conheim N. R.), sau în urma unor iritaţiuni foarte cronice, adecă având o durată de mai multe zecimi de ani. In primul caz ne găsim în faţa unei grupe de celule epiteliale, cari rătăcindu-se în locuri unde nu-şi pot exercita rolul lor ca epitelii, vegetează în condiţiuni anormale, şi, din cauza acestor condiţiuni schimbate, îşi modifică şi proprietăţile".

„Se produce prin forţa lucrurilor o selecţiune în descendenţa acestor celule. Multe atari celule pier, pe când cele rămase se adaptează din ce în ce mai mult nouilor condiţiuni de existenţă, se obişnuesc a nu exercita funcţiunea de epitelii protectoare sau secretoare, ci duc o viaţă independentă, nutrindu-se din ţesăturile vecine, şi făcând chiar invaziune în căile limfatice, ducând deci o viaţă parazitară, în detrimentul ţesuturilor normale. Această preschimbare a celulelor va fi ajutată prin slăbirea organizmului, fie prin bătrâneţe, fie din diferite boale sau iritaţiuni cronice".

„Al doilea mod de formare al cancerului e următorul: Epiteliile normale, cari acoperă suprafaţa corpului, sau cari formează glande, sunt de multeori expuse la vătămări din partea lumii exterioare, mai cu seamă în anume puncte, cari sunt totodată punctele de predilecţiune ale dezvoltării cancerului".

Şi mai departe (pag. 314):

„Cancerul nu începe ca un cancer, dar ca o iritaţiune cronică banală, care de multeori s'ar putea evita, dacă s'ar atrage atenţiunea asupra pericolului la care se expun acei cari neglijează timp de zeci de ani diferite iritaţiuni profesionale sau inflamaţiuni cronice de cari sufer, căci din aceste iritaţiuni cronice se desvoltă în dese cazuri cancer. Babeş a constatat că 80% din cancere provin din iritaţiuni lente şi anume, pentru organele genitale, din inflamaţiuni foarte cronice, atât de frecvente mai cu seamă la femei, din lucrarea cu substanţe chimice iritante în timp de zeci de ani, din expunerea unei părţi a corpului la căldură mare în anume ocupaţiuni, din boale de piele, ulceraţiuni, fistule, stricturi cronice, leziuni cronice de tuberculoză, lupus, leziuni cronice dentare, ulcer cronic al stomacului, ciroze hepatice cronice, leziuni cronice sifilitice, mai ales ale limbii, iritaţiuni cronice prin tutun şi lulea la buze şi limbă etc."

Astfel a conceput marele Babeş geneza cancerului. Dacă a avut dreptate sau nu, încă nu se ştie. Cert este că în profilaxia tumorilor vederile lui continuă a fi călăuzitoare.

* * *

Combaterea pelagrei. Pelagra, boală răspândită cu deosebire în straturile populaţiei sărace dela ţară, bântue endemic în Vechiul Regat şi Basarabia. Pielea neacoperită de haine a acestor bolnavi, adecă de pe mâini, faţă şi piept, se roşeşte, devine aspră, pe urmă apar tulburări gastro-intestinale şi, uneori, grave tulburări psihice, mergând până la nebunie (psihoza-pelagroasă).

Pentru explicarea patogenezei s'au emis multe teorii. După Sambon boala ar fi transmisă de anumite muşte (simulide). Hipoteza parazitară incrimină anumiţi paraziţi specifici. Şcoala americană consideră pelagra ca o avitaminoză, cauzată de lipsa unei vitamine antipelagroase. După cercetările lui Babeş, boala are la bază alimentarea cu porumb stricat. Pe un fond de predispoziţie, furnizat de alcoolism, sifilis, sau mizerie, toxinele din porumbul stricat produc cunoscutele leziuni anatomo-patologice, sub influinţa secundară a razelor solare.

Pentru combaterea pelagrei Babeş a cerut: o alimentare mai omenească pe seama ţăranilor; lege pentru reglementarea controlului de porumb alterat; introducerea pâinei şi cartofilor în locul mămăligei; crearea coloniilor de pelagroşi; şi propagandă pentru hrana mixtă, propagandă la care a luat parte activă prin nenumărate scrieri şi conferinţe de popularizare.

In 1923 publică o monografie complectă asupra pelagrei. Academia de ştiinţe din Paris îi acordă, din acest motiv, premiul Montyon.

* * *

Contribuţiuni importante în holeră, lepră, sifilis, tuberculoză. In 1913, cu ocaziunea războiului din Balcani, holera a reizbucnit cu violenţă. In deosebi Bulgaria era bântuită de această molimă. Eminentul bacteriolog, în faţa primejdiei de contaminare a ţării sale, coboară în mijlocul suferinzilor, descoperă toate focarele, şi, izolând la timp pe toţi propagatorii de boală, apără ţara sa de groaznica epidemie. Combaterea holerei are la bază, şi astăzi, normele stabilite de Babeş, anume a) căutarea şi izolarea bolnavilor, b) apa de băut să fie fiartă, c) desinfectarea locuinţelor şi latrinelor, d) vaccinarea preventiva a locuitorilor din regiunile în pericol de contaminare.

In chestiunea leprei îi revine meritul de a fi demonstrat, că bacilul ei seamănă mult cu bacilul tuberculozei. — A descris corpusculii acido-rezistenţi din bacilul leprei, pe cari i-a găsit şi în măduvă, şi în ganglioni. El a demonstrat că lepra e foarte contagioasă, transmisiunea putându-se face prin obiecte murdare, şi că bacilul leprei, descoperit de norvegianul Armauer Hamzen, se aşează întotdeauna intracelular, provocând formarea de noduli, cari poartă numele de lepromi. Lepromul mare, bubonul, se găseşte, după dânsul, deseori în ganglionii limfatici şi în peritoneu.

Din cercetările lui a rezultat dogma, că în profilaxia leprei se impune izolarea severă a celor atinşi, aşa cum se şi practică de atunci în leprozerii. Este deocamdată unica armă de combatere.

In ce priveşte sifilisul, eruditul bacteriolog şi anatomo-patolog, s'a ocupat atât de treponema pallida, cât şi de leziunile sifilitice pe cari le produce. Leziunile prezintă o evoluţie în etape. Le-a urmărit la microscop în mici amănunte. El a studiat alteraţiunile vasculare specifice, caracterizate prin proliferarea de endotel şi manşonul perivascular, format din celule de reacţiune defensivă, dela folicolul infecţios elementar, până la goma terţiară şi sifilisul nervos.

Deosebirea între leziunea sifilitică şi cea tuberculoasă se face uneori cu mari dificultăţi. Maestrul microscopului, histopatologul desăvârşit era pasionat de diferenţierea acestor alteraţiuni. Ce fel de criterii l-au călăuzit în studiul diagnosticului diferenţial? „Bacilul tuberculozei intră în celulele endoteliale, şi provocă o sporire particulară, o cariochineză. Alte celule, de aceeaş origine, se transformă în celule gigante. Produsul caracteristic al bacilului Koch, nodulul numit tubercul, are structura formată din celule gigante înconjurate de celule epiteloide, leucocite embrionare, şi o zonă de reţea fibrinoasă. Bacilul se găseşte între aceste celule, uneori în interiorul celulei gigante. Celulele astfel adunate, sub influinţa pe care o exercită bacilii morţi şi toxinele lor, suferă o coagulare, o topire, o caseificare. In turberculoză prevalează celulele epiteloide (asemănătoare celor epiteliale), iar ţesutul fibros e mai rar. In sifilis caseificarea e mai întinsă, mai omogenă, mai compactă, şi la microscop se mai vede structura, deşi celulele nu se mai colorează. Macroscopiceşte degenerescenţa cazeoasă tuberculoasă seamănă mai

mult cu un cartof fiert, pe când masele necrotice ale sifilisului seamănă cu cartofi nefierţi".

„In neoplaziile sifilitice vasele sunt mai cu seamă astupate, îngroşate, scleroase şi cu mult ţesut elastic, pe când în tuberculoză vasele sunt rare şi de multe ori inlocuite cu celule gigante, formând de obicei centrul unui tubercul, mai mult sau mai puţin limitat" (Babeş: Tratat de anatomie-patologică generală 1921).

*
* *

Alte două studii favorite: fagocitoza şi monstrii. Lupta organizmului impotriva microbilor, incăerarea dintre ei şi resorturile de apărare ale corpului se cunoaşte ca una din cele mai aprige. Mulţi învăţaţi au incercat să pătrundă în tainele procesului de vindecare naturală.

Metschnickoff, un savant rus, a susţinut cea mai seducătoare teorie: că în faţa primejdiei, în faţa microbilor, apar pionerii sănătăţii, anumite celule cari devorează, cari mănâncă microbii. Pe acestea le-a numit fagocite, iar procesul: fagocitoză.

Reluând cercetările lui Metschnickoff, Babeş, n'a putut verifica în întregime procesul de fagocitoză. După dânsul microbii mâncaţi nu sunt morţi, îşi pierd numai virulenţa prin degenerare, cauzată la rândul ei de lipsa de hrană. Microscopul i-a desvăluit, în lungi ore de trudă, că microbii sunt numai slăbiţi, iar această slăbire se datoreşte mai mult unui ser de apărare. „Acest ser e cauza imunităţii şi nu celula care inglobează microbii". Inbătrânirea omului, senilitatea, rămâne departe de a fi o operă de fagocitoză, cum credea Metschnikoff. Leucocitele, din cari se compun majoritatea fagocitelor, nu determină viaţa omului. Colaborează mai mulţi factori, ereditari şi câştigaţi. Recunoaşte însă, că fagocitoza există, şi că este chiar un fenomen interesant, dar de ordin secundar.

Abaterile în desvoltarea fătului, anomaliile congenitale, în grad mic, cum ar fi şase degete la mână în loc de cinci, sau, în grad mare, cum sunt monştrii cu două capete, sau trei picioare etc., au format pentru Babeş o altă temă de aprofundare. Predispoziţiunea misterioasă ar rezulta, în asemenea cazuri, din colaborarea multor factori vătămători, inăscuţi şi câştigaţi. Boalele mamei, o lovire, intoxicaţiuni, inflamaţiuni, accidente în timpul de desvoltarea a fătului, pot provoca, pe lângă predispoziţiunea ereditară, cele mai variate anomalii de desvoltare. Există monstruozităţi prin defect, prin rătăcire şi confuziune

de celule, şi prin exces de desvoltare parţială. Colecţia de monştri a lui Babeş este una din cele mai variate din toată lumea.

* * *

Intre fondatorii bacteriologiei. Decând Pasteur a descoperit microbii, medicina s'a îmbogăţit cu o ramură vastă, cu studiul organismelor unicelulare, cu bacteriologia. Fondatorii ei sunt puţini la număr. Abia câţiva devotaţi: Cornil, Roux, Koch, Behring, etc. Intre aceştia Victor Babeş, figurează pe primul plan.

A fi cercetător de microbi înseamnă a dispune de cunoştiinţe imense, răbdare supraomenească, sârguinţă nemărginită, tragere de inimă pentru muncă migăloasă, iubire pentru lumea miscroscopului şi de mult talent. Se mai cere o preocupare perpetuă, zi de zi, oră de oră, şi desinteres material absolut. Din cauza amintitelor calităţi excepţionale, numărul bacteriologilor de seamă a rămas extrem de redus. — Şi între cei puţini, savantul român s'a ridicat la rangul de autoritate.

Inainte de toate se cuvine a reaminti technica desăvârşită a marelui bacteriolog. Cu o rară intuiţie îşi perfecţiona personal metoda de colorare, îşi crea medii de cultură, şi urmărea naşterea, viaţa şi moartea micro-organismelor. Astfel se explică faptul extraordinar că a descris 44 microbi noui.

Desigur că în medicină totul se supune verificărilor permanente. Multe se schimbă, achiziţii vechi se abandonează, dogme se răstoarnă. Dar oricâte transformări ar fi suferit bacteriologia, din opera marelui maestru câteva cizelări de perfecţiune rămân mereu neclintite. Asemenea descoperiri definitive sunt corpusculii Babeş-Ernst din bacilul difteriei şi babesiozele.

Colorând bacilul difteriei cu coloranţi de anilină, cum este albastrul de metilen, sau fucsina fenicată, în corpul lor se evidenţiază mai multe vacuole, iar la unul sau ambele capete corpusculi mult mai intens coloraţi decât în rest. Ei poartă numele descoperitorilor, sunt corpusculii Babeş-Ernst.

La 1888 descrie o boală la bovidee, endemică în regiunile băltoase. Aceste observaţiuni formează la 1889 subiect de comunicare la Academia de Medicină din Paris, sub numele de „Hemoglobinuria boilor sau Tristeţe". In sângele animalelor Babeş descoperă prezenţa de corpusculi sferici, numiţi haematococcus. Mai târziu, la 1892, găseşte aceeaş boală la oi, cunoscută în popor sub numele de cârceagul oilor. Agentul patogen se cheamă pirosoma. In bacteriologie a trecut definitiv sub titlul

de „Babesia ovis", iar boalele sub acela de „Babesioze". Se cunoaşte Babesia bovis, canis, equi şi hominis.

* * *

Ne oprim aci cu reprivirea succintă asupra unor realizări din opera marelui bacteriolog şi anatomo-patolog. Cât de sumară, cât de incomplectă ar fi conturarea lor, totuşi reliefează întrucâtva contribuţia lui la progresul ştiinţei medicale. — Socotim că n'a exagerat cu nimic elevul şi colaboratorul său, regretatul neurolog G. Marinescu, numindu-l întemeietorul medicinei româneşti. Alţii l-au numit, cu drept cuvânt, Pasteur al României. Desigur că pentru români opera lui înseamnă o mândrie, iar pentru omenirea întreagă, mare binefacere. Babeş a salvat mii de vieţi de la moarte, suferinţă şi mizerie. Operă sublimă, operă divină.

Ţara întreagă, omenirea universală îi proslăveşte memoria. Iar colţul de pământ, leagănul familiei Babeş, Banatul, îşi aduce aminte cu pioasă recunoştinţă de locul însemnat pe care îl ocupă în galeria marilor săi medici de altădată, acela care a fost doctorul Victor Babeş.

Vincenţiu Babeş

Amintiri de **Dr. Ilie Gropşianu.**

In cuvântarea Sa ţinută la 30 Mai c. la Academia Română, Majestatea Sa Regele a zis: „...un simbol îşi are deosebita lui însemnătate. V'aţi gândit... de *a face o permanentă legătură între trecut şi viitor*... aţi dorit prin acest gest să aduceţi în mijlocul Domniilor Voastre sufletele acelor mari făuritori ai Ţării noastre de astăzi... *legătura între ceeace a fost eri şi ceeace trebuie să fie mâine.* In toată desvoltarea culturală a României, *pe zi ce trecem şi cu orice timp în care facem un pas înainte, în sufletele noastre nu trebuie să uităm ceeace a fost trecutul nostru,* căci pentru întărirea culturală a ţării noastre *trebuie să desgropăm temelii vechi şi pe aceste temelii de altădată să clădim* construcţia cea mai frumoasă şi cea mai strălucitoare a culturii României de mâine...". Apoi a treminat: „In dorinţa ca să arătaţi toţi *cum se ştie să se lege un trecut cu un viitor*".

Cuvintele regale se potrivesc de minune şi cu galeria marilor dispăruţi ai Banatului şi'n Pantheonul amintirilor noastre loc luminat, loc de cinste i se cuvine şi aceluia care a fost Vincenţiu Babeş.

In rândurile de mai jos încercăm să reînprospătăm amintirile cari ne cheamă spre acest aprig luptător naţional al Banatului nostru.

Intreg românismul din fosta monarhie, începând dela 1861, era condus de „comitetul naţional" şi până la 1892, în fruntea lui a stat Vincenţiu Babeş, care a fost ales în 4 rânduri deputat al cercului nostru dela Sasca Montană. In această calitate, numele lui, acolo la Sasca a rămas şi până în ziua de astăzi — un simbol, care şi acum îndeamnă şi aprinde...

In tineretele mele am avut fericitul prilej să trăiesc trei ani şi jumătate în familia Mocioneştilor şi alţi cinci ani în biroul avocaţial al lui Babeş, la Budapesta. Nu e de mirare deci că „pe drumul lung şi cunoscut mai trec din vreme'n vreme"

spre aceste două familii ilustre de al căror nume e legată întreaga istorie a redeşteptării noastre naţionale, toate evenimentele mari politice din cea de a doua jumătate din secolul trecut.

Fie ca deputat în parlamentul Ungariei, unde a luptat decenii întregi cu energie neînfrântă pentru apărarea drepturilor naţionale ale poporului român din Ungaria, fie alături de marele Şaguna, având partea leului la reînfiinţarea vechei noastre metropolii, Vincenţiu Babeş a binemeritat dela naţiune.

Director al învăţământului din Banat, pe românii bănăţeni i-a ajutat mai mult în lunga şi spornica lui viaţă. Până la adânci bătrâneţe venea la noi în Banat, poposind vara la cuscrul său *Sofronie Liuba* fost învăţător din *Măidan*. Toată lumea îl cunoştea şi-l adora ca pe un patriarh, numindu-l *„Babeş cel mare"*. Numele lui era un strigăt al învingerii. In copilăria mea, când ajungeam noi copiii pe culmi sau pe vârfuri de stânci, strigam „să trăiască Babeş!" — reminiscenţele acestea sunt din însufleţirea cea mare pe care am supt-o din sânul mamelor noastre, în luptele politice purtate cu glorie de poporul nostru pe acele vremuri. La 1884 eu priveam actul alegerii lui Babeş din pragul unei case, purtat de mână de mama mea, căci abia împlinisem 3 anişori. — Insufleţirea aceasta a trecut în sânge şi numele lui Babeş a devenit proverbial în părţile noastre.

In Banat cerceta adeseori familia *Mocioneştilor, la Foeni, Birchiş, Bulci şi Căpâlnaş,* care l-a considerat de cel mai vrednic aderent şi amic al ei. Incepând cu Petru şi Andrei Mocioni, apoi Ecaterina, Antoniu, George, Zeno, Alexandru şi Eugeniu, toţi au ajutat pe învăpăiatul naţionalist Babeş în toate acţiunile lui naţionale. Cu aceşti protectori ai românismului îl vedem muncind din tinereţe şi până la adânci bătrâneţe în toate cauzele mari ale neamului nostru. Familia Mocioni n'a avut nici când aderent mai sincer, iar sutele de subvenţii şi burse, ajutoare băneşti prin cari s'a făcut nemuritoare această ilustră familie, făcâu în vremuri grele posibilă înaintarea noastră culturală, prin sfatul înţelept al lui Babeş, ajungeau la cei mai vrednici. Toţi fruntaşii noştri depe acele vremuri erau stipendiaţii familiei Mocioni.

Vastele biblioteci dela Căpâlnaş şi Birchiş tot sub îngrijirea lui Babeş s'au înbogăţit cu cele mai preţioase cărţi referitoare la trecutul nostru. Jurnalisticei noastre, începând cu „Albina" lui Babeş, tot familia Mocioni i-a asigurat existenţa.

De pe la 1900 — fiind de 80 de ani — Vincenţiu Babeş

s'a retras cu totul, totuşi nici cele mai adânci bătrâneţe nu l'au împiedicat să cerceteze pe membrii familiei Mocioni la Budapesta sau la vetrele lor din Banat. In tot anul, de obiceiu după Paşti la întoarcere dela şedinţele Academiei Române, al cărei membru a fost încă dela înfiinţarea ei şi unde mergea tot mai rar răzimat de braţul fiului său Victor, marele bacteorolog, tot membru şi el al acestei înalte instituţiuni culturale. La academie a făcut şi comunicarea despre „Viaţa lui Andrei Mocioni", iar în „Enciclopedia Română" tot Babeş a scris „Monografia familiei Mocioni", deşi nu în întregime, îmbolnăvindu-se greu în Ianuarie 1901. Toate acestea le-am auzit din gura lui Babeş. L-am cunoscut în luna August 1900. Plecat la universitatea din Budapesta, norocul m'a dus din primele zile în biroul avocatului *Dr. Emil Babeş,* fiul marelui Babeş. Peste câteva zile am fost trimis cu unele dosare la *Vincenţiu Babeş.* Am tresărit. Amintirile copilăriei m'au împresurat. Nu ştiam că marele Babeş mai trăieşte încă, căci în liceul maghiar ne era interzis cetirea puţinelor ziare româneşti. Şi începând de atunci şi până la moarte l-am cercetat aproape zilnic când stam la Budapesta. Il preocupa un singur lucru: Cauza sfântă şi mare a bisericei noastre. In congresul naţional-bisericesc dela Sibiu să decisese punerea în curgere a procesului contra bisericii sârbe pentru recâştigarea mânăstirilor din Banat: *Mesici, Bezdin* şi cea a *Sfântului Gheorghe,* despre cari Babeş credea, că sârbii nu pot dovedi a fi întemeiate de dânşii, iar noi le pretindem de ale noastre, fiind situate între români. La despărţirea ierarhică a bisericii noastre de către sârbi, chestia mânăstirilor a rămas nerezolvată ca şi a unor comune mixte din Banat, dintre cari unele şi-au recâştigat averea numai prin procese lungi şi costisitoare, iar altele tot mixte au rămas sub ierarhia bisericii sârbeşti şi până în ziua de astăzi. Insărcinat de Mitropolitul *Ioan Meţianu* şi de comisiunea pentru despărţirea ierarhică, Babeş — cu sârguinţa unei albine — aduna la acea etate înaintată multe, foarte multe documente privitoare la originea mânăstirilor ca apoi într'un memoriu să argumenteze şi să adeverească justa pretenţiune a românilor, iar eu copiam caligrafic toate aceste documente. In congresul naţional dela 1900 — deşi octogenar — Babeş ţinuse o vorbire în această chestie a mânăstirilor, cuvântare plină de argumente istorice bine grupate, cari denotau o perfectă memorie şi judecată. Dintre autorii consultaţi de Babeş în acest sens, îmi aduc aminte de Theiner, F. Pesthy şi Szent-

kláray, apoi amintea o mulţime de autori slavi, opuri scrise în limba paleoslovenă, pe care bătrânul Babeş, ca şi pe cea sârbă, o cunoştea foarte bine, fiind crescut la sârbi. Se plângea adesea, că nu avem slavişti şi că e mare pagubă aceasta, căci în limba paleoslovenă sunt scrise multe date importante ale trecutului nostru, mai cu seamă despre „chinezate", despre cari susţinea — ca şi despre istoria noastră începând dela Romani şi până la întemeierea Principatelor, că singurul bărbat, în stare să scrie istoria acestei epoce atât de întunecate ar fi fost *profesorul Dimitrie Onciu,* decedat apoi şi el.

Datele istorice adunate şi spicuite, bătrânul Babeş avea răul obiceiu să le scrie pe hârtiuţe foarte mărunte, unele cu litere microscopice şi greu de descifrat, chiar şi pe plicurile scrisorilor primite. Pentru acest motiv greu le copiam. Hârtiuţele acestea apoi legate cu făşii late de hârtie groasă erau bine păstrate, însă aşa de bine, că trebuiau ceasuri întregi căutate. Slăbit la vedere, orice scrisoare o ducea până aproape de ochi, scrutându-o cu un ochiu închis şi prin ochelari foarte măritori. Căutându-şi însemnările prin rafturile bogate ale bibliotecii, da peste altele, le frunzărea pe acestea, cari se aglomerau şi începând să-mi istorisească conţinutul lor, se abătea de multe ori dela obiect. O parte bună a acestui memoriu am descris-o şi am multiplicat-o la şapirograf, fiind onorat de bătrânul Babeş cu suma de 100 florini, bani mulţi pe atunci pentru un student ca mine! Aceste însemnări au servit apoi ca dovezi în procesul intentat pentru mânăstiri, contra sârbilor, la sfatul împăratului dat metropolitului nostru în audienţele dela 1901 şi 1902, — cum mi-a spus Babeş.

Obiectul de căpetenie, pot zice unicul, al convorbirilor zilnice cu mine — era istoria neamului. Membru în secţia istorică a Academiei Române, el s'a ocupat îndelung şi temeinic cu cercetările istorice, iar biblioteca lui era un adevărat laborator de istorie. Prima şi bogata lui bibliotecă a ars la anul 1875, căzând pradă focului multele-i însemnări, dar o comoară nouă se strânsese pe la anul 1901 şi apoi mai târziu eu însumi am pachetat nouă lăzi mari cu cărţi primite în parte dela Academia Română, iar cele mai multe cumpărate pe banii familiei Mocioni. Toate aceste cărţi au fost apoi expediate la Căpâlnaş pe adresa familiei Mocioni, unde peste 2—3 ani le-am aflat nedespachetate şi apoi împreună cu d-şoara Ecaterina de Mocioni, contesa Teleky, le-am despachetat şi le-am aşezat în

biblioteca Mocioneştilor. O parte mare a însemnărilor au rămas în posesia fiilor lui Babeş, morţi şi ei: Emil şi Titus.. Unde vor fi ajuns aceste însemnări preţioase, — nu am cunoştinţă.

Lucrând împreună în bibliotecă, îi plăcea mult bătrânului Babeş să-mi vorbească de sfinţii slavilor *Ciril şi Metod,* despre cari da cu socoteala că ar fi fost Români de origine. Aceasta era obiectul de predilecţiune al povestirilor lui şi-mi spunea că şi papa dela Roma i-a cinstit intercalându-i pe aceşti sfinţi ortodocşi în şirul sfinţilor catolici şi săvârşindu-le pomenirea în ziua de 7 Iulie la calendar. Mă iniţiase binişor bătrânul în ... estia bogomilismului, explicându-mi rostul proverbului maghiar: „l-a părăsit ca Sf. Pavel pe valahi" — în sensul că apostolii sectei paveliene fără nici un succes de prozelitism au fost nevoiţi să plece aiurea dintre români. Ii mai plăcea să vorbească despre Şaguna şi Inocenţiu Micu-Klein; cum scopul vieţii amândurora a fost unui şi acelaşi, totuşi I. Micu-Klein — idealist şi fanatic — predica adevărul fără înconjur şi pentru aceasta a trebuit să moară în exil.

Şaguna era mai diplomat, ştia să se folosească de oameni şi de slăbiciunile lor! Părerile lui Babeş despre Şaguna difereau mult de cele ale istoricilor: Spunea de ex. că Şaguna a fost absolutist şi aşa îmi explic sentinţa regretatului arhiereu *Filaret Musta* dela Caransebeş care, istorisindu-i eu odată amănunte despre Vincenţiu Babeş, mi-a zis scurt: „Nu a fost omul lui Şaguna!" Mi-a arătat bătrânul Babeş proectul original al „Statutului organic" elaborat de Şaguna, proect conceput în spirit absolutistic şi am văzut cu ochii mei observaţiile făcute de Babeş pe „margo" ca numai aşa apoi statutul organic să devină democratic şi baza sinodalităţii bisericii noastre. Imi istorisea că pe *Şaguna* l-a văzut mai întâiu la *Karlovăţ* la curtea patriarhului sârbesc, student fiind încă dânsul pe atunci. Spunea că în nenumărate rânduri l-a cercetat, iar odată rugat fiind de *Eliade Rădulescu,* părintele literaturii române, a intervenit la Şaguna în interesul celui din urmă „excomunicat" de Şaguna pentru spiritul prea liberal al scrierilor lui.

Imi istorisea cum pe la anul 67—70 trecând Şaguna dela Viena spre Băile Herculane foarte mâhnit i-ar fi zis: „Lieber Vicea" (Vincenţiu pe sârbeşte) „Alles ist verloren"! adică „Dragă Vincenţiu totul e pierdut". Se schimbase politica domnitorului; după înfrângerile din Italia şi Boemia, Franz Iosef fu nevoit să dea mâna Ungurilor inaugurând politica nefastă a dualismului.

Atunci luară fiinţă planurile himerice de desnaţionalizare ale ungurilor, dându-li-se mâna liberă dincoace de Leita. Am văzut cu ochii mei o colecţie de *19 epistole originale de ale lui Şaguna* adresate lui Procopie Ivacicovici şi scrie în limba slovenă. Nu cunosc cuprinsul lor, dar Babeş îmi spunea că nu l-a dat la iveală, căci nu voia să compromită pe Şaguna...; că la moartea lui, Nicolae Popea, Ilarion Puşcariu şi alţii ar fi ajuns în posesiunea actelor lui Şaguna, fapt pentru care multe scrisori, date şi protocoale de ale lui Şaguna lipsesc cu totul. Vorbea cu evlavie despre *Odobescu, Avram Iancu, Hurmuzache şi G. Bariţiu.*

Despre famiia *Corvinilor* spunea că a mântuit creştinătatea de urgia turcilor, că era fala şi mândria neamului nostru, că dispunea de o bogăţie mare, care s'a împrăştiat fără de urmă, stingându-li se neamul cum s'au pierdut pentru neamul nostru atâtea familii nobile din Ardeal: Iosika, Barcsay, Nopcsa, Teleki, etc. şi miile de familii nobile din Banat.

*

In vara anului 1900, atras de istorisirile mele despre ruinele unei mănăstiri dela locul numit *„Boişte"* din codrii cărbunarilor, ne-a cercetat la *Sasca Montană,* însoţit fiind de bunii români de pe vremuri înv. Sofronie Liuba din Măidan şi I. E. Ţieranu din Oraviţa în cadrul unei adunări a „Asociaţiunii". In sala cea mare a societăţii culturale de acolo care îi poartă numele, a ţinut şi un discurs cultural, apoi însoţit de fruntaşii locului a suit în comuna Cărbunari unde în casa preotului Ion Gropşianu a conăcit o noapte şi a cercetat şi „Boiştea", numire explicată de el „locul bătăliei". Intrebând pe tatăl meu că se doreşte să facă din mine, acesta i-a răspuns: „Vreau să-l fac domn, Magnifice!" *„Nu domn, ci slugă poporului; nu de domni avem lipsă, ci de oameni credincioşi neamului!..."*

*

La Budapesta Vincenţiu Babeş locuia în districtul IV. Bulevardul Vămii No. 4 etaj I. No. 11, peste drum de hala centrală, iar biblioteca era într'o cameră spre strada Sării cu intrarea închisă spre stradă. Sala era luminoasă şi ticsită de cărţi; însemnările le ţinea în plicuri folosite şi întoarse pe dos; cerneala 'n călimară era stricată; penele de scris tot aşa; abia mai putea scrie cu ele, folosind şi pene de gâscă; în timpul din urmă jurnalele şi revistele rămâneau nedesfăcute, căci nu le mai putea ceti. Primise dela Academia Română spre cenzurare

două volume ale d-lui prof. *Nicolae Iorga,* dar erau atât de mărunt tipărite, că nu le-a mai putut ceti; m'a rugat să i le cetesc şi mi-a dictat recensiunea lor; erau: *„Documente din arhivele Bistriţei"*. Boala din iarna anului 1901 l-a lovit greu, dar sprinten a rămas şi mai târziu. In lunia Paştilor din acel an împreună cu Eugen Mocioni şi cu cei doi fii mai mari ai lui: Petru şi Alexandru, elevii mei, am fost invitaţi la prânz la dânsul; memoria-i slăbise, îşi freca fruntea ca să-şi reamintească oameni şi fapte din trecut. Spunea că s'a sfârşit cu el şi că se apropie de moarte. Işi pierduse încrederea chiar şi în cei mai deaproape; nu spera să ne reculegem vreodată, fiind de credinţa că numai zguduiri din afară vor schimba soartea neamului nostru. Despre creştinism zicea că şi-a trăit traiul, preoţii slăbind prea mult în credinţă. Şi era dureros să-l asculţi vorbind astfel la sfârşitul unei vieţi fără de odihnă; jumătate de secol şi mai bine în slujba unui neam oropsit ca al nostru. Tocmai pe atunci pierdusem noi românii procesul bisericesc cu sârbii din *Fabricul Timişorii,* o cauză dreaptă şi sfântă şi această lovitură l-a atins prea dureros.

Babeş era mic la statură şi la bătrâneţe uscăţiv la înfăţişare; pasul i se mărunţise, spatele i se gârbovise, părul capului des şi barba scurt tunsă, totuşi nu albe, ci sure. Faţa-i era brăzdată de vreme, ochii ageri dar blânzi şi când îţi vorbea, te priveau drept în faţă şi pubilele lor se măreau încontinu. La ochiul drept avea în geană o aluniţă — cum se zice, — care la dorinţa lui a rămas şi pe bustul lucrat de sculptorul bănăţean A. Liuba, al cărui protector a fost. O cravată mare albastru închisă acoperea aproape în întregime albul cămăşii, iar în cravată era înfiptă o monedă, — chipul divului *Traian,* despre care atât de cu drag povestea, susţinând că soţia lui Traian — împărăteasa Plotina, era creştină. Imbrăcămintea bătrânului academician era modestă şi învechită; purta pălărie tare şi avea un dulap plin cu ghete: „nu în zadar am bătut atâtea drumuri" — îmi zicea bătrânul. Flori erau întotdeauna în cameră, chiar şi buchete artificiale: „Avem fată mare la casă" observa glumind cu nepoată-sa. Pe perete tabloul celebrului M. Munkácsy: „Isus înaintea lui Pilat" „Ecce homo!", apoi una cu inscripţia „Göthe cercetându-şi iubita" şi „O romăncă", o icoană care îi plăcea mult. Intr'un dulap o mulţime de monete romane, despre cari zicea, că le donează „Asociaţiunii" şi apoi cioburi complecte din cădelniţa patriarhului Arsenie Cernovici.

Această cădelniță de aur, renovată frumos, a donat-o apoi pe seama mausoleului familiei Mocioni din *Foeni* împreună cu cărbunii și tămâia necesară. Și acum se păstrează acolo.

Ultima oară când l-am cercetat acasă m'a primit bine, era vesel și m'am bucurat și eu mult, căci nu-l văzusem de lungă vreme. Am stat aproape două ore; era „cursul de istorie și literatură națională" cum numeam noi aceste convorbiri, în cari eu aveam mai mult rolul tăcerii, sau al întrebărilor. Mi-a vorbit și atunci despre bogomilism. La plecare m'a însoțit până la ușă, mi-a întins mâna pe care de obiceiu i-o sărutam la plecare și m'a întrebat: „Unde mergi?". I-am răspuns: „Afară e frumos, magnifice, merg pe malul Dunării la plimbare. *„Acuși mă duc și eu!"* — mi-a răspuns. Sunt ultimele cuvinte auzite din gura marelui anteluptător național; mi s'au întipărit în suflet și chiar în momentul când mi le-a adresat simțeam adevăratul lor înțeles. La 3 Februarie 1907 Vincențiu Babeș și-a dat nobilul suflet în etate de 86 ani. Rămășițele pământești ale marelui român au fost înmormântate la 5 Februarie în cripta familiară din *Albertfalva* în apropiere de Budapesta. Arhimandritul Augustin Hamzea, starețul mânăstirii Bodrogului, trimis din partea episcopului dela Arad i-a făcut prohodul; Academia Română era reprezentată prin trimișii săi; delegațiuni din întreg Banatul i-au făcut marelui fiu al Banatului ultimile onoruri.

„Tribuna" depe acele vremuri scria atunci: „Mult vor avea de scris de aici încolo cei ce călăuziți de adevărul istoric, vor căuta să adune piatră peste piatră, întru înălțarea numelui *Vincențiu Babeș*, încununat de aureola veșniciei".

*

Șirele de mai sus nu au pretenția actualității, căci le-am scris aproape în întregime în ziarul *„Drapelul" din Lugoj la 1908*, cu ocaziunea împlinirei unui an dela moartea celui din urmă și celui mai celebru reprezentant al epocei noastre de redeșteptare națională, care a fost Vicențiu Babeș. In cadrul unei conferințe ele au fost comunicate și într'o ședință a Societății culturale „Vichentie Babeș" la anul 1921 cu ocaziunea împlinirii unui secol dela nașterea lui, totuși e bine să fie reîmprospătate.

„S'ar săvârși o nedreptate împotriva memoriei sale — zice D-l prof. Iorga, dacă nu s'ar recunoaște că prin cunoștințele sale de drept, de istorie, prin elasticitatea lui de spirit, prin ușurința lui de vorbă și prin talentul de a umbla cu oamenii mari, el a reprezentat bine pe Românii de confesia și ținutul lui

şi astfel a adus servicii neamului", iar D-l Sever Bocu îl caracterizează în următorul chip: „Babeş a fost un cancelar al neamului nostru din Ardeal şi Banat, într'o anumită epocă. El îmbrăţişa cel mai larg orizont al Românilor din Ardeal şi Banat. El vedea chestiunea noastră prin unghiul destul de vast pe atunci al Vienei, Budapestei şi Bucureştiului deodată".

Azi abia mai sunt câţiva dintre cei cari au cunoscut personal pe Vicenţiu Babeş. Nici academicienii nu-l mai cunosc. Bustul lui îl avem lucrat de regretatul sculptor bănăţean Alexandru Liuba şi Alexandru Pop. Tot un sculptor bănăţean, d-l prof. Romul Ladea a terminat zilele acestea un al treilea bust a lui Vicenţiu Babeş la etatea de 50 ani. E destinat pentru comuna natală a lui V. Babeş, Hodoni, din judeţul Timiş-Torontal, unde va fi desvelit în curând, când şi osemintele lui aduse dela Budapesta vor fi aşezate spre veşnică odihnă în biserica din Hodoni după ultima lui dorinţă.

Avem şi câteva fotografii de ale lui Babeş la Căpâlnaş în posesia familiei Mocioni, între cari una în costum naţonal, cum se prezentau deputaţii români în parlamentul dela Budapesta la anul 1861. Mai există o icoană litografiată din ediţia ziarului „Albina" de pe la anul 1870, pe care am văzut-o la societatea culturală „Petru Maior" din Budapesta şi Institutul Social din Timişoara şi altă în anuarul „Societăţii" pentru creiarea unui fond de teatru din Braşov de pe la anul 1899. Cel mai frumos portret al lui Vincenţiu Babeş, portret lucrat în oleu, l-am văzut în sala de şedinţe cea mică a Academiei Române din Bucureşti, reprezentându-l ca octogenar spre sfârşitul rodnicei sale vieţi. Discursurile parlamentare ale lui V. Babeş şi cuvântările lui ţinute pe la diferitele conferinţe ale partidului naţional român se află în *„Cartea de Aur" a d-lui T. V. Păcăţianu* şi în *Memorialul* conferinţei naţionale la anul 1881 la *Sibiu,* iar autobiografia lui în vol. I. al *„Enciclopediei Române"*, biografie pe care mai la vale o reproducem în întregime pentru faptul că această carte din zi în zi devine mai rară. (Cf: Dr. C. Diaconovich: Enciclopedia Română. Sibiu, 1898. Vol. I. pag. 341—343.

„Familia română Babeş din Banat se trage din Ardeal, de sub Bucegi. Pe timpul stăpânirii turceşti din Banat (1554—1716) cu oastea cutărui domn ardelean, a venit un **Babeş,** vestit vânător, care greu vulnerat lângă Timişoara, s'a scutit în pădurea Zăbran, iar reculegându-se s'a aşezat în comuna română vecină **Sânt-Andraş.** Pe le 1770—1780 Românii din această comună siliţi fiind de guvernul împ. Maria Terezia de a se muta

mai spre Mureş, pentru de a face loc coloniştilor şvabi, aduşi din Bavaria, cu un fruntaş al lor Iacob B., au întemeiat comuna **Odonii** (Hodony). La 1806, moş Iacob B. a adoptat pe Mitru Iancu Maldea, dascăl tânăr, dându-i de soţie pe nora sa Ruja, rămasă văduvă după răposatul său unic fiu, Pavel B.

Rămânând această căsătorie fără copii, moş Iacob, la anul 1817 a adus pe Grigorie, fiul Rujei din prima ei căsătorie cu **Ion Căluşeru** şi i-a dat numele său familiar. Ion Căluşeriu din Moşniţa îşi deriva neamul deia un „chinez" cu acela-şi nume, din satele Strâmtura şi Călugărenii, din districtul nobilitar rom. al Comiatului. Din căsătoria lui Grigorie Căluşeriu s'au născut 2 fii: Vichente, la anul 1821 şi Isaia, la 1826 (cest din urmă † 1887).

VINCENŢIU BABEŞ,

a fost crescut de moşul său adoptiv Mitru M. Acesta, ca cărturar, trăind în intime relaţiuni cu **Ţichindeal**, preotul comunei vecine Becicherecul mic şi cu încă mai învăţatul „moş Mihai Roşu" din Jădani, din sfatul acestora destinase pe nepoţelul său pentru preoţie, deci l-a dus la **Timişoara** în vestita şcoală română dela biserica Sf. Ilie, de unde curând a trecut la şcoala **sârbească** şi prin clasele normale germane din cetatea Timişorii, apoi la clasele gimnaziale din Timişoara, **Seghedin** şi **Carloviţ** cele două liceale în Seghedin: apoi la cursurile teologice din Arad, înfine la cursurile juridice dela universitatea din **Budapesta** de unde la 1846 s'a reîntors la Arad cu titlul de jurat-notar al Tablei reg. judiciare. Curând după aceasta a fost numit profesor la pedagogiul rom. din Arad; la 1848 a obţinut diploma de advocat, iar la 1849 a fost chemat a administra ca director 3 dinstricte cca pentru 500 şcoale rom. rur. din Banat; în curând însă el a fost rechemat la Arad şi trimis cu plenipotenţă la Viena, pentru de a reprezenta dieceza Aradului şi interesele poporului român dela Mureş şi Crişuri în deputaţiunea cea mare a tuturor românilor din imperiul habsburgic, care cu Şaguna, Popasul, Bariţiu, Bărnuţiu, P. Mocioni, E. Hurmuzache, Laurian, etc. In frunte încă din Decemvrie 1848, chemată de ministerul împărătesc, se afla în funcţiune dar în sânul căreia, din cauza revoluţiunei maghiare, părţile dela Mureş şi Crişuri nu erau reprezentate. Babeş în această misiune, dela Decemvrie 1849, a fost aplicat pentru lucrări mai vârtos de translatură în ministerul împărătesc de justiţie, iar cu începutul anului 1851, reorganizându-se înalta curte de justiţie şi casaţiune pentru imperiul întreg, a fost numit secretar de senat laacea curte. La 1860 a fost înaintat la rangul de c. r. secretar aulic, iar după separarea administraţiunii Ungariei, la 1862, a fost chemat la cancelaria aulică a Ungariei de referent pentru cauzele criminale şi graţiale, de unde peste un an a fost numit şi trimis judecător la tabla reg. din Budapesta şi referent la septemvirat. Intr'aceia convocându-se la 1860 aşa numitul „Consiliu imperial înmulţit", Babeş a publicat cunoscuta broşură: **„Die Schprach- und Nationalitänfrage in Österreich von einem Romänen"**, care pleda pentru unitatea monarhiei şi egalitatea tuturor popoarelor ce o compun şi semnala grelele turburări şi pericole, ce au să urmeze dacă maghiarilor li s'ar încuviinţa dualismul, pe bazele istorice, cum stăruiau ei din răsputeri. După câteva săptămâni această broşură-program a apărut

şi în a doua ediţiune inmulţită; ea a fost foarte bine primită şi mult lăudată din partea naţionalităţilor asuprite şi chiar din partea sferelor mai înalte, pe cât acelea pe acel timp ţineau morţiş la unitatea mnoarhiei. Prin această publicaţiune Babeş a devenit politic, respectat şi conlucrarea lui a fost căutată atât de membrii români ai consiliului imperial, precum şi la toate deputaţiunile, ce ani dearândul veneau din partea românilor cu gravaminile şi postulatele lor la curtea împărătească din **Viena.** Cele mai multe petiţiuni şi memorii depe acel timp sunt opera lui Babeş, sau cu ajutorul lui făcute. La **1861** convocată fiind Dieta Ungariei **Babeş a** fost ales în cercul român dela **Sasca Montană,** unde el nici nu candidase. In adunarea reprezentanţilor ţării ungureşti Babeş a apărat cu toată energia autonomia Transilvaniei, şi cu alţi zece deputaţi români au pus temei la creiarea partidului român-naţional, astfel iniţiind de sus o aprigă luptă cu şovinismul şi contra egemoniei maghiare. La 1864 dându-li-se românilor ort. metropolia şi încuviinţându-se separarea lor de către biserica sârbească, deşi în condiţiuni destul de oneroase şi dăunoase pentru români, la opera atât a eluptării metropoliei, a desfacerii practice de ierarhia sârbească suprematisătoare, cât şi a reorganizării metropoliei rom. pe baze liberale-constituţionale, pe lângă Şaguna şi Mocioneşti nimeni n'a contribuit mai mult ca Babeş, şi a fost ales la toate congresele şi sinoadele bisericeşti-naţionale deputat şi membru delegaţional. La **1865** a fost reales deputat dietal tot la Sasca, iar la **1869** atât aici, cât şi în cercul locuit de sârbi şi români al Sânnicolaului Mare (Torontal). In urma luptelor purtate în dietă, Babeş, membru justiţiei superioare a ţării, prin justiţia de cabinet după 20 de ani de serviciu, a fost lipsit nu numai de oficiul său ci şi de dreptul său legal la pensiune, pe motivul atitudinei sale „contrare legilor şi constituţiei". Cu acest act s'a inaugurat martirul luptătorilor români pentru existenţa şi libertatea naţională. La 1872 corespondenţa presei oficiale maghiare nu s'a sfiit a publica în „gazeta universală din Ausburg, că ministrul conte Lonyay a preumblat pe monarhul prin Banat pentru de a împiedeca realegerea de deputaţi a Mocioniştilor şi a lui Babeş, ceea ce a şi succes pentru un moment, curând după aceea însă Babeş a fost ales în cercul grăniţăresc al **Bisericei Albe,** iar la **1884 pentru a patra oară în Sasca.** Cu ziua Paştilor 1866 s'a întemeiat jurnalul **„Albina"** în Viena, ca organ al partidului naţional, punându-se sub conducerea particulară a lui Babeş, însă după activitate de abia trei ani, „Albina" a fost oprită de a intra în Ungaria, Banat şi Ardeal. Atunci Babeş a adus foaia la Pesta, continuându-i ediţiunea încă opt ani cu toată ener gia şi grupând pe lângă ea aproape toate spiritele luminate din Ungaria şi Banat mai vârtos, iar contrarii dela putere înscenând apoi cu grămada procesele de presă, cu vecsaţiuni infinite, în anii 1873—1875 „Albina" a avut vreo şapte opt procese printre cari contra lui Babeş unul pentru calomnie, unul pentru agitaţiune contra statului şi unul pentru înaltă trădare. Redactorul Liuba a fost condamnat la 15 luni închisoare în Vaţ şi o amendă de 500 florinţi, iar Babeş fiind în trei procese cele mai grave, achitat de juraţi a scăpat cu celelalte suprimate. Cu toate acestea, în faptă Babeş prin foaia „Albina" şi prin cuvântările sale în dieta Ungariei şi adunările române naţionale reprezenta şi pleda în mod energic politica moderată. Programul naţional pentru deslegarea chestiunii limbilor în ţara

poliglotă, după lungi desbateri între deputaţii români şi sârbi dela dieta ungurească, Babeş la formulat şi cuprins în 12 puncte, într'un proiect de lege, subsemnat de 29 deputaţi români şi sârbi şi unicul ruteano-slav dela dietă şi susţinut prin luptă parlamentară de trei zile cu toată energia în aceiaşi sesiune dela, 1868. Mulţi ani de zile pe această bază s'a continuat lupta naţională prin sesiuni şi adunări particulare, până când la 1880, într'o asemenea adunare la Sibiu la Parteniu Comşa, s'au pus temeiu conferinţei publice din Mai 1881, unde tot Babeş ca raportor general a motivat şi susţinut programul românilor din Transilvania, Banat şi Ungaria. La toate conferinţele naţionale generale, câte în decursul timpului, până la cea din 1892 s'au succedat, tot Babeş a avut cuvântul explicator şi conducător. La Mai 1891 prin mişcări — afară din comitetul naţional — înaugurându-se în politica naţională o nouă direcţiune, **Babeş s'a retras absolut din lupta politică** şi s'a reîntors la scrutările sale istorice, mai vârtos într'u interesele bisericei române naţionale şi ale Academiei Române al cărei membru activ este dela unirea ei.

A răposat la Budapesta la 3 Februarie 1907. In timp de peste 50 ani a luptat Vicenţiu Babeş „în interesul marei familii române de 11 milioane", care trebuie să tindă la desvoltarea culturală şi materială a românimei şi la scutirea neamului nostru de toate influenţele străine, cum se exprima bătrânul luptător la 1890 în conferinţa ţinută la Sibiu.

Şi la adânci bătrâneţe se plângea contra acelora, cari contra sfaturilor sale şi ale înţeleptului **Alexandru Mocioni,** s'au încrezut prea mult în Impăratul din Viena, blamându-se acolo cu memorandul.

Fruntaş încărunţit în lupte naţionale, **Vicenţiu Babeş** se împotrivea poilticei memorandiste fapt care l-a şi îndemnat să se retragă depe arena politică, **el întemeietorul partidului naţional român.** Puternica individualitate a lui Vicenţiu Babeş a determinat evenimente în viaţa noastră naţională. De o inteligenţă pe care i-au recunoscut-o şi adversarii, de o tenacitate şi îndrăsneală fără margini şi orator combativ cum puţini am avut, Babeş a slujit neamul ca nimeni altul, făcând epocă în viaţa noastră politică.

Pentru a stabili figura definitivă a cuiva, momentul cel mai potrivit e în totdeauna acela ai încetării lui din viaţă. Atunci evoluţiunea unei personalităţi se prezintă abia sub aspectul ei definitiv fără surprinderile pe care viaţa le poate reduce oricând deformând imaginea ce ţi-o făcuseşi despre cineva.

In faţa mormântului lui, acei cari mergeau deja pe alte căi decât dânsul, îi preamăreau memoria cu cuvinte de laudă: „....ne gândim la tezaurul sufletesc ce-şi găsise adăpost vremelnic în corpul care acum una se face cu pământul, ca astfel ce a fost mare în suflet, să treacă la nemurire, să fie însemnat cu cinste în istoria poporului.

Vedem numai **sufletul de elită,** care a strălucit în luptele celor mai negre vremuri; vedem pe naţionalistul de forţă, care cu puterea minţei sale eguduie pe adversar şi pe tovarăşii încărcaţi de lovituri îi încurajează la noi asalturi... Vedem pe **bisericanul** care de jumătate de veac şi-a legat numele de toate evenimentele ce s'au petrecut în sânul bisericei noastre naţionale... Vedem pe **publicistul** tot aşa de temut în mânuirea

condeiului, pe cât de strajnic era ca **orator**; vedem pe **reprezentantul nostru în Academia Română chiar dela întemeierea ei...** Vedem în fine, încheindu-se o viaţă bogată în fapte naţionale, vedem coborîrea în mormânt a aceluia care a fost tipul activităţii şi poetică luminoasă a tras în trudita noastră viaţă".

*

Posteritatea este chemată a aprecia mai de aproape activitatea şi zelul neadormit, cu care Vincenţiu Babeş în curs de peste 50 de ani a contribuit la desvoltarea şi consolidarea conştiinţei naţionale în poporul român, pe care l-a iubit şi apărat din tinereţele sale, între toate împrejurările mai presus de toate.

Rănită

(Sonet)

Stă groaza'n pragul uşei, stă la pândă,
In sufletu-mi domnesc adânci tăceri,
Mă'ndeamnă mama astăzi ca şi ieri,
Ca să mi-l scap odată de osândă...

Prea greu atârnă dulcile plăceri,
Ce-au strâns o clipă firea mea plăpândă...
Şi n'a fost doar ce mintea mea flămândă
Tot aştepta în ploaia de-adieri.....

— „Că de-o ceti, Moş Popa, leturghie"
Ea zice „o să-mi uit uşor păcatul"
„Şi gândul greu s'o pierde în pustie...".

Dar, când să plec, îmi vine'n minte satul
Şi râsul lui, când m'a urât Ilie...
Cu ei mai bine? sau cu necuratul?...

ADA CRIN

O scrisoare a lui Ioan Popovici-Bănăţeanu

De: **Ion Breazu.**

I. Popovici-Bănăţeanu, autorul nuvelei *In lume,* fără pereche în literatura noastră, s'a stins la vârsta fragedă de 24 ani. Puţinele ştiri pe care le avem despre scurta lui existenţă nu amintesc decât despre certuri familiare, sărăcie disperată şi boale fără speranţe de vindecare [1]). Scrisoarea inedită, pe care o reproducem mai jos, vorbeşte despre acelaşi lanţ al mizeriilor, care îi atârna greu de picioare, împedecându-l să-şi ia sborul în văzduhul artei, unde se simţia chemat cu atâta putere.

Ea a fost adresată lui Septimiu Albini, redactorul ziarului *Tribuna,* întemeiat de Ioan Slavici la Sibiu, în 1884 [2]). Amenințat din pricina boalei şi a lipsei de mijloace să nu-şi poată termina studiile, pe care le începuse în 1889 la Institutul Teologic din Caransebeş, I. Popovici-Bănăţeanu roagă pe Albini, în mâna căruia rămăsese *Tribuna,* după plecarea lui Slavici la Bucureşti, să-i facă loc între colaboratorii permanenţi ai ziarului sibian, căruia de cinci ani îi trimitea nuvele, poezii, basme în proză şi în versuri, şi traduceri, de direcţia literară a căruia se simţia puternic legat. Se pare însă că *Tribuna,* încleştată atunci în lupta grea a Memorandului, n'a putut da ascultare acestei cereri, atât de justificate, căci numele scriitorului bănăţean nu-l mai întâlnim în ziar, după data la care trimite această scrisoare, decât târziu, în Noembrie, când publică în foileton cunoscuta lui poezie *Mamei* [3]. El era acum la Bucureşti, unde a plecat atât din pricina unui conflict de natură intimă cu direcţiunea Institutului Teologic, cât şi în nădejdea de a-şi îndeplini acolo iresistibila lui vocaţie literară. De fapt, în capitala Regatului liber a avut cea mai mare satisfacţie din chinuita lui viaţă, aceea de a fi preţuit de Titu Maiorescu, în casa căruia a citit, în seara zilei de 16 Ianuarie, 1893, la o şedinţă

a Junimei, nuvela *In lume*. Sânt bucurii însă care vin atât de târziu, încât, în loc să-ţi înlăture suferinţele, le adâncesc şi mai mult. Se pare că din rândul lor face parte şi aceasta. Când s'a văzut aşezat de cel mai respectat critic român în rândul marilor noastre nădejdi literare, când nuvelele şi poeziile lui erau publicate la loc de frunte în *Convorbiri Literare,* boala s'a încuibat suverană în firavul lui trup. La un an şi jumătate după ce trimite scrisoarea către *Tribuna,* în ziua de 29 August 1893, coboară în mormânt, în Lugojul unde s'a născut, ai cărui meseriaşi i-a introdus definitiv în literatura noastră.

Dar să lăsăm să urmeze scrisoarea. O transcriem cu ortografia de astăzi:

Caransebeş, 5/III v. 1892.

Stimate Dle,

Cred că nu veţi lua în nume de rău şirele unui om care mult nădăjdueşte dela Dvoastră.

Sărac fiind, cu greu am absolvat 8 gimn., iar în Teologie am dus-o doi ani de zile cu chiu cu vai.

La începutul anului acestuia abia am cutezat să-mi continui studiul. Pe lângă sărăcie se mai adause şi o boală grea. Am pornit însă pe calea apucată şi mai departe, căci Prea Sfţia Sa D-l Episcop Nicolae Popea mi-a dat un ajutor de 50 fl.

Toate însă sunt zadarnice, fiindcă îmi este cu neputinţă ca să sfârşesc studiul început. O duci azi, o duci mâine, dar dela o vreme mizeria te doboară. Şi pe mine m'a doborît, aducându-mă în poziţia de a părăsi cursul studiului. In astfel de stare fiind, îmi împlinesc o dorinţă ce mult mi-a încălzit sufletul, scriindu-vă şi rugându-vă, că de este posibil să mă primiţi ca colaborator la preţuita *Tribuna.*

De tot necunoscut nu vă sunt. (De) vreo cinci ani de zile *Tribuna* îmi publică încercările şi mai apoi *Foaia Ilustrată* [1]). Student fiind, d-l Slavici mi-a dat un ajutor de 15 fl. şi de atunci am scris exclusiv numai pentru *Tribuna.*

Atât pot zice eu însumi despre mine, ca recomandaţie; mi-ar plăcea însă să aveţi ocasie să mă cunoaşteţi şi mai bine.

Zicând acestea, vă rog încăodată ca să mă primiţi în şirul colaboratorilor şi sunt sigur că n'aveţi să vă căiţi.

Nu făgădui multe, dar vă asigur că sunt om muncitor şi om cu râvnă.

Şi ar fi trist şi dureros lucru dacă ar trebui să-mi consum puterile, pentru o miseră existenţă, în vreo cancelarie advocaţială, în loc ca să le folosesc pentru scopuri mai frumoase şi mai nobile.

Nădăjduesc însă că nu va fi aşa şi că Dvoastră îmi veţi da prilej şi loc ca să muncesc, unde cu atât drag aş munci şi nu pe plată mare, ci ca să pot trăi de azi pe mâine.

De încheiere vă rog să binevoiţi a-mi răspunde *în cel mai scurt timp posibil,* căci e greu ca din uscata pâine de azi să-ţi împarţi şi pe mâne şi să laşi şi pe poimâne.

Tot odată vă rog a-mi spune şi condiţiile şi timpul când aşi putea veni. Mi-ar părea foarte bine dacă ar fi cât se poate de scurt.

In nădejdea că îmi veţi împini şi cererea şi dorinţa rămân devotatul

IOAN POPOVICI
cleric curs III.

NOTE:

[1]) Cf. Titu Maiorescu, **Ioan Popovici-Bănăţeanu,** în **Critice,** Buc., 1915 vol. III, p. 151 şi urm. — Ilarie Chendi, **Mama lui Niţă Popovici,** în **Tribuna Poporului** Nr. 72 din 18 Apr. 1901. — Avram Corcea, **Din corespondenţa lui Ion Popovici-Bănăţeanu,** în **Educatorul** (Caransebeş), III, (1911), p. 88—95, 110—112. — Tr. Topliceanu, **Viaţa şi opera lui I. Popovici-Bănăţeanu,** Caransebeş, 1930. — Ion Breazu, **Literatura „Tribunei",** în **Daco Romania** VIII, p. 98—111.

[2]) Mulţumesc d-nei Aurelia S. Albini, văduva marelui Tribunist, pentru bunăvoinţa ce a avut-o de a mi-o pune la dispoziţie. Originalul a fost depus la Academia Română.

[3]) **Tribuna** din 13—25 Nov. 1892. I. P.-B. va mai da ziarului, după această dată, poeziile **„Din lume"** (Nr. de Crăciun), iar în anul următor, Nr. 171 **Păşind încet.**

[4]) Despre colaborarea lui la această revistă, scoasă în Sibiu la 1891 de Tribunistul D. Popovici-Barcianu, cf. Breazu, **op. cit.**

ION BREAZU.

Descântec pentru rodul livezilor

De: **Grigore Bugarin.**

Datină, azi cui închini
Lunecare de lumini?...

*

In nori albi şi mici, mănunchi,
Ingeri cântă din chimvale
Iar pe dâmburi şi pe vale
Satu-ascultă în genunchi.

Coardă de minune albă
Sat cu hore prinse 'n salbă
Soarbe 'n suflet frăgezime
Când podoabă de chilim e
Răsărit de scumpă piatră
Vast de ţarini, verde natră.
Rouă în vârfuri de costreangă,
Floare 'n fiecare creangă,
Jocu-aprinselor vitralii,
Dimineaţa de Rusalii.

*

La gomilă, trei muieri
Pe fum de tămâie suie,
Din descântec să descuie
Nevăzutele puteri.

Din înalturi de văzduh
Vine 'n ţarini Sfântul Duh,
Rodul holdelor să fie
Prescură la liturghie,
Ingeri aripa să-şi moaie
In roua de pe trifoaie,

Feți frumoși de lupte uzi
Fie jepi de cucuruz
Și să fie 'n zări poiana
Haina zânei Cosânziana.

Lacrima copiilor
Fie rodul viilor.
Sâni de fată să ne fie
Perele de Sânt-Ilie
Iar cireșele 'n chitușe,
Pârg de sfârcuri jucăușe.
Și să fie 'n creangă stele
De-aur, mere dumițele.
Rapița din tort de soare,
Maci, pahar cu vin în floare,
Lan de-ovăz cu clopoței
Sdrângănească și vestească
Imnul „Sfânt" al țarinei.

*

Pom de gând se scutură,
Flori de datini flutură.

Cunoştinţă şi credinţă

De: **Anatole Chircev.**

Se susţine mai mult sau mai puţin arbitrar că fenomenul credinţei presupune acceptarea lucrurilor fără un prealabil examen şi control, că ea merge împotriva autonomiei spirituale, atunci când, îmbrăcând haina dogmei, poartă un caracter coercitiv şi că — în consecinţă — se opune libertăţii spirituale absolute, libertăţii de a alege şi opta pentru adevăr potrivit liberei convingeri, iar nu impunerii determinate. Desigur că, este greşit întrutotul să se afirme că acest aspect al credinţei, ar fi aşa cum apare, îndeosebi privit în perspectiva ştiinţelor pozitive. Credinţa după noi, nu se opune libertăţii, şi mai exact spus -- o anumită credinţă. Din contra ea o ajută. Mai mult decât atâta: credinţa este expresia cea mai adecvată a libertăţii spirituale, deoarece ea nu pretinde argumente raţionale constrângătoare, care determină spiritul în mod hotărît să adopte un „anumit punct de vedere", iar nu să „aleagă" potrivit liberei convingeri. Credinţa, astfel, este calea spre libertate, deoarece aici nu se impun cadre în cuprinsul cărora sufletul este forţat să se mişte. Din contra, el este liber să aleagă, neconstrâns şi nedeterminat.

Cunoaşterea discursivă şi în genere cunoaşterea raţională, sacrifică libertatea, deoarece ele au nevoie de „dovezi", de „argumente". In această ipostază, spiritul este subjugat autorităţii argumentului. El nu este liber ascultând de autoritatea şi despotismul raţiunii. Argumentul pentru spirit este un zid constrângător; peste el nu se poate trece uşor. In această ipostază, spiritul omenesc, refuză să „creadă liber" în realitatea ultimă a lucrurilor. Lui îi trebuesc dovezi „palpabile", verificabile pe plan concret. El nu se poate angaja în afirmaţii sau atitudini fără a „vedea" dintâi manifestându-se autoritatea demonstraţiei. Dar odată angajat în acest schematism riguros, spiritul omenesc îşi pierde autonomia alegerii neconstrângătoare. Mersul său este predestinat şi determinat de natura fenomenelor extrinseci pro-

priei esenţe. De aceia, — după cum afirmam şi la începutul acestor rânduri — cunoştinţa ştiinţifică, ce face abstracţie de credinţă, este neliberă, este sclavă — robită experienţei concrete. Numai cunoştinţa care ascultă de vocea credinţei este eliberată de experienţa concretă, ea nefiind decât un moment interior al celei din urmă, poate oferi garanţia adevărului.

Dealtfel, aceste afirmaţii se pot verifica şi în altă ordine de idei. Marile descoperiri ştiinţifice sau filosofice se ţin de domeniul nu al cunoştinţelor discursiv descoperite, adică prin angrenajul şi autoritatea argumentului şi a demonstraţiei; ci prin ipoteze şi postulate, care — în ordinea de idei în care privim aici lucrurile — joacă rolul unor *credinţe,* în sensul că se afirmă ceva încă nedemonstrat, neverificat pe plan sensibil. In acest moment interior al cunoaşterii, argumentul constrângător şi experienţa sensibilă n'au reuşit să subjuge încă spiritul, n'au reuşit să-l robească planului concret. In această fază — cu adevărat creatoare — când omul e liber să creadă potrivit propriilor convingeri interioare, neconstrâns de nimic şi de nimeni, — stă după noi, Sensul adevăratei cunoaşteri. Aceasta este adevărata revelaţie şi adevăratul destin cognoscibil. Căci cunoaşterea fără libertatea alegerii şi fără auto-determinare nu poate să existe. Adevărata cunoştinţă se leagă în modul cel mai expres de libertatea spirituală; iar adevărata libertate, este calea prin care se ajunge la credinţă. Deoarece, numai când crede neconstrâns de forţa discursivă a argumentelor, spiritul îşi trăieşte adevăratul Destin şi Sens. Numai când depăşeşte „faptele" colorate de acea nunanţă realistică. Căci spiritul nu poate precupeţi libertatea credinţei prin daruri pământeşti ale constrângerii argumentelor. Este adevărat că orice cunoştinţă prin credinţă este un fenomen aristocratic, la care nu oricine se poate ridica. Este adevărat că celor mulţi sunt necesare — pentru confimarea existenţei unei realităţi — semne exterioare, vizibile, palpabile. Dar această angrenare în mecanismul discursiv al cunoaşterii este plătită cu pierderea libertăţii spirituale, cu pierderea credinţei în existenţa „altor realităţi". Iar omul care nu crede în posibilitatea de existenţă a unei realităţi, altfel cunoscută decât prin chematismul raţional, care vrea „dovezi"; acela este pentru totdeauna robit faptelor. El nu se va putea nicicând împărtăşi cu ultima esenţă a Existenţii, nicicând nu va întrezări lumina venită din imperiul „altor lumi". Ultima esenţă a Existenţii se poate cunoaşte nu prin determinarea rigu-

roasă a raţiunii. Ea se revelează numai întru libertate spirituală, întru libera alegere, lipsită de constrângeri exterioare. Căci în cele din urmă, dece lanţul discursiv al metodei raţionale ar constitui garanţia unei cunoaşteri adecvate a realităţii? Dece numaidecât conştiinţa în genere ar juca aici un rol primordial? Doară nu faptul că milioanele de fiinţe văzând lucrurile „într'un anumit fel", pentru faptul că sunt mai mulţi, văd mai real. Numai puţini aleşi pot bănui ultima esenţă a Existenţii, numai aceia care au trecut prin botezul de sânge al libertăţii spirituale, al credinţei libere, al alegerii neimpuse întru postularea ultimei realităţi. Ceilalţi, milioanele de oameni, sunt robii faptelor şi ai dovezilor. Ei nu pot suporta chinul liberei alegeri în cunoaştere; lor le vine peste putere să creadă în existenţa a ceva nedeterminat, a ceva nedemonstrat sensibil. Pentru că a crede din libertate într'o realitate „ultimă", este un lucru aristocratic. El se plăteşte cu preţul unui interior conflict tragic; este starea finală a unor încercări şi îndoieli chinuitoare. Credinţa în realitatea ultimă vine la urmă, ca o eliberare de fapte, de sensibil; ea este însă o supremă încoronare a posibilităţii de cunoaştere a spiritului omenesc.

Cunoştinţa discursivă este o cunoaştere democratică — a celor mulţi. Ea satisface pe „cei mulţi", care nu au alte necesităţi, spre lumi nevăzute; care se împacă primind robia coercitivă a argumentelor vizibile. Cei mulţi nu vor să creadă în realitatea ultimă a Existenţei, pentru că aceasta este o chestiune ce depăşeşte puterile lor. Ea cere un efort supraomenesc, o dialectică ideaţională neobişnuită. Cei mulţi vor „dovada exterioară" a existenţei ultimei realităţi. Ei nu pot crede decât după ce li s'a demonstrat. Iar această demonstrare aduce cu sine pierderea libertăţii spirituale, deoarece conştiinţa intrată în mecanismul discursiv al raţiunii, nu mai poate depăşi faptele, ea este subjugată lor; ea nu mai poate vedea mai mult şi mai departe decât atâta cât arată faptele. Ori, suprema cunoştinţă vine din suprema credinţă şi din suprema libertate. Suprema cunoştinţă este o eliberare a spiritului de robia faptelor. Nu ştim dacă s'a accentuat undeva acest caracter de „eliberare" a spiritului, la care-l poate duce cunoaşterea absolută. S'a privit de multe ori cunoştinţa drept ceva ce stă în legătură directă numai cu aspectul cognoscibil al sufletului omenesc. Şi s'a uitat că în sufletul omenesc, cunoştinţa joacă rolul unei lumini veşnic aprinse, din ce în ce mai crescânde, pe drumul libertăţii

spiritului omenesc. In măsura în care cunoştinţa se urcă dela cea demonstrată la cea nedemonstrată — în sensul mai sus discutat — în aceiaşi măsură ea se apropie de esenţa ontologică a Existenţii. Cunoştinţă absolută se poate realiza numai prin libertatea absolută, prin desprinderea de sgura datelor concrete, de multiplicitatea şi diversitatea experienţei sensibile, care nu cuprinde ultima esenţă. Cunoştinţa absolută este libertatea absolută la care putem ajunge prin credinţa absolută în Sensul acestei lumi şi în Adevărul ei. Numai aşa omul se poate elibera de datele experienţei sensibile, când va crede neconstrâns în Sensul şi Adevărul acestei vieţi. Pe această linie, cunoştinţa, credinţa şi libertatea — sunt moduri care ne împărtăşesc cu taina ultimei esenţe a Existenţii.

*

Cunoştinţa raţional-discursivă este ordonată. Ea impune pentru a fi realizată, un plan de desfăşurare şi prin aceasta devine constrângătoare. Acesta este momentul tragic al spiritului în actul cunoaşterii raţionale. Aici, spiritul este zăgăzuit la tot pasul prin momentele sale interioare şi abătut de pe calea eliberării. Cunoştinţa raţional-discursivă este „limitativă", ea nu evoluează decât fragmentar. Ea nu este o cunoştinţă absolută, eternă; ea este parcelată în momente total relative, neavând un moment final, ceva ultim la care să se raporteze ele. De aceia aici, adevărul apare ca fiind ceva transcendent care (din punct de vedere epistemologic) stă întontinuu dincolo de actul cunoaşterii, şi deci — eliberării. Cunoaşterea raţional-discursivă nu e suficientă sieşi. Ea are nevoie de momente de „trecere" pentru a se putea verifica nu prin datele cuprinse în sine, ci cuprinse în altul. Din contra, cunoaşterea adogmatică, bazată pe credinţă este suficientă sieşi. Ea cuprinde adevărul chiar în momentul afirmaţiunii sale. Aici adevărul este imanent actului cunoaşterii.

Drept consecinţă, cunoaşterea raţional-discursivă este o robire a spiritului faptelor trecătoare, în veşnică devenire şi autocondiţionare reciproc constrângătoare. Ea nu ofere ochiului privelişlea *totului,* pentru că aici, cunoştinţele se înlănţuesc şi impun „graniţe de trecere" conştiinţei subiectului. Ele-i limitează avântul de sbor spre eliberare. Ele sunt cadrele ce subjugă conştiinţa ţinând-o închisă într'un cerc redus, peste care nu se poate trece decât intrând într'un alt cerc, tot atât de redus ca per-

specitvă concepţională, şi aşa, printr'o înlănţuire raţională la infinit.

Ultima esenţă a Existenţii fiind iraţională, ea nu poate fi împărtăşită laturei raţionale a spiritului omenesc. Cunoaşterea „începutului" iraţional al Existenţii este dată prin revelaţia credinţei, care fapt, deasemenea ne vorbeşte despre „începutul iraţional" dat în sufletul omenesc. Căci dacă (ar fi să reducem totul numai şi numai la raţiune, sufletul omenesc, pe lângă faptul că ar sărăci prea mult, s'ar mişca în planul unor dimensiuni mai mult periferice. Dacă ne-am opri numai la formele raţionale ale existenţii, libertatea spirituală ar avea de suferit mult. Căci ce poate da dovadă de o sclavie spirituală mai mare decât necesitatea sufletului de a se ţine de fapte, de a accepta realitatea numai după o prealabilă verificare a ei în concret? Această nevoie sufletească, de a se ţine pe marginea strictă a „dovezilor" şi „verificărilor", denotă o stare specifică de spirit, o structură sufletească geometrică, o „euclidiană" conformaţie mintală; stare de spirit pe care o reprezintă nu se poate mai bine Toma necredinciosul. Unui atare spirit, Adevărul şi Sensul vieţii se impun numai ca realităţi demonstrate. Ele nu există prin sine şi întru sine. De aceia afirmam la începutul rândurilor de faţă că, o atare stare de spirit este condamnată să se mişte la suprafaţă, necunoscând vreodată acea nouă dimensiune a existenţii. Căci într'adevăr, existenţa Sensului acestei vieţi şi a Adevărului ei, nu are nevoie să fie demonstrată, deoarece ele nu depind de afirmaţiile spiritului. cât mai degrabă de propria-şi autonomie. Cunoaşterea euclidiană este cunoaşterea raţionalismului dogmatic, este cunoaşterea care duce spiritul la pierderea libertăţii şi la păcat. Este urmarea păcatului săvârşit de Adam, care n'a „crezut" în libertatea propriei existenţe, dorind să cunoască demonstrat şi verificat Adevărul aflat prin revelaţie. Şi astfel, prima cunoştinţă pornită în spirit de verificare sensibilă, a mers împotriva credinţei şi a libertăţii spirituale. Adam, a plătit cunoştinţa verificată pe plan concret, prin pierderea libertăţii. In starea de spirit în care se afla el, dela începutul Lumii, Adevărurile erau absolute şi eterne. Cunoaşterea lor era o cunoştinţă absolută, exprimând astfel, eliberarea absolută prin pătrunderea Adevărului şi Sensului destinului omenesc. Punerea la îndoială şi necredinţa în veracitatea realităţilor cereşti, a dus la pierderea libertăţii spiritului, deoarece le-

gătura între Dumnezeu şi Om a fost ruptă, iar acesta din urmă a rămas singur să ajungă la Adevărul şi Sensul destinului său.

Acesta este conflictul tragic al cunoaşterii omeneşti. Momentul de trecere dela raţiunea auto-conştientă înspre credinţă, este un drum golgotic, este răstignirea omului întru aflarea destinaţiei sale. Acumulând date sensibile şi rămânând numai la ele, omul se depărtează de Sensul şi Adevărul acestei vieţi. El îşi robeşte spiritul datelor sensibile ale experienţei. Ori numai crezând — neprecupeţit de toate dovezile suficient demonstrative unei minţi euclidiene — în Adevărul şi Sensul acestei Lumi, omul se poate mântui, trecând peste îndoieli, peste atitudini cinice sau sceptice — toate expresia unor spirite sărace cu duhul. Numai plasându-se *dincolo* de orice „evidenţă" şi „verificare" în concreto, în împărăţia credinţei absolute, omul se apropie de realitatea „ultimă", de ceeace este etern în această viaţă. Căci numai în această ipostază, orice cunoştinţă devine un moment interior al credinţei, expresia libertăţii absolute, calea ce duce la revelaţia Sensului destinului omenesc.

ANATOLE CHIRCEV.

Plânsul sufletului

Târziu veniţi, şi nu mă bucură sosirea...
Tu cel mai vrâstnic purtător de pietre rare,
Tu jucător isteţ de mari mărgăritare,
Pe voi să cadă-apăsătoare amăgirea...

Voi clipele nepreţuite mi-aţi furat,
Că trupul sfânt în care-am fost mai ieri sădit
Atinge astăzi clipa'n care'i osândit
Să'ntoarcă darul, pumnul de pământ curat;...

Că mi-aţi întins viclean lumina stelelor
Ca să mă'mbăt din ea eu singur, fără trup,
Şi să nu văd cum trupul meu încet mi-l rup
Cu falsul jar ce-aţi pus în gura vetrelor...

Plecaţi!... nepedepsiţi făuritori de rele!
Lăsaţi-mă cu el în clipa de acum
Lăcaş iubit ce s'a plecat dorinţii mele...
La poartă-aşteaptă gata arca pentru drum..

— Cineva îi bate'n poartă,
Din sfârşire trupul saltă:
„Cine-mi pune'mpins de soartă
„Neobişnuită haltă?..."
— Eu sunt trupule, mă iartă,
Trupul meu înfrânt şi drag,
M'am oprit o clipă'n prag
Plâng viaţa ta deşartă,
Vana trudă ce ţi-am dat
In tot timpul pe Pământ...
Tu sforţări ai înnodat
Să faci voia mea, biet sfânt...
Dar mi-e drumul nesfârşit,
Dus îs de porunci de fier...
Iartă-mă, drag trup muncit,
Lângă tine-aş vrea să pier...

ADA CRIN.

Arta plastică în cadrul specificului local

De: **Ştefan Gomboşiu.**

Problema, totdeauna greşit pusă a *specificului naţional* în manifestările artistice, a pătruns până şi în izolate cercuri provinciale. Aceste cercuri dacă nu puteau cuprinde complexitatea problemei, au fragmentat-o, au redus-o, limitând *specificul* la cadrul restrâns al provinciei respective. Din capul locului această retragere sub carapacea redusă a unei regiuni, e greşită şi condamnabilă. Omogenitatea spirituală a neamului nostru e atât de evidentă, încât a încerca o subdivizare de dragul discuţiilor sterile e absurd, după cum tot atât de absurd este a crede, că deslipirea sufletului românului de locurile unde i s'a plămădit acest suflet, se poate face cu uşurinţă.

Oricare ar fi manifestările artistice ale spiritelor noastre selecte, ele nu vor înceta să aibă în chip fatal, pecetea specificului naţional. Prin urmare creatorii operelor de adevărată valoare, nu vor confunda acest specific cu etnograficul prelungit în cultural, sau cu popularul înfiltrat în artisticul filosofic. Ei vor şti că nu forma crează ideea, ci ideea îşi caută forma, iar pentru a concretiza un gând nu vor împrumuta haina nici etnograficului nici popularului.

*

Problema de specificitate naţională şi mai ales locală nu putea scăpa nici grupărilor literare timişorene. Asociaţia scriitoricească „Altarul Cărţii" a discutat această problemă, bineînţeles fără a o lămuri. Unul dintre membrii acestei grupări (d. V. Ardeleanu) ridicându-se împotriva acelui imagism care a copleşit creaţiunea lirică a literaturii noastre, îndruma spre o eliberare de sub presiunea acestui imagism, spre o lirică mai puţin încărcată de imagini dar mai bogată în idei.

In legătură cu acest îndemn s'ar putea spune că pentru acest

lucru nu mai e nevoie să ai sensibilitatea sufletească a unui poet, ci forţa spirituală a unui filozof; că foarte uşor s'ar putea întâmpla în asemenea cazuri, ideia să ia locul inspiraţiei şi gândirea să alunge poezia. Nu s'a căutat desigur să se scoată poezia dintr'o extremă pentru a fi aruncată în alta, trebuie însă să adăugăm că problema aşa cum a fost pusă, cere o anumită atitudine elementului creator şi îndeosebi un orizont larg şi mai înseninat în lumea problemelor de cultură.

Posibilitatea unui element creator cult s'a isbit mereu de anumite îndoeli. Credinţa într'o inocenţă necesară a acestui element a putut stăpâni până şi apusul, atâta timp cât nu s'au ivit forţe creatoare cari să desmintească această hazlie superstiţie. Vremurile de astăzi nu ne mai îngăduie asemenea superstiţii, nu mai putem crede că cultura poate fi dăunătoare elementului creator. Dinpotrivă trebuie să pretindem acestui element forţa spirituală prin care să se poată încadra cu întreagă opera sa în cuprinsul de valori universal valabile.

S'a amintit în legătură cu imagismul că, poezia lui Eminescu a epuizat aproape şi într'un chip magistral lumea imaginilor legate de solul şi sufletul românesc, încât scriitorul care ar încerca să calce în aceste urme ar deveni banal. Oare Eminescu a vânat chiar cu atât de mare uşurinţă, fără muncă, fără frământare, aceste imagini? Desigur nu. In timpul său a fost unul dintre puţinii literaţi care s'a avântat cu o sete nebună după cultură şi iată că acest fapt nu l-a stânjenit să realizeze o operă de mare valoare. E şi acesta un exemplu care argumentează necesitatea culturii la elementul creator şi emancíparea lui din acea inocenţă care l-ar putea reţine în banalitatea şi stângăcia unor încercări.

Indemnul spre emanciparea poeziei din excesul imagismului către idee către posibilitatea aşezării ei într'un cadru, luminat, al şesului, în cadru mai sărac în imagini dar susceptibil de a fi cântat; era adresat cu deosebire poeţilor localnici cu ţinta — specificul bănăţean — al pustei bănăţene. In cadrul acestui specific local pe lângă literatură, etc. s'a încercat şi plasarea artelor plastice. Dar afirmaţiunea că în plastică n'ar exista specific local, respective bănăţean, n'a putut fi combătută cu seriozitate şi competinţă în cenaclul „Altarul Cărţii".

*

Creaţiunea literară în mod forţat este legată de un anumit

loc prin limba în care se exprimă. In arta plastică nu ni-se dă prilej să ne isbim de această rămânere într'un cadru fix. Mijloacele prin care artiştii plastici îşi exteriorizează concepţiunile lor, crează dela început o dificultate. Linia cu expresivitatea şi modulările ei, cromatismul cu toate posibilităţile lui spectrale, volumul cu plenitudinea şi încadrarea lui spaţială, constitue un limbaj plastic universal, care categoric ne îndepărtează de orice posibilităţi de fixitate locală. Dela început şi pretutindeni până astăzi acest limbaj nu s'a schimbat şi desigur va rămâne. Iată dar că din punctul de vedere al mijloacelor de exprimare, arta plastică va trebui să o lăsăm într'o vastă cuprindere de timp şi spaţiu.

Cu toate acestea, speculaţiile teoretice ale gânditorilor stabilesc diferenţieri cari leagă arta plastică de un anumit timp şi loc, mergând până la a se folosi de aceste diferenţieri spre a susţine presupunerile lor filosofice, presupuneri cari uneori sunt complect detaşate de domeniul artelor plastice. Exemplu găsim la unul din gânditorii noştri. Lucian Blaga în capitolul — cultură şi spaţiu — din volumul său „Orizont şi stil" lămurind sentimentul spaţial spune: „Credem a nu ne înşela afirmând că întreg complexul de întrebări (privitor la sentimentul spaţial) a fost în parte declanşat de problema perspectivei mai ales în pictură. Modul cum un pictor european îşi organizează obiectele în spaţiu şi modul cum se achită de aceiaşi sarcină de ex: un pictor asiatic, să zicem chinez, au fost luate la cunoştinţă din partea diverşilor istorici şi critici de artă, nu numai ca beneficiu de inventar, ci ca motiv de pasionată meditaţie. S'a bănuit adică dela început şi cu bună dreptate că diferenţa de moduri nu poate să fie o simplă întâmplare şi că fenomenul trebuie să aibă un tâlc mai profund".

Dacă această diferenţiere de moduri a slujit ca motiv de desfăşurare unor foarte importante probleme filosofice, dacă dela studiul perspectivei s'a ajuns cu încetul la problema: ce funcţie are sentimentul spaţiului nu numai în artă, ci şi în procesul de plămădire al unei culturi, netăgăduit că acest lucru înlesneşte într'o măsură să plasăm artele plastice în cadre mai restrânse ca loc.

Plasându-ne însă pe un plan mai apropiat de plastică, trebuie să admitem, că acest mod de a-şi organiza şi compune opera al artistului, adică folosirea elementelor de care am vorbit: linie, culoare şi volum, cu greutate îngăduie să apropiem

arta plastică de structura unui neam. Cu mai multă înlesnire ne ajută să diferenţiem curentele şi epocile de artă. Dar aceste curente şi epoci totdeauna deosebite unele de altele, au putut să se petreacă şi succeadă între hotarele aceluiaş neam, după cum tot atât de uşor l-au depăşit. Fineţa liniei şi gingăşia nu le putem lega mai bine decât de pictura japoneză e adevărat. Rubens, prin care pictura barocă atinge punctul culminant (când acest lucru era aşteptat să se petreacă în Italia) pentru a-l putea plasa într'un cadru specific al ţărilor de jos, va trebui să excludem din pictura barocă atât pe italieni cât şi pe spaniolii târzii. Dar cum am putea plasa în acest cadru pe Rembrandt care în prima jumătate a veacului XVII şi în plină epocă baroc vine să se lege de acelaş loc şi aproape acelaş timp dovedind cu totul altă forţă şi viziune artistică decât Rubens. Cum ne explicăm acest lucru? Cum ne lămurim faptul că spaniolii dau pe Velasquez în veacul XVII. pentruca în veacul XVIII să apară un Goya? Francezii trec cu destulă uşurinţă dela Rococo la Empire, dela neoclasicism la impresionism. Sculptura şi îndeosebi arhitectura găsesc expresii noui. Curentele depăşesc hotarele şi se manifestă aproape cu aceiaşi intensitate ca în locul lor de naştere, fără să ţie prea mult seamă de specificul cutărui sau cutărui popor. Aceste diferenţieri le găsim prea evidente la noi şi pe bună dreptate ne putem întreba care e nota comună specific naţională, între operele lui Grigorescu şi Palade bunăoară.

Desigur că aceste întrebări puse cu nedumerire pot avea răspunsurile cele mai precise. Niciodată aceste răspunsuri credem că nu pot sta în picioare ca adevăruri, când ar încerca să lege artele plastice de un profund specific naţional. Iată de ce trebuie să fim cu băgare de seamă la ceia ce spune Alois Riegl: că arta diverselor timpuri şi locuri nu zace pe o singură linie de evoluţie, ci e condiţionată de o diversitate a orientării artistice. Tocmai această diversitate a orientării artistice neagă posibilitatea unei evoluţii constant legată de un specific local.

Dacă întâmpinăm greutăţi încercând să plasăm epocile istorice ale artelor plastice în cuprinsul spiritual şi teritorial al unei naţiuni, cu atât mai greu este să legăm de o anumită spiritualitate locală curentele noui. Aceste curente prea adeseori formează cercuri închise şi izolate, caracterizate printr'un accentuat egocentrism, fără a proiecta în afară un interes deosebit. *Ardengo Soffici* numeşte arta acestor izolaţi — artă de cenaclu

incapabilă de a vorbi colectivităţii — susţinând că: „motivul pentrucare o bună parte a producţiei literare şi artistice a timpului nostru e lipsită de interes şi adevărată vitalitate, rezidă în egoismul ce cuprinde cea mai mare parte a scriitorilor, sculptorilor şi pictorilor actuali". Dealtfel — spune mai departe — curentele moderne au determinat începutul decadentismului estetic, recurgând la forme de eftin efect, fără, nici un fel de conţinut mai profund. S'a observat în expoziţii abundenţa aşa numitei — natură moartă — or pictura de natură moartă e inferioară prin ea însăşi, prin faptul că conţine mai puţin efort şi sinceritate. E o lucrare de oarecare aparenţă iar rezultatele cari le atinge sunt făţiş negative şi amăgitoare.

Arta modernă a încercat pe alocurea, un mod de fixitate într'un cadru anumit (dacă putem spune astfel) printr'un primitivism al formei, care a încercat să-l smulgă din simplitatea produselor de artă populară Dar şi aceasta e o încercare amăgitoare, o contrafacere care îndemna spre originalitate, spre noutate, egoismul aceluia care încerca acest joc nesincer. Ardengo Soffici caracterizează primitivismul acestora spunând: „Primul e primitivismul primitivilor, ceia ce va să zică naturala şi sincera modalitate de a se exprima, a artiştilor trăitori în zorile unei civilizaţii artistice şi în posesia tuturor mijloacelor artistice proprii timpului lor. Al doilea e primitivismul afectat al decadenţilor, falsul primitivism al artiştilor obosiţi, corupţi, lipsiţi de imaginaţie vie şi de adevărată virtute, cari încearcă reîntinerirea artei lor simulând candoare, nepricepere tehnică, naivitate, minţindu-se pe ei înşişi şi pe alţii, tărând arta în ridicol şi monstruos. Al treilea e primitivismul pueril, al adevăraţilor naivi, al adevăraţilor ignoranţi şi neputincioşi, cari neştiind nici să deseneze, nici să compună, nici să picteze, vor cu toate astea să deseneze, să compună să picteze, nu se şie pentru ce *).

Concludem că e greu să stabilim artelor plastice o fixitate într'un cadru limitat şi mai ales legată de spiritul dominant al unei anumite regiuni. — Prea sunt largi liniile de caracter, prea pline de universalitate punctele de reazim, prin care istoria fixează epocile de artă într'un timp şi loc anumit, încât atunci când am încerca să rămânem între hotarele unei regiuni, nu mai găsim nici un punct de sprijin.

Arta plastică e artă spaţială şi se exprimă prin forme spa-

*) Ardengo Soffici: Vademecum artistico, Gazzetta del Popolo. 20 Ian. 1938.

ţiale, ori aceste forme sunt în genere universale şi nu se leagă de un anumit loc decât doar prin subiect şi foarte arareori printr'o personalitate genială. Dar şi forţa de creaţie a acestor genii e universal-valabilă încât regiunei respective nu-i rămâne decât mândria de a-l fi avut.

Dacă e vorba să facem totuşi o îngrădire artelor plastice, atunci e cazul să admitem o mişcare artistică regională. Dar mişcarea plastică a unei regiuni, este activitatea legată de prezenţa existenţială în acel loc a artiştilor respectivi şi nu trebuie confundată această activitate şi mai ales produsul ei, cu o artă căreia i s'ar putea alătura atributul de specific locală sau naţională.

*

Pentru aceia care mai vor să stăruie pentru confirmarea unui specific naţional, pentru aceia cari caută forme de exteriorizare ideilor lor, într'un isvor naţional-etnografic ori popular, le cerem să nizuească a pătrunde înţelesul profund al cuvintelor lui Vasile Pârvan: „Naţionalul nu e ţinta supremă a spiritualizării, ci e materialul brut, care are a fi înobilat prin gândirea general-umană, astfel încât creaţiunile lui să devie pretutindeni şi etern valabile. Eşti naţional în orice creaţiune a culturii superioare nu conştient, voit, ci inconştient, fatal. Dar întocmai cum nu vrei, ci eşti fără voia ta, în opera de artă, liric ori epic, tot aşa eşti, fără să vrei, naţional în sufletul tău".

Aşa dar nu spre acest naţional trebue să râvnească creatorii de opere, nu prin a transpune etnograficul în cultural vor isbuti să creeze opere originale.

„Etnograficul e ceva definitiv, milenar şi universal, rezultat ultim al geniului popular natural. Etnograficul exprimă o concepţie etică, estetică şi metafizică asupra lumei şi vieţii ca rezultat al unei experienţe multiseculare: atât ideile cât şi formele lui alcătuesc o lume aparte, din care nu este trecere..... A lua valori şi forme etnografice pentru a exprima valori şi forme culturale, înseamnă a confunda iremediabil două stări de suflet total disperate şi a crea un monstru de civilizaţie falsă".

Alta trebue să fie prin urmare disciplina de muncă şi grija artistului creator.

„In adevăr singura muncă, singura grijă şi suferinţă a creatorului e de a da formă deplin corespunzătoare gândului care-l frământă. Iar gândul acesta nu este un gând social, politic ori naţional, *ci e un gând specific creaţiei*".

ŞTEFAN GOMBOŞIU.

Pusta

In orizonturi se topește
Pusta
Goală,
Ca o poală
Nesfârșită,
Ca și fusta
La mireasă rubicondă —
Pită albă,
Pită blondă
Înflorită
Până'n depărtări de fum.

Pe un tiv pierdut de drum,
Nechezat de armăsarii
De cărbune
Se înlănțuie frăgarii —
Turme bune
Fără urme.

Creștet —
Soarele departe
Râde cald peste câmpie
Din înalturile sparte.
In ecouri se alintă
Sfredele de ciocârlie
Ce pogoară
Și măsoară
Goluri vinete ca pana
De păun,
Iar în leagănul de lanuri —
Mă adun și mă desdun —
De argint
Fata Morgana
Se ivește și te chiamă
Cu castele din poveste
Ce se'ntramă
Și te mint.

CORNELIU SAV.

Copilul, comoara naţiunii

De: **Aurel Contrea.**

Motto:

„Copilul este Mesia cel nou,
Care coboară continuu între oameni".
EMERSON.

La marginea de Sud a Algeriei Sahariene se întindea un deşert la nesfârşit. Vântul Samum răscolea nisipul dunelor, încât pulberea lor fină, ca nişte vârfuri de ace, străpungea pielea, pătrundea prin haine, prin nări şi ochi, de făcea viaţa nesuferită.

A fost suficientă săparea numeroaselor fântâni arteziene prin văile preformate zise „Ued"-uri, pentru ca populaţia să se aglomereze în aceste văgăuni nisipoase şi să le transforme în grădini de cultură. In locul marilor deşerturi se întind astăzi parcuri de curmali şi „oazele" de odinioară au devenit oraşe în constantă legătură cu metropola prin omnibusele greoaie.

Harta de acum 25 ani a Algeriei nu mai seamănă cu cea de azi.

*

Omul sfinţeşte locul şi durează întinse meleaguri de cultură şi în mijlocul deşertului. Omul astăzi împânzeşte locuri, care odinioară erau improprii pentru locuit şi graţie înbunătăţirilor, cu toate că suprafaţa pământului a rămas aceeaş, se pot renaşte patrii noi, ţări noi, pe bancuri de nisip.

*

Dar nici pe vechile pământuri rentabilitatea pământului n'a rămas aceeaş. Danemarca, o ţară cu dune nisipoase, umede şi reci, o ţară fără peisagiu, cu un orizont fără frumuseţe, — după statisticele cele mai noi — are ţărănimea cea mai înstărită. Deşi în coastă cu formidabila presiune a Germaniei imense, fără armată să spere să-i reziste şi fără obstacole naturale, orice altă naţiune ar fi fost înghiţită ca insecta de un peşte.

Dar ca iederea de garduri, poporul danez s'a ataşat cu dragoste de pământul lui arid şi a scos minuni dintr'ânsul. Producţia lor la hectar e de 3 ori pe atât cât a aceleiaşi întinderi de pământ din România. Asta înseamnă că să nu socotim ţara lor atâta câtă este, ci s'o considerăm că ar fi încă de 3 ori mai întinsă...

*

Să nu desperăm deci de soarta omenirii, căci loc este nesfârşit sub soare. Ca oameni şi în primul rând ca naţiune putem creşte în larguri şi mai ales putem creşte pe loc, înmulţindu-ne, intensificând cultura.

S'a dovedit din temelie falsă legea lui Malthus despre înmulţirea precipitată a omenirii şi înmulţirea insuficientă a mijloacelor de traiu.

*

Cea mai de preţ comoară a pământului deci nu este nici grâul, nici diamantul, nici petrolul şi nici aurul, ci numai populaţia şi în primul rând copilul. El este comoara cea mai de preţ a naţiunii. El vine pe lume într'un scâncet, într'un strigăt formidabil de durere. Prin durerile facerii îşi face loc în lume; dar îşi face loc şi iese la lumină.

*

Durerile facerii nu-l vor mai părăsi niciodată. Prin durere şi sudoare va desfunda pământul,va despica stâncile, va răvăşi deşertul şi va răzbate la lumină. Deci nu-i adevărat, că unde sunt comori multe se va îndesi populaţia, căci de decenii şi decenii se ştie că Pretoria din Africa de Sud are cel mai mult aur şi cele mai multe diamante — ci unde e popor mult se vor crea, se vor îndesi bogăţiile şi toate mijloacele de traiu.

Iar popor mult este unde sunt copii mulţi.

*

Copilul este legătura omului cu Eternitatea.

Vieaţa omului e finită, limitată. După noi prăpădul — spun cei mai mulţi. Adeseori o tristeţă de necuprins cuprinde sufletele noastre în faţa morţii şi chiar mângâierile religiei par uneori fără leac. Dar cu totul altă este moartea părintelui care a lăsat în urma lui copii vrednici. Ca prin o metempsihoză reală şi directă toate gândurile, planurile, preocupările noastre trec asupra copiilor noştri şi această desărcinare ne liniştеşte clipa plecării din viaţă.

Copiii sunt depozitarii tuturor aspiraţiilor noastre; munca noastră va fi continuată de dânşii şi depăşită. Dacă avem un elev distins, faptul acesta se explică prin ereditate. Inseamnă că a avut în linie directă strămoşi muncitori şi cu bun simţ. Toate virtuţile noastre se moştenesc prin filiaţie în urmaşi, iar dacă vom fi leneşi şi indolenţi, nepoţii ne vor blestema, căci vor purta ponosul acestor defecte prin atavism.

Mântuitorul spune „că nimeni nu va intra în împărăţia cerurilor, până nu va fi ca unul din aceştia", adică nevinovat ca un copil. Intr'adevăr copiii sunt nevinovaţi, — cu toate necazurile de cari se plâng părinţii că le prilejuesc. Intr'adevăr ţesutul lor meristematic este într'o continuă prefacere: el trebuie să creeze de toate: ţesut osos, muşchi, nervi, sânge, cartilagiu, grăsime, etc. E de mirare deci că sunt neliniştiţi, că nu mai au stare şi nu mai ştiu ce să înceapă? I-se pun dintr'odată probleme prea grele, prea temeinice, când caracteristica vârstei lor e mobilitatea.

*

Copilul este un om întreg format pentru mediul şi împrejurările lui. Judecata lui e categorică în câmpul ideologic în care viază; sentinţele lui sunt totdeauna limpezi, clare şi scurte în conformitate logică cu ceeace experienţa vieţii i-a administrat.

Se spune totdeauna injust unui copil că este necopt sau copilăros.

Este adevărat că judecata lui nu se încadrează cu anvergura de nevoi a oamenilor mari, dupăcum hrana sugaciului nu se potriveşte cu a omului bătrân. Dar pentru ambianţa lui copilul nu este nici prost nici necopt. Cu vorba „copilăros" se blamează adulţii; pentru copii însă e un atribut injust, când i-se dă înţeles pejorativ.

Când copiii îşi critică liber şi nestânjenit persoanele din imediatul lor contact (părinţi, servitori, învăţători), caracterizările lor sunt totdeauna frapante, juste, scurte şi vizează firea acelor persoane atât de adecuat, încât pun în uimire pe cei mari. De unde au avut timp să observe aceasta? Din instinct, adecă din o sumă de impresii acumulate în cursul veacurilor de strămoşi. Altcum e cu neputinţă de conceput familiarizarea lor uluitor de promptă cu toate noţiunile civilizatorii, chiar cu cele abstracte, şi într'un timp neprevăzut de scurt.

Se spune în biologie: *„ontogenia repetă filogenia"* şi în acest dicton e cuprins sprijinul pe care ştiinţele naturale îl dau educaţiunei.

Asta spune că starea copilului nu e o stare de om necopt, nedesvoltat. In fazele lui succesive copilul reprezintă o succesiune de stări de maturitate prin cari a trecut omenirea până la dânsul. Nevinovăţia iniţială a copilului fraged e starea geologică cea dintâi: Arcadia ferice, condiţia sublimă de raiu, ce ne-a creiat existenţa de vieţuitoare pe pământ...

Când copilului îi place să se războiască de a soldaţii, în el se reprezintă faza eroică a omenirii. Când copilul fuge de-acas să călătorească în ţări exotice, pe dânsul îl mână o reminiscenţă trăită de predecesorii săi de pe timpul migraţiunii popoarelor.

*

Toate virtuţile noastre se prefac în fiinţa copilului nostru ca nişte facultăţi subconştiente cu cari va opera şi pe cari — prin virtutea propriului exerciţiu şi progres — le va depăşi. Asta e lege: legea memoriei organice.

Cu excepţia cataclismelor istorice (epidemii, războaie) omenirea a fost veşnic într'un continu progres. Un progres automat şi de neînlăturat. Prin urmare lamentările părinţilor îngrijoraţi de soarta şi viitorul copiilor lor sunt în bună parte neîntemeiate Seamănă cu lamentările unei broaşte ce ar fi nemulţumită de mormolocul ei...

*

Cu toate aceste consideraţii optimiste este cazul să înregistrăm falimentul educaţiunii de azi. Prilej de îngrijorare ne dă cazurile de elevi asasinii —unii din ei aparţinând unor familii de bunăcondiţie şi chiar elevi eminenţi în şcoală. Asta înseamnă pur şi simplu că temeiul moral al educaţiunii e şubred şi el nu ţine pas cu progresul intelectual. Părintele nu-i desperat decât când elevul obţine notă rea la matematică şi franceză, însă în ceeace priveşte concepţia etică de viaţă: se lasă sufletul copilului aproape într'un desăvârşit abandon.

Există o vorbă între plugari: *ochiul stăpânului îngraşe vitele.* Nu atât pisălogeala exagerată, obositoare, ci observaţia neîntreruptă, dar discretă. Să lăsăm deci copilul în pace să se desvolte pe propriile lui forţe, dar observarea noastră discretă să nu-i părăsească niciodată, până în clipa când vor fi maturi.

Problemele mari ale vieţii — fie şi de matematică pură —

să le aşternem în faţa lui ca pe un covor înflorit. Să-i excităm interesul — fie şi din joacă ---- dar noi să stăm gata în orice clipă să răspundem chestionărilor lui.

Din spaţiul interplanetar ne vin razele cosmice, căci e adevărat că viaţa noastră atârnă de stele şi fiecare om îşi are steaua lui. Cancerul iniţial se mai poate încă vindeca restabilind echilibrul razelor cosmice deficiente înlocuindu-le cu raze X sau Roentgen...

Ca prezenţa razelor cosmice să fie supravegherea noastră discretă, din ce în ce mai depărtată, mai nesimţită, dar veşnic prezentă asupra copilului. Să le fim îngeri păzitori. Falimentul -- cancerul — educaţiunii a intervenit când tineretul n'a fost supraveghiat.

Bătrânii să fie înţelegători cu tinerii, iar tinerii să respecte pe cei în vârstă: Aci stă cheia de boltă a viitorului unui neam. De regulă este copilul care iubeşte adultul. Acesta însă cel mai adeseori nu se preocupă de tineret.

*

Conduşi înţelept din umbră, copiii sunt floarea omenirii. Dintre toate vârstele ei sunt singurii gata să-şi jertfească viaţa pentru scopuri sublime. Nu numai deaceea sunt soldaţi, fiindcă sunt mai uşurei, dar ei sunt mai curând gata să-şi dea viaţa pentru idealuri decât cei în vârstă. Să veghem să nu-şi formeze idealuri rătăcite. Sunt o mulţime de tineri ce se sinucid din dragoste. Este aci o psihoză fără îndoială de idealism dar de idealism fals de rătăcire. Suntem datori să veghem neadormiţi să le surprindem rătăcirile şi să-i îndreptăm.

*

In istoria artelor copiii au format totdeauna un substrat fericit de idealizare şi creaţiuni superioare. Ţesutul lor elastic svâcnind de seva creşterii, formele lor sunt armonioase şi au creat canonul ideal de frumuseţe fizică umană. Inteligenţa sinceră ce le iradiază din privire au fecundat creaţiunea plastică prin atitudini de expresivitate robustă şi fără ascunzişuri. Ele ne conving, că în centrul lumii sufleteşti de pretutindeni stă copilul; el este izvorul veşnic prin care se reînoieşte viaţa.

*

Să facem şcoala aşa cum visează copilul să fie. Să realizăm veşnic câte ceva din visurile lui. Nu există dascăl perfect; există însă pedagogul de neînlăturat, care veşnic trebuieşte: este cel

care se formează din permanenţă, în contact cu copilul. Copilul de care nu se ocupă nimeni, devine în mod fatal un turburător al ordinei sociale.

*

Omul se ocupă cu educaţia copiilor săi abia ¼ din viaţa lui. Omul e inferior deci albinei care în întreaga ei viaţă nu face decât educaţia puilor şi ei asigură rod câmpurilor noastre, polinizând florile.

*

Jean Jaques Rousseau a avut desigur o fericită inspiraţie cerând pedagogilor să se întoarcă la natură. O inspiraţie însă e abia o clipă de noroc. Clipă trecătoare, căci dânsul nu era pedagog practic.

Realizarea practică a ideilor lui le-a făcut doctoreasa Maria Montessori în ale ei „case dei bambini". In anul 1923 am vizitat la Roma una din instituţiunile ei. Eu cred că nicio metodă n'a uşurat mai mult învăţământul ca practica ei, care de-atunci s'a răspândit în lumea întreagă. In şcoala ei dela o suburbie a Romei am observat pentru întâiaoară copiii la muncă, asemănându-se cu un zumzet de albine. Invăţătoarea — d-şoara Maria Garibaldi — părea mai mult o fiinţă serviabilă, pusă la dispoziţia lor ca să-i servească, să-i lămurească în jocuri, — pe cari înşişi le conduceau.

Delectându-se învăţau cele mai grele chestiuni. Un arsenal de discuri în colori, cartoane cu lucruri după număr, aşezate în ordine logică şi bibliotecă minusculă de cărţi pentru copii, pe cari le consultau singur, dădeau material îmbelşugat pentru preocupările neostenite ale micilor făptuiri.

Intrând în casa lor, am intrat ca Gulliver în ţara lui Liliput. Mese mici, scaune scunde şi dulapuri uşoare, pe cari singuri le ajustau cum voiau — fără să se facă lux, — cu mijloace simple s'a realizat o şcoală plină de viaţă şi de rezultate.

*

Să încheiem deci consideraţiunile noastre asupra situaţiei actuale a omenirii afirmând cu încăodată mai mult, că copiii mulţi sunt singura chezăşie de viitor. Ei o să ne descreţească fruntea şi o să ne însenineze orizontul. Dacă în clipa de faţă ne simţim nedreptăţiţi, asaltaţi, covârşiti de streini, sunt singuri copiii noştri cari o să ne deie satisfacţia de neînlăturat în vremuri viitoare.

Celce desperează deci de viitorul copilului său nu cunoaşte legile firii. Celce nu se îngrijeşte să aibă copii mulţi, îşi taie propria lui creangă de care s'ar răzima, îşi sapă singur mormântul speranţelor lui în zilele de bine.

*

Pentru defetismul de azi e vinovată în bună parte şi literatura de azi, inconştientă în bună parte, ţintind numai tirajul şi câştigul. Ea a răspândit lozinca uluitoare că iubirea, sentimentul de dragoste, e complect strein de procreaţiune şi de copii. In romanele de azi sunt pagini indecente de amor fizic, adeseori de adultere, de orgii, de vicii, dar nicăiri nu se vorbeşte de consecinţele iubirilor: de copii. Ca şi când toate dragostile ar fi infructuoase şi rolul dragostei, copilul, n'ar mai interesa pe nimeni. Nici teatrul sau cinematograful în privinţa aceasta nu lucrează mai pre sus.

*

Şi totuşi...

Copiii sunt adevărata omenire, — omenirea de mâine.

Ei vor planta noui grădini de curmali şi portocali în deşert ei vor transforma într'un Canaan de belşug cele mai aride câmpii ale noastre.

Cântec de vecernie

Ci în faptul zorilor
Sună'n preajma lacului
Cântul pitpalacului
Și-al priveghetorilor...

Fața-albastră-a lacului
Lângă-a trestiei tulpină
Frânge unda și suspină
Ca'n dealungul veacului;

Iară creasta valului,
Ca o flacără de ceară,
Tremură că ar să piară
Colo'n ghiocul malului...

Brațul cald al visului
Pe subt sălcii plângătoare
Se întinde să'nfășoare
Sufletul proscrisului

Că în fundul zărilor
Rupse brațul legilor;
Soață e pribegilor
Calea depărtărilor...

Ci în cuibul satului
Plânge mândra-i prinsă'n jale,
Stă călău iubirii sale
Sabia 'mpăratului...

Dar pe malul lacului
'A tăcut cântarea plină,
Doar o boare mişcă lină
Floarea-aprinsă-a macului.

Sângeră pribeagului
Inima'n fiori de moarte,
Trupul cere ca să-l poarte
Sprijinul toiagului...

Înşirate clipele
Mândra fată, părăsita,
Frânse, hotărând ursita,
Dorului aripele...

Gârbovit, albit pribeagul
Dorul şi-a hrănit mereu,
Şi pe drumul morţii greu
N'a schimbat de cât meleagul...

ADA CRIN.

Drumurile ciobanilor noştri

De: **Traian Bîrăescu.**

Intr'un număr al revistei „Luceafărul", se face amintire despre o seamă de numiri geografice româneşti din Cehoslovacia, demonstrând existenţa de pe vremuri a unui numeros element românesc prin acele ţinuturi.

Deoarece afară de T. T. Burada, care face o amănunţită descriere a Semericiului valah, a capitalei Valahiei din Moravia, restul lucrărilor privitoare la românii din Cehoslovacia sunt puţin cunoscute, da mai ales nu este încă demonstrat în mod ştiinţific, cum au ajuns aceşti români, — azi complect slavizaţi, — pe acele meleaguri şi mai ales în Slovacia de Vest; credem, că cele ce urmează vor fi o preţioasă contribuţie pentru istoriograful, care va atăca această problemă.

Istoricul maghiar Alexandru Takács într'un studiu apărut în editura Academiei maghiare (Rajzok a török világból, Budapesta 1915 vol. II) încearcă să descrie viaţa de pe vremuri a poporului maghiar, care s'a ocupat cu creşterea vitelor. Din documentele citate de către autor în acest studiu vedem, că dacă obiectivul nu a putut fi atins în ceeace priveşte poporul maghiar, el ne oferă date precise nu numai asupra înfiltrării în limba maghiară a unor cuvinte şi noţiuni româneşti, ci şi drumul pe care l-a urmat această înfiltrare. Evident că acest drum e acela urmat de ciobanii noştri. Dar nu numai de către ei, ci şi de către familiile lor. Acestea erau duse uneori acolo anumit de către unii mari proprietari de munţi şi păşuni de munte, pentru a le face pe aceasta rentabile prin arenda ce o plăteau aceste familii şi aşezări ciobăneşti, dar de cele mai multe ori emigrate în acele părţi de bună voie pentru preţul minim ce-l plăteau pentru păşunat.

Istoricul maghiar recunoscând, că înainte de năvălirea Turcilor în Ungaria (1551), oieritul era foarte puţin desvoltat pe câmpia ungariei la poporul maghiar, înlătură din capul locului

supoziţia, că ciobanii maghiari ar fi dus erpresiunile şi noţiunile ciobăneşti româneşti până prin Panonia, după ce bineînţeles le-ar fi împrumutat dela ciobanii români.

Sunt instructive însă explicaţiile şi interpretarea ce o dă acest istoric unor numiri din documentele citate, scrise când în latineşte, când în ungureşte.

„Astfel „berbeci" (în lucrare: „berbecs") înseamnă masculul oi, dar de cele mai multe ori rase de oi valahe, spre dinstincţie de acelea din Moravia, sau turceşti". Spre a dovedi această din urmă afirmaţie, reproduce inventarul domeniului camerial dintr'un ţinut românesc şi anume din Porumbac, din anul 1638, în care stă scris: „două sute oi berbeci din anul acesta, douăsutepaptezecişişapte oi berbeci bătrâne, 540 oi cu lapte, 23 capre cu lapte, 9 capre sterpe, 6 putini cu urdă, 16 putini cu brânză, citând ungureşte astfel: „ez idei nőstény berbech 200, öreg berbech 277, fejős juh 540, fejős kápra 23, meddő kápra 9,6 putton orda, 16 putton turó".

Probabil însă că documentele consultate l-au convins, că „berbecul" din documente nu înseamnă şi nu putea însemna decât masculul oaiei, căci la pag. 337 revine şi spune, că sub berbec în pusta maghiară şi Panonia se înţelegea „kos"-ul *). adică berbecul propriu zis şi nu rasă de oi.

Mult mai interesant este înţelesul pe care-l dă istoricul maghiar cuvântului strungă, ungureşte şi citat din documente sztrongálás, adică „a da" sau „a trece prin strungă".

Această operaţie se făcea odată pe an, când oile dela păşunat erau trecute prin strungă pentru a fi numărate şi a fi apoi dijmuite după numărul lor. Astfel se reproduce un document din 1621, care arată, care a fost venitul domeniilor familiei Rákoczy, ce avea moşii în toate judeţele Slovaciei până la râul Vag.

Intre expresiunile româneşti din documentul latin citat găsim expresiuni ca berbec, ţap, mioară, cum şi strungă, etc. scrise evident cu ortografia maghiară, dovedind că la această epocă expresiunile acestea româneşti au ajuns la hotarul Austriei.

Descriind organizaţia valahilor ce colindau sau se aşezau în Carpaţii nordici şi apuseni un alt document latin dela începutul veacului al XVI-lea citat spune: „In Atibus.. ubi Walachi *sub reges suos* pascendi apreciere solent, etc.". regi cari primeau

*) Berbec ung.: „kos".

dela supuşii lor ca bir, deci nu ca dijmă, o aunmită cantitate de „boroncza" adică brânză.

Cine şi ce erau aceşti „regi", în ce consta această organizaţie?

Rege era cel mai bătrân dintre bacii unui ţinut întreg de păşuni de munte şi după cum chinezii erau şefii aşezărilor familiilor acestor ciobani, aflătoare la locuri mai puţin înalte, unde se găsea şi ceva pământ de muncă, măsurat cu prăjina (vesszö) sau ceilalţi baci şefii stânelor, în document „esztena", tot asemenea baciul şef stăpânea asupra mai multor stâne. Din confuzia, pe care o face documentul între pământul de muncă ce revenea unui baci şi care era egal cu acela ce se cuvenia unui preot, se vede că uneori, în lipsă de preoţi, baciul îndeplinea şi unele funcţiuni ale acestora. Cunoscând consideraţia şi veneraţia,ce se dădea bătrâneţei în lumea veche românească, aceste atribuţiuni ale baciului şef ne par naturale.

Intre localităţile citate de documentele amintite, sunt o seamă de numiri „Poiana", când cea-„de-sus" când „cea-de-jos". Apoi: Holiţa, Stana, Valea, etc.

Dar oile aveau nevoie iarna de furajul, pe care nu-l puteau da locurile păşunate, ci trebuia cosit din locuri ferite de turme:

Pentru aceasta ciobanii noştri pătea prorpietarului desigur în produsele lor, bani de vatră. In studiu şi ungureşte „vatrapénzt".

Urbariul din 1605 a judeţului Borşod spune, că cei, cari s'au înţeles cu judele (udvarbiró) judeţului, sunt ciobani (Juhászok) şi că toţi ciobanii se ţin de valahi (ung. în studiu: „az oláhokhoz tartanak, mint egyéb juhászok").

Din documentele consultate de către istoricul Takács, amintite sau citate de el, se vede, că la începutul veacului al XVI. noţiunile şi expresiunile ciobăneşti româneşti, erau răspândite nu numai în limba maghiară şi desigur şi în cea slovacă, ci şi în documentele rămase, care confirmă acest fapt şi desigur că aşezările româneşti, atât cele din Moravia, cât şi cele din Slovacia, care nu s'au mai păstrat decât în numiri, au o vechime mai mare decât începutul acestui veac.

D-l Dr. George Dobrin a împlinit vârsta de 76 ani

De: **Prof. Dr. A. E. Peteanu.**

Printre elitele spirituale ale Banatului nostru de altădată, care au ilustrat, în vremuri de grea cumpănă, cu toată demnitatea, viaţa noastră naţională, politică şi cărturărească în toată complexitatea ei, d-l avocat *Dr. George Dobrin* din Lugoj ocupă, incontestabil, un loc de cinste.

Legat prin toate fibrele fiinţei d-sale sufleteşti de poporul român bănăţean, din care a ieşit şi din mijlocul căruia a crescut, d-l Dr. George Dobrin a fost sortit, prin forţa împrejurărilor şi a vremurilor în care a trăit şi a activat, să facă parte din pleiada marilor noştri entuziaşti, din valorile autentice ale generaţiei noastre eroice bănăţene, cari au înscris cele mai sublime pagini de eroism şi au urcat, cu deplină încredere în Dumnezeu şi în destinele Neamului, calvarul Unirii.

O personalitate bine conturată şi luminoasă, un luptător naţionalist de întâia linie, care s'a cristalizat, desăvârşit, încă dela începutul carierii d-sale avocaţiale, în mijlocul marilor luptători bănăţeni: Vincenţiu Babeş, Andrei, Anton şi Alexandru Mocsonyi şi a luptat, fără şovăire, între anii 1875—1918, pentru afirmarea conştiinţei noastre naţionale şi pentru biruinţa dreptăţii noastre istorice, alături de cele mai proeminente personalităţi ale vieţii noastre politice de dincoaci de Carpaţi.

Călăuzit mereu de simţul răspunderii şi pătruns de imperativele naţionale, d-l Dr. George Dobrin s'a pus în serviciul celei mai frumoase cauze naţionale şi şi-a canalizat, timp de o jumătate secol, toate sforţările curate şi energice spre acelaş scop sublim al marilor datorii şi răspunderi faţă de interesele superioare şi permanente ale Neamului său românesc. Timp de cinci decenii a fost, prin excelenţă, un luptător energic şi hotărît, un apărător şi sprijinitor devotat al poporului şi al tuturor instituţilor noastre naţionale şi a desfăşurat, în tovărăşia emi-

nenţilor d-sale colaboratori de pe vremuri: G. Pop de Băseşti, T. Mihali, Dr. Iuliu Maniu, Dr. Alexandru Vaida Voevod, Vasile Goldiş, Dr. V. Suciu, Ştefan Cicio Pop, Dr. Şt. Petrovici, Dr. A. Novac, Dr. V. Branisce, Dr. G. Popovici ş. a., o activitate multilaterală, entuziastă şi prodigioasă.

De numele d-sale se leagă toate frământările şi năzuinţele poporului nostru bănăţean şi, în special, al celui din Caraş-Severin dintre anii 1875—1918.

Nu găsim pagină, în istoria luptelor noastre naţionale din această epocă eroică, pe care să nu fie trecut, alături de ceilalţi luptători de elită ai Banatului, şi luptătorul lugojan Dr. G. Dobrin.

Toate problemele mari care au frământat atât de mult, în cursul deceniilor de aprige lupte, pe conducătorii spirituali ai poporului nostru românesc de dincoaci de Carpaţi, au găsit în d-sa un aprig apărător.

Inregimentat, cu energia d-sale juvenilă şi cu dorul năvalnic de afirmare, încă de tânăr avocat, între luptătorii noştri cei mai de seamă din ultimele decade ale veacului al XIX-lea, ia parte la toate mişcările noastre de apărare naţională împotriva asupritorilor şi a tendinţelor de desnaţionalizare, punându-şi talentul, energia, inteligenţa şi dragostea de muncă în serviciul sublimei cauze a idealului nostru naţional.

Inzestrat cu o frumoasă şi întinsă cultură juridică şi enciclopedică, cu un suflet plin de armonie şi în necontenită vibrare pentru tot ce era nobil, frumos şi românesc, d-l Dr. G. Dobrin, născut la 18 Aprilie 1862 în Lugojul marilor vizionari şi luptători bănăţeni şi crescut pe aceste frumoase meleaguri cu neperitoare vestigii istorice, şi-a împletit întreaga viaţă cu viaţa iubitului său Banat şi şi-a cheltuit toate energiile, cu o dragoste fără pereche şi cu intransigenţa împinsă, de multe ori, până la fanatism, pentru promovarea intereselor vitale ale scumpei sale provincii natale.

Pretutindeni, la toate conferinţe şi adunările istorice ale „Partidului Naţional Român" şi al tuturor Românilor de dincoaci de Carpaţi a participat, alături de Coriolan Brediceanu, Ştefan Petrovici, Dr. George Popovici şi şi-a spus cuvântul său chibzuit, hotărît şi plin de demnitate.

Pretutindeni, cu ocazia marilor evenimente naţionale ale românismului de dincoaci de Carpaţi, creatoare de destine, s'a

evidenţiat printr'o ascuţită logică juridică, printr'o inteligenţă supla, optimism viguros, curaj rar şi credinţă fanatică în biruinţa dreptăţii divine.

Acelaş suflet al bănăţeanului de marcă a vibrat în toate pledoariile şi importantele d-sale procese politice, penale şi civile, în istoricul proces al „Memorandului" din 7 Mai 1894, în toate şedinţele „Congregaţiunii comitatense" (Consiliul judeţan) a judeţului Caraş-Severin în frumoasele şi eroicele propagande electorale, în consiliile eparhiale, în paginile ziarului „Drapelul", pentru a cărui apariţie s'a străduit atât de mult, în şedinţele tuturor societăţilor culturale şi artistice ş. a., pe care le-a însufleţit şi îndrumat cu toată energia voinţei şi cu toată vigoarea inteligenţei şi a dragostei d-sale demnă de toată admiraţia.

Acelaş suflet de elită, dornic de afirmare şi robit de dragostea sinceră pentru meleagurile frumoase ale României libere şi pentru marele suflet românesc de pretutindeni, i-a dat impuls să pregătească, dimpreună cu *Dr. V. Branisce, Ioan Vidu, Dr. Ştefan Petrovici* ş. a., admirabila şi neuitata participare şi manifestaţie a cântăreţilor bănăţeni la grandioasa expoziţie din 1906 dela Bucureşti; să primească cu un adevărat delir întrarea armatei române în ziua de 24 Iulie 1919 în Lugoj; să conducă impozanta delegaţie a Românilor bănăţeni, în vara anului 1919, la Bichiş-Ciaba, pentru a fi prezentată Majestăţilor Lor: Regelui Ferdinand I şi Reginei Maria; să primească însărcinarea extrem de importantă şi grea de-a fi, în anul 1919, întâiul Prefect român al marelui şi istoricului judeţ bănăţean Caraş-Severin, de a-l organiza şi de a-i româniza administraţia, de-a mobiliza toate conştiinţele şi de-a le da directivele cele mai sănătoase pentru noua viaţă românească de pe aceste istorice meleaguri bănăţene ş. a. ş. a.....

In vremurile noastre de ritm grăbit, de absorbitoare preocupări materiale şi de mare criză a adevăratelor caractere, în care — durere — atât de repede se aşterne vălul uitării peste faptele şi evenimentele noastre istorice şi peste reprezentanţii cei mai de seamă ai trecutului nostru, o astfel de activitate impresionontă şi deosebit de fecundă este cu totul umbrită, uitată, neluată în seamă.

Astfel de portrete de înaltă semnificaţie etică ale marilor figuri ale trecutului — fie dispărute, fie încă în viaţă — sunt, datorită unui cras indiferentism şi a unei revoltătoare ingratitudini, prea des aburite, şterse de toţi aceia, cari preocupaţi nu-

mai de efemer, de banal, nu știu și nu vreau să se închine în fața celor ce s'au consumat pe altarul propășirii și al înălțării Neamului, în vremurile cele mai tragice ale existenței sale.

Dar istoria nepărtinitoare le înregistrează siluetele și le fixează locul cuvenit, pe filele ei, cu slove neperitoare.

*

Astra bănățeană ridicată, deasupra tuturor preocupărilor mici — mărunte, în atmosfera veșnic senină a idealismului regenerator, și-a ținut de-a sa datorie să încrusteze, pe răbojul anului, acest sublim mozaic de reminescențe din viața trăită intens și în lupte de necontenite avânturi generoase, timp de 76 ani, încheiați în ziua de 18 Aprilie a. crt., a acestui vechi luptător naționalist lugojan, decorat, zilele acestea, de M. Sa Regele Carol al II-lea, cu ordinul Regele Ferdinand în grad de cavaler, să-i aducă omagii de sinceră admirație, recunoștință și gratitudine și să-i ureze viață îndelungată și perfectă sănătate, spre mulțumirea și fericirea tuturor Românilor de bine, cari știu să se închine, după cuviință, în fața meritului și a valorii necontestate.

La mulți ani!

Insemnări pe marginea unei cărți de psihologie [1])

Este lucru incontestabil că o știință nu se poate defini ca atare, rămânând numai la simple constatări de fapte. Știința este constituită de fapte, plus viziunea teoretică a cercetătorului. Această viziune teoretică este fără îndoială o chestiune de „înțelegere" personală, de „semnificație" ce se acordă faptelor. Căci, dacă omul de știință ar rămâne numai la datele experienții concrete, fără a pune nimic dela sine, fără a contribui prin acele „adausuri personale", nicicând știința nu s'ar integra într'o concepție largă, esplicativă, asupra naturii globale a lucrurilor. Tendința științistă de a rămânea numai la fapte, de a nu spune decât atâta cât spun faptele, este după noi săracă cu duhul. Ea poate cel mult să acumuleze un bagaj enorm de date, care în surplusul lor au totdeauna tendința să se reverse peste bordul cunoașterii omenești. Dar la o viziune

[1]) Zevedeiu Barbu: Minciuna în lumea copilului. Edit. rev. „Freamătul Școalei" Tipog. Cartea Românească, Cluj, 1938.

globală despre realitatea în care trăim, ea nu ne poate duce nicicând. De aceia, multele din lucrările concepute în acest spirit ştiinţific, n'au apucat niciodată să vadă mai departe decât vârful nasului, rămânând într'o veşnică miopie spirituală. Iată dece, încercările contrarii, — oricât de arbitrare ar fi după unii, — dacă încearcă să depăşească faptele şi să pătrundă în „sufletul" lor, iar nu să rămână numai la „exterior", sunt pe cât se poate de binevenite. In spiritul acestora din urmă, se integrează şi lucrarea d-lui Z. Barbu, care tratează despre minciuna la copil. Nu stă în intenţia noastră să rezumăm cât de cât conţinutul lucrării în discuţie, ci doară să semnalăm anumite merite incontestabile ale metodei de studiu adoptate, cât şi perspectiva verticală pe care ne-o deschide poziţia teoretică la care s'a ridicat autorul. Această perspectivă ne vorbeşte despre existenţa unui microcosm, mai mult sau mai puţin pe drum de organizare interioară, care însă îşi are legile lui, caractere specific conturate, o „lume aparte" — a copilului, radical deosebită de aceia a omului matur. O calitate indiscutabilă a lucrării, care vine drept consecinţă a poziţiei teoretice pe care o preconizează d-l Barbu, este faptul că aici se cercetează nu numai fenomenul în sine, degajat de întregul complex al vieţii psihice copilăreşti; ci este integrat în „lumea copilului", în acel „tot" ce-şi desfăşoară propria finalitate. D-l Z. Barbu, nu face numai psihologie. Scrisul dsale este pneumatologic. Dsa, se apropie de fapte sondându-le interioritatea şi acordându-le o semnificaţie ce depăşeşte orice ştienţism rigid. De aceia, miniciuna este esplicată ca un fenomen ce se înglobează perfect în „lumea copilului". Ea este ceva aparte, ceva deosebit de lumea maturului; ceva care constitue o specificitate bine marcată a sufletului copilăresc. Că acest fenomen al minciunii este integrat într'un fel binemotivat în domeniul vieţii global-sufleteşti a copilului, ne-o demonstrează şi faptul că raportul între ea (minciună) şi adevăr, se pune altfel la copil decât la matur. D-l Z. Barbu, îşi pune problema posibilităţii adevărului la copil — într'un capitol care a fost omis din cuprinsul lucrării, din motive cu totul streine de orice scop ştiinţific; (capitolul se întitulează: „Cum este posibil adevărul la copil") — unde autorul depăşeşte psihologia şi ancorează în epistemologie, arătând încă odată că psihologia nu este numai o disciplină care păstrează un bagaj de fapte adunate; ci o ştiinţă înaltă asupra naturii sufleteşti a omului. Tocmai această tendinţă de a sesiza „adâncurile" sufleteşti, se poate ceti printre rândurile lucrării în discuţie; ceeace, pe lângă faptul că garantează un efort personal al autorului, constitue nota de viabilitate a cărţii. Este impresia „vie" pe care o încerci cetind cartea d-lui Z. Barbu.

Concepută într'o formă extinsă, lucrarea d-lui Z. Barbu, satisface atât cerinţele teoretice cât şi cele practice, — condiţii necesare unei bune lucrări de psihologie.

A. Ch.

Poemul Neamului de Sabin V. Drăgoi

Interpretarea critică a unor realizări în arta creaţiei, semnifică întotdeauna recunoaşterea integrală sau parţială a valorilor cuprinse în opera respectivă, sau demolarea ei până la scheletul grotesc şi penibil a unor aberaţiuni.

Evenimente mari, cari să răspândească căldura speranţelor şi încrederii în viitorul **artei româneşti** şi cari să merite recunoaşterea integrală a valorilor cuprinse în ele, din nenorocire la noi sunt foarte rare! Un astfel de eveniment a fost fără îndoială execuţia în prima audiţie a „Poemului neamului" de Sabin V. Drăgoi cu ocazia desvelirii marei fresce dela Ateneul Român din Bucureşti.

In această creaţie maiestrul Drăgoi se transpune pe un plan de vizibilitate şi imaginaţia lui este eminamente plastică, ceiace pentru un creator de muzică constitue partea cea mai importantă şi semnificativă în producţia sa. Comentarea unui text printr'o developare programatică şi vizionară este sfera în care mijloacele tehnice de natură: armonică, melodică şi orchestrală să contopesc într'o recerinţă misterioasă de perfecţiune. **„Poemul Neamului"** examinat sub aspectul acestor trei elemente mai sus menţionate merită cele mai înalte consideraţiuni, fiindcă reprezintă aceiaşi curbă evolutivă, senină şi imperturbabilă a crezului măiestrului Drăgoi şi anume: **arta românească** creată cu mijloace şi după modele pur etnice, cari de data aceasta mai au şi meritul de a fi autentice, fără imbibările folclorice, din trecut şi totuşi păstrând pe deplin aceiaşi **atmosferă** românească.

Armoniile adecvate situaţiilor şi pe deplin justificate, iar orchestraţia variată cu un lux de surprize şi imbibări plasticizate, cari evidenţiază neprecupeţită stăpânire a combinaţiunilor coloristice.

Poemul ca formă este construit pe baza scenetor istorice în mai multe părţi caleidoscopice, contopite într'un fluviu de sonorităţi, ca însăşi ideia de întregire a neamului, care stă la baza acestei creaţiuni şi care reprezintă muzicalmente întreg trecutul nostru dela origină până la unirea cea mare.

Formă, culoare şi originalitate, iată cele trei caracteristice a poemului, care după toate premisele formează numai un pas în plus la evoluţia vertiginoasă a măiestrului Drăgoi, care ne-a făcut nouă bănăţenilor atâta cinste şi dela care aşteptăm cu deplină dreptate şi dragoste noi creaţiuni pentru gloria neamului din care s'a plămădit.

Măiestrul Drăgoi este singurul nostru compozitor, care printr'o necontenită afirmare, dovedeşte cu prisosinţă vitalitate, dinamizm şi energie creatoare.

VASILE IJAC.

Raportul General *)

asupra activităţii „Regionalei Bănăţene a Astrei" pe 1937—38

După un an dela constituirea Regionalei Bănăţene a Astrei Comitetul de conducere este în măsură a prezenta un bilanţ al activităţii sale, care — dacă n'a ajuns la nivelul aşteptărilor noastre — credem totuşi că este mulţumitor.

I. *Despărţămintele.*

Dela constituirea Regionalei în unele despărţăminte s'a putut constata o înviorare a activităţii culturale. Potrivit rapoartelor anuale înaintate Prezidentului Regionalei putem sublinia o activitate meritorie în următoarele despărţăminte: Oraviţa, Orşova, Sânnicolaul Mare, Lugoj, Caransebeş, Reşiţa, Făget, Lipova, Birchiş.

Se manifestă străduinţe de reactivare, însă până acum fără relief, în despărţămintele: Timişoara, Periam, Buziaş, Sacul, Teregova, Moldova Nouă, Bocşa Montană, Vinga, Recaş, Bozovici şi Sasca Montană.

Nu manifestă nici un semn de viaţă despărţămintele Comloşul Mare şi Ciacova.

Se impune reorganizarea Despărţămintelor:

Balinţ, Jimbolia, Gătaia, Deta şi Peciul Nou.

In cadrele organizaţiilor „Astrei" din Banat s'au ţinut — la sate şi oraşe — câteva sute de conferinţe cu subiecte variate şi încadrate în şezători culturale-artistice.

Comitetul Regionalei a dat sugestie Despărţămintelor ca la organizarea conferinţelor să se ţină seama de necesitatea ca în acelaş loc să se ţină cel puţin 4—5 conferinţe, într'un sezon, întrucât numai în felul acesta se va putea ajunge la scopul urmărit.

Pentru unele despărţăminte, Regionala a trimis conferenţiari dela Timişoara, aşa încât din acest punct de vedere „Astra Bănăţeană" şi-a putut îndeplini îndatoririle în condiţiuni mulţumitoare. Nu putem trece cu vederea faptul că despărţămintele nu sunt ajutate material de nimeni, aşa că activitatea desfăşurată se datoreşte în primul rând binevoinţei membrilor.

*) Aprobat în şedinţa Comitetului din 17/VI/1938.

Trebuie să evidenţiem faptul că între despărţămintele „Astrei" din Banat şi diferite alte societăţi culturale-ştiinţifice a existat şi există o strânsă colaborare.

Toate sărbătorile naţionale româneşti ca şi alte evenimente culturale au fost sărbătorite cu fast deosebit în cadrele organizaţiilor Astrei din Banat.

II. *Şcoale ţărăneşti.*

Comitetul Regionalei şi-a manifestat credinţa că trebuie să se ajungă la o acţiune mai temeinică. Deoarece s'a oprit la ideia înfiinţării de şcoale ţărăneşti.

Astfel am întocmit un plan de organizare a şcoalelor ţărăneşti şi au fost proiectate 4 şcoale pentru bărbaţi şi 4 pentru femei.

Datorită împrejurărilor politice ce au marcat sfârşitul anului 1937 şi începutul anului 1938 nu a putut lua fiinţă decât următoarele şcoli:

a, la *Oraviţa* — un curs de o lună pentru bărbaţi;
— două cursuri de câte o lună pentru femei.

b, la *Orşova* — un curs de o lună pentru femei.

c, la *Sânnicolaul Mare* — un curs pentru bărbaţi.

d, la *Reşiţa* — un curs pentru muncitori.

e, la Lugoj, Lipova şi Belinţ s'au făcut toate pregătirile necesare, dar din motive independente de voinţa conducătorilor despărţămintelor, şcoalele n'au putut fiinţa.

Programa cursurilor a fost în general aceea care a fost fixată de Comitetul Regionalei prin planul de organizare publicat în revista „Luceafărul" anul III. S. II. Nr. 5 şi 6 şi în extras cu complectări privitoare la ţinuturile respective.

1. *Recrutarea auditorilor* s'a făcut ţinându-se seamă de următoarele condiţiuni:

a, Să fie bine văzut în comună adică să aibă o reputaţie morală necontestată.

b, Să aibă gospodăria lui proprie.

c, Să aibă o situaţie materială cel puţin mijlocie.

d, Să aibă vârsta între 23—40 de ani bărbaţi, iar femeile vârsta de 15—30 de ani.

2. *Găzduirea* cursiştilor s'a făcut precum urmează:

a, La Oraviţa — bărbaţii au fost găzduiţi în vechile edificii ale liceului „General Dragalina", iar femeile au avut dormitorul gratuit la Institutul Notre Dame unde au putut face baie săptămânal.

In seria I au fost 28 cursiste, iar în seria II 24. Toate au stat sub supravegherea unei profesoare, atât ziua cât şi noaptea. Mâncarea atât pentru bărbaţi ca şi pentru femei, au preparat-o cursistele subt conducerea maestrelor de gospodărie. D-na Costinescu şi D-ra Maria Chişozan.

b, La Orşova găzduirea cursistelor s'a făcut în sălile dela gimnaziul mixt, saltelele fiind procurate de Regională. Au fost 28 de eleve.

c, La Sânnicolaul Mare cursurile s'au ţinut la gimnaziul mixt „Principele Carol". Au fost în total 49 cursisti, toţi gospodari din localitate.

3. *Conducerea cursurilor*, a fost încredinţată d-lor: prof. I. Rusmir preşedintele despărţământului Oraviţa, prof. D. Laitin directorul gimnaziului Orşova, primpretor I. Deac preşedintele despărţământului Sânnicolaul Mare, Dr. C. Roşu preşedintele despărţământului Reşiţa şi prof. Dr. A. Peteanu preşedintele despărţământului Lugoj.

4. *Corpul didactic.* Ţinem să însemnăm cu deosebite mulţumiri numele acelor intelectuali de toate specialităţile care fără nici o precupeţire au arătat în mod cu totul dezinteresat şi impresionant chipul cum se poate face legătura strânsă între ţărănime şi intelectuali:

Din Oraviţa *pentru bărbaţi:* D-nii Dr. Gh. Runcan-medicina umană; Dr. Postatni Aurel-medicina veterinară; Ing. M. Nedelcu şi Ing. I. Trăilă-agricultură; M. Drugărin-aritmetica; I. Rusmir-şt. naturale; iar pentru educaţia morală şi naţională: protopop V. Musta şi profesorii: Stoian, V. Vărădeanu, Al. Bălănescu şi Costinescu.

Pentru fete D-nele Costinescu (seria II) şi Maria Chişozan (seria I) maestră de gospodărie; Maria Mircea-maestră de rufărie; Maran Maria-maestră de ţesătorie; medicii Dr. I. Mangiuca şi Dr. Ilie Iana; prof. Al. Bălănescu, Costinescu şi Vărădeanu.

Din Orşova: D. Director Laitin, protopop I. Câmpean, d-nele I. Eliescu, S. Laitin şi S. Românu. Exprimăm mulţumiri deosebite corpului profesoral al gimnaziului mixt, precum şi doamnelor din Soc. Femeilor Ort. Române din Orşova, cari şi-au dat concursul preţios.

Din Sânnicolaul Mare notăm pe d-nii: Primpretor I. Deac, director T. Bucurescu, Dr. A. Ardelean, Dra Viorica Truia, Ing. Leon T. Georgescu, prot. Dr. P. Fleşer, d-na prof. Smaranda Rusovan, prof. Lazăr Rusovan; şef judecător Dr. Ion Rusalin,

avocat Dr. I. Răhăian; directorul spitalului D. Dr. Al. Drăgan, înv. Chiriac.

Concluzii: Şcoalele ţărăneşti sunt o necesitate imperioasă pentru primenirea vieţii sociale a ţăranului din Banat. In deosebi prin şcoalele ţărăneşti pentru femei cărora Regionala le-a dat o deosebită importanţă, se va putea deschide o cale nouă pentru a ajunge la transformarea sufletelor ţărancelor române din Banat în raport cu interesele de viaţă ale românismului în general.

La sfârşitul cursurilor elevele s'au despărţit cu lacrimi în ochi manifestându-şi dorinţa ca la anul viitor să vină la cursuri pe cheltuiala lor proprie.

Desigur se cere o publicitate mai intensă în această privinţă în întreg Banatul ca aceste cursuri să se poată organiza la fiecare despărţământ.

Comitetul Regionalei crede că dacă fiecare despărţământ îşi va putea organiza o şcoală ţărănească, atunci Astra va binemerita dela neam, pentru că 20 sau 25 de cursuri într'un an înseamnă pentru Banat cea mai temeinică activitate de întărire a românismului.

III. *Revista.*

Din revista Regionalei „Luceafărul" au apărut 6 numere în anul III seria II Iulie-Decemvrie 1937; 6 numere în anul IV seria II Ianuarie-Iunie 1938.

Am dorit ca revista să fie o oglindă a frământărilor culturale din Banat. Credem că suntem pe calea cea bună şi aceasta au mărturisit-o şi alţii prin ziare şi reviste. Vom continua cu strădaniile noastre până la marginile puterilor noastre materiale, căci ajutoare nu primim de nici unde şi sunt foarte puţine revistele cari se pot susţine numai prin mijloace proprii, respective abonamente.

Tirajul revistei este de 1000 exemplare.

IV. *Editura.*

Comitetul a crezut că este bine ca să creieze o editură a Regionalei pentru scrieri folositoare educaţiei culturale şi datorite scriitorilor din Banat.

Astfel s'a editat poemul în proză: *„Horia"* al scriitorului C. Stoicănescu şi două volume de basme pentru tineret şi ţărani datorită cunoscutei scriitoare Mia Cerna.

Singura sarcină pe care o are Regionala prin editarea căr-

ţilor este că avansează sumele necesare tiparului, sumă care însă se recuperează pe măsură ce lucrările se plasează.

Pe lângă activitatea schiţată mai sus, organizaţiile bănăţene ale Astrei, prin grija devotată a membrilor au împărţit tot felul de cărţi şi broşuri folositoare pentru întărirea bibliotecilor cercurilor culturale săteşti.

Trebuie să menţionăm aci sprijinul de largă înţelegere pe care Astra Bănăţeană l-a primit în 1937 dela Prefectura Jud. Timiş-Torontal, prin bunăvoinţa d-lui Dr. Dimitrie Nistor, prefectul de atunci al judeţului şi dela Primăria Municipiului Timişoara, prin D-l Prof. A. Coman, preşedintele comisiei interimare de atunci.

Deasemenea exprimă mulţumirile noastre „Astrei" Centrale care ne-a dat preţios ajutor moral şi material, precum şi d-lui prof. Dr. St. Şoimescu, Administratorul Casei Şcoalelor şi Culturii Poporului pentru suma de lei 20.000 cu care ne-a ajutorat.

Din ajutoarele primite Comitetul Regionalei Bănăţene a Astrei a susţinut şcoalele ţărăneşti pentru femei dela Oraviţa şi Orşova şi a căutat să-şi îndeplinească toate îndatoririle pe care şi le-a asumat când i s'a încredinţat conducerea Regionalei.

Dacă n'am reuşit să realizăm toate dorinţele cu care am pornit la drum, rămâne totuşi modesta convingere că Astra a rămas în fruntea tuturor asociaţiilor culturale din Banat, prin activitatea pe care o desfăşoară pe un plan care cuprinde tot ţinutul Banatului — oraşe şi sate.

Desigur este nevoie ca munca dezinteresată a tuturor oamenilor de bine din acest ţinut să se mobilizeze pentru o acţiune conformă cu spiritul cel nou al neamului nostru, pornit din augusta iniţiativă a Majestăţii Sale Regelui Carol al II-lea, Preşedinte de onoare al Astrei.

In activitatea noastră n'am întâlnit totdeauna bunăvoinţa pe care Astra, prin trecutul ei o merită.

Dacă vom putea avea suficiente posibilităţi materiale, la care să se adaoge obolul moral al tuturor acelora cari s'au angajat în activitatea Astrei, Comitetul crede că va putea duce şi pe mai departe distinsa, dar foarte greaua sarcină ce şi-a luat-o la 28 Februarie 1937.

Comitetul de conducere a ţinut în acest an 10 şedinţe, iar procesele verbale ale acestor şedinţe sunt o dovadă temeinică a preocupărilor ce le-am avut în legătură cu intensificarea activi-

tăţii Astrei din Banat. Ascultând şi raportul asupra gestiunii financiare, Vă rugăm să daţi comitetului descărcarea cuvenită pe 1937—1938.

Preşedinte,
SABIN EVUŢIANU.

Secretar,
TRAIAN TOPLICEANU.

Onorată Adunare Generală,

La sfârşitul primului an de gestiune financiară a Regionalei Bănăţene a „ASTREI", ne luăm voie a Vă raporta următoarele:

Am inceput gestiunea la 1 Aprilie 1937 şi am încheiat-o la 31 Martie 1938. Comitetul a adoptat această perioadă ca an financiar, punându-o de acord cu anul financiar al Statului (judeţ, comună) deoarece existenţa Regionalei noastre stă deocamdată în funcţiune şi de subvenţiile ce ni le pot trece în bugetele lor, atât judeţele, cât şi comunele din acest colţ de Ţară, care cade în sfera noastră de activitate culturală.

Bugetul alcătuit şi votat de Comitetul nostru, a fost votat şi aprobat şi de Adunarea Generală a „ASTREI" ţinută în Timişoara, în 11, 12 şi 13 Septemvrie 1937. Bugetul are 3 capitole distincte, atât la venituri, cât şi la cheltuieli, inglobând suma de 615.000.— Lei, arătând un excedent de 80.000.— Lei.

Acest buget a fost urmat în executarea lui întocmai prevederilor. La Capitolul A. Biroul Central, s'a depăşit cheltuielile bugetate cu 13.452.— Lei, depăşire provenită din faptul, că în cursul exerciţiului s'au deschis şcolile ţărăneşti, neprevăzute în buget, care şcoli reclamau cheltuieli. Această depăşire a avut acoperire, având şi venituri pentru aceste şcoli şi ea a fost făcută cu aprobarea în prealabil a Comitetului, care a acordat ajutoare şcolilor ţărăneşti — 6 serii — ţinute în diferite centre.

Contul BILANŢ pe acest an de gestiune, se rezumă numai la activ şi anume: Numerar în casă, Lei 225.362.— soldul constatat şi prin contul Venituri şi cheltuieli pe 1937—1938, — precum şi 1.000 (Unamiie) exemplare din lucrarea HORIA de C. Stoicanescu, al cărei preţ de vânzare de 30 Lei exemplarul, dă în total Lei 30.000.—

Anexăm Contul BILANŢ pe 31. III. 1938. sub I.

Contul VENITURI şi CHELTUIELI, care se anexează sub II. încheiat tot la 31 Martie 1938, arată la venituri Lei 579.471.—, iar la cheltuieli Lei 354.109.— Lei din care fapt

reiese un excedent de Lei 225.362.— care excedent s'a reportat şi incasat în gestiunea anului 1938—1939 cu chitanţa No. 1 din 1 Aprilie 1938.

Nu putem trece neamintit faptul, că am primit subvenţii dela diferite Autorităţi:

Pentru „ASTRA".

Dela Prefectura jud. Timiş-Torontal, 100.000 Lei, iar pentru Adunarea Generală din Sept. 1937 am primit lei 160.000.—

Dela Primăria Municipiului Timişoara, 35.000.— Lei, pentru Adunarea Generală 70.000.— Lei, iar pentru „Luceafărul" 15.000.—

Dela Serviciul Sanitar al Mun. Timişoara, Lei 30.000.—

Dela Serviciul Sanitar al oraşului Lugoj, Lei 5.000.—

Dela ASTRA CENTRALA din Sibiu, Lei 15.000.—

Dela Prefectura jud. Severin, Lei 3.000.—

Pentru ŞCOLILE ŢĂRĂNEŞTI:

Dela On. Minister al Educ. Naţionale, Casa Şcoalelor şi a Culturii poporului, Lei 20.000.—

Dela ASTRA CENTRALA din Sibiu, Lei 20.000.—

Dela Diferite comune, Lei 8.000.—, iar unele persoane au contribuit cu obolul lor pe listele de subscripţie.

Tuturora le exprimăm cele mai vii şi călduroase mulţumiri.

Cheltuielile cele mai insemnate le-am avut cu ocaziunea Adunării Generale, ţinut în 11, 12 şi 13 Septemvrie 1937, care a însumat Lei 181.559 şi cu organizarea şcolilor ţărăneşti, cu Lei 51.399.—

Vă rugăm, să binevoiţi:

1) a aproba conturile de încheiere BILANŢ şi VENITURI şi CHELTUIELI încheiate pe data de 31 Martie 1938, verificate de Comitetul nostru şi să daţi cuvenita descărcare pe anul de gestiune 1937—1938.

2) a alege o comisie de 3 cenzori pentru Regionala Bănăţeană a ASTREI.

Timişoara, la 31 Martie 1938.

Preşedinte:
(ss) SABIN EVUŢIANU.

Secretar:
(ss) TR. TOPLICEANU.

Casier:
(ss) ST. GERMAN.

BILANȚ LA 31 MARTIE 1938

(1. IV. 1937 — 31. III. 1938

ACTIV			PASIV		
1. CASA, numerar	225.362		1. DE RAPORTAT IN 1938—39		
2. 1000 ex. din lucrarea „Horia“			*a)* Cassa	225 362	
à Lei 30	30.000	255.362	*b)* Valoarea lucrării „Horia“ .	30 000	255.362
	Total Lei	255.362		Total Lei	255.362

Timișoara, 31 Martie 1938

(ss) *St. German,* casier

Examinând acest cont, am constatat, că este exact și în concordanță cu registrele purtate corect

(ss) *Dr. Iuliu Coste* (ss) *Dr. Victor Mercea*

Aprobat în ședința comitetului dela 17 Iunie 1938

(ss) *Sabin Evuțianu*
Președinte

(ss) *Tr. Topliceanu*
Secretar

VENITURI ŞI CHELTUELI

Exer. 1 IV 1937 —

Cheltueli	Bugetat Lei		Cheltuit Lei	
A. BIROUL CENTRAL				
1. Cheltuieli de birou	8 000		7.989	
2. Cheltueli de propagandă, conferenţiar, organizare	35.000		22.100	
3. Diverse publicaţiuni de propagandă şi organizare	10 000			
4. Cheltueli neprevăzute . . .	17.000	70.000	1.500	
Şcolile ţărăneşti			51.863	83.452
B. REVISTA „LUCEAFĂRUL“				
1. Imprimarea N-relor de revistă	72.000		50.219	
2. Diverse cheltueli cu redactarea revistei	28.000	100.000	9.883	
Editarea lucrării „Horia“ .			28.996	89.098
C. ADUNAREA G-RALĂ 1937				
1. Conductul etnografic . . .	120.000		16.570	
2. Organizarea expoziţiei . . .	40.000		38.374	
3. Cheltueli cu strângerea mat. pt. expoziţie	20.000		14.711	
4. Cheltuieli de propagandă şi tipărituri	25.000		9.865	
5. Serbarea „Brediceanu“ . . .	110.000		90.601	
6. Filmarea conductului etnografic	35.000			
7. Diverse cheltueli neprev. . .	15 000	365.000	11.438	181 559
SOLDUL		80.000		225.362
Total Lei		615.000		579 471

Timişoara, la 31

Examinând acest cont, am constatat, că este exact

(ss) Dr. IULIU COSTE

Aprobat în şedinţa Comitetului

(ss) SABIN EVUŢIAN
Preşedinte

LA 31 III. 1938

31 III. 1938

	Bugetat Lei		Incasat Lei	
A. BIROUL CENTRAL				
1. Taxe de membrii	6.000			
2. Donaţii, liste de subscripţie .	8.000		9.190	
3. Subvenţii dela autorităţi . .	100.000		188.000	
4. Dobânzi de capitalizare . . .	1.000	115.000		
Şcolile ţărăneşti			48.000	245.000
B. REVISTA „LUCEAFĂRUL"				
1. Abonamente pe 1937/38 . . .	100.000		33.335	
2. „ vechi	20.000		4.250	
3. Subvenţii pt. revistă	15.000	135.000	15.000	
Din desfacerea lucrării „Horia"				52 585
C. ADUNAREA GRALĂ 1937				
1. Subvenţii dela Primăria T-şoara	100 000		70.000	
2. „ „ Pref. T. Torontal	160.000		160.000	
3. „ „ autorităţi . . .	15.000			
4. „ „ despărţăminte .	10.000			
5. Incasări dela Serb. B edi.eanu	65.000		51.696	
6. Venitul închirierii filmului . .	15.000	365.000		281 696
Total Lei		615.000		579.471

Martie 1938.

(ss) ŞT. GERMAN
casier

şi în concordanţă cu registrele purtate corect

(ss) Dr. VICTOR MERCEA

dela 17 Iunie 1938

(ss) TR. TOPLICEANU
secretar

LUCEAFĂRUL

REVISTA REGIONALEI BĂNĂȚENE A «ASTREI»

BIBLIOTECA CENTR.
„ASOCIAȚIUNII"
SIBIIU

TIMIȘOARA
IULIE—AUGUST 1938.

ANUL IV. - SERIA II. Nr. 7-8.

„LUCEAFĂRUL"

REVISTA REGIONALEI BANAŢENE A ASTREI

Apare lunar, sub direcţia unui comitet de redacţie.

Redactor responsabil: Prof. Tr. TOPLICEANU

CUPRINSUL:

		Pag.
Prof. Traian Topliceanu:	† M. S. Maria, Regina României . .	1
Ion B. Mureşianu:	Pentru începutul slovei bănăţene . .	4
Mircea T. Bandu:	Crâmpeiu minuscul	11
Aurel Bugariu:	Poporanism şi popularizare	15
Grigore Bugarin:	Trei sonete	19
Prof. Dr. A. E. Peteanu:	Zece ani dela moartea marelui cărturar Dr. Iosif Popovici	21
Prof. Dr. Nicolae Ursu:	Folclor muzical	30
Cronica:	Aspecte dela Adunarea Generală . .	36
	Dr. Al. Marta, Rezidentul Regal al ţinutului Timiş	42
	M. B. Cărţile Reginei Maria. L. Rebreanu: Gorila.	43
	R. Boureanu: Enigmaticul Baical . .	46
	Intru reabilitarea nuvelei	47
	O aniversare	48
Note:	*M. T. B.* şi *N. I.:* Cărţi, reviste . .	49
Partea oficială:	Din cuvântările rostite la Adunarea Generală din Oraviţa	51

INSTITUT DE ARTE GRAFICE „TIPOGRAFIA ROMÂNEASCĂ" TIMIŞOARA.

† M. S. Maria, Regina României

Insemnăm cu nestăpânită durere moartea M. Sale Maria, Regina României.

Românismul a fost cuprins de nătărmurit doliu când, la 18 Iulie, s'a răspândit tragica veste a săvârşirii din viaţă a bunei noastre Regine.

In istoria contemporană a Românilor, aceea care va păstra cu sfinţenie cel mai dramatic dar şi cel mai sublim capitol din viaţa noastră ca neam, Regina Maria a României va rămâne o figură strălucitoare, alături de Soţul Ei, Regele Ferdinand, Intregitorul.

Undeva în „Povestea Vieţii Mele" mărturiseşte cu sinceritate lucruri care trebuie să se ştie de toată lumea.

In preajma războiului a fost vorba, într'un moment de neînţelegeri, de abdicarea Regelui Carol I şi cu El abdicarea şi a Moştenitorului Tronului. Atunci buna noastră Regină şi-a dat seama că viaţa Augustilor Ei copii este legată definitiv de soarta neamului românesc. Fuseseră născuţi pe pământul românesc, botezaţi în legea românească, grija şi dragostea unui neam întreg îi alintase, legând de ei speranţe ce aveau să se împlinească. Principesa Moştenitoare a luat atunci o hotărâre de un impresionant eroism: Chiar dacă Regele Carol I şi Moştenitorul Tronului vor abdica, ea va rămâne cu copiii Ei aci. Ei nu mai erau nici ger-

mani, nici engleji, ci prinţi români, cu sufletele urzite în grijile şi idealurile poporului român.

Abdicarea nu s'a produs, dar nu se poate contesta că această hotărâtă atitudine a Principesei de-atunci şi a Reginei de mai târziu, a întărit legăturile dintre Dinastie şi poporul român.

Rezultatele s'au văzut ceva mai târziu, în timpul războiului de întregire naţională. Câtă urgie s'a abătut atunci pe neamul nostru ale cărei suferinţe parcă nu mai aveau liman! In acel timp de groază, Regina Maria n'a stat la adăpost, departe de suferinţele apocaliptice cu care un neam întreg se părea că va fi crucificat. Nu! A coborât în mijlocul suferinţei celor mulţi, care erau supuşii Ei. Unora le-a uşurat ultimele clipe de trecere demnă în veşnice, ca sacrificiu suprem pentru neam, altora le-a alintat durerile provocate de răni. Femeilor văduve şi copiilor orfani le-a şters lacrimile, îmbunându-i cu mirajul eroismului jertfei de sine pe altarul patriei a taţilor şi soţilor.

Aşa a devenit Regina Maria, cea dintâi mamă a ţării, Mama poporului român.

Cu o prestanţă de admirat „tuturor toate s'a făcut" pentru a uşura drumul care ducea un neam întreg spre împlinirea idealului, visat veacuri dearândul.

Structura ei sufletească a fost aceea a unui adevărat Monarh, care şi-a urzit gloria de Regină şi Doamnă a Ţării Româneşti prin bogată dăruire de sine tuturor durerilor şi idealurilor poporului român. Toate acestea le-a împărtăşit până la identificare nu numai prin ceeace a făcut ea în timpul războiului, ci şi prin chemarea Ei de scriitoare.

Cărţile rămase dela Ea sunt scrieri de propagandă naţională românească. A înţeles lipsurile noastre, a apreciat virtuţile noastre etnice şi a descifrat frumuseţile pământului românesc. Prin scris le-a adus la

cunoştinţa lumii întregi, ca să ne cunoască în adevărată lumină. A avut totdeauna încredere în viitorul nostru ca neam. La educaţia generaţiilor mai tinere a contribuit în largă măsură, de aceea lacrimile s'au vărsat din plin, ca la groapa propriilor noastre mame, fiindcă Regina Maria, a fost mama noastră a tuturora, iar amintirea Ei va rămâne veşnic în sufletele noastre. De dincolo de liniştea mormântului Doamna ţării noastre a strigat la cel dintâi pas făcut în veşnicie:

„Te binecuvintez, iubită România, ţara bucuriilor şi durerilor mele, frumoasă ţară, care ai trăit în inima mea şi ale cărei cărări le-am cunoscut toate. Frumoasă ţară pe care am văzut-o întregită, a cărei soartă am împărtăşit-o atâţia ani, al cărei vis strămoşesc l-am visat şi eu, şi mi-a fost îngăduit să-l văd împlinit.

Fii tu veşnic îmbelşugată, fii tu mare şi plină de cinste, să stai veşnic falnică printre alte naţiuni, să fii cinstită, iubită şi pricepută.“

„Ţării Mele şi Poporului Meu“ este ultima scrisoare a Reginei Maria şi este atât de frumoasă şi plină de simţire caldă, încât ar trebui să figureze obligator în fiecare manual de şcoală.

Fie-I ţărâna uşoară şi amintirea veşnică.

Prof. TRAIAN TOPLICEANU

Pentru începutul slovei bănățene
Contribuții

De **Ion B. Mureșianu**

Literatura noastră, literatura fiecărui popor, e urmarea istoriei. Dacă scutul şi baltagul se cer ridicate, peana încremeneşte în călimară. Duhul se iroseşte pentru hotar. Şi nouă, ni s'a hărăzit multă răstrişte. Am suferit dela toţi. Alţii ne-au cucerit, alţii ne-au asuprit, alţii ne-au mânat în războaiele lor...

In asemenea vremi, ar fi cu judecată să nu mai căutăm bucoavne cu slovă bătrânească, file cu literă plină de migală, ci numai lacrimi, sânge, morminte. Totuşi, din sufletul Banatului s'au aprins multe candele. Destul de târziu, căci aici, în răsăritul Europei, nu ne-am putut înpărtăşi deadreptul din nizuinţele şi izbânda culturală a Apusului. Le-am cunoscut incidental şi numai atunci, când aduceau câştig asupritorilor. Căci înfipţi la scăpătatul orientului, încercuiţi de el cu ura şi duşmanul gând al pripăşiţilor seniori, viaţa noastră a trebuit să fie viaţa lor.

Toată epoca veche a literaturei române, e legată de biserică. La noi, învăţătura preoţilor ortodoxi se ţărmurea de obiceiu la cunoaşterea buchiilor, a Rânduelii slujbei, a Molitvelnicului, iar propovăduirea credinţei, e cea isvorâtă din judecata sănătoasă a unor ţărani sfătoşi, fără cari în aceste împrejurări pierdeam sufletul românesc şi, poate, nu câştigam nimic.

Cultura slavă, nu ne-a înrâurit trecutul. Bănăţenii, n'au avut nici măcar libertatea provinciilor de dincolo de Carpaţi. Totdeauna îngenunchiaţi şi mereu de alţii, plaiurile noastre, n'au putut fi adăpost călugărilor sârbi porniţi în pribegie. Puţinele mânăstiri, erau când persecutate de principi, când arse sau jefuite de Turci. Iar când se limpezea zarea, abia pridideam cu stăpânirea prea maşteră.

Veacul al XV-lea, aduce reforme religioase. Ioan Huss împrăştie noua doctrină, primind drept răsplată, rugul evului

mediu. Dar cuvintele lui, — spun documentele vremii — şi-au găsit ucenici între Românii din părţile Cenadului, a Banatului timişan. E de 'nţeles... Noua credinţă era propovăduită în graiul credincioşilor.

Puţinii cărturari, moaie peana în cerneală de rădăcină şi tălmăcesc cărţi bisericeşti, croind drum spre prezent. Dar vremea le-a risipit. Tălmăcitorul, izvoditorul, n'avea pergament şi vopsele. Scrisul lui era simplu, iar hârtia, cea obişnuită Fără podoabă, fără artă. Mânăstirile erau sărăcăcioase iar călugării, prea de multe ori prigoniţi. Răutatea erarhilor sârbi a nimicit tot ce era slovă românească [1]). Apoi, s'or fi găsit mulţi ca popa Constantin din Dorna, omul care a crezut de lipsă să scrie pe palidul unei file din Codicele voroneţean: „Această carte au fost scrisă pe rumânie şi nu-i bună de nimica" [2]).

Nu poate fi un gând habotnic. Dacă miazănoaptea maramureşiană şi ardeleană a avut traducători, cu atât mai mult au existat în Banat. Husitismul, stăruia şi aici. Vecini cu Sârbii, bănăţenii de altădată le-au putut cunoaşte limba, pe când în celelalte regiuni, faptul e prea puţin de 'nţeles. Acolo, era temeinic înstăpânit elementul maghiar şi secuesc, fără literatură religioasă naţională. Pe meleagurile noastre streinii şi-au făcut loc de popas, mult mai târziu. Şi câteva districte privilegiate, şcoalele, începutul de viaţă culturală, întăresc convingerea. Rotacismul şi celelalte fenomele linguistice, nu pot răsturna părerea. Ce ni s'a păstrat, nu sunt ,decât copii ulterioare transcrise într'o regiune cu specificul desprins din text.

Acest capitol al istoriei literare bănăţene, n'a fost lămurit, pentrucă scrisul cunoscătorilor, nu s'a îndreptat niciodată spre el. Nici măcar în treacăt.

In Ardeal, ultimele adieri husite, şi-au găsit piedică în luteranismul studenţilor saşi, întorşi din Germania. Treptat, au câştigat sufletele compatrioţilor, şi cuceriră, pentru moment, grupuri de Români. Le-a stat în sprijin şi catechismul, tradus de Philipp Maler, — fost sol al Braşovului în Moldova — şi tipărit cu cirile la Sibiu, în 1544. Fără îndoială, această primă carte românească va fi ajuns şi în Banat, ca toate tipăriturile de peste munţi, din Alba Iulia, Buda, Pesta şi Blaj, păstrate

[1]) Tincu-Velea „Istorioară bisericească politico-naţională". Sibiu 1865, p. XVI.

[2]) S. Puşcariu „Istoria literaturei române" Sibiu, 1921, p. 64.

şi azi în stranele bisericilor noastre. Dar n'a avut nici un răsunet. N'a putut schimba vechea credinţă, cum de altfel, n'au modificat-o nici celălalte erezii.

Cu gânduri ascunse, principii calvini ne-au hărăzit noua credinţă, devenită, atât pentru Ardeal cât şi pentru Românii de pretutindeni, un admirabil piedestal al conştiinţei naţionale, un nou avânt spre propăşirea culturei. Stăruia să ne dea credinţa lor, şi „pre rumânie", socotind, nădăjduind că nobilii români, supuşi bisericii calvino-maghiară, vor rămâne crediucioşi — gând înfăptuit — ademenind apoi şi poporul. Existau de fapt, la Caransebeş şi Lugoj, două biserici calvine, cu maghiara pentru nobili şi româna pentru norod [3]). Ţinta era maghiarizarea. Pentru înfăptuire, se aşează episcopi româno-calvini cu autoritate extinsă asupra apusului ardelean şi în deosebi peste răsăritul Banatului, cu protopopie de Caransebeş — oraş căzut sub flamura principilor ardeleni, cu sprijin turcesc

Pentru o cât mai repede isbândă a ideei, vlădicul Pavel Turdaş tipăreşte o Liturgie, Psaltirea cu litere latine şi ortografie ungurească, în 1570 [4]). Cred, nu pot fi decât psalmii traduşi şi cântaţi în bisericile calvino-bănăţene şi învăţaţi în şcolile de aci. Urmează apoi un întreg şir de tipărituri româneşti, tipărituri prin cari s'a apropiat viaţa sufletească a Românilor, împrăştiaţi de istorie.

Acelaş „piscup" îndrumat de spiritul vremii, hotărăşte în sinodul ţinut la Aiud, în 16 Octombrie 1569. „Preoţii cari nu sunt în stare a lămuri măcar odată pe săptămână, înaintea credincioşilor credinţa creştină, — pe înţelesul lor — vor fi înlăturaţi ca preoţii Sârbi, cari nu pot servi româneşte" [5]).

Cartea românească, în urma acestei porunci, devine necesară. Urmaşul lui Pavel, Mihai Turdaş, şi cu Herce Ştefan propovăduitorul Evangheliei lui Hs. în oraşul Căvăran Sebeşului, Zăcan Efrem dascălul de dăscălie a Sebeşului, şi cu Pestişel Moise, propoveduitorul Evangheliei în oraşul Logojului şi cu Achirie, protopopul varmejiei Hunedoriei ţinum întruna pentru jelanie, scriptureei sfinte, că văzumu cum toate limbile au şi

---

[3]) Dr. A. Bunea „Discursuri, Autonomia bisericească" Blaj, 1903, p. 343.

[4]) S. Puşcariu, op. citat. I. p. 66.

[5]) N. Iorga „Istoria Bisericii româneşti" Văleni, 1908, p. 177.

înfluresc întru cuvântele slăvite a lu Dumnezeu, numai noi românii pre limbă nu avemu, pentru aceaia cu mare muăncă scoasem din limbă jidovească, şi grecească şi sărbească pre limbă românească, 5 cărţi ale lui Moisi proorocul şi patru cărţi ce se cheamă ţrstva şi alţi prooroci câţva şi le dăruim voo fraţilor rumăni" [6]).

Cercetările din urmă, tind să dovedească, ca isvor al tălmăcirei „Cărţile lui Moise", traduse în ungureşte de Gaşpar Heltai, apărute în 1551. Dar deosebirile, topica, dovedesc o colaţionare cu originalele amintite în prolog.

De fapt „den aceste cărţi scrise a noastre" au apărut numai „cele doo de întâiu, Vitie şi Ishodlu". Dar traducerea era făcută în întregime, căci „un manuscript de lângă Oradea Mare, cuprinde Leviticul, Numerele, Cartea regilor, şi ceva din prooroci" [7]).

Tipărirea s'a făcut cu cheltuiala „celui domn de steagu şi vestitu viteazu Ghesti Freanţi alesu Hotnogiu Ardealului şi ţărăei ungureşti, lăcuitoriu în Deva", sfetnicul principelui Gabriel Bathory. Lucrul s'a început în 14 Noembrie 1581 şi s'a isprăvit în 14 Iulie 1582, „în cetate în Orăştie", cu sârguinţa „lui Şerban — fiul lui Coresi — diac şi meşter mare a tiparelor şi cuMarien diacu", [8]) ucenicul lui Coresi.

Printre primele tipărituri româneşti „Păliia" dela Orăştie, alături de celălalte cărţi, a avut urmări binefăcătoare. A dat impuls naţionalizării literaturii noastre, făcând să iasă biruitoare limba moş-strămoşilor noştri.

Ca valoare literară „traducerea... e vioae, colorată, armonioasă, şi autorii, predicatori sau dascăli, au ştiut, folosind frământările acumulate într'un veac de muncă literară, să nimerească cuvântul care deşteaptă imaginaţia şi mişcă simţirea maselor" [9]).

In lexic se resimt aproape la fiecare pas, bănăţenismele. Aci, e îngrămădită o uriaşă comoară pentru filologi, un tezaur lingvistic. Se poate citi şi astăzi, fără greutăţi şi cu un viu interes. Fraza nu are topica absurdă, cu tendinţe spre erudiţie. E simplă, aşa cum o vorbea poporul. Pentru prima oară, se foloseşte cuvântul **Român.**

---

[6]) T. Cipariu în Analecte literarie", Blaj, 1858, pp. 81, 82.

[7]) N. Iorga, op. citat, p. 183.

[8]) T. Cipariu, op. citat, p. 82.

[9]) N. Cartojan, după Tr. Topliceanu, în „Colţ de ţară" 1937, No. 22.

„Acesta e darul pe care l-a făcut literaturei noastre, Banatul răsăritean, despre care la 1584 se putea scrie: „Oradea Mare e curat Ţară Ungurească, Lugojul şi Caransebeşul sunt Ţară Românească" [10]).

Principalii traducători, sunt nobili bănăţeni, Români din districtele valahe. Aşa ne spun hrisoavele istoriei.

Moise Pestişel, predicator în Lugoj, primeşte din partea castelanului cetăţii — în 1582 — protopopiatul de „rit grecesc" al Hunedoarei. Avea ca datorie „a cârmui, a cerceta şi a mustra preoţii români, supuşi cetăţii" [11]).

Ştefan Herce „propoveduitorul Evangheliei lui Hristos în oraşul Căvăran Sebeşului", alături de Pestişel, a jucat un rol tot atât de important. Roques, e greşit când „judecând după nume" îl crede sas maghiarizat [12]). Patronimica şi documentele descoperite de Pesty, risipesc părerea.

Efrem Zăcan, e descendentul unei familii nobile cu întinse proprietăţi în sudestul Banatului, şi care a dat nu numai luminători de seamă, ci şi înnalţi dignitari. Efrem, e „dascăl de dăscălie a Sebeşului". Căci, atât aici cât şi la Lugoj, se desfăşura o intensă activitate şcolară, cu scopul de a pregăti preoţi şi învăţători calvini. Sunt primele şcoale superioare, cunoscute în analele învăţământului românesc. Iar la Zărveşti, — lângă Caransebeş — fiinţa un teasc pentru tipărirea cărţilor religioase [13]).

Isvoditorii Paliei, deşi slujitorii unui alt crez, şi-au dat din plin obolul pentru isbânda de 'nceput a graiului şi culturei naţionale. Pe temeliile şcoalelor pe cari le-au servit cu suflet, se ridică alte şcoli, transformând orăşelul cu vechi tradiţii româneşti în însemnat centru al românismului, într'o vreme când dincolo de munţi, cuvântul scris nu îmbrăcase încă haina băştinaşilor, şi nu se putea vorbi de manifestări româneşti.

Drept confirmare, înmănunchez date lămuritoare. Sunt necesare pentru oglindirea trecutului, pentru întărirea părerilor.

După 1659, şcoala papistăşească din Caransebeş e de vânzare, oraşul fiind un centru al reformei, iar în 1572 francisca-

[10]) N. Iorga „Ist. Rom. din Ardeal şi Ungaria" I, Buc. 1915, p. 183.

[11]) N. Iorga „Inscripţii şi însemnări...", I, p. 278.

[12]) Mario Roques „Palia d'Orăştie" I, Paris, 1925, p. XVI.

[13]) N. Tomici, „Rev. Inst. Social Banat Crişana", 1936, No. 15, p. 8.

nul Nicolae Schrödl, întemeiază aci, noviciat şi teologie [14]). O altă şcoală despre care se face menţiune documentară — după 1600 —e tot calvina din Caransebeş, în care elevilor şi fetelor, li se propuneau în orele libere, Catechismul şi psalmii calvini în versuri româneşti, traduşi de Fogaraşi, tălmăciţi de profesori şi elevi. Aceste bisericuţe ale luminării bănăţenilor, au fost reorganizate de Acaţiu Barciai, şi el, de origină română.

In regulamentul şcoalei româneşti din Făgăraş, semnat în 3 Aprilie 1657 se specifică: maestrul român „va învăţa pe mari şi pe mici, la Abecedarul valah şi la scrisoare bună şi exactă valahă, în special la cetirea Catechismului, Psaltirii şi Testamentului nou tipărit la Alba-Iulia, apoi la Capita Catichetica, Tatăl nostru, Crezul apostolic, botezul şi spovedania, mai departe la cântări româneşti, după uzul şcoalelor din Caransebeş şi Lugoj [15]).

In aceste şcoli şi-au făcut ucenicia, la începutul secolului XVI, bănăţenii George Buitul, — întâiul român care studiază la Roma, primul doctor la noi — doctorul Gavril Ivul, profesor de filozofie şi teologie la Caşovia şi Viena, — perduţi pentru noi — şi Mihail Haliciu, autorul primului dictionar român, scriitorul primei ode culte.

In partea vestică a Banatului, călugării din mânăstirile Srediştea Mare, Vărădia, Morava, Partoş, Ciclova şi Remetea, din vechi timpuri până în veacul al XVIII-lea, pregăteau copii cu opinci, pentru chemarea preoţească, ortodoxă.

Deşi istoria ne vorbeşte de o viaţă religoasă, destul de activă, munca lor ne este necunoscută.

Cu acelaş cuget adun, în treacăt, legăturile noastre culturale şi istorice, cu Principatele. Au existat, şi ele dovedesc că viaţa românească de aici, n'a fost izolată, şi că trebuia să existe şi conştiinţă naţională, drept urmare a calvinismului, trecut peste ţintele iniţiatorilor. Se frământau — poate — şi alte idei.

Petru Rareş, a avut logofăt, un Gheorghe din Caransebeş, un Ion Diacu lugojanul. De aci porneşte la 1545, Laiotă, să cucerească Muntenia. La 1552, pleacă, tot de aci, Radu-Vodă Ilieş, împotriva lui Mircea Ciobanul. La 1664, Ştefan, fiul lui Petru

---

[14]) Iuliu Vuia, „Semenicul", 1930, No. 7—8, p. 12.

[15]) Ghidu-Bălan „Monografia oraşului Caransebeş", Caransebeş, 1909, p. 185.

Cercel, refugiat în Timişoara, se îndreaptă către Ioan Pribeagu din Lugoj, — un tânăr căpitan şi prietenul său — căruia-i promite în schimbul sprijinului, pentru ocuparea domniei, „bordee bogate de ţigani şi altele ca astea".

In Caransebeş lucrarea pentru traducerea Vechiului Testament — din încredinţarea principelui Apaffi — românul Ştefan Matco, predicatorul de aci. Tot în Banat, traduce un catechism calvinesc, predicatorul Csulay. Şi e iarăşi cu neputinţă, ca Sofronie, călugărul din Hodoş, — vlădică mai târziu — în trecerea lui spre Moscova, la 1651, să nu fie fără legături cu Principatele. Mai târziu, parohul ortodox din Sânmihai, popa Mihai Popovici, bate acelaş drum şi ajunge la împărăteasa Ecaterina, lăsându-ne însemnări interesante...

Banatul a dat literaturei române, întâia traducere a Vechiului Testament, primele opere lexicografice, întâia odă cultă, primele şcoli naţionale şi cel dintâiu ziar. Din Caransebeş, din Lugoj şi apoi din Timişoara, pornesc încă din veacul al XVI-lea, făclieri robiţi de dorul trezirei la conştiinţă naţională a poporului. Dar peste trecutul slovei bănăţene, s'au aşternut păcatele tăcerii. Scrisul, odată merinde sufletească pentru generaţii, treaptă de granit, suiş spre ziua de azi, e filă dată arhivei. N'o mai descifrează nimeni. Şi, poate, aci e explicarea inexistenţei literaturei noastre moderne [16].

[16]) I. B. Mureşianu „Curentul" din 21 Apr. 1928 p. 1.

Crâmpeiu minuscul

— Schiță —

de MIRCEA T. BANDU

...Când a țâșnit din negura rece a bolții, a înnecat-o marea de lumină, și parcă trupușorul i se umfla să se spargă de atâta bogăție de aer. Nu s'a mai întrebat atunci de unde vine, unde se duce și ce este, ci simțind în ea porunca subterană de a-și tremura aripioarele, se aținu drept și mereu înainte, mereu în spre punctulețul cel mai luminos din zare... Curând însă, a ajuns-o oboseala. Și după două trei izbiri de coaja zgrunțuroasă a copacilor bătrâni și încruntați, a căzut greoaie pe prundul de pe malul unui pârâiaș.

A rămas uimită în fața noutății dimantine și a cercat să atingă luciul apei cu vârful elitrelor subțirele. I-a plăcut atingerea catifelată a șuvoiului și a 'ndrăznit să-și înmoaie cu totul antenele în moliciunea de cristal. A amețit-o atunci o lovitură teribilă și s'a pomenit târâtă la vale, cu gâlgăiri vrăjmașe de apă înfuriată, lângă ea. In furia pârâiașului de primăvară, de abia a mai simțit că alături de ea plutește tot atât de repezit, un pai pribeag. S'a cățărat obosită de el și s'a odihnit trudnică, liniștindu-și din greu zvâcneala sălbatecă a trupului înspăimântat. Tremurându-și aripioarele și dându-le razelor de soare să le încălzească și usuce, s'a simțit deodată ușoară și a lăsat s'o cuprindă un îndemn necunoscut. A știut atunci că e făcută pentru zbor. Râzând în sine și schimbându-și strălucirea ochilor, de bucurie, s'a săltat în înalturi, trăind din plin bucuria celei dintâi ieșiri din întâlnirea cu moartea. Și a zburat așa până ce, obosită deabinelea, s'a oprit pe corola unui crin care a primit-o sărbătorește, într'o înlănțuire parfumată și ospitalieră. Uimită de atâta frumusețe, a apucat să privească la îndeletnicirea unei albine dolofane îngropată toată în polenul de aur al florii. A întrebat-o timidă pe această soră mai mare de rostul acelei tăvăleli în parfum și moliciune de vegetală și atunci harnica făptură i-a răspuns cu hohote de râs:

— „Cearcă și tu, pui prost..."

A încercat şi ea, bucuroasă, ameţită şi mulţumită. Atunci a cunoscut dulceaţa nectarului, răcoarea polenului copt şi fremătarea dulce a petalelor. Ce frumoasă e lumea şi ce bine e că nu trebue să vină nimenea să ţi-o arate!... S'a culcat în îmbrăţişarea florii, hotărâtă să nu mai plece de acolo. Simţea nevoia să aţipească şi s'ar fi lăsat dulce acestei plăceri încă necunoscute, dacă n'ar fi descoperit-o acolo un bârzăun bătăios şi rău. A scos-o din raiul ei, în blesteme şi lovituri.

— „Să nu te mai prind aici! Am să-ţi zdrobesc trupul şi am să-ţi smulg aripile"!

Ingrozită, a fugit în micile văi dintre cojile unui stejar bătrân şi s'a ascuns acolo zgribulindu-se de frică. A mai simţit odată pornirea asta neplăcută. Da, da, atunci când căzută în apa pârăiaşului, văzuse atât de aproape nefiinţa. Dar acum frica aceasta o mai învăţa şi altceva? că sunt fiinţe cari îţi fac şi mai mult frică,. Spaima i-a crescut şi mai mult, şi cât p'aci să leşine, când deasupra ei, văzu o mătăhală neagră şi hâdă, privind-o cu fixitate. Inchise ochişorii toţi şi aşteptă să vină sfârşitul. Dar în loc de lovitură, auzi un glas adânc, mângăios ca un zbârnăit pe roiu.

— „Nu te teme, că n'am să-ţi fac nimic. Eu nu fac nici un rău nimănuia, căci menirea mea e să gândesc şi să compătipe alţii. Mi-e milă de tine că acu' cunoscuşi şi tu răutatea din lume"... şi zicând aşa, o acoperi mai tare, ca să nu o vadă bârzăunul ce trecea deasupra, într'un zbor necuvincios. Spaima i-a pierit ca prin farmec, dar parcă tot nu-i venea să crează că făptura asta care era cu mult mai mare şi mai urâtă decât bârzăunul nu era totuşi aşa de rea ca acesta. Ba încă o proteguia. Cunoscu astfel că răutatea e împărţită în lume cu dramul aşa cum e împărţită şi bunătatea, şi că nu întotdeauna cei hâzi şi urieşi sunt răi. Privi cu multă părere de rău după răgacea filosoafă, care se depărta fără să mai catadixească să-i dăruiască şi mai departe, luarea aminte. Pentru cea dintâia oară cunoscu părerea de rău şi dorinţa de a fi apărată de cineva, ca o fiinţă micuţă şi slabă ce era. Şi a văzut aievea, cum acest simţământ o îndeamnă la plâns, şi că această zguduire necunoscută şi fără dureri, are darul să liniştească.

Intr'un zbor lin, de sus în jos, s'a lăsat dusă de o adiere de vânt plină de o dulce moleşeală. A văzut încrucişându-se în faţa ei, fiinţe mari înaripate, acoperite cu pene, altele fără pe-

ne şi de toate mărimile. A văzut apoi musculiţe mai mici şi mai fricoase decât ea, ceeace a umplut-o de o mândrie orgolioasă. Tot plutind în ifose de gânganie superioară, a încercat, numai aşa de joacă, să dea iama într'un roiu de musculiţe atât de mici că abia se vedeau, şi a avut o bucurie nebună văzându-le risipindu-se îngrozite. A crezut atunci că e puternică şi a început a zbura tot înainte, cu putere tot mai mare, până ce lumea s'a întunecat, speriind-o rău şi moleşind-o într'un abur răcoros, sub o ciupercă primitoare. A visat cu mii de gângănii de noapte, ce târau cu ele felinare aprinse viu — şi trezindu-se — a ascultat înfiorată, zumzetul necunoscut al nopţii... Pe urmă, toropeala a cuprins-o iar...

...Din depărtare, au început tălăngile să cânte, şi felurite zgomote nemaiauzite au început să se deapăne prin văzduh, trezind soarele din amorţeală şi stropindu-l pe cer. Sa ridicat şi ea îmbufnată de somn, cu rochiţa străvezie scăldată de roua aurorei, şi s'a desmorţit săltând din floare în floare, din ciupercă 'n ciuciulete şi din lăstar în lăstar. La marginea stejărişului, a întâlnit un bondar cântăreţ care urla cât îl ţinea gura, un cântec al pădurii:

Zummm, zummm, zumm...
Nu-s decât un mic bondar
Dolofan ca-o prună,
Mă dau huţa 'ntr'un cântar
Atârnat de lună.
Zummm, zumm...

S'a oprit în loc, fermecată de viersul bondarului. Curând s'a abătut pe acolo şi un greer mincinos care cânta şi el, spunând prăpăstii:

Cri, cri...
Am ascuns prăjiturile
Rupte din lumină,
Bine-ascunse 'n păturele
Lângă o sulfină
Cri...

Şi atunci ca să nu se lase mai prejos, a început şi ea să cânte, povestindu-şi mica-i viaţă. I-a răspuns sfătos şi protector un gândac de Maiu, îmbătrânit în pătimiri. El i-a povestit de fiinţele acelea mari cari stăpânesc Universul şi de cari se tem

toate vieţuitoarele. El nu ştie cum le cheamă dar le numeşte „dealuri vii", şi... n'ar fi rău să ştie şi ea acest lucru. Incolo, aceste făpturi sunt la fel ca şi celelalte vieţuitoare, nici mai bune nici mai rele, numai că uneori sunt ciudate: dau din picioarele lor mari, sau mişcă nişte mâni şi omoară alte vieţuitoare. Numai aşa din plăcere...

A ascultat, înfiorată de o atare taină, şi a purces nepăditä de curiozitate spre munţii albi din zare, unde se zice că sălăşluesc fiinţele acelea uriaşe: dealurile vii.

Din iureşul unui roiu de albine, a priceput că prin apropiere trebue să le găsească, fiindcă aşa zumzăiau albinele, aşa spunea graba lor. Nu s'a mai mirat când l-a văzut. Nemişcată şi-a aţintit luarea aminte spre un deal viu cu faţă albă, care alerga după roui, ridicând o casă întreagă pentru poporul de albine. Bucuroasă că însfârşit a găsit pe stăpânul lumii, şi văzând că albinele se adună de bună voie în stupul întins; a zburat fără ocol spre adâncimile lucitoare care păreau că sunt ochii fiinţei. Dar în loc de simţiri plăcute, s'a văzut lovită de o mână grea care a repezit-o de pământ, şi atunci, şi-a adus aminte de sfatul cărăbuşului de Mai şi a prins să se târască rănită printre încâlceala firelor de iarbă. Din nou a plâns...

Dar tristeţea este ceva trecător, ca şi veselia. Curând a început să zâmbească şi să alerge şi ea, împreună cu celelalte locuitoare ale livezii, într'o joacă nebună. E mai bine să n'ai de-a face cu munţii vii. Celelalte se uită uşor.

A făcut şi cea dintâi prietenie, acolo. A întâlnit o gâzuliţă de acelaş neam cu ea şi — după ce şi-au povestit pătăraniile — le-a plăcut amândurora să se hârjonească şi să se joace de-a v'aţi ascunselea printre firele de iarbă. Simţea acuma ceva nou, ceva moleşitor, chemător, şi nu se dumirea ce o fi. Insă plăcându-i îmbrăţişerile prietenei, n'a mai căutat să afle. Viaţa este frumoasă cu adevărat, când nu trebue să cunoşti tâlcuri şi legi...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Trecând pe acolo, Omul, a văzut în calea lui o vietate dintre acelea cari sunt cu miile prin livezi, şi fiindu-i picioarele în mers, n'a mai căutat să calce alături, ca să nu o omoare.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Este probabil că ultima impresie trăită de gâză, a fost aceea a unei mătăhale cenuşii, spintecând lumina bogată a zilei de vară într'o mânjire furioasă.

Pe urmă, fireşte, n'a mai simţit decât o mare linişte...

Poporanism şi popularizare

de Aurel Bugariu

De câte ori, prin vreo revistă, dau de coloane cu versuri simple culese din gura rapsozilor din popor, am plăcuta senzaţie pe care de obiceiu mi-o dă vederea unui lan de floarea soarelui înflorită între ziduri de porumbişti.

Rima şi ritmul lor săltăreţ răpesc ochiul şi gândul cititorului şi îl duc pe plaiurile de unde s'au cules acele nestemate de preţ, prin cele mai îndepărtate colţuri de ţară, ori prin cele mai cucuiate stâne de munte, unde un suflet de român a chiotit o strigătură, ori a doinit vreo durere.

Armonia vorbelor meşter împerechiate, — de par'că au fost înţelenite în acel vers încă dela primul chiag de limbă românească, — ca şi cuminţenia lor, ce constă din poveţe moştenite din bătrâni — au făcut ca aceste pietre scumpe să atragă luareaminte asupra lor şi să fie adunate spre a fi puse la îndemâna tuturora, ca o comoară de imagini şi un izvor nesecat de inspiraţie.

Cât de înţelept a fost drumul pe care Mihail Kogălniceanu l-a croit literaturii şi limbii româneşti, prin revista sa „Dacia Literară"! Apropierea de frumuseţea legendelor, cântecelor şi baladelor, făurite de marii anonimi ai poporului nostru, trebuia să se facă pentru ca tot ceiace produceau scriitorii culţi să fie în concordanţă cu temele şi cadrul lor românesc. Aşa s'a pus temelia unităţii de gând şi simţire românească, după tipare de viaţă proprie.

Este memorabilă setea cu care Vasile Alecsandri, întors de la studiile făcute în streinătate, colindă munţii şi văile Moldovii spre a strânge giuvaerurile pe cari ni le-a lăsat în „Doine" şi în „Legende". Era atât de intensă preocuparea încât între Alecsandri şi Alecu Russo au loc discuţii pe tema formei folklorului. Bardul susţinea că în decursul vremii, ca la monede, s'ar fi tocit zimţii versurilor care au trecut prin toate gurile, — deaceia pe el l-a preocupat ciselarea versului poporan spre a-i reda o cât mai frumoasă formă, limbă şi rezonanţă. Pe Russo îl interesa documentul în sine, produsul brut aşa cum se găsea el în natură, — ca şi pe Al. Odobescu, pentru care

sfera preocupărilor se măreşte, văzând în folklor oglinda obiceiurilor, credinţelor şi portului naţional. Ca om de vastă cultură, Odobescu a fost acela care a dat ideia unui dicţionar al limbii, — pe care îl realizează nu peste mult Bogdan-Petriceicu-Hâjdeu prin al său „Etimologicum Magnum Romaniae" spre a da o cuvenită replică dicţionarului lui Cihac. Se stabilea prin acesta că nu din formule născocite, ci din poezia poporană, din proverbe, basme şi cronici învăţăm originea limbii şi naţionalităţii noastre.

Pescuitori de atari perle au mai fost şi Anton Pann, Petre Ispirescu, Eminescu, Creangă, Slavici, Caragiale, etc., a căror operă urmează a fi de asemenea împregnată de izul rustic. Prin elementele ce au luat din literatura poporană, ei au durat semnificaţia ideologică ce a dus la crearea limbii aşa zise „minunea eminesciană" — în care, de la Eminescu încoace, putem exprima cele mai subtile sentimente şi idei omeneşti.

Asta a fost de fapt menirea colectării folklorului în veacul trecut. Astfel izvorul bătrân de înţelepciune a fost captat aproape în întregime. Azi arareori întâlneşti lucruri noue cu figuraţie din viaţa şi traiul dela ţară. Prin fericite împrejurări s'au ridicat în literatura cultă copii ai gliei, cum au fost Coşbuc, Şt. O. Iosif şi Octavian Goga, care singur recunoştea că:

— „sunt suflet din sufletul neamului meu
şi-i cânt bucuria şi-amarul...".

Acest triumvirat a adus în scrisul său întreg cortegiul de idilică frumuseţe a datinilor, credinţei şi durerilor naţionale. Prin ei s'a aşezat la locul cel mai de cinste traiul păstorilor şi plugarilor români. Iar în urma lor era firesc să rămână un gol, un teren exploatat până în cele mai afunde adâncimi. Folklorul ce-l găsim încă, are totuşi particularitatea lui.

Notăm însă că observând îndeaproape ceiace se culege azi, obţinem un fenomen separat, acela al popularizării producţiilor literaturii culte. Trebueşte deci ca acei ce adună folklor să aibă o vastă cultură literară spre a nu face lucru de prisos şi spre a putea stabili descoperiri noui, ca cele ce învederez aici mai jos.

— In fruntea folkloriştilor noştri de azi, găsim ca cei mai harnici pe G. T. Niculescu-Varone şi Artur Gorovei, ambii profesori şi deopotrivă îndrăgostiţi de carieră, — având la activ

mai multe volume de colecţii, — pe care regret că încă nu am avut răgazul să le pasc în întregime. Mi-a atras însă în mod cu totul deosebit atenţia una din câteva strigături pe care D. Niculescu-Varone le-a publicat în pagina literară a ziarului „Universul" din 2 Maiu 1938, — fără să arate sursa de unde le-a auzit. Intâia strigătură era identică cu strofa întâia din poezia „Rugăciune" pe care Iulian Grozescu a publicat-o pe pagina 17 din volumul său de **„Poesii"** apărut în anul 1869. Ca o pioasă amintire am reprodus acea poesie în numărul din Aprilie 1938 al revistei **„Suflet nou"** — alături de un articol al meu în care zugrăveam pe Grozescu, în lumina unor noi descoperiri, ca „răzbunător al clăcaşilor".

Nu puteam crede ca d. N.-Varone să fi putut primi inspiraţia prin revista comloşană, mai ales că expediţia revistei s'a făcut în acelaş timp în care apărea în „Universul" culegerea de strigături.

Deci, mă întrebam: în ce sat şi de la cine anume va fi auzit d. G. T. Niculescu-Varone strigătura:

„— Toate lucrurile bune
Se încep cu rugăciune;
Rugăciunea dă tărie
Să luptăm cu bucurie;
Rugăciunea ne îndreaptă
Tot pe calea cea mai dreaptă.
Şi de-ajungem chiar la rele
Numai ea ne dă putere;
— Deci, la bine şi la rău,
Roagă-te lui Dumnezeu"...?

Am scris „Universului" dar nu m'a învrednicit cu nici un răspuns. Adresa dlui N.-Varone nu o ştiam.

Dar iată că în Biblioteca Academiei Române fac cunoştinţă cu cel căutat şi fără multe ocoluri îl întreb că de unde anume a auzit şi cules strigătura aceia. Care anume? A fost suficient să-i spun primele versuri ca să-şi aducă aminte şi dintr'un carneţel să-mi spue că e dela **săteanul Mutescu din satul Vicovul de jos, judeţul Rădăuţi, Bucovina.** — După ce i-am spus eu cele observate de mine, a început să-l intereseze şi pe d. N.-Varone fenomenul de circulaţie şi durată a acestei poezii, şi am cerut de la Bibliotecar ca să ne aducă volumul de

versuri al lui Grozescu, spre a vedea şi d. Varone originalul de la 1869. In mod sincer, cu jenă, interlocutorul meu recunoscu că n'a auzit, spre regretul său, nicăeri ceva despre Iulian Grozescu.

Am conchis împreună că cele din volum sunt originale, dat fiind că este întâiul volum al lui Grozescu. Nu se poate admite ca în primele pagini să fi publicat un vers poporan, alături de toate celelalte care sunt originale.

Ştiut este însă că pe vremea lui, Grozescu a fost foarte popular. Prin satele bănăţene şi astăzi mai circulă parodia lui Grozescu:

„Mult e dulce şi gustoasă
Ţuica ce-o sorbim..."

după versurile lui George Sion:

„Mult e dulce şi frumoasă
Limba ce-o vorbim..."

Cum au ajuns însă în Bucovina şi au reuşit să se păstreze timp de şaptezeci de ani, acele rimate îndemnuri creştineşti?!?

Dacă ar fi ajuns şi la cunoştinţa d-lui Nichifor Crainic, garantat folosea acest caz ca un argument în plus întru susţinerea tezei sale ortodoxe. Noi însă în acest limitat articol precizăm că avem în faţă nu un vers poporan, ci unul cult-popularizat. Acest semn ne dă măsura să preţuim setea cu care odinioarăse sorbeau versurile pilduitoare şi se transmiteau din tată în fiu, din generaţie în generaţie... Ne mai este dovadă şi pentru argumentul că în vremurile de subjugare naţională teritorialiceşte, din punct de vedere spiritual toată suflarea românească era unisonă. Munţii nu au fost deci bariere, ci ecouri de puternice rezonanţe pentru ambele versante ale lor. Schimbul de valori spirituale s'a făcut fără nici o piedică, plutind pretutindeni, ceiace era frumos şi de folos pentru popor.

Aşa ne-am îngemănat cu toţii şi avem cel mai unitar şi minunat grai, după cum o spune şi Al. Mateevici, poetul basarabean:

— „Limba noastră-i o comoară
Pe moşie revărsată...

GRIGORE BUGARIN: TREI SONETE *)

SONETUL TEIULUI DIN CIMITIR.

Renasc în fiecare primăvară
Cu suflete culcate pe stamine
Şi lutului purificat prin mine
Ii dărui bucurii de 'ntâia oară.

Prin seva mea se urcă 'n zări senine
Toţi morţii să zâmbească şi să 'nfloară
Şi în căderea frunzei se coboară
S'acopere mormântul lor cu sine.

Cu rădăcinile împrăştiate
In inima mormânturilor mute,
Eu simt cum clipa veşniciei bate:

Rar... tot mai rar... cu sunete pierdute
In beznă, în sicriu, în cruci uitate...
— Sunt semnele de nimenea ştiute.

SONETUL HOREI.

Strămoşi din văi şi piscuri carpatine
Te-au făurit cu mitul lor de-odată.
Tu salţi în ii poiană sămănată
Cu râuri munteneşti şi cu gheorghine.

In ritmul tău, un drum stelar se-arată
— Frântura armoniilor divine —
Şi cântul codrilor răsună 'n tine,
Cu străluciri de piatră nestemată.

*) Din volumul „Liturghie de Sonete" ce apare la toamnă în editura „Fruncea".

M'am prins în legănarea ta superbă.
Luceferii, au venit pe frunte jerbă
Şi dănţuiesc sclipire de lumină.

Pricep în paşii tăi şi 'n melodie
Cărări făcute pentru veşnicie...
— Pământ şi cer prin tine se 'nsenină.

SONETUL RÂULUI DIN MUNŢI.

Aduci cu tine vuier din pădure.
Singurătăţile murmură 'n unde.
Tu treci prin marile tăceri, pe unde
Baladele plutesc în zări, uşure...

Ce poezie tainică ascunde
Neauzitul cântec nicăure
Decât în valurile tale-azure?
Ce simţăminte sufletu-mi pătrunde?

Cobori din culmile umbrite, dintre
Frumuseţile sculptate în aspră stâncă.
Abaţi în mine râu de vis să intre...

In suflet, Doamne, simt cum stărui încă
Aşa cum gândul meu, nici cum altmintre,
Cu şoapta ta, de 'nfiorări adâncă.

Ohabiţa, Iulie 1938.

Zece ani dela moartea marelui cărturar bănăţean Prof. univ. Dr. Iosif Popovici

de Prof. Dr. A. E. PETEANU.

La 26 August a. c., se împlinesc zece ani de când, într'o zi senină cu cer albastru şi scăldată de soare, s'a stins marele cărturar bănăţean, savantul profesor dela Universitatea din Cluj, Dr. Iosif Popovici.

Zece ani, de când Banatul nostru a suferit o mare pierdere, prin moartea prea timpurie a celui ce era, în cea mai nobilă accepţie a cuvântului, tipul perfect al bănăţeanului, o vie şi expresivă reprezentare a geniului bănăţean.

Fiu al plaiurilor rodnice, cu ogoare bogate şi livezi zâmbitoare, spălate de valea încântătoare a Begheiului, marele cărturar a avut fericirea să vadă lumina binefăcătoare a zilei, în comuna Cliciova, (nu departe de Lugoj) la 19 Februarie 1876.

Aici, în această comună românească situată într'o pitorească regiune, în apropierea istoricei fortăreţe de lumină şi slovă românească de pe vremuri a Banatului, unde pe atunci zvâcnea mai puternic bătăile inimii româneşti, şi-a legănat Profesorul Dr. Iosif Popovici primii şi cei mai frumoşi ani ai copilăriei sale.

In această comună de pe valea Begheiului, unde tatăl său era un preot venerabil şi cu vază, păstrător sincer al vechilor şi sfintelor noastre tradiţii şi obiceiuri, i s'a dat ocazia, în frageda copilărie, să cunoască pe muncitorii ogoarelor, pe ei înfrăţiţi cu glia, şi cunoscându-i, să-i îndrăgească, din ce în ce tot mai mult.

Aci a învăţat să cunoască, să simtă şi să iubească natura cu farmecele ei neîntrecute, să îndrăgească viaţa patriarhală dela ţară, să pătrundă în cutele sufletului ţăranului român, să-i înţeleagă durerile şi bucuriile şi să simtă adânc vraja minunatelor sale creaţii sufleteşti, comorile nepreţuite, energiile cari sălăşluiesc în acest mare şi minunat suflet.

Crescut de bunii săi părinţi, dimpreună cu ceilalţi fraţi ai săi — dintre cari amintim pe venerabilul şi distinsul protopop al Lugojului Dr. Gheorghe Popovici, repausat la 27 Decembrie 1927 — într'o atmosferă tradiţională şi curat românească, după terminarea şcoalei primare din satul său natal, trece la liceul de stat din Lugoj şi apoi la cel român din Braşov, remarcându-se deja aici, ca şi un elev excepţional, prin mintea sa scăpărătoare şi larg cuprinzătoare, prin sufletul său sobru, rezolut şi veşnic doritor de lumină şi adevăr.

La liceul românesc din pitorescul Braşov, vechiu şi puternic focar de iradiere a culturii noastre româneşti de pe acele vremuri, are fericirea să primească întreaga merinde sufletească, tot ceeace sufletul său însetat de lumină, de ideal, dorea să aibă.

Aici i se dă ocazia să cunoască şi să aprecieze întreaga noastră istorie naţională, cu toate frământările şi sbuciumările de veacuri ale mult încercatului nostru popor.

In acest oraş românesc, din nemijlocita apropiere a României libere, unde pulsa mai viu şi mai puternic ritmul vieţii noastre româneşti, se adapă tânărul bănăţean, Iosif Popovici, din izvorul cristalin şi nesecat al literaturii artei şi trecutului nostru bogat în fapte mari, eroice şi suferinţe fără pereche.

Terminându-şi studiile liceale, cu o astfel de frumoasă zestre intelectuală şi morală, primită în Braşov, se îndreaptă tânărul „maturant" (bacalaureat) bănăţean, în anul 1896, spre noui orizonturi, spre vechile şi renumitele universităţi ale Apusului luminat.

Ascultând îndemnul sufletului său învăpăiat, cercetează, rând pe rând, cu entuziasmul său înflăcărat pentru tot ce era nobil şi frumos, universităţile din Graz, Lipsca, Viena, Zagreb şi Paris. Aici în aceste centre mari ale Apusului, caută, cu o sârguinţă extraordinară şi cu sufletul său veşnic însetat de frumos, adevăr şi doritor de-a pătrunde, din ce în ce tot mai adânc, în tainele mari ale ştiinţelor, prin studii serioase şi temeinice, să câştige, tot ceeace credea că-i este necesar, indispensabil pentru a-şi desăvârşi cunoştinţele şi caracterul şi a primi acea strălucire a minţii, acel parfum al spiritului, care să-i dea posibilitatea de-a deveni, în ţara sa, pentru neamul său oropsit, un complex bine armonizat de energii variate, un

cărturar mare şi luminat, menit a aprinde în sufletele Românilor de dincoaci de Carpaţi, făclia conştiinţei naţionale, dătătoare de viaţă.

Terminându-şi studiile universitare, în mod strălucit obţine în anul 1900, la Viena, titlul de doctor în filologia clasică, prezentând, ca disertaţie inaugurală, frumoasa şi importanta sa lucrare: **„Einige der Haptkriterien der altesten slav. Lehrwörter in Rumänischen"**, iar la Paris titlul de **„maitre en phonetique"**, cea mai înaltă distincţie pentru fonetică.

Inzestrat cu astfel de rare şi frumoase titluri, cu vaste şi temeinice cunoştinţe în domeniul filologiei şi al literaturii, Universitatea din Viena, dorind să-i aprecieze eminentele sale calităţi şi frumoasele sale pregătiri, îl angajează, în anul 1902, să facă cursuri de limba română. De aici, apoi, este învitat, în anul 1905, la Universitatea din Budapesta, în calitate de docent pentru filologia română.

Ajuns în acest mare focar al gândirii maghiare exclusiviste, de unde porneau, pe acele vremuri de restrişte, cele mai violente şi ameninţătoare curente de sufocare, de maghiarizare a tot ce e românesc, tânărul nostru savant îşi dă seama numai decât de marea şi greaua sarcină ce o avea, în calitate de docent, pentru limba română, la Universitatea din Budapesta.

Cu cugetul hotărît al neobositului şi idealistului luptător pentru lumină şi dreptate, cu scânteia divină ce licăria în sufletul său mare şi cinstit şi cu cel mai curat devotament al bărbatului superior, conştient de marea sa misiune culturală, se aşterne pe muncă serioasă şi desvoltă, în centrul maghiarismului, o remarcabilă activitate ştiinţifică românească.

In scurt timp, catedra sa de limba română, pe care o ilustra cu atâta demnitate, deveni, ca prin farmec, un magnet, care, atrăgea cu o putere de nebiruit, întreaga tinerime universitară din Capitală.

Aici se aduna toată suflarea românească a tinerimii să asculte glasul fermecător, plin de erudiţie şi bunătate al tânărului profesor, glasul de apostol al lui **„Ioţa Popovici Bănăţeanul"**, care vibra entuziast, încă dela cele dintâi cursuri, pătrunzând adânc în cugetul şi simţirea tuturora şi desgropând, cu rară isteţime şi competinţă, cele mai frumoase capitole din trecutul cultural al neamului nostru.

In jurul acestei catedre se grupează, la cursurile de limba română, toţi aecia cari doreau să audă cuvântul vrăjit al acestui nou semănător de idei şi răspânditor de lumină românească, al Bănăţeanului ce căuta, în cel mai nobil înţeles al cuvântului, să-şi pună toată dragostea, tot sufetul şi priceperea pentru îndrumarea sănătoasă a viitorilor conducători ai poporului nostru român de pe aceste plaiuri şi să trezească, în inimile plăpânde şi primitoare ale viitorilor conducători, cultul pentru tradiţie şi dragostea pentru trecutul neamului.

Aici am avut fericirea să-l întâlnesc şi să-l admir şi eu, întâia oară, în toamna anului 1909, când, în tovărăşia unor prieteni, am pornit de acasă, cu dor şi dragoste de lumină, spre Capitala ţării, spre acea fortăreaţă culturală, Alma mater, unde profesa marele cărturar bănăţean.

De câte ori îmi amintesc şi azi, cu drag, de acele clipe de rară fericire şi mulţumire sufletească, în care am avut prilej să-i ascult întâile prelegeri de limba şi literatura română, ţinute la „Facultatea de filosofie" a universităţii din Budapesta, într'o desăvârşită formă academică: precise, clare, interesante pline de viaţă cu subtile analize psihologice, într'o limbă frumoasă, vioaie şi neaoş românească.

Imi amintesc cum, în orele acele de lecţii model ale profesorului „Ioţa Popovici Bănăţeanu", un fior sfânt mi-a străbătut întreaga fiinţă, scântei divine mi-au luminat sufletul doritor de noui orizonturi, împărtăşit fiind, cu dărnicie rară, din marea comoară a cunoştinţelor sale sistematice, multiple, enciclopedice, din sufletul său de elită blând şi delicat, care risipea, pretutindeni, o caldă armonie, o exuberanţă de lumină şi aleasă simţire românească.

Această amintire din cele trecute vremi, din acea duioasă toamnă cu amurguri reci, apăsătoare şi frunze arămii, îmi va rămâne preţioasă, scumpă pururea, în întreaga mea viaţă.

*

Bărbat superioar, cu spirit eminamente democratic, cu caracter integru, cu fire cumpănită şi cu o înfocată dragoste de tot ce era românesc, marele dispărut a ştiut să găsească resemnare în munca sa devotată, continuă şi întărîtată, chiar şi după decepţia suferită în anul 1910, la Universitatea din Budapesta, nefiind numit dânsul prof. tit. al catedrei de l. şi lit. română. Şi-a pus şi pe mai departe, toate forţele, cu o rară în-

sufleţire şi abnegaţiune, în serviciul celui mai frumos ideal românesc: a pregătirii terenului pentru înfăptuirea visului milenar al neamului, a înălţării neamului prin cultură la unitatea naţională.

Cursurile sale de limba română, făcute în calitate de docent a Universităţii din Budapesta, au atras şi de aici înainte, pe toţi tinerii români cinstiţi, dornici de lumină, de progres, transformate fiind aceste cursuri, din ce în ce tot mai mult, într'un adevărat laborator, în care se făureau, se dospeau suflete româneşti şi se scoteau la iveală însuşirile sufleteşti superioare ale tinerilor noştri universitari.

O muncă cinstită, desinteresată şi fără cotituri!!

Această muncă ideală, imensă şi plină de sacrificii a depus-o marele nostru învăţat şi dupăce lumea veche, plină de păcate şi fărădelegi s'a prăbuşit şi de sub dărâmăturile ei a răsărit, ca prin farmec, alta nouă: cea pregătită şi profeţită, ani dearândul de dânsul, de pe catedra Universităţii din Budapesta.

Creiându-se Statul român între Tisa şi Nistru, aşa cum l-au visat strămoşii noştri, în cursul lung al veacurilor de urgie, şi naţionalizându-se Universitatea din Cluj, profesorul bănăţean, Dr. Iosif Popovici, era printre cei dintâi învitaţi pentru a-şi ocupa locul binemeritat de profesor titular al catedrei de slavistică, la noua noastră Universitate românească din metropola Transilvaniei.

Şi nici nu se putea da o mai vie satisfacţie acestui mare neîndreptăţit al soartei, acestui erudit profesor al nostru.

Era cea mai nimerită recompensă pentru activitatea sa neobosită de apostolat, închinată, cu un devotament neclintit, binelui neamului şi jertfită pe altarul nepătat al ideii pentru care a luptat şi a murit.

La tânăra Universitate română din Cluj, sinteza preocupărilor sale era ca cu înaltele sale însuşiri, cu fanatismul dragostei sale de neam şi cu autoritatea ce o avea în materie de filologie şi de fonetică experimentală, să ridice prestigiul acestui mândru focar de cultură românească al Transilvaniei, atât prin cursurile sale academice, cât şi prin toate lucrările sale deosebit de importante din domeniul filologiei, dialectologiei, literaturii şi îndeosebi al foneticei experimentale, introduse de dânsul la noi.

Intreaga sa activitate intensă, desfăşurată, timp de opt ani, cu multă drgoste, rară pricepere şi mari sacrificii materiale şi morale, la această Universitate, era, fără îndoială, un nesfârşit şir de studii preţioase, modele de cercetări precise, strânse şi clare, în domeniul filologiei şi al foneticei experimentale.

Expunerile sale la cursuri erau limpezi, sistematice, plastice, pline de viaţă şi de învăţăminte, iar profesorul, în cea mai nobilă accepţie a cuvântului, un adevărat pedagog, plin de erudiţie, un mare captivant şi un cuceritor de suflete.

Cu figura sa aleasă şi deschisă, bine cunoscută în cercurile ştiinţifice, cu privirea sa blândă şi vorbirea rară, aşezată şi deslușită, îţi făcea cea mai plăcută impresie, dela întâia înfăţişare. Inzestrat dela natură cu un deosebit dar de-a se şti apropia de sufletul tinerimii, a-l încălzi cu inima sa nobilă şi mare, Dr. Iosif Popovici era prin excelenţă, o mare valoare ştiinţifică, un îndrumător de elită al Universităţii din Cluj, care, timp de opt ani, prin inteligenţa, capacitatea şi patriotismul său înflăcărat, a contribuit mult la desvoltarea acestei înalte instituţii culturale din Transilvania.

Incontestabil, profesorul Dr. Iosif Popovici era o puternică individualitate, care, în întreaga sa viaţă, a ştiut să se manifeste în chip superior, în deosebite rânduri şi în multiple domenii.

Iubitor de ţară şi distins patriot Dr. Iosif Popovici, lasă în urma sa, peste 44 lucrări de-o deosebită importanţă din diferite domenii ştiinţifice.

Intemeiat pe datele precise trecute într'un carnet de însuşi mult regretatul dispărut, carnet ce mi l-a pus la dispoziţie d-l avocat Dr. Titus Popovici, nepotul repausatului profesor, ţin să dau la iveală, în mod cronologic, toate lucrările sale mai de seamă, apărute şi cunoscute până acum, după cum urmează: 1) Din pragul comunităţii româno-slave; 2) Recherches experimentales sur une prononciation roumaine; 3) Sur l'accent en Serbo-croate; 4) Les archives et musées phonographiques; 5) St. O. Iosif: A fost odată; 6) Les noms des Roumains de l'Istrie; 7) Byhan, Istro rumänisches glossar; 8) O scrisoare a lui Obedenar către Miklosich; 9) Gaston Paris; 10) Nuove postille al Dijionario delle Colonie Rumene d'Istria; 11) Pronucie, fonetică scriere; 12) Tabla dela Lugoj; 13) Tabla dela Lu-

goj, replică; 14) Furtul fetelor în poezia pop. rom.; 15) Studiile dlui L. Şăineanu despre influenţa orientală asupra limbii şi culturii româneşti; 16) Dialectele române; 17) Rumänische Dialekte, I) Munteni şi Pădureni; 18) Românii din Istria cf, Luceafărul; 19) Felul meu de muncă; 20) Elementul erotic în lira poporului; 21) Basmele române (cf. Lupta 1907 No. 1-2); 22) Filologie şi lingvistică (Drapelul 1908 No. 32-34); 23) Poezia pop. rom. I Bocetele române; 24) Dialectele române IX 2, Texte şi Glosare; 25) Jertfa zidirii la Români, Transilvania No. 1 1909; 26) Eufonie; cf Transilvania; 27) Néhany észrevétel a román nyelv magyar jövevény szavaihoz (Magyar Nyelvör); 28) Nomenclatura ţesăturilor şi cusăturilor româneşti, Drapelul 1910, No. 38-39; 29) Balade populare din Banat (din Poezii poporale române vol. I); 30) Pallia din Orăştie (Academia Română 1911); 31) Ioan Maiorescu, discurs comemorativ, ţinut cu ocazia centenarului serbării la 16/29 August anul 1911 în Blaj; 32) Probe de cărţi tipărite; 33) Adause la bibliografia română; 34) Két XVI-ik sz. román nyomtatvány, cf. Magyar Könyvszemle; 35) Dialecte române vol. IX.-I., Românii din Istria; 36) Fiziologia vocalelor rom. „ă" şi „î" (lucrare făcută şi 'n l. maghiară), Cluj 1921; 37) Poezii populare, vol. II.; 38) Dialectele române din Almăj; 39) Une prononciation bulgare, Cluj 1921; 40) Ortoepia veche şi fonetica modernă, Cluj 1923; 41) Kosovopoljie (Anuarul liceului ort. rom., „Andrei Şaguna" din Braşov, anul jubiliar 1924/25); 42. Problema şcoalelor minoritare din Ardeal şi Banat, Cluj 1925; 43) Petöfi Alexandru, Bucureşti 1925; 44) Vocalele româneşti, Cluj 1927 ş. a.

Toate aceste valoroase lucrări ştinţifice şi nenumărate articole culturale, publicate în reviste, ziare, precum şi articolele referitoare la Slavi şi limbile slave, în Enciclopedia română, etc., au avut darul să aducă multă lumină în jurul unor chestiuni rămase până atunci în întunerec.

In toate lucrările sale atât de variate, Prof. Iosif Popovici se arată un suflet cu o largă pregătire ştiinţifică, un ochiu clar văzător, un bărbat erudit, dotat c'un discernământ critic nu prea obişnuit, un cercetător neobosit şi un experimentator perseverent în domeniul vast al filologiei, şi îndeosebi al foneticei experimentale, creiate, ca ştiinţă specială, de Abatele Rousselot, al cărui iubit şi distins elev, la Paris, a fost marele cărturar, în anul 1901, după ce-şi luase doctoratul:

Acestei ştiinţe noui, necunoscută până atunci în şcoala germană, şi cu atât mai puţin la noi, s'a dedicat, cu trup, cu suflet, profesorul Dr. Iosif Popovici.

Interesul şi dragostea neţărmurită ce le avea pentru ştiinţa foneticei experimentale, precum şi dorinţa mare de a pătrunde, din ce în ce tot mai mult, în tainele ei, i-au dat impuls distinsului profesor de slavistică dela Cluj de-a întemeia un laborator de fonetică experimentală pe lângă universitate, publicând, între anii 1921-1927, cinci diferite lucrări de fonetică de-o incontestabilă valoare.

Laboratorul său a devenit în scurt timp, centrul de preocupări al tuturor studenţilor universitari, cari doreau să pătrundă în misterul acestei ştiinţe interesante şi s'o cunoască mai de aproape.

Cu un cuvânt, eruditul nostru bănăţean, îmbrăţişând, în cariera sa de profesor universitar, unele probleme, în toată complexitatea lor, cu o rară pătrundere ştiinţifică şi putere de sinteză, a lăsat în urma sa opere neperitoare, opere care i-au câştigat nemurirea şi-l aşează alături de cele mai ilustre personalităţi ştiinţifice ale noastre.

Majoritatea lucrărilor sale tipărite sunt, prin excelenţă, modele de muncă răbdătoare şi cinstită, întemeiate pe cercetări minuţioase şi pe un imens material studiat cu o precizie ştiinţifică foarte riguroasă.

Dar, în afară de lucrările filologice, de fonetică experimentală, folclorice şi dialectale ş. a., activitatea profesorului Iosif Popovici trebue să fie căutată si 'n nenumăratele sale studii asupra feluritelor chestiuni literare, bisericeşti, şcolare, sociale, politice, precum şi 'n marea sforţare făcută, în cursul întregii sale vieţi, pentru îmbunătăţirea sufletului tradiţional român şi izvorul nesecat al energiilor specifice româneşti.

Pentru această ţărănime subjugată şi desconsiderată, pentru ţăranul român de pretutindenea, dar îndeosebi pentru cel bănăţean, avea profesorul Dr. Iosif Popovici un cult deosebit, o dragoste fără pereche. Aceasta o dovedesc neperitoarele sale lucrări, minunatele sale cercetări folclorice, făcute cu mult sistem şi dragoste pentru a cunoaşe şi a da la lumină marele capital de bunuri sufleteşti al celor mulţi, energiile care sălăşluesc în sufletul mare şi minunat al poporului bănăţean. O dovedesc jertfele mari, aduse necontenit pentru îmbunătăţirea

situaţiei lor materiale şi propăşirea lor culturală, entuziasmul şi simţirea sa aleasă pentru tot ce privea interesele mari ale poporului de rând, a ţăranului legat de glie.

Pretutindeni s'a străduit să samene, din sufletul său bogat de mare idealist, trăgând brazde adânci în istoria noastră culturală, un drum neted, fără cotituri, care trebue să rămâie o pildă vie pentru viitoarele generaţii ale Banatului nostru.

*

S'a stins prea de timpuriu, ducând cu sine, în mormântul dela Cliciova, regretele cele mai sincere ale tuturora.

Azi, când se împlinesc zece ani dela moartea sa prematură, Astra Bănăţeană şi-a ţinut de datorie să-i evoce amintirea, stabilind — prin această succintă schiţare — reala sa valoare, precum şi marea pierdere pe care a suferit-o întregul neam românesc prin trecerea sa la cele veşnice, întâmplată acum zece ani, la vârsta de abia 52 ani.

Fie-i vrednică amintirea şi veşnic îndemnătoare la datorie, la muncă cinstită pentru Patrie şi Neam!

Folclor Muzical

din comuna Sârbova (Jud. Timiş-Torontal)

cules şi notat
de prof. **Dr. Nicolae Ursu**

IOVAN IORGOVAN
(baladă)

dela
Ana Avram, 31a.
Sârbova (Timiş-T.), 1938

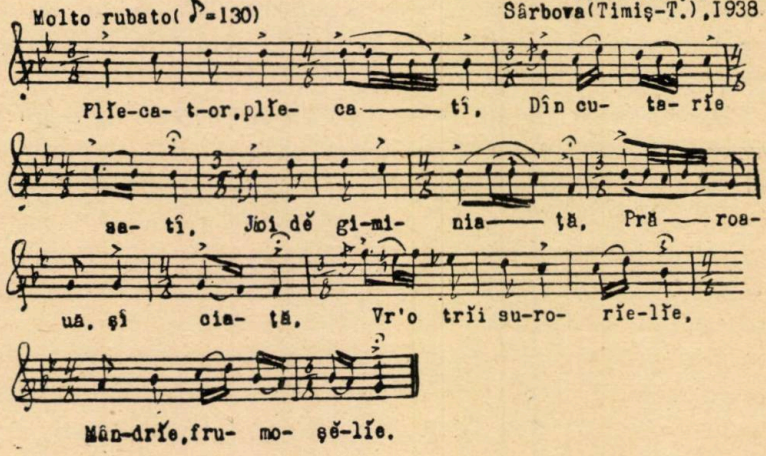

— Sora cea măi marie,
Dulcie 'n sărutarie,
Floarie dîn grăgină
Mândră, garofină } bis
— Sora mijlociie,
Leliţa Măriie,
Plină de trufiie,
Cu a săli genie,
Ochişori sprânşienie (bis)
Când îi caut în ochi, } 1)
Mori ca de giochi.

1)

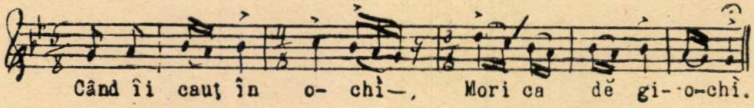

— Sora cea măi mică,
Ca o porâmbică,
Ana ghiordănielî,
Numie frumoşelî,
Le 'ntreceà pre toate,
Ea e stea de noapcie.
Luceafăr dîn zori, [1)]
Floaria florilor.
— Ielie că 'm pliecau,
Prîn codrii umblau.
A rupe 'nşiepură
Iegiră şi mură
Şî flori culiegândî,
Cununi împliecindî.
— Ş'atâta umblau,
Până tăbăriau
Ş'apoi se puniau
Şieva îmbucau,
Şî mi se culcau,
Că moarcie ierau.
— Celie doauă mari,
Ce surori primari,
Când fu de cu sară
Prîn codrii pliecară,
Pră Ana-o lăsară (bis).
— Ana tot durmia,
Ca moartă ierà.
In zori se triezà,
Pră sururi strîgà.
Dar nu lie afla. (bis)
— Numai un cuc micî,
Tinieriel voinicî,
Doru şî-l cânta,
Că sîngur ierà.
Ana se 'ntorşià,
Cucului zicia:
— Cuculie, voinişie,
Scoaci-mă d'aişiă.
Scoaci-mă la ţară,
La drumu-ăl de cară
Să dau de surori iară,
Că ţ-oi fi ieu vară.
— Nu şciu, puica mia,
Scoaci-ci-oi ori ba,
Că am vierie mulcie, } bis
Câcie flori pră muncie }
— Ana se 'ntorşià,
Cucului zîcià:
Cuculie, voinicie,
Scoaci-mă d'aiciă,
Scoaci-mă la ţară,
La drum de ţară,
Că ţ'oi fi soţiie, } bis
Până voi fi viie, }
— Nu şciu, puica mia,
Scoaci-ci-oi, ori ba,
Că ieu nu-s ficiorî
Să pot să mâ 'nsorî,
Ci-s o păsărică,
Nu şciu d'ibovnică.
— Atunşi dupr'o piatră
O hală spurcată,
O hală cumplită,
Jios încârlogită.
Fata mi-l vedià,
Şî mi-l cunoştià,
Că şerpie ierà (bis).
— Spaima o pringià
Şî tarie ţîpa,
Şî tarie fugià.
Şărpili curià,
Şî m'o ajungià,
La brâu o strângià,
Trii coastie-i rupià,
— Sus pră Cierna 'n susî,
Cam pră subt ascunsî,
Mulţ voinişi s'or dusî,
Dar a mai rămasî
Un român viciazî, (bis).
— Iovan Iorgovanî,
Brad de bruzduganî,
Cu un căluşelî,

Ca un vulturielî,
Doi câni mititei,
Foarte sprâncenei.
Cât se prepurtà,
Iel îm audzià,
Dar nu pricepià,
Că Ciernia mujià
Şî tarie urla (bis).
— Ie glas voiniciescî,
Ori ie femeiescî.
Nu poate aliegie,
Nu poate 'nţăliegie,
Că Cerna 'm urlà,
Şî tarie mugia.
— Iel se întorcià,
Şî Cernii zicià:
Inciată, înciată
Apa mielodată,
Că ieu ci-oi şinsti
Şî ci-oi dărui
C'o furc'arginţită [1)]
Cu fuior 'nvăluită. [1)]
Dîn gură o toarşie, [1)]
Dîn gură-o dăstoarşie. [1)]
— Cierna 'm audzia,
Dar nu vria să ştià.
Iel se întorcià
Şi Ciernii zicia:
Inceată, înceată
Apa mielodată,
— Că ieu ci-oi şinsti
Şî ci-oi dărui
Co şciucă de aur, [1)]
Cu ochi de bălaur [1)]
— Cierna audzia
Şi îndată stà,
Nici nu măi urlà,
Nici nu măi mugià
Şi iel cunoşcia.
Nu-i glas voiniciescî [1)]
Ci ie femiiescî. [1)]
— Calu 'ncăliecà
Şî Cierna triecià.
La şerpi 'ajungià.
Şerpili-l vedià,
Dîn grai îm grăià: (bis)
— Iovanie, Iovanie,
Brad de bruzduganie,
Cu ce fiel de binie
Vini tu azi la minie,
Au, doară, ghingieşci
Să mă prăpăgieşci?
— Te rog, viu mă lasă
Şî cie du acasă.
Când am văzut binie
Că tu vii la minie,
Fata am lăsatî
Şî n'am vătămatî.
— Jior pră capu mieu,
Mort oi fi mai rău,
Căpăţâna mia
Se va despicà
Şi se va 'mpuţî,
Muşci or izvorî.
— Jiuguri li-or opri,
Boii dela jiugî,
Caii dela plugî
Se vor otrăvi,
De musc'or muri
Ba şî calul tău, [1)]
Carie-i ca un zmău, [1)]
Se va otrăvi, [1)]
De musc'o muri. [1)]
Şerpie-afurisîcie,
Cried că n'ai cuvincie.
Lumi'oi învăţà
Ieu cu mincia mia,
Fumuri ca să facă
Şî de muscă scapă.
— Iovan Iorgovanî,
Brad de bruzduganî,
Sabia spăla,

În tiac'o băgà
Pre fată strigà.
Ia se răspungià
— La iel se ducià
Şi din grai grăià:
Iovane, Iovane,
Brad de bruzduganie,
Scoacie-mă la ţărmî,
La drum de cară,
— Să dau de surori iară.
Că ţ'oi fi soţiie,
Pănă voi fi viie.
Iovan Iorgovanî
Când fata-o viegià,
Spaima îl pringià,
D'a iei cinierieţe, } 1)
D'a iei frumuşeţe. }
— Vrieu să'm fi soţiie
Pănă vei fi viie,
C'a tie frumuseţe
Nu arie păriechie
Iel se apucà
Şi m'o sărutà.
— Fata se'ntorşia
Şî dîn grai grăià:
Nu grăbi cu minie,
Că poacie nu-i binie
Poaci'o fi păcaţî
Că m'ai sărutatî
— Haida să pliecămî
Şî să nie'ntrăbămî } bis
De şie viţ'om fi }
Poacie ni-am găsî
— Io, sunt fată de'mpăraţi.
Dela scăpătatî,
Iovan Iorgovanî,
Brad de bruzduganî,
Iel dîn grai grăià:
— Şî io sunt fiu de'mpăratî,
Am marie păcatî } 1)
Că ci-am sărutatî. }
Dela scăpătatî,
Şî ni-au blăstămatî
A noştri părinţî.
Cu lacrimi fierbinţî. (bis)
— Iei că se'nchinau,
Ruga la şieri dau,
Pre Domnul măriau,
Fiind că se găsiau.
Şî se sărutau
Ca si nieştie fraţî, } 1)
Fraţî agievăraţî. }

CÂNTEC

Cheveresan Moisă, 54a.
Sârbova (Timiş-T.), 1938.

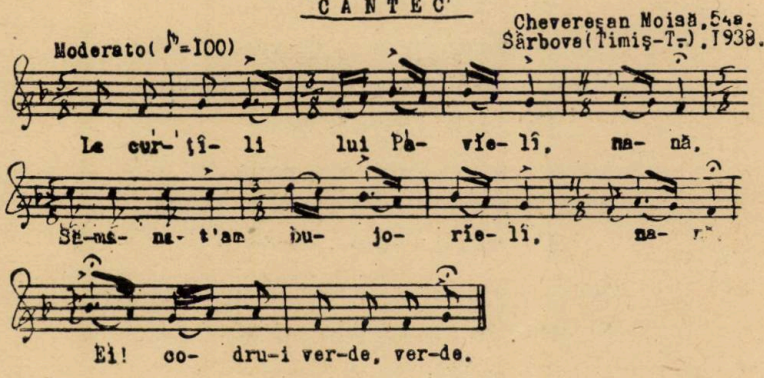

La curţîli lui Păvielî, nană,
Sămănat-am bujorielî, nană,
Ei! codru-i verde, verde.
Bujoru s'o veştejîtî, nană,
Şi Paviel s'o bieciejîtî, nană,
Ei! codru-i verde, verde.
Frunză verde de lemn verde, nană,
Lângă Paviel cinie şedie? nană,
Ei! codru-i verde, verde.
O tineră nevăstuţă, nană,
A lui tînără mândruţă, nană,
Ei! codru-i verde, verde.
Cu cununa umbră-i face, nană,
Cu mâna vântu-i abate, nană,
Ei! codru-i verde, verde.
Cu gura-i zice mereu;
Pavele, drăguţu mieu, nană,
Ei! codru-i verde, verde.
Scoală-te şi nu zăcià-re, nană,
Lângă tine nu poci stà-re, nană,
Ei! codru-i verde, verde.
Că părinţii mă huliescî, nană,
Vecini mă băgiucuriescî, nană,
Ei! codru-i verde, verde.
Ieu, mândruţ-o, m'oi sculà-re, nană,
Dacă tu mi-i căpătà-re, nană,
Ei! codru-i verde, verde.
Sloi de ghiaţă 'n miez de vară, nană,
Mură niagră 'n cap de iarnă, nană,
Ei! codru-i verde, verde.
Mură niagră's ochii tăi, nană,
Sloi de ghiaţă 'n gura mia-re, nană,
Ei! codru-i verde, verde.
Ieu pră cin' ci-oi sărutà-re, nană,
Şî deloc tu ci'i sculà-re, nană.
Ei! codru-i verde, verde.

PĂPĂRUGĂ

dela Giurgie Cheveresan, 54a Sârbova (Timiș-T.), 1938.

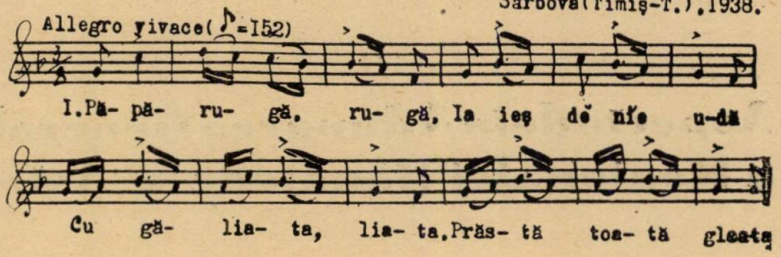

Cu olcuța noauă,
Să umplie de roauă.
Spicu cât voinicu,
Rodu până'n podu.

Cucurudzîlie-rie,
Cât colibilie-rie.
Dudulaie, laie,
Ploaie, Doamnie, ploaie.

Ungie dai cu sapa,
Să miargă ca apa,
Ungie dai cu plugu,
Să miargă ca vântu.

Vântu-i vânturosu,
Gazda-i sănătosu.
Ploaie, Doamnie, ploaie,
Locuri să se moaie.

Aspecte dela Adunarea Generală a Regionalei Bănățene a Astrei

Ziua de 26 Iunie 1938 trebuie considerată o zi de sărbătoare în evoluţia organizării Astrei Bănăţene.

După un an dela constituirea ei, Astra Bănăţeană a fost în măsură a mobiliza toate conştiinţele luminate ale acestui ţinut, într'o manifestare de mare amploare.

Oraviţa, oraşul de veche tradiţie culturală românească, a luat o înfăţişare de sărbătoare, dovedind înc'odată pulsaţia sufletului românesc al ţinutului Caraş spre orizonturi de lumină, de învieri morale potrivit gândurilor de mai bine, pornite din iniţiativa Augustului nostru Suveran, Regele Carol al II-lea.

Mulţime mare de intelectuali, dar mai ales de ţărani. Atâta mulţime n'a fost la Oraviţa dela 1933, când Regele şi voievodul au descins pe plaiurile cărăşene.

Atunci a venit lumea cu mic şi mare ca să-şi vadă cr[illegible] In analele Caraşului acea vizită regală va rămâne de-apururi o mărtuie vie de strânsă legătură dintre Rege şi poporul său.

Acum au venit ţăranii ca în cadrele Astrei Bănăţene să reînvie în statul român, o unitate de suflet care le-a fost tăria de neînvins într'un trecut nu prea îndepărtat.

Imbrăcaţi în porturi colorate, cu atitudini de cuviincioasă prestanţă, ţăranii şi ţărancele Caraşului au evidenţiat înc'odată comoara sufletului popular românesc care a străbătut veacurile şi că sunt pregătiţi ca să înfrunte cu tărie cărările viitorului nostru ca popor.

Ne-am trezit în cântecele corurilor şi fanfarelor care veneau cu autobuzele, cu trăsurile sau pe jos, la Adunarea Astrei Bănăţene.

N'a fost o chemare oficială, nu li s'au pus trenuri gratuit la îndemână, nu i-au chemat politianii atât de darnici în promisiuni. Nu! Au venit că aşa le-au poruncit sufletele lor de Români în care s'au trezit conştiinţele de altădată, când Astra

îi chema pentru a arăta prigonitorilor de ieri virtuţile neamului românesc.

Au venit ca să arate o unitate de suflet subt steagul Astrei Bănăţene, care se străduieşte să le recunoască şi să le pună toată bogăţia lor materială şi spirituală, îndrumându-i pe calea cea bună a progresului.

Lucrările Adunării s'au început cu rugăciuni către Dumnezeu în cele două biserici româneşti. Prea Sfinţitul Episcop Vasile al Caransebeşului şi Prea Sfinţitul Episcop Ioan al Lugojului, înconjuraţi de preoţi în odăjdii sfinte şi strălucitoare, au celebrat Sfânta Liturghie în bisericile româneşti — ortodoxă şi greco-catolică.

La orele 11 s'a început şedinţa festivă în sala vechiului cazinou în prezenţa unei numeroase asistenţe formată din intelectuali şi ţărani.

Această mulţime, adunată numai din interes pentru promovarea culturii etnice româneşti în această parte de apus a României, oferea ochiului înţelegător de rosturi noi o impresionantă unitate. Preoţii în frunte cu Prea Sfinţii Episcopi, profesori, învăţători numeroşi, advocaţi, medici, ofiţeri, ingineri, funcţionari de tot felul, toţi alături de ţărani, au reconstituit, prin Astra Bănăţeană, o legătură sufletească ruptă la un moment dat prin sterpele frământări politice.

După cuvântarea de deschidere a dlui Insp. General Şcolar **Sabin Evuţianu,** Preşedintele Astrei Bănăţene, au adus cuvântul lor bine simţit şi entuziast, **P. S. Sa Dr. Vasile Lăzărescu,** Episcopul Caransebeşului în numele bisericii ortodoxe-române, P. S. **Sa Dr. Ioan Bălan,** în numele bisericii greco-catolice, dl **Inspector şcolar secundar Silvestru Cioflec,** reprezentantul Ministerului Educaţiei Naţionale, dl **Colonel Constantinescu** în numele armatei şi a corpului ofiţeresc din garnizoana Oraviţa, dl **Primpreşedinte al Tribunalului şi primar al Oraviţei Dr. Dimitrescu,** în numele oraşului Oraviţa, dl **Subprefect I. Borlovan,** în numele judeţului Caraş, dl **Sever Bocu,** fost ministru, în numele foştilor luptători naţionali ai Banatului, dl **Dr. Petru Corneanu** în numele „F.O.R"-ului, dl **Dr. Ion Bolboca,** în numele A.G.R.U-lui, dl **prof. I. Breazu** în numele dlui Preşedinte Dr. I. Moldovan şi a comitetului Astrei Centrale, dl **Dr. Ion Doboşan** în numele Institutului Social Banat-Crişana, Păr. **Prof. Melentie Şora** în numele Asociaţiei Scriitorilor români din

Banat „Altarul Cărţii", dl **Prof. Ioachim Perian** în numele „Asociaţiei Corurilor şi Fanfarelor din Banat", dl **Ştefan Vlădescu,** preşedintele „Asociaţiei Presei din provincie", dl **Director M. P. Drugarin,** în numele Asociaţiei profesorilor din Oraviţa, dl **Trandafir Lugojănel** în numele Asociaţei învăţătorilor din jud. Caraş, dl revizor **Cornel Mircea** în numele învăţătorilor din jud. Severin, Păr. **Protopop Virgil Musta** în numele protopopiatului Oraviţa, dl **Dr. I. Ţeicu** în numele cazinoului Oraviţa şi **Prof. I. Rusmir** în numele Despărţământului Oraviţa.

O parte din cuvântări, acelea care ni s'au predat, le publicăm chiar în numărul de faţă.

Din toate pornesc îndemnuri noi pentru activitatea viitoare a Astrei Bănăţene.

In după amiaza acelei zile s'au desfăşurat festivităţile organizate în legătură cu Adunarea Generală.

I. Conductul etnografic şi alegoric care a înfăţişat toate bogăţiile morale şi materiale specifice Caraşului.

Deschiderea conductului s'a făcut printr'un grup de feciori toţi călare pe cai frumoşi.

Au urmat apoi: grupul copiilor încadrat de învăţători, purtând inscripţia:

„Noi suntem nădejdea Ţării"
cu noi viitorul creşte...

După copii trece un cor cântând „Imnul Astrei" şi alte cântece populare din ţinutul Caraşului; Apoi femei cu leagănele'n spate, cu furca'n brâu şi traista pe umăr, bărbaţi cu coasele pe umăr — toţi din valea Almăjului — simbolizând munca.

Rând pe rând trec prin faţa miilor de spectatori carele alegorice înfăţişând în aspecte alegorice obiceiurile şi tradiţiile vieţii româneşti din acest colţ de ţară.

Urmează:

Exploatarea subsolului Caraşului, dăruit cu variata şi minunata bogăţie pe care Dumnezeu le-a ascuns în munţii noştri.

Conductul se încheie cu alegoricele prezentări ale Soc. U. D. R.:

Pluguri şi tot felul de maşini agricole; Cel dintâiu tip de locomotivă construit de Soc. Steg.; locomotiva modernă U. D. R.; locomotiva blindată aerodinamică; un pod în miniatură; un

electromotor în mărime naturală; o tablă cu probele de fier laminat; diferite roţi dinţate; exploatarea silvică.

Câte minunăţii n'au văzut ochii noştri atunci timp de un ceas!

Am fost mândri de munca ce se desfăşură în acest binecuvântate de Dumnezeu plaiuri româneşti.

II. Spre seară în frumoasa grădină de tir a avut loc concursul de coruri şi fanfare. Să fi fost vreo 25 coruri, demonstrând înc'odată zicala poietului: „La noi cântă tot natu".

Seara a fost petrecerea tradiţională. Sute şi mii de ţărani şi intelectuali au încheiat ziua festivităţilor în mândrele noastre hore şi „învârtite".

In ziua de 27 Iunie a avut loc şedinţa administrativă tot în sala teatrului.

Astra şi-a definit rosturile ei bănăţene. Programul ce va trebui să-l desvolte este bineconturat.

Şedinţa a fost prezidată de d. Sabin Evuţian.

Raportul general a fost prezentat de d. ing. Cinghiţa, iar raportul casieriei de către d. Toader, dir. de bancă.

La discuţii au luat cuvântul dnii: Sever Bocu, Col. Boldea-Lugoj, prof. T. Mităr-Lugoj şi C. Miu-Lerca.

Dl Col. Boldea, relevând greutăţile materiale cu care luptă Astra, insistă pentru un tratament oficial egal al acestei istorice asociaţii, cu acela al Fundaţiilor Regale, de pildă. Să se bucure şi Astra de sprijinul moral şi material al Statului, îndreptăţită fiind prin trecutul ei, prin însăşi activitatea ce o desfăşoară.

Răspunde dl Sever Bocu. Dsa arătând mersul entităţilor politice şi culturale în istorie, justifică învingerile Astrei prin însuşi spiritul de jertfă al membrilor ei, al acelei falange de idealişti şi mecenaţi, cari prin puteri proprii fără sprijinul oficial, au reuşit să înscrie Astra în istoria culturii româneşti.

Astra, a zis dl Sever Bocu, verifică şi azi puterile noastre de rezistenţă, însuşi potenţialul nostru spiritual. Omagiază apoi, activitatea conducătorilor Regionalei Bănăţene.

Dl C. Miu-Lerca, directorul ziarului Vestul, relevă şi discută problema colaborării Astrei cu diferitele sociaţii culturale bănăţene. Dsa arată că punctele de reazim ale organizării Astrei pe sate, sunt însăşi corurile, acele reuniuni bănăţene, care formează „Asociaţia corurilor şi fanfarelor române din Banat.

Tradiţia centenară a acestor coruri, avansează Astrei Bănăţene, drumuri bătătorite. Rolul Astrei este de a augumennta, de a amplifica, viaţa culturală manifestată prin aceste nucleuri corale.

Dsa insistă apoi pentru o diviziune, o separare a rosturilor Astrei. Să lase deci Institutului Social Banat-Crişana, rolul analitic, acela de cercetări monografice şi să se dedice unor roluri de sinteză, de aplicare pe teren.

Dl Miu-Lerca sugerează o direcţie, pe cea etnografică. Banatul excelează pe acest teren cultural. Şi tristul fenomen al degenerării şi regresului, îşi evidenţiază amprentele. Şi dsa dă exemplul costumelor corcite, al însăşi scoarţelor ţărăneşti expuse pe balustrada lojelor din teatru. Acolo erau covoare oltenesti, sârbeşti şi numai unul bănăţean. E necesară deci o reîntoarcere spre ale noastre, o regenerare a culturii specifice, etnografice. Şi aceasta nu este posibilă decât prin coruri. Corurile au fost doar, podoaba cuvântului etnografic al Astrei.

Expunerea dlui Miu-Lerca, a fost însuşită de către adunarea generală, d. preşedinte Evuţian, rugându-l să colaboreze în sensul celor expuse, cu conducerea Astrei.

Urmează conferinţa dlui prof. Ilie Rusmir, în care sunt expuse metodele prin care Astra ar putea să ajungă la scopul urmărit.

Adunarea cere ca propunerile dlui Rusmir, preşedintele despărţământului Oraviţa, să fie trecute ca puncte de program, cu amendamentele ce se vor propune bineînţeles în şedinţa comitetului regional, care va studia acest proiect.

Cu aceasta şedinţa de lucru i-a sfârşit, pentru ca după masă să aibe loc o foarte importantă consfătuire pentru refacerea solidarităţii bănăţene.

Dăm mai jos rapoartele Comisiunilor de verificare a activităţii şi gestiunii Regionalei Bănăţene a Astrei:

Onorată Adunare Generală,

Comisiunea de verificare a Raportului General asupra activităţii „Regionalei Bănăţene a Astrei" pe 1937-38, cercetând darea de seamă a „Raportului General" aprobat în şedinţa Comitetului din 17 Iunie 1938, constată cu mulţumire sufletească, că „Regionala Bănăţeană" învingând greutăţile începutului a desfăşurat o frumoasă activitate. Prin conferinţele ţinute la di-

feritele Despărţăminte, prin Şcoalele ţărăneşti, prin Revista „Luceafărul" prin editarea scrierilor scriitorilor din Banat folositoare educaţiei culturale şi naţionale, a promovat şi întărit culturaliceşte elementul românesc din acest frumos colţ de ţară.

Găsim această activitate foarte folositoare şi rodnică propunem — pentru a înbărbăta şi recompensa despărţămintele cari au activat mai mult — ca adunarea Generală să le exprime mulţumiri protocolare şi dorinţa ca şi pe viitor să urmeze cu activitatea lor. Astfel este de mare folos şi lăudabilă activitatea desfăşurată cu „Şcoalele ţărăneşti", în deosebi prin cursurile pentru femei, prin cari se vor face din ţărancele noastre, bune mame, bune gospodine şi bune romînce.

Comisiunea de verificare a activităţii „Regionalei Bănăţene a Astrei" pe anii 1937-38 găseşte deplin şi conştiincios îndeplinite toate îndatoririle ce şi le-a luat asupra sa această Regională, găseşte că scopul a fost ajuns şi pentru aceste motive propune Adunării Generale ca să exprime actualei conduceri a Regionalei mulţumirile sale protocolare.

Oraviţa, 27 Iunie 1938.

Membrii comisiunei de verificare a activităţii „Regionalei Bănăţene a Astrei" pe 1937-38.

Preşedinte, Raportor,

ss. **Gh. Jianu** ss. **I. Borlovan** ss. **Ing. C. Cinghiţă**

Dl. Dr. Alexandru Marta
Rezidentul Regal al ţinutului Timiş

Insemnăm cu o deosebită satisfacţie numirea dlui Dr. Alexandru Marta ca Rezident Regal al Banatului.

Un om care o viaţă întreagă s'a identificat cu dreptatea, un om care nu s'a abătut niciodată dela ceea ce o conştiinţă curată i-a dictat totdeauna, un om căruia interesele personale i-au fost urâte, activând, fără reclamă, cu dârzenie pentru binele obştesc!

Astra Bănăţeană s'a creiat subt patronajul moral al Dlui Dr. Alexandru Marta. Domnia-Sa a fost preşedintele comitetului de iniţiativă ale cărui strădanii au dus la constituirea Regionalei Bănăţene a Astrei la 28 Februarie 1937.

S'a arătat a fi cel mai devotat membru al Comitetului nostru de conducere şi de aceea îl asigurăm de respectuosul nostru devotament.

Ii oferim fără preget munca noastră desinteresată pentru binele neamului nostru din ţinutul pe care-l conduce, rugând pe Dumnezeu să-i ajute să realizeze tot ceea ce şi-a propus să realizeze spre mândria Banatului şi fala neamului românesc.

*

— Le telegrama de condoleanţe pe care Preşedintele Astrei Bănăţene dl Inspector General S. Evuţianu, a trimis-o Maiestăţii Sale Regelui Carol al II-ea cu ocazia morţii M. Sale Regina Maria, s'a primit următoarea telegramă:

SABIN EVUŢIANU
Preşedintele Astra Bănăţeană

Mulţumesc pentru condoleanţele exprimate.

CAROL.

Cărţile Reginei Maria.

...In amintirea copilăriei şi în acele înfiorate reminiscenţe ale emoţiilor mari, din vremea când mai credeam în zmei şi feţi-frumoşi, săgetează — alene, ca nişte stele călătoare, şi poveştile zămislite la umbra Peleşului.

Poveştile Reginei Maria au săpat adânc în sufletul micilor lor cititori, de altă dată şi de acum, fiorul tainic şi parfumat de mărturisiri ancestrale, cu zâne încoronate. Poveşti cu Regine, scrise de o Regină!...

Pe urmă, pe poteca adolescenţei, ne-a fost dat să poposim plini de aceea atentivă şi frământată uimire, şi simpatie, alăturea de mărturisirile din vremea cea mai zbuciumată a unei vieţi de Doamnă.

Şi alte poeme mari, preţioase, închinate sufletului omenesc, gândului la Frumosul dintotdeauna! Acel frumos din somptuoasele castele împărăteşti şi din umile cocioabe de nevoiaş.

Iar în prag de despărţire, când soarta ne rezervă privilegiul de a lăsa în urmă vremea şi a păşi în maturitate, iar Ei pregăteşte o triumfală intrare în Istorie, Ea ne dărueşte acele nepreţuite amintiri. Acele crestături în veac şi mărturisiri regale, plămădite din lacrimi şi fericire. Pentru ca să o iubim mai mult!..

Epilogul: o solemnă intrare în Eternitate, o durere nestăpânită în sufletul nostru şi alternativa rară ce ni se oferă, de a ne adăposti sfios, lacrimile, la căldura binefăcătoare a cărţilor Ei...

❖ ❖ ❖

Liviu Rebreanu: „GORILA", roman.

Editura „Naţională" Alcalay-Bucureşti.

Pentru literele româneşti, apariţia unui nou roman al d-lui Liviu Rebreanu este un eveniment de epocă şi, ca atare, el este primit cu exigenţele cuvenite de către cititorii de carte românească. Sunt anumite condiţiuni — de care începătorii sunt integral scutiţi — obligatorii pentru un romancier, mai cu osebire când este vorba de un romancier mare cum este d-l L. Rebreanu. De aceste condiţiuni, cititorul se foloseşte întotdeauna în aprecierea sa, fără rezervă şi fără nici o circumstanţă atenuantă. Firește că aceste consideraţii privesc doar parţial recentul roman al celui mai bun romancier român, şi ele sunt în strânsă corelaţie cu raportul dintre lunga perioadă de gestaţie ce a necesitat terminarea lui şi forma definitivă în care ne-a fost dată.

De astădată d-l L. Rebreanu ne-a dat o reală frescă a moravurilor şi stărilor de fapt din ultima vreme, arătându-se un formidabil adversar al politicianismului toropitor de valori. Eroul creiat, Toma Pahonţu, este un om ridicat de jos prin propriile-i merite. Ataşat prin împrejurări şi calcule personale, de Constantin Rotaru, un ministeriabil şi mai pe urmă ministru; devine succesiv director de ziar şi deputat, aspirând la poziţii din ce în ce mai înalte. Simpatizat pentru doctrina naţionalistă pe care o practică în scris şi vorbă, admirat pentru trecutul său de erou din război, lui Toma Pahonţu nu-i este greu să regizeze câteva lovituri cari îl situiază pe cele mai de căpetenie planuri ale vieţii politice, şi la un moment dat socotit de el prielnic, să pornească o aprigă luptă împotriva politicianismului. Il doare la început dispreţul unora; nu-l poate suferi pe bancherul Utalea, de pildă, care căsătorit cu o evreică, nutreşte totuşi idei totalitare.

Deşi căsătorit cu Virginia Stoica, o ardeleancă din Alba-Iulia, celebritatea şi frenezia goanei după satisfacţii politice, îi dă lui Pahonţu conştiinţa unei false independenţe, care-i prezintă ocazia de a o înşela grosolan mai întâi, iar mai pe urmă de a se îndrăgosti de d-na Belcineanu, soţia unui adversar şi apoi tovarăş politic; şi chiar de a o părăsi în cele din urmă pentru a se căsători cu Cristiana Belcineanu care urma să se despartă şi ea de soţul ei.

Un amic din tinereţe şi camarad de război, Barbu Dolinescu, un om de o cinste şi corectitudine nativă, instinctivă, convins că ţara nu mai poate trăi multă vreme sub regimul veşnicelor schimbări şi a metodelor politicianiste, porneşte o mişcare de regenerare, care la început se bucură de sprijinul lui Toma Pahonţu. In ziarul său „România", ajutat de Titu Herdelea un om de treabă, dar cam lipsit de iniţiativă, se străduieşte să sprijine această mişcare numită a „fraţilor de cruce". Organizaţia începe să-l considere de-al ei şi îi face o impozantă manifestaţie în faţa redacţiei ziarului.

Intervine între timp schimbarea guvernului, care prilejueşte lui Pahonţu să regizeze alte câteva lovituri politice, nepregetând să strice unele raporturi vechi, întemeiind prietenii politice noui. Este înşelat de Belcineanu care, ajuns ministru, nu-l răsplăteşte pentru sprijinul ce îl dăduse în „România". Duşmănia este accentuată şi de faptul că acesta întârzie divorţul său spre a nu-şi încurca situaţia legăturilor pe cari le-a făcut graţie soţiei sale, legături cari îi servesc mult la consolidarea sa în minister. Cu atât mai mult cu cât Pahonţu ar fi vrut să se căsătorească de îndată ce ar fi transcris divorţul său de Virginia.

După alegerile generale, se porneşte o campanie electorală în vederea unei alegeri parţiale, la care participă şi „fraţi de cruce" ai lui Barbu Dolinescu. Datorită unui raţionament pe care Pahonţu îl crede bun, şi pentru el şi pentru libertatea Cristianei Belcinanu, el părăseşte pe Dolinescu şi pe „fraţii de cruce", ducând o luptă acerbă împotriva lor, zădărnicind alegerea ca deputat a prietenului său şi favorizând victoria duşmanului lor comun: Belcineanu. Este considerat ca trădător de către „fraţii de cruce" şi împuşcat de un student membru în mişcare.

Motto-ul nietzschean al cărţii, ilustrează admirabil trăsătura psihologică şi destinul eroului. Ceeace caracterizează „Gorila", în afară de

aceasta, este obiectivitatea frapantă a d-lui L. Rebreanu, cu toate că este prea evident faptul că d-sa îl înconjoară pe acest Toma Pahonţu cu o înţelegere plină de simpatie, ce e dreptul: nu lipsită de sarcasm. Este una din preţioasele resurse ale eminentului romancier, care deastădată nu s'a depăşit pe sine. Inspirându-se din realităţile politice imediate în preajma cărora trăia, d-sa a încercat ca în cadrul considerabil al unei fresce a moravurilor politice din ultima vreme, să ne dea tipul „gorilei politice". A reuşit în măsura în care un aparat fotografic prinde conturul unui obiectiv apropiat, spre care este îndreptat! Fiindcă, orice s'ar spune, acest tip de pamfletar egoist, egocentrist, erou de război decorat pentru vitejie şi căutat pentru spiritul ce posedă, acest fel de polemist fără scrupule care ştie prevedea şi ştie cântări posibilităţi şi alternative, acest fel de apostol care hotărând şi declarând războiu „gorilei politice" devine el însuşi un fel de gorilă, voit sau nu; acest fel de tip plin de persistenţă şi voinţă, a trăit până mai ieri — şi poate mai trăieşte şi acum — în imediata noastră vecinătate. Nu rar ne-a fost dat să asistăm la ascensiuni uluitoare, la campanii de denigrare ori cucerire, ca şi la zgomotoase prăbuşiri. Nu sunt puţini aceia cari se vor regăsi în cartea d-lui Rebreanu!...

In epica românească ne lipsea această frescă de tipuri, atât de actuală, o atare satiră a vremurilor ce trăim, şi am impresia că d-l Rebreanu ne-a dat-o, deşi nu în totala măsură în care ne-ar fi putut-o da formidabilu-i talent. In analiza fină pe care ne-o desfăşoară, am gustat, cu toate acestea, foarte mult inedit. — Din totalul cărţii se desprinde vizibil personalitatea acestui Toma Pahonţu, un om de o vigoare aparentă — deşi nu lipsit de voinţă — şi tot astfel un om lipsit de calm. In faţa expresiilor mari este pururea în derută, cu toate că le doreşte aprins şi cu toate că odată ce le stăpâneşte, el le primeşte natural ca pe o ofrandă firească. Militant politic, îşi face jocurile mai mult în funcţiune de împrejurări şi mai puţin în virtutea vre-unui plan preconceput. (Mi se pare că acest lucru serveşte şi tehnica romanului în sine, fiindcă pe alocurea unele personagii stau cu totul eclipsat de împrejurări, fiind destul de slab creionate.) Micul dram de prevedere, calitate oarecum caracteristică oamenilor inteligenţi, se pare că uneori îi ipseşte, ca să ne nemulţumească în aşteptarea ce i-o acordăm, spre a ne deveni simpatic. El luptă faţiş împotriva gorilei politice, pentru ca în cele din urmă să devină el însuşi, în accepţia vizionarului Ion D. Ionescu, o gorilă de aceaş teapă, ba una mai rea, şi ca să cadă răpus de gloanţele acestuia. Graniţa dintre idealismul patriot, cu toate anexele lui, şi demagogia ieftină, uşoară, a intereselor personale, este pentru Pahonţu o şea confortabilă care totuşi nu-l satisface şi nici nu-l face fericit. Renunţă voluntar şi lucid la atâtea avantagii, pentru a pipăi haina neprevăzutului, el, abilul şi calmul profitor de împrejurări. Este aci o minunată şi veridică trăsătură psihologică pe care d-l Rebreanu a prins-o admirabil. Tot astfel episodul căsătoriei sale, poartă cu sine o minunată determinare psihologică. Căsnicia cu Virginia, întemeiată, după credinţa lui, prea de vreme, — în avalanşa preocupărilor trepidante de politician şi a surprizelor aduse de soartă în legătură cu această activitate — devine o funcţiune biologică, sfârşind prin a fi la un moment dat, o povară, deîndată ce apare posibilitatea unei uniri cu Cristiana Belcineanu, prototipul femeei distante, aristocratice, cu legături mari şi cu posibilităţi

de devenire; ideal al parvenitului politic. In credinţă că nimic nu-i poate rezista, Pahonţu se pretează a trăi „omeneşte", chiar romantic, pentru ca datorită acestei atitudini să piardă totul...

Toţi ceilalţi sunt aci alături de el ca să ilustreze o epocă: Octavian Utalea clasicul tip al financiarului omnipotent; Constantin Rotaru, politician de circumstanţă, slab şi bun la suflet; Belcineanu, politician din vocaţie, fără scrupule şi de o falsitate excesivă, Barbu Dolinescu şi „fraţii de cruce", vizionari reformatori, şi alţii pe urmă... Dar tocmai prin realul existenţei lor, ei nu ne mulţumesc. Ba chiar ne supără gândul că aceşti oameni ar putea fi reali şi că romanul este doar o dare de seamă asupra lor. Toţi însă, încheagă admirabil romanul. Nici buchetul de personagii feminine, deşi cu grije desenate şi prezentând în deobşte o îngrijită unitate psihologică fiecare, nu ar putea face faţă singur unei aprecieri cuprinzătoare. Dealtfel, toate personagiile romanului sunt concentrate anume pentru a ne ilustra „gorila" şi dacă este aşa, atunci d-l L. Rebreanu a reuşit pe deplin. Fiindcă privită în ansamblu, personalitatea lui Toma Pahonţu, se desprinde clar şi afirmativ din întregul acţiunii, astfel că restul se angrenează perfect, dată fiind îngrijirea cu care s'au dozat aci elementele. Intr'un cuvânt, o lectură plăcută...

Judecând retrospectiv opera de romancier a d-lui Liviu Rebreanu, faţă de „Gorila", îţi vine să te gândeşti că, de astădată, d-sa nu a creat spontan, ci a observat şi a muncit mult...

❖ ❖ ❖

Radu Boureanu: „Enigmaticul Baical"

Roman, Ed. „Cartea Românească".

Rareori ne este dat astăzi să citim un roman cu adevărat bun din noianul cu care ne asaltează editurile. Şi tot atât de rar, după lectură, ne fixăm atenţiunea şi ţinerea în minte a numelui autorilor. Cu atât mai mult, cu cât în roman s'a încercat, aşazicând, toată lumea. Toţi scriitorii, aproape, s'au crezut, la un moment dat, datori să fericească literele româneşti cu romane chilometrice, care să le croiască şi să le rezerve succese şi preţuiri tolstoiene ori dostoiewskiene. Deaceea, ne place să ne oprim asupra romanului bun, considerând că faptul nu poate constitui decât un drept al romancierului care a putut să ne reţină atenţiunea.

D-l Radu Boureanu a scris un roman bun. Bun fiindcă paginile lui nu sunt acele veşnice provocări psihanalitce cu cari unii romancieri improaşcă atenţiunea neutrală a cititorului.

In „Enigmaticul Baical" nu ne izbeşte decât veridicul lui Ştefan Horneţ, bietul funcţionăraş, desrădăcinat, ratat, hrănindu-se zi de zi cu proiecte iluzorii şi dorinţe vagi de a călca în picioare pământul, de a face înconjurul lumii, într'o neîncetată şi setoasă călătorie. Şi dacă profilul lui Ştefan Horneţ ne pare real, ca trăind în faţa noastră; însemnează că d-l Radu Boureanu a găsit aderenţe în acest om, creindu-l. Şi că, în clipa când Ştefan Horneţ ţâşnea din vârful de condeiu, d-l Radu Boureanu îi dăruia toată dragostea şi înţelegerea lui. Fiindcă nu se poate explica

altfel omenescul din acest Ştefan Horneţ, care în cadrul unui subiect, oarecum destul de melodramatic, se mişcă firesc şi totuşi surprinzător de original.

Ştefan Horneţ, obscur agent de urmărire al unei percepţii de suburbie, trăind o viaţă de privaţiuni, adună de ani de zile ban cu ban, pentru a face o călătorie în Extremul Orient spre care simte ciudate şi imperative chemări. Pentru aceasta, i-ar trebui, crede el, vre-o 200.000 lei; pe care îi încropeşte cu sângeroase economii din leafa lui de mic slujbaş. Dar Banca la care îi avea depuşi, dă faliment şi astfel, speranţa voiajului-obsesie se destramă. Inebunit de această lovitură, recurge la un fals încasând şi însuşindu-şi o sumă de 200.000 lei cu care fuge la Constanţa, pentru ca de acolo să plece în Orient cu un vapor. Trece prin terifiante frământări sufleteşti până ce, chiar în clipa când vrea să se îmbarce, este arestat.

In afară de acest crâmpeiu de acţiune, oarecum principală, se angrenează altele secundare care însă puteau lipsi, nestânjenind prin aceasta cursivitatea cărţii.

Adăogaţi la toate acestea un stil simplu, inteligibil şi nepretenţios, şi veţi avea o imagine fidelă a „Enigmaticului Baical" — carte închinată nostalgiilor şi dorinţelor de evadare ale fiecăruia din cercul strâmt de viaţă, care este de cele mai multe ori un capriciu al sorţii.

❖ ❖ ❖

Intru reabilitarea nuvelei.

Campania ce s'a dus în ultima vreme pentru reactualizarea unui gen literar care a cunoscut integral ingratitudinea oamenilor, se pare că se apropie de ţel. Nuvelei noui româneşti, i se rezervă de pe acum o strălucitoare trăire. Apar tot mai des volume compacte de nuvele, cari scot pe cititor din amorţirea şi rigiditatea lui, obişnuită cu romane şi numai cu romane.

Nuvelei, care până aci avea un destin, dacă nu maşter destul de nedrept — ea fiind risipită prin toate revistele şi publicaţiunile periodice cari, în genere, îndeplinesc un oficiu destul de tranzitoriu şi nu rămân decât în colecţiile oficiale — i se dă acum o târzie satisfacţie.

Sunt scriitori cari graţie nuvelei, au atins culmi de perfecţiune. Credem că pentru a exemplifica această afirmaţie, este destul a aminti aci, fără nici o tendinţă, pe d-l Victor Papilian. Mai sunt apoi scriitori cari se refugiază în nuvelă ca într'un claustru pentru purificarea de păcate: iată-l de-o pildă pe dl Ionel Teodoreanu. Sunt însfârşit scriitori cari găsesc în nuvelă nu un refugiu sau un exerciţiu nebănuit de ei şi nu îndeajuns de exploatat, ci o consideră ca un exerciţiu firesc de creaţie şi ca un semn al maturităţii. Căci după noi, mai greu este a scrie o nuvelă perfectă întru toate, decât un roman slab dar totuşi acceptat de către cititori. Şi credem că acestei categorii i se integrează d-l Mihail Sorbu.

Autorul acelei „Patime roşii" şi al „Letopiseţilor", cari ne-au zguduit tinereţea prin novitatea lor oarecum exotică, s'a caracterizat în vre-

mea din urmă printr'o activitate — sau inactivitate, nu ştim cum să-i zicem — relativă. Iată însă că de curând, adunând o seamă de nuvele şi schiţe cari, pare-se, au mai fost publicate în unele reviste, le-a înmănunchiat într'un volum elegant şi foarte atrăgător. „Glasul nevesti-mi" a trecut până acum aproape neobservat. Ici colo s'a semnalat apariţia lui, în scurte notiţe lipsite de aprecieri. Credem că este nedrept. Fiindcă schiţele şi nuvelele din acest volum se citesc pe lângă o deosebită încântare sufletească. Sunt de o sprinteneală şi vioiciune cu adevărat tinerească. Aci nu se dezbat teme, ci ni se dau icoane. De aceea, nu vedem deloc necesitatea ilustraţiunilor d-lui Bordenache. Departe de a complecta textul, îl estompează prea mult în şablon, văduvind cititorul de cele mai scumpe plăceri ale cititului. Sunt aci câteva momente din boemia modernă, admirabil prinse şi demne de relevat, („Walpurgia", „Ce e cu maestrul?", „Maestrul", „Flagrant delict") cari fac cinste nu numai autorului lor, ci şi editurii care s'a încumetat a ni le dărui în volum...

❖ ❖ ❖

O aniversare.

I. Al. Brătescu-Voiteşti a împlinit anul acesta, alba vârstă de 70 ani. Ţara întreagă a ţinut şi ţine să aştearnă în faţa venerabilului bătrân al nuvelei româneşti, o respectuoasă şi senină sărbătorire. Nici nu se putea altfel. Căci nimeni nu ar putea afirma că nu şi-a încălzit sufletul şi nu a învăţat să plângă citind în fragezii ani ai adolescenţei, „Puiul", „Moartea lui Castor", „Privighetoarea", şi mai apoi „In lumea dreptăţii", „Rătăcire". Toată proza lui I. Al. Brătescu-Voineşti" este străbătută de o inefabilă duioşie, de o umanitate care situiază întreaga lui operă, dincolo de ceeace ar putea constitui un grăunte de discuţie asupra valorii lor intrinsece.

Graţia şi duioşia care se pare că a fost la el nu numai o predilecţie literară ci însuşi un mijloc de viaţă îl ridică astăzi pe un postament, unde veneraţia noastră converge nesilită, nestânjenită, într'o sărbătorire cum rar le-a fost sortită altor scriitori.

Plaiurile bănăţene îl iubesc pe I. Al. Brătescu-Voiteşti, aşa cum el ne iubeşte peisajul munţilor noştrii şi apele repezite în prăvălire jucăuşe, pe stâncile odihnei lui de păstrăvar inocent.

Şi aşa fiind, la această sărbătorire, bănăţenii se ataşează cu aceeaş vioiciune care i-a caracterizat întotdeauna.

M. B.

CĂRŢI, REVISTE.

CARTEA BĂNĂŢEANĂ prezintă ca nouă îmbogăţire două volume privind pedagogia, asupra cărora ne oprim cu plăcere.

Cea dintâi este **„Crâmpeie din evoluţia pedagogiei bănăţene"** a d-lui Marius Bucătură, un sârguitor şi cunoscut publicist. Contribuţiunea d-lui M. Bucătură la istoriografia pedagogiei bănăţene este preţioasă. Volumul priveşte mai întâi „pedagogia bănăţeană dinainte de războiu" şi cuprinde mici biografii asupra lui Paul Iorgovici-Brâncoveanu, Constantin Diaconovici-Loga, Dimitrie Ţichindeal şi Damaschin Bojincă; apoi „pedagogia apărării naţionale" în cadrul căreia autorul enumeră pe Ştefan Velovan, Iuliu Vuia, Em. Ungureanu şi A. C. Popovici, arătând în liniamente generale câteva din ideile pedagogice ale acestora; şi sfârşeşte printr'un capitol consacrat „pedagogiei de după războiu" pe care ne permitem să l numim incomplect. De altfel şi autorul este de acord asupra faptului că o evoluţie a pedagogiei bănăţene nu se poate preciza aşa de uşor. Oricum, ca o nouă contribuţie şi ca o îmbogăţire a repertorului de cărţi bănăţene, lucrarea d-lui Marius Bucătură este meritorie.

A doua carte despre care voim să spunem câteva cuvinte este **„Să fim buni cu copiii"** a d-lui Coriolan Cocora, vrednicul învăţător dela Reşiţa; o culegere de articole cu caracter pedagogic, publicate anterior în săptămânalul „Reşiţa". Este un merit al d-lui G. C. Bogdan, tânărul director al acestei publicaţii, că a îndrăznit să purceadă la înmănunchierea acestor articolaşe, adăogând cărţii bănăţene un dar frumos într'un timp în care un asemenea gest este destul de rar la noi. O recomandăm cu căldură părinţilor şi tuturor cărora le sunt dragi copii.

M. T. B.

Viaţa Basarabiei (Chişinău. Anul VIII No. 6—7 Iunie—Iulie 1938, director Pantelimon Halippa). In voluminosul caiet de vară semnează numeroşi colaboratori preocupaţi aşa zicând exclusiv de subiecte regionale basarabene. Valoarea inegală a contribuţiilor trece pe plan secundar faţă de interesul documentar reprezentat de ansamblu. V. B. este o preţioasă revistă provincială.

Hotarul (Arad. Anul V. No. 6—8 Iunie—August 1938). Revista Ateneului Popular şi a societăţilor culturale federalizate din Arad aduce totdeauna literatură aleasă, studii de folklor, valoroase documente istorice pentru cunoaşterea trecutului ardelean, însemnări bune. Este cu totul remarcabilă ţinuta şi seriozitatea revistei, deşi epigrama şi cronica rimată sunt abundent reprezentate şi ele.

Mia **Cerna: „Inel-Irinel şi Domniţa Iconiţa", „Galbănul împăratului".** (Poveşti vol. I şi II. Ed. Regionalei Bănăţene Astra). In două frumos prezentate volume au apărut poveştile mult apreciatei scriitoare bănăţene Mia Cerna. In primul volum se cuprind patru poveşti în 140 de pagini. în al doilea tot patru în 100 de pagini. Preţul fiecărui volum 30 Lei. Ele

se recomandă atât pentru frumusețea limbei, cât și pentru ușurința stilului. Poveștile d-nei Mia Cerna plac deosebit de mult copiilor, deși acesta nu e singurul lor merit.

Pimen Constantinescu: „Limba și literatura italiană la Sibiu" (Ed. Sibiul). Autorul dă, într'o broșură de 24 pagini, istoricul învățământului limbei italiene în Sibiu.

Freamătul Școalei (Cluj. Anul IV. No. 5—6 Mai—Iunie 1938). Numărul acesta cuprinde un mare studiu asupra lui Lucian Blaga teoretician al cunoașterii, de Dumitru Isac. Literatură, recenzii, însemnări.

Insemnări Ieșene. (Iași. Anul III. Vol. VI. No. 5 Mai. Sub conducerea d-lor M. Sadoveanu, M. Codreanu și Gr. T. Popa). Semnează: Ionel Teodoreanu, Otilia Cazimir, Gheorghe I. Brătianu, N. N. Tonitza, etc.

Familia (Oradea. Seria III. Anul V No. 7. Iulie—August. Director M. G. Samarineanu). Semnează: Ion Minulescu, Claudia Millian, Ion Agârbiceanu, Septimiu Popa, Coca Farago, Octav Șuluțiu, etc.

Revista Institutului Social Banat-Crișana (Timișoara. Anul VI. No. 22—23; Aprilie—Septembrie 1938). Studii de Filaret Barbu, C. Miu-Lerca, Grigore Ion, ing. Sever Dugăiașu și Dr. C. Grofșorean. Insemnări și recenzii. Partea oficială. Numărul e ilustrat cu reproduceri de ale lucrărilor sculptorului Romul Ladea.

Sim. Sam. Moldovan: Oravița de altădată și Teatrul cel mai vechi din România. Cu o sârguință demnă de admirație, veteranul scrisului bănățean d-l Sim. Sam. Moldovan a adunat și a cercetat arhive întregi pentru a scrie cea mai documentată istorie a orașului Oravița, care se poate lăuda cu o seamă de „recorduri" culturale. O scurtă notă nu ajunge pentru aprecierea la justa sa valoare a unei astfel de opere. Vom reveni deci mai amplu asupra cărții acesteia.

Prefața o scrie d-l dr. Ion Țeicu, președintele „Asociației de Teatru, Casinou și Cetire" din capitala județului Caraș.

N. I.

Din cuvântările rostite la Adunarea Generală a Astrei Bănăţene la 26 Iunie 1938 în Oraviţa

CUVÂNTAREA DLUI INSP. GEN. ŞCOLAR SABIN EVUŢIANU, PREŞEDINTELE ASTREI BĂNĂŢENE.

Prea Sfinţiţi Părinţi Episcopi,

Doamnelor şi Domnilor,

Onorată Adunare Generală,

Un mare om, de-o inteligenţă şi voinţă superioară, conducător de ţară, a dat un nou ritm de viaţă poporului său, pentru a-l putea ridica, prin progres continuu, la nivelul cultural cerut de toate vremurile.

Regionala Bănăţeană a Astrei, care a luat fiinţă în zorii acestei noui vieţi, din trebuinţa grupării tuturor forţelor dela această frontieră apuseană pentru a aşeza românismul de aici în toate drepturile lui de propăşire şi stăpânire, spirituale şi materiale, — Regionala Bănăţeană a Astrei se pune cu tot sufletul la dispoziţia creatorului şi promovătorului muncii desinteresate şi conştiente pentru întărirea peste veacuri a României Mari, — strigând cu tot entusiasmul şi cu tot devotamentul:

Trăiască M. Sa Regele Culturii Româneşti şi Măria Sa Voevodul de Alba Iulia!

Suntem întruniţi pentru întâia dată într'o adunare generală independentă a Astrei Bănăţene.

Mulţumitori de a fi fost invitaţi cu toată căldura în acest centru pitoresc, mărturisesc că multe îndemnuri ne-au hotărât pentru a o primi, cu aceeaşi căldură.

Acest pământ, cu lanţul său de cetăţi romane — Panucca (Panciova), Arcidava (Vărădia sau Sasca), Centum Putei (Surducul), Bersobis (Berzovia), Pons Augusti (Voislova), Aizizis (Ezeriş s. Fârliug), Canonia (Vârşeţ), — este leagănul românismului din nordul Dunării.

Văile Caraşului, Bârzavei şi Almăjului adăpostesc „cea mai veche, mai compactă şi mai selectă populaţie românească",

unde „s'a păstrat firea romană în tip, limbă şi obiceiuri mai bine ca oriunde" [1]).

Caraşul se poate mândri de a fi precursorul marei uniri dela 1919.

Centru minier, aici descalecă pe la jum. veacului al 18-lea primii colonişti din Oltenia, Bufenii de azi. Lor le urmează în curând, pentru înviorarea comerţului, Români din Macedonia. Unirea sufletească a acestor Români, de sub 3 stăpâniri, au dat Caraşului un neobişnuit avânt. In cartea ce a tipărit deunăzi dl S. Moldovan, în capitolul despre „Oraviţa de altă dată" se perindă, ca într'un film cultural, fapte de progres şi suflete de oameni care-ţi storc admiraţia.

Găseşti aici, în urmă cu mai bine de două veacuri, o şcoală montanistică (1729), căreia îi urmează un gimnaziu (1793) şi o monetărie (1815), — ca anul 1817 să dea Oraviţei primul teatru zidit pe teritoriul României de azi, — anul 1818 primul ziar bănăţean, iar 1846 prima cale ferată în sudestul Europei (linia Oraviţa-Baziaş). Diferitele reuniuni culturale (Reuniunea română de cântări în 1872, Casinoul român în 1873, Reuniunea Femeilor în 1888), le încununează, la 29 Oct. 1889, executarea pentru prima dată a operetei „Crai Nou". E interesant, de altfel, că o parte a lucrărilor marelui maestru C. Porumbescu au fost editate aici, în Oraviţa, de Librăria Românească Ţieranu.

Aceste realizări, cari presupun o anumită bunăstare materială, au situat pe bănăţeni, în special pe cărăşeni, pe un plan superior de civilizaţie şi cultură faţă de fraţii lor din celelalte provincii austriace.

Cercetători tineri ridică mereu vălul uitării de pe faptele unei întregi serii de animatori şi luptători cu cuvântul şi condeiul în ogorul vieţii naţionale, originari din Caraş sau vremelnici muncitori aici.

Acest colţ de ţară a dat, pe vremuri, Severinului o seamă de Bani şi Vice Bani. Ajunge să pomenim numele Gârlişteni-lor, a nobililor de Margine, a Almăjenilor şi alţii din partea de răsărit a judeţului de azi, Caraş.

Veacul al 18-lea remarcă pe Paul Iorgovici dela Vărădia (1764), eruditul poliglot, cunoscător a 8 limbi, om de multă carte şi apreciat pedagog bănăţean.

---

[1]) R. S. Molin: „Românii din Banat" pag. 17.

Veacul următor porneşte cu Damaschin Bojâncă din Gârlişte (1802), bufan, la început jurisconsult al Moldovei şi profesor la Academia Mihăileană din Iaşi, ajunge Ministru de Justiţie şi agă; — cărţile sale erau interesante şi mult căutate pe vremuri.

Nu mai puţin învăţat a fost Eftimie Murgu din Bănia (1805), un mare român, profesor de filosofie la Academia Mihăileană din Iaşi şi la Colegiul S. Sava din Bucureşti. Luptător deopotrivă de aprig împotriva Sârbilor pentru asupririle bisericeşti şi împotriva stăpânirii politice pentru emanciparea naţională a Românilor bănăţeni. Militând pentru unirea Banatului cu Ardealul, Moldova şi Muntenia, într'un singur stat naţional este unul dintre vizionarii marei Uniri.

Aromânul din Macedonia, Ion Konstantiny, întemeietorul primului ziar bănăţean (1818-1820), se dovedeşte din fapte ca un adânc cunoscător al problemelor economice şi un mare sociolog, în 1852 îl aflăm ca director al şcoalei confesionale ort. române din Oraviţa.

Generalul Traian Doda din Rudăria (1822) îşi încununează luptele sale pentru binele obştei româneşti ca preşedinte al Comunităţii de Avere şi ctitor al liceului ce-i poartă numele în Caransebeş.

Simion Mangiuca din Broşteni (1831), profesor în Timişoara, apoi primpretor în diferite localităţi ale Caraşului şi în urmă avocat, s'a remarcat nu numi ca un bun administrator şi bun român, ci şi ca literat şi om de ştiinţă, ajungând membru onorar al Academiei Române.

Orăviţanul Alecsandru Popovici (1836), doctor în medicină şi filosofie, scrie plin de curaj în 1872, în cartea sa „Băile lui Ercule sau Scaldele de Meedia", în legătură cu o statuie reprezentând naţiunea română: „..... Caracterul acestei statui are ceva precugetător, ceva blând şi o răbdare foarte mare, — şi privind în jurul său surâde, văzându-se înconjurat tot de ai săi şi anume: România, Moldova, Basarabia, Bucovina, Transilvania şi Banatul — ah! — **ce regat frumos român"** [2]).

Tot din Oraviţa pornesc şi vlăstarii familiei Diaconovici. In 1856 funcţionarul A. Diaconovici a contribuit mult la înăl-

---

[2]) După S. Moldovan op. cit. din care de altfel am folosit şi alte amănunte.

ţarea şcoalelor şi bisericilor româneşti, precum şi la propăşirea Românilor din părţile bănăţene.

Athanasie Marienescu, deşi nu e fiu al Caraşului, în trecerea sa prin Oraviţa, unde a fost vicenotar de judeţ, asesor la sedrie şi jude regesc la tribunal, a lăst frumoase prietenii şi colaborări mai ales în folklor.

Dr. Ioan Sârbu din Rudăria (1865) cu „Istoria lui Mihai Vodă Viteazul" duce din nou faima Caraşului până în incinta Academiei Române.

Ilie Trăilă din Ciudanoviţa, numit cărturarul, credinciosul şi apreciatul colaborator al lui Athanasie Marienescu şi Simeon Mangiuca, s'a distins ca scriitor fabulist şi ca unul dintre cei mai neosteniţi luptători pentru drepturi la viaţă a culturii româneşti.

Autorul multor aşezăminte culturale, Aurel Maniu, a fost un mare filantrop şi însufleţit luptător naţional.

Fostul protopop Alecsandru Popovici, originar din Mârcina a creat, împreună cu venerabilul fruntaş dr. Petre Corneanu, puternicul institut economic ‚Banca Oräviţană".

Acestei pleiade de creatori şi luptători li se ataşează fruntaşele familii cu merite recunoscute în istoria luptelor naţionale din acest colţ pitoresc al ţării româneşti: familia Nedelcu originară din Cacova, Mangiuca din Broşteni, Gropşianu din Sasca, Jianu din Ciclova şi altele. Din sânul familiei Roşu din Vrani, fostul avocat din Biserica Albă a figurat ca apărător în procesul Memorandului.

Tot din Vrani e familia Tămăşel; din Cacova familia Toma Stanca, marele economist şi comerciant, din Ticvanul Mare Iosif Iorgovan, fruntaş naţionalist în epoca lui Brediceanu, din Petrila familia Nemoian şi altele, neuitând azi, când sunt prezenţi învăţătorii din judeţul Caraş, pe colegii noştri de seamă de odinioară: Iosif Novac din Oraviţa, Tincu Velea şi Gh. Ţunea din Vărădia, Traian Linţa din Cacova, Petre Roşu din Cârnecea şi alţii.

Dar... precum nu este lumină fără de umbră, atâtea realizări frumoase şi atâtea suflete de elită n'au putut tousi împiedeca plinirea destinulut şi pe partea lui dureroasă: înstărirea unei părţi a populaţiei româneşti pe urma neajunsurilor date la despărţirea ierarhică bisericească, precum şi înstrăinarea unei părţi a scumpului nostru Banat pe urma trasării frontierelor

politice. Astfel, când pătrundem grăitoarele pilde ale trecutului, simţim şi marea chemare a prezentului.

La adunarea Generală a Astrei din 14 Sept. 1902 aici în Oraviţa, preşedintele de atunci, marele nostru Alecsandru Mocioni, în cuvântarea de deschidere a spus între altele: „...Cultura naţională are să îmbrăţişeze întreaga viaţă naţională în toate manifestaţiunile ei. Ea are să conserve, să cultive şi, unde e de lipsă, să nobiliteze toate elementele naţionale ale vieţii poporului. Ea are să desvolte conştiinţa naţională, baza culturii naţionale, — sentimentul religiozităţii, baza moralităţii, — patriotismul, baza virtuţilor cetăţeneşti, — spiritul economic, baza prosperării materiale, — simţul estetic, baza nobleţii inimii, — cu un cuvânt cultura naţională — are să deslege toate puterile rămase încătuşate prin vicisitudinea timpurilor, are să deştepte toate puterile latente ale poporului... Aceasta firește nu poate fi opera unei singure generaţiuni, dar este o operă demnă de străduinţele cele mai nobile ale generaţiunilor, este o operă, care pretinde dela fiecare generaţiune încordarea şi concentrarea tuturor puterilor sale".

Profetice cuvinte, reînoite azi prin înaltul îndemn regal.

Dacă în trecut cultura naţională avea menirea de a conserva conştiinţa naţională, azi, tot prin ea, trebue să adâncim şi să intensificăm conştiinţa naţională până în straturile cele mai largi ale poporului nostru. Indemnul de odinioară şi cel de azi are o deosebită semnificaţie aici, unde graniţa etnică e mult dincolo de cea politică, artificială.

Pentru a desăvârşi opera înaintaşilor noştri şi a atâtor distinşi luptători care au binemeritat dela neam şi ţară, într'o supremă disciplină sufletească şi solidaritate de sentimente, trebue să ne punem toate forţele noastre în serviciul suprem al Banatului nostru, al neamului nostru, Ţării şi Regelui.

Adânca înţelegere, caldul entusiasm şi rodnica muncă a despărţămintelor Astrei bănăţene, între cari fruntaş se găseşte Despărţământul Oraviţa, ne dau deplina convingere că ne vom învrednici deopotrivă de strădania trecutului, ca şi de nădejdile puse în noi de purtătorul destinelor acestui neam.

Cu această adâncă convingere deschid Adunarea Generală a Astrei Bănăţene.

CUVÂNTUL D-LUi INSPECTOR SILVESTRU CIOFLEC, REPREZENTANTUL MINISTERULUI EDUCAŢIEI NAŢIONALE.

In 13 ani după răscoala lui Avram Iancu, fruntaşii neamului nostru de dincoace de Carpaţi, lămuriţi, că în luptele ce aveau să vină, hotărîtoare va fi o armă nouă, cer stăpânirii cezaro-crăeşti — într'o zi noroc coasă de 10 Mai — dreptul de a înfiinţa „Asociaţia pentru cultura şi literatura poporului român din Transilvania".

Şi multă ură şi patimă organizată s'a revărsat apoi asupra pământului acestuia, care totuşi, al nostru avea să fie fiind că — de drept — al nostru era.

Adunările despărţămintelor „Astrei" răzleţ împrăştiate dealungul vremii şi pământului românesc, au fost zile frumoase şi înălţătoare prilejuri de întărirea credinţei în noi şi drepturile noastre, iar conştiinţa existenţii ei, liman de mângăiere pentru cei loviţi şi rază călăuzitoare pentru cei dornici de lumină românească.

Şi dacă Astra n'a înfăptuit Academia de drept ce-şi propusese pentru Sibiu şi alte planuri îndrăzneţe pentru posibilităţile acelor vremuri, ea a contribuit în cea mai largă măsură la împlinirea celei mai înalte chemări pe cari nici un statut nu-o încăpea: a păstrat într'un mănunchiu de înalt prestigiu generaţiile de intelectuali ridicaţi din massele sănătoase ale poporului şi — ca nici unde în altă parte — a ţinut aceste două clase în legătură neîntreruptă de respect reciproc, de încredere desăvârşită, de ideal comun şi de firească iubire.

Pentru o fugară ilustrare, necesară — poate — tineretului de astăzi, să mi se permită amintirea alor două crâmpeie din vieaţa noastră de altădată, amintiri personale dintr'un sat de dârză şi mută ostilitate a Treiscaunelor pline de atâtea pătimiri şi cetăţi mutilate, şi altul din frumoasa Feldioară a Ţării Bârsei.

Sunt 35—40 ani de când am auzit citindu-se din strană, versurile lui Coşbuc, în faţa unei mulţimi, pentru care spaţioasa biserică, în acea zi, era neîncăpătoare pe vreme de vecernie, iar pentru ascultatori, d-nul dela Astra, urmărit cu evlavie, avea puteri de vrajă cari amestecau lacrimi de bucurie cu acele ale durerii.

In vaduri ape repezi curg
Şi vuet dau în cale,
Iar plopii 'n umedul amurg
Doinesc eterna jale.

Versuri cari în desmăţul modernismului de astăzi doar de frica notei se mai frunzăresc.

Cu amintirea acestei şezători a trăit ani dea-rândul furnicarul acela de oameni harnici, cari în loc de şcoală românească adăpostiau, de-acum, biblioteca lăsată chiar în biserică şi învăţămintele din acest dulăpior împletite cu acelea ce veniau dela altar, au fost mai tari decât vremurile.

Acolo n'a bântuit nici ruşinea căsătoriilor mixte, nici cele de probă şi nici cântec al duşmanilor noştri n'a răsunat nici la horă şi nici în altă parte.

Şi a doua icoană făcătoare de minuni:

Il văd în mersu-i legănat, liniştit şi cu adevărat fericit pe profesorul meu de mai târziu, modestul, dar marele fiu al Banatului, Ioan Petrovici din cetatea Braşovului, cântând tropare pe uliţa Feldiorii, în fruntea cortegiului Astrei, care descinsese acolo fără sgomot.

Deasupra, praporii, singurele steaguri ale vremii, adiau măreţ, marcând cadenţa unei armate de săteni şi intelectuali ce înainta tăcută pe un drum, pe care venia de veacuri, dusă de o credinţă care nu era scrisă nici unde, dar plutia pretutindenea.

Iată pentru ce nu-mi pot stăpâni emoţia, luând cuvântul — astăzi — la adunarea generală a aceleaşi Astre la Oraviţa, în ţara — aevea — a noastră şi din încredinţarea Ministerului Culturii româneşti de pretutindenea.

In numele acestui Minister aduc toată recunoştinţa acelora cari în vremuri grele au pus muncă şi suflet cald sub razele binecuvântate ale Astrei pentru păstorirea acestui popor pe calea mântuitoare a virtuţilor naţionale.

Aduc toată admiraţia pentru continuatorii lor de astăzi sub cerul României libere.

Şi cele mai frumoase speranţe pentru România strălucită de mâine, a cărei măreţie însă nu se va putea făuri fără întregul devotament al clasei noastre intelectuale, **purificate.**

✥

CUVÂNTUL D-LUI COLONEL CONSTANTINESCU, IN NUMELE CORPULUI OFIŢERESC DIN ORAVIŢA.

Inalţi Prea Sfinţiţi Părinţi ai Bisericilor noastre,
Onorat congres al Astrei şi Invăţătorilor Bănăţeni,
Doamnelor şi Domnilor,

In activitatea desfăşurată de Asociaţia „Astra", noi ostaşii vedem o strânsă colaborare, ce există între această Asociaţie de cultură românească, cu Şcoala şi Biserica; — unde caută cu toţii a se apropia de popor, pe toate căile; — pentru înbunătăţirea situaţiei materiale şi pregătirea sufletească a săteanului.

Vedem în aceasta, rezultatul unei munci îndelungate de jertfă simţită, — unde au lucrat şi lucrează zi de zi, Vlădici şi cărturari ai Neamului, cu credinţa şi devotamentul lor, de a fi sfătuitori cinstiţi ai poporului, căutând a le îmbogăţi cunoştinţele căpătate în şcoli, pe calea culturei şi educaţiei patriotice!

Numai aşa se explică, de ce Neamul nostru, aci în cetatea Banatului, după veacuri de nedreptăţi şi multe suferinţe îndurate de la stăpânitorii din acele vremuri, a rezistat cu mult eroism tutror încercărilor de ademenire, ce li s'a făcut, de a-şi părăsi legea, credinţa, portul şi Neamul, şi au rămas în sărăcia lor: dârji apărători ai gliei, al dulcelui grai Românesc şi a tuturor datinilor moştenite dela strămoşi.

Pentru munca ce depuneţi, Onorat congres, — ce cuvinte de urare, mai potrivite, aşi găsi, — decât, ca în programul de lucru al „Astrei" să

mergeţi tot mereu „înainte", să însufleţiţi masele şi să pregătiţi sufletele Tineretului Ţărei pentru muncă şi cu credinţa că atât timp, cât vom fi uniţi, nu avem a ne teme de nimic şi de nimeni!

Şi pentru că. tot astăzi, — are loc şi Congresul învăţătorilor Bănăţeni, în cadrul Asociaţiei „Astra", aducem omagiul nostru de recunoştinţă acestor Apostoli, aflaţi în permanenţă în serviciul culturei Poporului, Tronului şi Ţării.

Ei sunt făcliile, care aprind lumina în sufletele tineretului şcolar din satele României.

Ei zi de zi şi ceas de ceas pregătesc conştiinţele în vederea rezistenţei naţionale şi a jertfirei vieţii, pentru apărarea moşiei strămoşeşti.

Invăţătorii au fost aceia, care în războiul de desrobire a Neamului, mână în mână cu ofiţerii activi, au condus pe câmpurile de bătălie, pe ostaşii plugari, pe câmpiile morţii, împodobind steagurile Ţării, cu laurii victoriilor câştigate de ei, contribuind astfel, într'o largă măsură, la clădirea edificiului României Mari şi moderne de azi.

Cu aceste cuvinte, Corpul ofiţeresc din garnizoana Oraviţa salută cu entuziasm Adunarea Generală a Asociaţiei „Astra" şi Asociaţia de Cultură a Invăţătorilor Români, urându-vă „Bun sosit", aci la graniţa de Vest a Ţării şi ca opera întreprinsă de aceste „Asociaţii", să fie de o activitate cât mai rodnică şi mai de folos, pentru binele şi progresul Neamului Românesc; — iar în toate acţiunile noastre, să fim călăuziţi de un neclintit devotament şi dragoste faţă de Regele Ţării şi scumpa noastră Patrie Română!

✣

CUVÂNTUL D-LUI PRIMPREŞEDINTE AL TRIBUNALULUI Dr. DUMITRESCU, PRIMARUL ORAVIŢEI.

Prea Sfinţiţi Părinţi,
Domnule Preşedinte,
Doamnelor şi Domnilor,

După mai bine de un veac de cultură desvoltată în acest mândru şi frumos colţ de ţară, Adunarea Generală a Asociaţiei „Astra" răspunde astăzi ca un ecou al trecutului, pentru zidirile noui ce se pregătesc neamului românesc, într'un ritm atât de viguros.

In Oraviţa cultura s'a manifestat din vechi timpuri sub toate formele ei. Aci a luat fiinţă cel mai vechi teatru din ţară. De aci a radiat în tot ţinutul Banatului spiritul de asociaţie pentru muzică, literatură, teatru. Vizitată de oameni de înaltă cultură, Oraviţa a fost pivotul de susţinere al focarului de românism în jurul căruia graiul, ca şi cântul românesc, s'au păstrat nealterate.

După această perioadă idealistă de adevărat eroism a făgăduitoarelor începuturi şi marilor speranţe, făurite de entuziaştii iniţiatori, Astra încoronează, desăvârşind opera precursorilor culturei româneşti, Adunarea ei de astăzi devenind o sărbătoare a culturii care imprimă un nou avânt generaţiilor viitoare în această epocă de generală reînoire.

Ca Primar al oraşului, ce are cinstea să adăpostească această adunare culturală îmi fac o deosebită onoare să aduc salutul meu Domniilor Voastre, distinşi oaspeţi, reprezentanţi ai celei mai vechi asociaţii române, urându-vă din toată inima şi cu cuget românesc.

„Bun venit".
Spor la muncă.

✿

CUVÂNTUL D-LUI SUBPREFECT BORLOVAN, IN NUMELE JUDEŢULUI CARAŞ.

D-l Colonel Andrian prefectul judeţului, regretând că nu poate fi de faţă la măreaţa adunare a „Astrei Bănăţene", m'a încredinţat să vă aduc salutul Domniei-Sale şi în numele administraţiei din judeţul Caraş să vă urez spor la muncă întru ajungerea nobilului scop de a cultiva poporul prin răspândirea literaturii naţionale în masele lui largi şi de a-l îndruma pe calea iubirei de Patrie şi a devotamentului faţă de Tron şi Rege.

In trecut, aici în Banat şi în Ardeal, alături de biserică şi şcoala noastră confesională, Astra a fost aceea, care s'a străduit mai mult pentru păstrarea limbei şi credinţei noastre strămoşeşti, reuşind să contribue considerabil la conservarea fiinţei etnice a poporului românesc de dincoaci de Carpaţi.

Astăzi când Ţara s'a unit şi toţi Românii formează un singur Stat, menirea Astrei nu s'a terminat şi este de datoria ei ca să-şi continue munca de trei pătrare de secol, îndreptând-o mai cu seamă întru ridicarea nivelului naţional şi moral al satelor româneşti.

Astăzi când, odată cu lumea întreagă şi ţara noastră este străbătută de diferite curente social-politice, cari nu cadrează cu firea poporului românesc, este de datoria Astrei ca să pună umărul la acţiunea de îndrumare a poporului pe calea cea bună, care constă, după cum atât de subtil o concretizează deviza străjerească, în „Credinţă şi Muncă pentru Ţară şi Rege".

Indreptându-şi Astra activitatea şi în acest domeniu, va avea concursul nelimitat al administraţiei publice şi va face o operă patriotică, bine meritând dela Patrie.

✿

CUVÂNTUL D-LUI Dr. PETRU CORNEANU IN NUMELE „FRĂŢIEI ORTODOXE ROMÂNE".

Domnule Preşedinte!
Prea Sfinţiţilor Domni Episcopi!
Doamnelor şi Domnilor!

In numele Frăţiei ortodoxe române mă asociez la frumoasele cuvinte de bun sosit rostite de domnii cari m'au precedat, dar totdeodată

îmi exprim şi bucuria că Regionala Bănăţeană a Astrei s'a înfiinţat şi că prima adunare în provincie o ţine aici în Oraviţa.

Această adunare îmi invoacă în memorie adunarea generală a Astrei ţinută în Oraviţa în anul 1902 şi ţin să arăt unele împrejurări din acele vremuri pentru a ne convinge de situaţia fericită în care ne aflăm astăzi în România. Amintita adunare a fost o manifestaţie românească splendidă la care au participat fruntaşi din toate părţile Ardealului şi Banatului precum şi o mulţime mare de ţărani din părţile mai apropiate. Grandoarea adunării a fost o urmare a erupţiei sentimentului nostru naţional precum şi a necesităţii de a ne organiza.

Adunările generale ale Astrei precum şi ale Fondului de teatru aveau în era ungurească, pe lângă scopul cultural prevăzut în statute şi unul politic deghizat.

După cum e bine cunoscut, în acele vremuri întrunirile politice româneşti numai anevoios şi rar se admiteau din partea administraţiei şi din acest motiv fruntaşii români participau atât la întrunirile societăţilor culturale precum şi la sinoadele bisericeşti spre a discuta în cerc restrâns chestiunile politice.

In felul acesta s'a pus baza solidarităţii partidului naţional şi s'a format rezistenţa dârză faţă de acţiunea de desnaţionalizare a opresorilor unguri.

Dar Adunarea generală din 1902 a avut importanţă şi din punct de vedere bănăţean.

Noi bănăţenii încă în anul 1881 ne-am alăturat la partidul naţional din Ardeal şi în urma acestei împrejurări fraţii ardeleni au extins activitatea instituţiilor lor culturale şi financiare şi în Banat, unde au aflat un teren mănos, fără însă a ne arăta o recunoştinţă corespunzătoare. In anul 1902 s'a făcut excepţie alegând de preşedinte a Astrei pe marele savant şi intrasigentul român bănăţean Alexandru Mocsony, care a condus adunarea generală în Oraviţa. Această alegere a produs o adevărată satisfacţie în Banat, dar a fost de scurtă durată pentrucă Alexandru Mocsony a demisionat din acest post onorific şi alt bănăţean nu i-a mai urmat.

Pentru satisfacerea susceptibilităţii noastre a bănăţenilor salutăm cu bucurie înfiinţarea acestei regionale şi aducem prinosul nostru de recunoştinţă Domnilor, cari au luat iniţiativa şi au înfăptuit-o.

Totdeodată îi dorim un spor rodnic spre a dovedi destoinicia fruntaşilor bănăţeni.

✤

CUVÂNTUL D-LUI PROF. I. BREAZU IN NUMELE COMITETULUI ASTREI CENTRALE.

Domnule Preşedinte,

Onorată Adunare Generală,

Am plăcuta însărcinare de a saluta adunarea generală a Regionalei Bănăţene a Astrei în numele dlui Preşedinte Dr. Iuliu Moldovan şi a Comitetului Astrei Centrale. Am fost rugat din partea domniilor lor să vă

exprim cele mai vii regrete pentru faptul de a nu fi putut asista în număr mai mare, aşa cum ar fi dorit, la această manifestare măreaţă a românismului bănăţean. Vă rog să credeţi însă că dacă n'au putut fi de faţă cu trupul, cu sufletul sunt alături de D-voastră.

Sunteţi la întâiul D-voastră seceriş. Cu toate greutăţile întâmpinate, — căci ogorul a fost părăsit prea multă vreme, pălămida şi mărăcinii l-au năpădit — cu toate acestea, roada a fost bogată şi frumoasă. Aveţi tot dreptul să o priviţi cu satisfacţia datoriei împlinite. Şi poate nu atât măndria faptelor săvârşite este aceea care vă umple pieptul, cât credinţa că ele sunt o chezăşie pentru îmbelşugata recoltă ce vă aşteaptă în verile viitoare. Căci, D-voastră Bănăţenii, cu siguranţă că ştiţi mai bine decât noi ce este în stare să dea acest binecuvântat pământ al Banatului. Trebuia să vină numai plugarul vrednic să-l desfunde şi să-l sfinţească cu munca braţelor lui. E deabia un an de când plugarul a venit şi iată că grâul este înalt cât omul şi galben ca aurul.

Festivităţile pe care le-aţi organizat, marele număr de conferinţe dela oraşe şi sate, sprijinul pe care l-aţi acordat vieţii intelectuale, prin editarea unei reviste şi a unei biblioteci, dar mai ales şcoalele ţărăneşti pentru bărbaţi şi femei, pe care le-aţi întemeiat, vă dau dreptul să staţi în fruntea asociaţiilor de cultură bănăţene. Ochii D-voastră s'au îndreptat atât spre oraşe, care aici ca şi în celelalte regiuni de dincoace de Carpaţi, trebue cucerite pentru românism stradă de stradă şi uneori casă de casă, cât şi spre sate, unde mult întuneric trebue risipit, multe răni sunt de vindecat, dar unde zac şi cele mai mari comori şi nădejdi ale noastre. De câte ori nu ne-am gândit noi Ardelenii, înrolaţi în armata Astrei, la frumoasele sate ale Banatului, cu ţăranii lor plini de duh, iubitori de cântec şi de voie bună, dar spornici şi la muncă, aşa cum nu se găsesc alţii pe pământul românesc. Câte daruri ar putea scoate Astra, cu metoda ei de lucru şi cu spiritul ei de jertfă, din aceste sate, pentru a le risipi pe întreagă întinderea Ţării. Nicăiri concepţia, îndrăgită aşa de mult de noi, că ţăranul nu este numai material brut pentru cultură, ci participă la însuşi actul ei de creaţie, nicăiri această concepţie, nu poate fi verificată mai cu prisosinţă decât aici în Banat.

Căci am dorit cu ardoare, am muncit ani de zile, pentru renaşterea Astrei bănăţene, nu numai pentru ceeace Banatul însuşi ar câştiga din munca ei, ci şi pentru ceea ce românismul ar primi dela această perlă a provinciilor româneşti, dinamizată de spiritul astrist. Este fără pereche grâul bănăţean, sunt admirabile produsele lui industriale, dar neamul nostru aşteaptă ceva mai mult dela munca, bogăţia şi virtuţile înăscute ale Banatului. **Aşteaptă contribuţia lui specifică la patrimoniul nostru sufletesc, cea mai de preţ bogăţie, chezăşia cea mai sigură a viitorului nostru; aşteaptă ca această provincie să fie cea mai apropiată de Occident, nu numai prin situaţia ei geografică şi prin civilizaţia ei materială, ci şi prin sensul înalt pe care îl dă culturii şi răspunderii etnice.**

Astra a muncit în Banat pentru realizarea acestui gând şi înainte de întemeierea Regionalei. Numele ei n'a fost aici necunoscut. Mai ales acest despărţământ al Oraviţei, a purtat steagul nostru ani dearândul cu o vrednicie care ne îndrituia să-l aşezăm printre cele mai bune organizaţii ale noastre. Avem însă credinţa că prin înfiinţarea Regionalei Astra a

fost apropiată şi mai mult de inima Bănăţenilor, **a fost redată lor înşişi**, legându-le mai mult răspunderea, dar oferindu-le prilejuri de realizări mai rodnice şi mai pozitive. Munca săvârşită de D-voastră în acest an ne întăreşte această credinţă. Iată de ce Maica Astra cea Bătrână îşi îmbrăţişează cu dragoste, în această zi de sărbătoare, vrednica ei fiică, urându-i împlinirea tuturor visurilor ei de ridicare spre mai multă lumină a acestei părţi de ţară.

✣

CUVÂNTUL D-LUI Dr. I. DOBOŞAN IN NUMELE INSTITUTULUI SOCIAL BANAT-CRIŞANA.

Domnule Preşedinte,
Prea Sfinţiţi Părinţi,
Onorată Adunare Generală,

Institutul Social Banat-Crişana din Timişoara încredinţându-mă a-l reprezenta la Adunarea genereală a Astrei Bănăţene, mă achit cu multă plăcere de această datorie onorifică, aducând salutul frăţesc al Institutului Social Banat-Crişana.

Institutul nostru priveşte cu multă dragoste şi bucurie activitatea Astrei Bănăţene, având ambele societăţi unul şi acelaş scop a acţiona pe câmpul cultural întrebuinţând numai alte metode şi alte mijloace.

Si bucuria noastră este cu atât mai mare fiindcă ambele societăţi au unul şi acelaş câmp de luptă, — Banatul, — acel Banat care ne este atât de drag şi atât de scump cu calităţile lui alese, cu sufletul lui poetic, cu simţul lui artistic şi cu însuşirile lui specifice.

Dacă până la înfăptuirea unirii, datoria societăţilor culturale româneşti a fost a ţine trează conştiinţa naţională prin cultivarea şi păstrarea datinilor, obiceiurilor, cântecelor, graiului, credinţei şi a tot ce este specific românesc, astăzi când Naţiunea Română a pus stăpânire pe toate plaiurile locuite de Români, societăţile culturale româneşti au datoria a interveni pentru însănătoşirea vieţii naţionale, culturale, sociale şi pentru regenerarea sufletească a Neamului Românesc.

In aceasta muncă românească de consolidare, Institutul Social Banat-Crişana are rolul medicului, care descopere bolnavul, face diagnosticul, arată răul şi neajunsurile, iar Astra Bănăţeană are rolul surorii de ocrotire, a lua bolnavul în îngrijire, a-l trata şi a-l tămădui.

Oricât s'ar afirma că prea multe sunt societăţile noastre culturale, credem că atâta timp cât la sate şi chiar şi la oraş sunt şi vor fi multiple şi variate probleme de rezolvat cari ating viaţa culturală, economică, religioasă şi socială a Neamului Românesc, nu se poate motivat susţine aceasta teză, care trebue să intereseze pe oricare Român doritor de binele fratelui său.

In acest scop trebue să căutăm a ne face fiecare partea din aceia ce suntem datori Neamului din sânul căruia am eşit, servind numai binele şi înaintarea neamului.

Dacă trecutul Banatului a fost mai mult o suferinţă, acum sub conducerea şi oblăduirea „Astrei Bănăţene" trebue să ne îndreptăm cu dra-

goste privirile noastre la poporul nostru dela țară, care formează puterea neamului nostru și care s'a arătat și până acum ca un pământ primitor și roditor, căutând să luminăm cu toate mijloacele culturii, să-i dezvoltăm încrederea în puterile proprii și astfel să facem dintr'însul un popor conștiu și tot mai folositor șieși și țării pe care o iubește cu atâta căldură.

Cu aceste sentimente doresc adunării generale spor la muncă.

✣

CUVÂNTUL PĂR. PROF. M ȘORA IN NUMELE ASOCIAȚIEI SCRIITORILOR ROMÂNI BĂNĂȚENI: „ALTARUL CĂRȚII".

Prea Sfinției Părinți Episcopi,

Domnule Președinte,

On. Adunare Generală,

Musele și-au avut și îșI au mecenații lor în viața popoarelor cu trecut istoric-cultural.

In viața neamului românesc, mai ales de dincoace de Carpați, multă vreme musele nu și-au avut însă protectorii doriți. Ele își aveau drept isvor de inspirație doar în suferințele și nedreptățile milenare îndurate de înaintașii noștri. Nu în zadar a rămas în literatura noastră poporană dominatoare doina cu lacrimile.

Doar în vremurile mai apropiate s'a schimbat ceva în viața culturală a Românilor ciscarpatini. Peste dificultățile, ce păreau de neînvins, geniul bun al neamului a putut creia, înainte cu șapte decenii, o puternică cetate spirituală, cu luminos nimb de areopag: „Asociația Transilvană pentru literatura și cultura poporului român"... numită azi: Astra".

Luminații ei conducători și patroni spirituali au devenit marii mecenați ai gândului înaripat, ai cântului, ai esteticului în diferitele lui forme de expresie; toate puse în slujba unui ideal, care era cel național.

Comandamentele vieții românești de atunci nu-și puteau afla un mijloc de exteriorizare, de expresie mai plastic, mai potrivit decât literatura. In cadența poeziilor, în simetria și frumusețile graiului străbun se conturau idealurile naționale ale Românilor transilvăneni, cardinale puncte de orientare pentru viața și destinul neamului. Literatura era o a doua evanghelie cu dogmele ei naționale.

Era firesc deci ca sub auspiciile Asociației să se trezească atâtea energii; să se stimuleze și să se înalțe atâtea, apreciate talente, cari au luminat cerul vieții românești din aceste părți; să se tipărească atâtea cărți. reviste, gazete, minunate mijloace de luptă, cari prin ideologia lor, aveau un singur punct convergent: dragostea de neam și de pământul străbun.

Iată dece, a ținut de a sa datorie Asociația Scriitorilor Români Bănățeni „Altarul Cărții", în reprezentanța căreia sunt aci împreună cu distinsul profesor Dr. Aurel Contrea, — să aducă prinosul de omagiu „Astrei Bănățene", care înțelege să activeze în aceiași linie de afirmare a demnității naționale și înălțare a neamului, prin cultură.

Totodată ţine să asigure pe distinsul ei preşedinte şi întreaga conducere, că gânditorii, cântăreţii şi toţi mânuitorii de condeie ai Banatului, conştienţi de rolul lor în noua şi mai fireasca aşezare a vieţii, vor rămâne credincioşi în slujba aceloraşi idealuri creştineşti şi româneşti cari se cer a fi la temelia vieţii noastre de stat. Scriitorii bănăţeni vor fi apărătorii tuturor aşezămintelor istorice ale neamului, simbolic reprezentate prin Regele Ţării şi vor nizui să fixeze şi să imprime prin scrisul lor specificul vieţii româneşti din acest minunat colţ al pământului străbun, cu care se întregeşte atât de armonios, ca şi cu o perlă Scumpa Ţară, a cărei înălţare, întărire şi fericire o doreşte sincer sufletul românesc, căci:

„Salus rei publicae maxima lex".

✤

CUVÂNTUL D-LUI PROF. I. PERIAN, IN NUMELE ASOCIAŢIEI CORURILOR ŞI FANFARELOR DIN BANAT.

Prea Sfinţiţi Părinţi,
Domnule Preşedinte,
Doamnelor şi Domnilor,

Am deosebita cinste, ca în numele miilor de cântăreţi, înregimentaţi în puternica Asociaţie a corurilor şi fanfarelor române din Banat, să aduc în această sărbătorească adunare generală, un călduros şi frăţesc salut, Regionalei Bănăţene a Astrei, care, prin străduinţele, înţelepciunea şi vrednicia fruntaşilor bănăţeni, în frunte cu distinsul ei preşedinte, d-l Inspector General Sabin Evuţian, a devenit cel mai important şi strălucit organ social, de afirmare a spiritului autochton, specific bănăţean.

Urându-vă spor în strădaniile de a duce la biruinţă desideratele bănăţene, Vă asigur, că cele peste 200 de coruri şi fanfare, ca tot atâtea fortăreţe pline de avânt, şi însufleţite de misiunea nobilă şi frumoasă, de a ţine în permanenţă trează conştiinţa naţională, dragostea de neam şi legea strămoşească; de a cultiva şi propaga prin farmecul cântecului cultura românească şi ideia conştiinţei de unitate naţională, — vor sta totdeauna gata la datorie, Vă vor secunda în năzuinţele D-voastre, de a păstra şi regenera patrimoniul nostru etnic bănăţean.

Nu vor uita nici o clipă, nici pe fraţii înstrăinaţi de pretutindeni, şi vor năzui ca viersul dulce al doinei străbune să vibreze, să penetreze adânc, şi să străbată departe peste hotare; să ducă licăriri de bucurie şi balsam de alinare în inimile lor cernite şi înduioşate de dor şi nostalgie.

Mărturisesc o credinţă, că din o colaborare a tuturor societăţilor noastre culturale, în frunte cu Regionala Bănăţeană a Astrei, punându-şi fiecare în parte la contribuţie, cu entuziasm şi mândrie, toată râvna şi sufletul său în serviciul promovării culturii şi artei noastre specific bănăţene se va ridica măreţ şi impozant, ca o stâncă de granit „unirea noastră sufletească", care stând la baza Statului Român, va aduce neapărat şi fericirea şi bunăstarea Ţăranului Român.

In aceste sentimente, având mereu înaintea ochilor, îndemnul Ctitorului Culturii Neamului Românesc al Maj. Sale Regelui Carol al II-lea

„Unirea sufletească a tuturor Românilor", — Asociaţia corurilor şi fanfarelor române din Banat Vă zice:

„Uniţi în cuget şi simţiri să muncim umăr la umăr pentru Unirea sufletească a tuturor Românilor, spre binele Ţării şi a Neamului Românesc".

✣

CUVÂNTUL D-LUI REVIZOR C. MIRCEA, IN NUMELE INVĂŢĂTORILOR DIN JUD. SEVERIN.

Domnule Preşedinte,
Doamnelor şi Domnilor,

In această grandioasă manifestare de cultură românească, unde „Astra Bănăţeană", născută din nevoile unei descentralizări, a vechei asociaţii pentru cultura poporului român din Transilvania, îşi justifică pe deplin, trebuinţa existenţei sale în acest mândru colţ de ţară.

Văd plutind deasupra capetelor noastre umbrele albe ale sufletelor marilor păstrători de legi şi datini, ale luptătorilor înregimentaţi în cele aproape opt deceniu de activitate a Asociaţiei Culturale „Astra".

Ei ne ascultă vorbele şi caută să descifreze din ele năzuinţele noastre. Ei cântăresc greutatea faptelor noastre, cu greutatea faptelor lor. Ei ne măsoară sufetul nostru, cu dăruirile lor de suflet.

Intre acei mari înaintaşi, sunt şi mulţi învăţători. Sunt toţi învăţătorii cari s'au jertfit pentru isbânda neamului românesc.

Pe urmele lor să se îndrepte paşii noştri.

Invăţătorii Banatului să se înroleze în armata culturii, subt comandamentul „Astrei Bănăţene"; toţi învăţătorii Banatului să muncească în rândurile „Astrei" pentru cultura satului românesc.

Victoriile neamului nostru nu pot fi aduse, decât de lupta noastră şi munca fiecăruia dintre noi, înseamnă întărirea poporului român.

Domnule Preşedinte, în numele învăţătorilor din judeţul Severin, Vă adresez salutul meu şi totodată ţin să Vă asigur, că vom merge întotdeauna alături de Dumneavoastră.

✣

CUVÂNTUL D-LUI TRANDAFIR LUGOJENEL, IN NUMELE INVĂŢĂTORILOR DIN JUD. CARAŞ.

A trecut să se scurgă 18 veacuri până ce neamul românesc a putut să-şi rupă cătuşele sclaviei.

In cursul celor 18 veacuri, cu toată teroarea stăpânirii vitrege, Neamul românesc a ştiut să-şi păstreze fiinţa sa.

In apărarea fiinţei noastre, în apărarea drepturilor noastre, a pământului nostru, a graiului curat românesc, a portului nostru mândru, două instituţii istorice, a avut neamul nostru, care au stat de veghe la porţile de cultură ale neamului românesc şi acestea au fost şcoala şi biserica.

Biserica Ort. Rom. şi biserica unită română cu şcolile lor, au păstrat acea zestre minunată, un popor cu un graiu curat românesc, portul românesc, obiceiurile noastre româneşti.

Biserica şi şcoala cu preotul şi învăţătorul lor au fost făcliile luminoase ce aprindeau şi încălzeau inimile, luptând şi muncind, modeşti, fără pretenţii, alături de popor.

Dacă am cutreiera satele judeţului Caraş, am putea constata adevărul spuselor mele.

Toate satele au avut şcoala lor confesională întreţinută de către biserică şi credincioşii ei.

Fiecare sat avea câte două trei asociaţii culturale, de muzică, cor, casă culturală.

Ce zestre mai frumoasă putea să lase şcoala şi biserica.

In şcoală şi biserică se învăţa, pe lângă slova românească, să ne închinăm în nemurirea neamului nostru, în tăria lui şi ne rugăm în fiecare zi, dimineaţa şi seara, făcând semnul crucii, închinându-ne sfintei Treimi: T. F. şi D. sfânt.

„Astra bătrână" ne învăţa să ne mai închinăm la a doua sfântă treime, cultura, ştiinţa şi civilizaţia. Fără această treime neamul nostru ar fi pierit, şi-ar fi pierdut limba şi felul de gândire.

De aceea şcoala, biserica şi asociaţia culturală Astra trebuieşte sprijinită oricare ar fi sacrificiile ce ni s'ar cere.

Acum se pune întrebarea că odată realizat măreţul nostru ideal, învăţătorul, preotul şi conducătorii bătrânei Astra s'au degajat ei oare de datoria de a mai fi povăţuitorii înţelepţi ai poporului nostru? Răspunsul hotărât că va fi nu! Munca trebuie continuată. Se cere azi mai mult ca oricând muncă şi iar muncă. Trăim vremuri noi, ni se cere muncă nouă, viaţă schimbată, renaştere pe toate terenurile. Un popor care nu e capabil să renască în timp de 30 ani, e menit pierzării, aşa zicea un general japonez.

Ni se cere nouă învăţătorilor, preoţilor, cărturarilor din jurul Astrei, să punem mai presus de toate raţiunea de existenţă a neamului nostru, viitorul lui şi mijloace de a-l înfăptui.

Şi pentru ca să ne putem proiecta adânc în viitor, trebuie să ne înfigem adânc în trecut. Dintre toate neamurile care ne înconjoară şi care trăiesc aici pe pământul nostru, cei mai vechi suntem noi Românii.

Dela graniţele rasei teutonice, dela cele slave din Nord, şi până la confiniile Italiei şi Marea Egee, rasa noastră are drept de stăpânire spirituală. Şi cu toate acestea nu există popor dintre care ne înconjoară să nu râvnească la propriul nostru pământ.

Nori grei prevestitori de furtuni formidabile s'au adunat pe orizontul bătrânei Europe, şi această furtună odată deslănţuită nu ne va cruţa nici pe noi şi ce are neamul nostru mai scump.

Rolul învăţătorului în consolidarea neamului este cunoscut. Precum biserica de bârne şi şcoala modestă de ieri a ştiut să facă zid de neînvins, alături de Astra va şti şi de azi înainte să fie întotdeauna gata la datorie.

Invăţătorimea aduce prin mine salutul învăţătorilor Caraşului asi gurându-vă d-le preşedinte de colaborarea noastră sinceră şi devotată.

CUVÂNTUL PREA ON. D. PROTOPOP VIRGIL MUSTA, IN NUMELE PROTOPOPIATULUI ORAVIȚA.

Prea Sfinţite Stăpâne, Prea sfinţite Părinte,

Domnule Preşedinte, Doamnelor şi Domnilor,

Clădirea Societăţii omeneşti după principiul Dumnezeirii în Apus s'a început cu vijelia dela sfârşitul veacului al 18-lea, iar la noi jumătatea sec. al 19-lea.

Românii plaiurilor Bârsa, Olt, Mureş, Timiş şi Caraşul nostru ajuns astăzi a fi Milcovul şi Prutul de pe vremuri şi anume despărţitor de fraţi, aceşti Români aveau atunci patru minunaţi zidari, cari au început clădirea noastră ca neam şi anume pe marii preoţi Andrei Şaguna şi Sterka Suluţiu, pe minierul de limbă savantul călugăr Cipariu şi pe cronicarul suferinţelor noastre, dascălul dela Braşov, Bariţiu, cari au început a desvolta cultura neamului nostru, a deştepta cugetările senine şi serioase ale poporului nostru şi a întrebuinţa facultăţile lui spre tot binele, cum făceau şi celelalte naţii; — cuvinte rostite de marele ierarh ŞAGUNA, cel dintâiu preşedinte al Astrei la cea dintâiu adunare generală a ei în ziua de 9—12 Martie 1861. La Mănăstirea Neamţului pe vremea aceea era Arhimandritul Neonil, bun prieten al lui Şaguna, care având tipografie şi turnătorie de slove, îi trimitea lui Şaguna în disagii prin crăpăturile Carpaţilor slovele trebuincioase pentru cărţile de cari avea nevoe.

Deci slovele lui Neonil au tipărit cele dintâi cărţi ale Astrei.

La jumătate de drum cu pornirea acestui ideal, făcându-se un popas la Şimleul Silvaniei, sufletul de aur şi fără prihană, mintea raţională şi gânditoare a fostului preşedinte Andrei Bârsanu, în atmosfera armonioasă şi plină de însufleţire de cântecul „Pe al nostru steag e scris unire", rostit acolo — cea dintâi adunare prezidată de dânsul, — că totul pentru cultura noastră, pentru asigurarea viitorului neamului nostru, — trebue să ne fie munca.

Ajunşi în epoca de întregire şi libertate, ca neam şi ţară, la care a contribuit cu birul său, a contribuit cu impozitul său şi Asociaţia, au fost şi sunt unii, cari zic, că bătrâna Astra şi-a îndeplinit misiunea, prin faptul că statul românesc încontinuu înfiinţează diferite societăţi de caritate şi cultură.

La răspunsul cel mai potrivit îl dă neuitatul cărturar, preşedintele ei Vasile Goldiş la adunarea dela Arad, zicând, că mai avem multe straturi zăbovite în întunerec.

Cel mai principal este chiar satul românesc.

Asociaţia noastră şi ca mamă şi ca maică ajunse astăzi la vârsta de 75 ani nu va conteni până ce nu va obli cum se cade drumul spre progresul ei.

Iar pentru intelectualii zice: **PACE VOUĂ,** cuvintele puternice ale lui Cristos, zicând ca să poată sta, casa noastră trebue să propovăduiască solidaritatea neamului întreg, căci toată împărăţia ce se desbină întru sine se pustieşte; şi toată cetatea sau casă ce se desbină întru sine nu va sta, zice scriptura.

Prea Sfinţiţi Părinţi, Domnule Preşedinte, Doamnelor şi Domnilor! — suntem adunaţi în Caraşul grăitor de vremuri frumoase româneşti; venit-am în mijlocul Bănăţeanului, din care emană demnitatea latină, — din ochii căruia schinteiează inteligenţa, din vorba căruia, zice Sextil Puşcariu, răsare înţelepciune, — nobleţă subţiată, care este reflexul unei vechi culturi, după cum a zis şi d-l fost ministru Sever Bocu.

Adunatu-ne-am în Banatul, a cărui lanuri şi codrii sunt plini de cântec, unde după cum zice marele gânditor naţional, GOGA, — că palpită un suflet cald la toate atingerile, ca o minunată harfă.

Conştiinţa naţională, conştiinţa propriei valori şi a diferenţierii de alte neamuri, trăsare mai vie în Banatul nostru.

Solul, fiinţa şi sufletul Banatului diferă de celelalte provincii ale Coroanei de oţel şi tocmai pentru aceea suntem botezaţi, spicul de aur în această Coroană.

Arătatu-s'a şi stăpânitorilor din trecut, când eram în obidă, arătatu-s'a şi se arată stăruitor şi stăpânirilor de astăzi, că Banatul este o individualitate, este o entitate independentă şi distinctă în colţul lui de ţară.

Acest fapt a determinat centrul bătrânei noastre „ASTRA" a aduce hotărârea de a da deplină libertate Banatului, fie ca fiică, fie ca sora mai mică, — a se desvolta în etnicul său, — înfiinţându-se ASTRA BĂNĂŢEANĂ.

Suntem în al treilea an de muncă mergem înainte cu un preşedinte plin de vigoare românească şi demnitate bănăţeană şi îl rugăm în aceasta zi frumoasă de sărbătoare bănăţeană, să nu contenească cu munca, să nu contenească cu lupta şi să nu-şi precupeţească energia, până ce nu înfige ideea bănăţeană în cele două creste ale lui Semenic şi Muntele Mic; — să nu contenească, până ce n'ajunge cu brazda la marginea Mureşului, Cernei, Caraşului şi la marginea oropsită a bătrânei Dunăre.

Ce priveşte despărţământul Caraş, domnule Preşedinte, — sunt 40 de ani, de când protopopul Alexandru Popovici, notarul din Ciuchiciu, Mina Nemoianu, preotul din Ertof, Teodor Panciovanu, notarul din Mârcina Petru Mioc, avocatul Elie Trăilă, învăţătorul Gheorghe Drăguescu, funcţionarul de bancă Vasile Mărgineanu, advocatul Petre Corneanu, advocatul Baltazar Munteanu, protopopul unit Victor Poruţiu şi librarul Ion Tieranu, astăzi singurul supravieţitor ale acelor vremuri, distinsul şi venerabilul avocat Dr. Petre Corneanu, au pornit la drum cu steagul „ASTREI".

Şi atunci inimosul şi luminatul învăţător din Vărădia, Ţunea, le doreşte ca munca lor să fie astfel întocmită, ca prin ea să ajungă a fi cea mai puternică creangă a trupinei ASTRA.

Noi cei de astăzi, Domnule Preşedinte, ne vom da silinţa a fi creangă folositoare şi roditoare la tulpina Astrei Bănăţene.

Domnule Preşedinte, pentru a putea ajunge la idealul dorit de întreaga suflare bănăţeană, întoarce-i pe toţi, muncitorii ce-i ai, mici şi mari, mai întâi spre împărăţia lui Dumnezeu şi spre dreptatea lui, căci toate celelalte prin muncă chizbuită vi se vor adăoga vouă, — zice sfânta Scriptură.

Vivat crescat floreat Astra şi munca bănăţeană!

LUCEAFĂRUL

REVISTA REGIONALEI BĂNĂȚENE A «ASTREI»

BIBLIOTECA CENTRALĂ „ASOCIAȚIUNII" SIBIIU

TIMIȘOARA
SEPTEMBRIE—OCTOMBRIE 1938.

ANUL IV. - SERIA II. Nr. 9-10.

„LUCEAFĂRUL"
REVISTA REGIONALEI BANAŢENE A ASTREI
Apare lunar, sub direcţia unui comitet de redacţie.
Redactor responsabil: Prof. Tr. TOPLICEANU

CUPRINSUL:

		Pag.
Sabin V. Drăgoi:	Contribuţiuni la cunoaşterea muzicei româneşti	1
Grigore Bugarin:	Trei sonete	12
Volbură Poiană Năsturaş:	Căutător de aur (poezie)	14
Anatole Chircev:	Din lumea tinerească	15
Cornelu Sav:	Trei poezii	30
Mircea T. Bandu:	Rahira	32
Pavel P. Belu:	Poemul pământului	38
Ludovic Ciobanu:	Şcoala, învăţătorul şi Astra	43
Cronica:	*M. T. Bandu:* S. S. Moldovan: „Oraviţa"	48
	Aurel Bugariu: Istoria Banatului . .	50
	M. T. Bandu: M. Streinul: Ion Aluion	52
	Aurel Bugariu: C. Arion: Cnejii români	56
Note:	*N. I., M. T. B.* şi *C. S.:* Reviste expoziţii	58

INSTITUT DE ARTE GRAFICE „TIPOGRAFIA ROMÂNEASCĂ" TIMIŞOARA.

Contribuțiuni la cunoșterea și aprecierea adevărată a muzicei românești*)

de *SABIN V. DRĂGOI.*

Se afirmă despre muzica noastră şi în străinătate şi acasă cu o superficialitate şi necunoştinţă de cauză — persistă o credinţă greşită şi înrădăcinată, că muzica noastră este exotică, îmbibată de odor, aromă orientală, dulceagă, care prin urmare nu rezistă unei estetici, unei aprecieri şi tratări superioare. Este o calomnie, dacă nu o inconştienţă sau ignoranţă această sentinţă rostită de pe înălţimea amvonului ştiinţei severe numai în urma unor observări plimbăreţe pe meleagurile sufletului românesc.

Influenţa reciprocă a artei popoarelor învecinate este inevitabilă. Apucături, pocedee muzicale streine se înfiltrează în urma călcărilor, stăpânirilor şi în urma contactului cu popoarele pripăşite ulterior lângă şi între noi. Proporţia amestecului firesc şi fatal nu ne-a putut însă denatura etnicul în muzică, precum nici sângele, graiul, portul, obiceiurile nu s'au corcit în urma împrejurărilor înşirate şi trecătoare, ca să îndreptăţească păreri, degradante şi jignitoare despre însuşirile sufleteşti ale neamului nostru.

Nu vreau să-mi atribui dreptul de prioritate, să-mi înregistrez patentul, monopolul acestei îndreptări, dar simt că sunt unul dintre acei care sunt datori şi pot să o facă. Şi veştejind o credinţă deşartă, am grijă ca să ofer în schimb una nouă şi dreaptă, pe care doresc să o strecor şi să o solidific în conştiinţa tuturora.

*

Pentru a urmări şi a înţelege mai uşor cazul special al muzicei noastre poporale socotesc necesar a împărtăşi câteva consideraţii, principii şi păreri în privinţa aprecierii artei de rasă, artei etnică în general şi a muzicei în special. Vom cerceta

*) Conferinţă rostită la Liga Culturală Bucureşti în 12 Martie şi la Radio în 14 Martie 1938.

existenţa şi valoarea elementului etnic în arta poporală şi factorii ei determinanţi. Noţiunea de rasă nu are aici înţeles antropologic, ci înseamnă totalitatea însuşirilor sufleteşti, pecetea comună a unei unităţi etnice. Expresiile *de rasă şi etnic* se confundă şi se subtituie. Un popor, o naţiune, un neam îngrădit într'un teritoriu geografic, sub acelaş climat, cu graiu, cultură, îndeletniciri şi aspiraţii comune, formează o unitate etnică. Fiecare unitate etnică are caracteristicile sale, care o deosebesc de altele popoare. Această deosebire, însuşire proprie, specificul său, este elementul etnic, elementul de rasă.

Unitatea etnică se poate întinde şi peste hotarele geografice fără ca să prejudicieze existenţa şi tăria elementului de rasă, cum a fost cazul la poporul nostru înaintea unirei. Elementele etnice cari pot caracteriza şi închega un neam într'o unitate sunt: graiul, portul, obiceiurile, felul de a trăi şi a gândi precum şi toate artele. Fiecare popor îşi imprimă caracterul său, etnicul, deosebirea proprie asupra acestor elemente. Din toate acestea pe noi ne priveşte arta de rasă în general şi muzica în special ca un component al ei

Trei factori determină arta etnică: Natura înconjurătoare cu fenomenele ei, mediul şi individul cu particularităţile sale fizice şi psihice. Aceste izvoare alimentează arta în general şi arta de rasă în special ca un component al artei universale. Firește, etnicul în muzică este mai puţin datorit naturii ca în artele plastice, mai mult îşi are originea în mediul social şi în individul creat de acel mediu.

Muzica etnică la rândul său mai este determinată de graiu, accent, versificaţie şi nu mai puţin de putinţa oferită de instrumentele muzicale întrebuinţate.

Impulsul, suflul creaţiei poate fi individualitatea artistului sau a maestrului şi şcoalei la care s'a format, şi *anturajul*. Acesta poate fi un mediu restrâns, sau o unitate etnică întreagă. Mediul este de natură etnică. Se poate strecura gust strein mediului etnic temporal, sau se asimilează altui mediu de altă rasă, trebuie însă să poarte pecetea etnică orice creaţie de artă, indiferent cărui mediu sau rasă aparţine. Se poate verifica identitatea etnică a oricărei opere de artă. Creatorul ca şi mediul se pot îndepărta, despărţi definitiv şi contopi altei unităţi etnice. Aceste incursiuni şi asimilări nu sunt rare în istoria artelor. Creaţiunile diferite ale unui individ sau mediu pot aparţine diferitelor rase, de cari au fost influenţate. Legătura etnică poate

slăbi, poate dispare dar atunci se asimilează altei rase. O muzică fără nici un caracter etnic ar fi un fenomen tot aşa de neobişnuit, ca un întuneric complect. Precum după legile optice lumina se revarsă neîncetat în infinite raze în toate culorile şi în toate direcţiile, astfel şi etnicitatea resfrânge raze fără încetare asupra creatorului şi asupra operei. Şi le luminează şi le colorează pe amândouă.

Arta şi cultura popoarelor nu este creaţiune proprie ci numai variantă. Nu s'au născut fiecare separat, ci una dintr'alta. Geniul unei rase este continuarea, evoluţia geniilor altor rase. Independenţă, originalitate, particularitate este totuşi, căci se cârmueşte după legile rasei, dar nu dintr'un început şi nu la infinit. Este originală pentrucă ţine cont de firescul rasei chiar la achiziţionarea elementului geniului strein şi respinge contrarul legilor sale etnice. Culturile şi artele cu toate particularităţile lor etnice sunt rezultatul evoluţiei. Arta este mutabilă, ca şi rasa. Elementele chiar împrumutate se pot transforma după nevoia şi legile mediului, ele se naturalizează, se încetăţenesc, ca proprietate etnică. (De ex. o perfecţionare aplicată trebuinţelor noastre operată asupra unei invenţii). Deci rămâne că geniul rasei este variantă, ca şi rasa însăşi, iar etnicul la fiecare popor în toate artele (manifestările lui) este acelaş: Succesiunea altor rase.

*

Fiecare popor în arta sa etnică variază mai mult sau puţin expresia altor rase. Din arta streină elementele folositoare, ispititoare, le studiază, le imitează astfel că în creerul său se întipăresc şi se aşează în forme de imagini. Având un depozit însemnat de asemenea imagini (formule ritmice, melodice, armonice) pe viitor percepţia va fi uşoară şi repede. Imboldul extern pe care îl percepe pe calea auzului îşi are în celulele creerului semenii săi cari înlesnesc recepţia.

Aceste predispoziţii pentru recepţionarea rapidă a imaginilor similare prin atavizm se transpun urmaşilor. Dacă majoritatea unui popor are o predispoziţie unitară faţă de anumite formule, putem zice că posedă o muzică de rasă, o muzică deosebită, numai a lui proprie. Această predispoziţie poate fi stabilă, în creştere sau scădere în măsura în care dispoziţia (înclinarea) pentru muzica altei rase îi este indiferentă, în scădere, sau creştere. Muzica etnică poate asimila elementele streine dacă nu se contrazic cu modul ei de expresie etnică.

Prin predispoziţia pentru muzica etnică se pot încerca experienţe şi măsurături pozitive. Natural nu în sensul matematic, fiind vorba de muzica în complexul ei expresiv şi nu de sunetul psichofizic. Stabilindu-se odată punctele cardinale, particularităţile indiscutabile, elementele de rasă a unei muzici, uşor se pot verifica infuziunile streine în fiecare piesă. Fireşte se presupune cunoaşterea şi ştiinţa formulelor caracteristice. Nu se poate judeca la întâmplare şi în urma impresiei, simţirei. Astfel o artă etnică poate să aibă legile şi regulamentele ei pozitive cari au orientat şi determinat creaţiile ei în mod instinctiv şi inconştient, dar corect şi sigur, pe cari noi le putem stabili ulterior în formă de concluziuni spre a le urma şi respecta în mod conştient.

Repet, elementele de rasă streină mai ademenitoare, sau indiferente se pot demonstra, se pot verifica măsură cu măsură într'o melodie etnică. Elementele indiferente contează ca proprii, dar cu o vădită înclinare, simpatie începătoare spre predispoziţia altei rase. E stare latentă cum s'ar zice în limbaj medical. Dacă această înclinare e chiar înaintată, nu ne asimilăm imediat, căci predispoziţia pentru etnicul nostru încă e mai mare. Dacă predispoziţiile sunt egale nici atunci nu înseamnă părăsirea artei proprii, ci numai dacă se generalizează asupra întregului popor — un fel de plebiscit — atunci arta veche devine vazalul artei noui streine. Dacă din această artă streină geniul poporului reuşeşte să desprindă, să asimileze anumite părţi să le transforme după legile etnicului său în mod original, iar predispoziţia se generalizează pentru aceste elemente răpite dar prefăcute, se naşte o nouă artă, o nouă muzică de rasă. Deci arta de rasă şi geniul popoarelor nu sunt creaţiunea unui neam, ci o simplă cucerire, ocupare. Ca şi cucerirea teritorială.

O predispoziţie trecătoare pentru arta rasei streine nu e încă destructivă, însă poate slăbi uşor baierele etnice. La o melodie curat etnică, aplicându-se o modificare contrară legilor ei fireşti poate vesteji caracterul de rasă. Un adaus de alteraţie minimă care poate răpi farmecul şi etnicul unei melodii, sau poate întipări caracterul nostru unei melodii streine se numeşte *pragul diferenţiar.*

Acest prag diferenţiar ne călăuzeşte şi ne înlesneşte pozitivitatea măsurătoarei estetice a muzicei de rasă. Aşadar etnicul nu este sentiment, nu este simbol, ci material pozitiv. (Dr. G. Molnar: Muzica de rasă).

*

Se naşte întrebarea: Care este acel material pozitiv, de care ne putem servi? Sunt componentele îndeobşte cunoscute ale muzicei universale, cari în muzica fiecărei rase au particularităţi etnice: Metrul, ritmul, melodia, modulaţia, cadenţa, armonia şi modul de a le executa, întona. Aceste elemente componente ale muzicei universale permit posibilităţi infinite de combinaţie şi îşi au întrebuinţarea lor la fiecare popor asimilate potrivit cerinţei legilor etnicului său. Precum o pânză ca fond permite cu aceleaşi culori brodările de motive diferite şi nesfârşite caracteristice fiecărui neam, precum lemnul şi piatra dau posibilitatea de expresie prin cioplirea şi încrustarea motivelor etnice, tot astfel şi portativul sau instrumentul dă putinţii la aşezare sau succesiune de tonuri întonate după anumite reguli şi formule cari s'au cristalizat în decursul mileniilor din generaţie în generaţie, cum e cazul în speţă. Astfel reese clară şi netăgăduită existenţa etnicului în muzica de rasă, muzica poporală. Rămâne de văzut care-i, cum e, de unde-l avem, cum ne-a venit şi cât cântăreşte?

*

Revenind la muzica noastră după această lungă, dar necesară divagaţie, trebuie să mărturisesc, că modestele mele cercetări m'au îndemnat a o împărţi din punct de vedere practic în 2 mari categorii: 1) *Muzica tradiţională* legată de obiceiuri, culturi divine şi solemne moştenită din cele mai indepărtate timpuri transmisă şi păstrată prin tradiţie şi *Muzica creiată de geniul poporului* în decursul veacurilor din imbold liric la umbra şi reazămul muzicei tradiţionale prin care s'a zămislit şi a cărei fiică legitimă este.

Din categoria I. fac parte a) colindele; b) bocetele; c) cântecele de nuntă, toate rămăşiţe de culturi divine, obiceiuri antice, mărturii a unei credinţe religioase străvechi şi superioare, proba neîndoelnică a unei culturi bătrâne de milenii.

Din categoria II-a fac parte: a) Cântecele de stea creaţii mai noui după tipicul etnicului nostru, sau împrumutate dar adaptate cerinţelor specifice nouă, b) diferite specii de cântece lirice ca Doinele, baladele, cântecele de leagăn, cântece cari însoţesc o indeletnicire şi c) dansurile extrem multe şi variate.

Cu toată diferenţa între aceste două principale categorii, sunt piese din ambele tabere, car se confundă şi se substituie reciproc susţinând teza emisă mai înainte. De ex. S'au strecurat melodii tradiţionale între cele create de geniul poporului şi vi-

ceversa, ceiace dovedeşte asemănarea prin elementele comune, afinitatea strânsă şi organică între cele două categorii.

Dar ca să concretizez mai temeinic şi durabil să invederez acest colţ subtil şi cel mai misterios din împărăţia artelor, găsesc necesar să disec amănunţit să cercetez şi caracterizez categoria întâia, care a zămislit pe a doua, ca să vedem originea diferenţa, asemănarea, capacitatea, utilitatea, şi să tragem concluziile ce se impun.

Muzica tradiţională cuprinzând colindele, bocetele, cântecele de nuntă sunt de origină păgână foarte veche de o identitate antică, incontestabilă. Aceasta o poate constata cu uşurinţă şi un laic, având la 'ndemână elementele necesare de comparaţie: Gamele antice pe cari sunt brodate aceste melodii, mersurile melodice, cadenţele cari se pot uşor verifica compărându-se cu puţinile fragmente de muzică veche neconstituită ca probe pozitive şi senzaţia, impresia ce o încercăm la auzul care are puterea evocatoare de a ne transpune în spaţiu şi timp cu milenii în urmă ca probă de simţire care nu se explică.

Colindele au servit la mărirea fastului diferitelor servicii sacre (precum ne indică rămăşiţele de text, la serbările diferitelor zeităţi şi a anotimpurilor, la serbările fenomenelor naturei şi la însoţirea diferitelor îndeletniciri în legătură cu viaţa şi ocupaţia lor.

Numai părinţii creştinismului le-au îndrumat şi concentrat în spre serbarea Crăciunului. Totuş mai sunt şi azi colinde de sf. Andrei, Anul Nou, sf. Vasile, Boboteaza, Florii, Paşti, sf. Gheorge, Rusalii, serbători cari toate coincid cu un praznic păgân corespunzător.

Bocetele şi cântecele de nuntă au aceeaşi menire şi în zilele noastre şi neavând origină şi întrebuinţare sacră au suferit mici schimbări şi influenţe în decursul veacurilor.

Toate aceste melodii (foarte multe la număr) sunt tot atâtea monumente indestructibile ale vieţii noastre sufleteşti bătrână de câteva milenii cari au rezistat vitregiei timpurilor de care am avut parte. Generaţiile s'au perindat, sufletul cu manifestările lui a perpetuat neîntrerupt ca şi timpul cu care-şi măsoară viaţa făr' de'nceput şi sfârşit.

Ele datează din timpul culturii greco-romane, eventual anterior acesteia şi chiar pe plaiurile actualei noastre aşezări mai întinsă spre sud. Ceiace ne îndreptăţeşte a crede şi a afirma că şi pe atunci eram tot pe aici.

Un fapt e cert. Muzica nu a venit aici cu Romanii. Ea era aici împreună cu alte arte, credinţă, cultură. Romanii au transplantat-o de aici. Să mă erte strămoşii noştri Romani că-i bârfesc, dar aveau prea multe şi alese caităţi ca să le trecem cu vederea lipsa de râvnă după artă şi cultură cu care i-au pricopsit mai târziu maeştrii lor Grecii până la saturaţie şi cari au contribuit la destrămarea şi peirea imperiului. Aceasta ar fi deci prima cucerire Romană în domeniul artei muzicale dela popoarele cari vieţuiau în Peninsula Balconică. Totodată şi prima expansiune a muzicei de aici, care a cucerit pe cuceritori.

*

A doua expansiune a artei din peninsula balcanică şi a doua transplantare a ei — de data aceasta voită şi conştientă, — din partea latinilor se produce în secolul al IV-lea.

Sfântul Ambrozie episcopul Milanului pentru a mări fastul noului rit prea sărac faţă de cel păgân recent părăsit, pentru a stârni evlavia liturgisirii în dieceza sa unde până atunci rugăciunile numai se recitau, introduce cântarea imnelor şi răspunsurilor precum şi modul antifonic (alternativ) care la biserica răsăriteană se practica dela prima aşezare creştină în comunităţi religioase.

Pentru aceasta s'a servit în interesul bisericii de vechile cântări şi moduri greceşti însuşite şi răspândite de veacuri prin cuceririle anterioare, spre nespusa bucurie a credincioşilor proaspăt convertiţi, care-şi regăseau melodiile lor dragi şi familiare, cari au servit la măreţia misterelor păgâne ale strămoşilor lor, de care îi legau tradiţiile, îi atrăgeau reminiscenţele încă neşterse ale credinţei vechi părăsite. Deci a resădit în Italia muzica răsăriteană.

Această muzică religioasă dela începutul creştinătăţii pe lângă elementele eline, nu era lipsită nici de tradiţii siriene, ebree, egiptene, traco-ilirice şi verosimil prin moşteniri anterioare dela culturi mai vechi; caldeene, asiriene, persiane, babiloniene aduse de credincioşii acestor neamuri ca o preţioasă comoară a vechiului cult închinată pe altarul nouii credinţe.

Mai târziu sfântul Grigorie papă la Roma inspre sfârşitul secolului al VI-lea şi începutul celui de al VII-lea, pe lângă cântările introduse deja de Ambrozie, mai adună din întreg imperiul cântările religioase, le revizueşte în al său „Antifonar" (codul muzicei religioase a bisericii catolice până în zilele noastre)

şi stabileşte o normă unică de conformare a muzicei pentru întreaga biserică apuseană.

Astfel toate cântările cuprinse în Antifonar, precum şi cele adause ulterior, dar după norma de revizuire stabilită de el, se numesc *„cânturi gregoriene"* (cantus choralis, cantus planus), sunt păstrate cu sfinţenie, păzite ca nişte piese de muzeu extrem de preţioase. Acesta cânturi gregoriene odată introduse în biserica apuseană dau naştere nu numai polifoniei şi evoluţiei muzicei religioase şi culte, ci şi muzica poporală apuseană s'a nutrit din ele evoluând alături şi sprijinită de cea religioasă.

Deci iată la ce culmi a ajuns muzica sădită dela noi în apus. Zic dela noi nu cei de faţă, ci dela cei trecuţi. La noi, datorit puterii de conservare şi dragostei de tradiţie a poporului, aceste cântece antice dacă şi nu au pricinuit o evoluţie ca în apus — din cauza împrejurărilor — dar ne-au fost transmise şi păstrate. Oricâte ne-au fost răpite, mai multe au rămas.

Se va întreba — cu drept cuvânt — de unde îmi iau eu îndrăzneala acestor afirmări? Mă grăbesc a răspunde şi elogiul, aprecierea care ne vine dela cel mai înalt şi îndreptăţit for, este un binemeritat omagiu pentru muzica românească, pe care eu numai o servesc ca un credincios sacerdot. In Revista societăţii franceze, de Muzicologie numărul Mai 1931 Amédée Gastoué profesor de cânt gregorian la Schola cantorum scrie următoarele despre colecţia mea 303 Colinde publicate de Ministerul Cultelor şi Artelor: „Este o frumoasă contribuţie a folklorului român acest prim volum ce apare. Domnul Dragoi a fost bine calificat pentru a duce la bun sfârşit această operă remarcabilă ca specimen de documentare conştiincioasă. Colindele sunt corespunzătoare Noel-elor noastre şi a cântecelor de calende asupra cărora un studiu literar şi muzical de 50 pagini ne informează amănunţit: forme ritmice şi modale rezumate în tabele importante, interpretare, aşezarea acestor cânturi în tradiţia poporală etc. Se desluşeşte aici amestecul rând pe rând profan şi sacru însă dintr'o religie semilegendară unde poezia izvoreşte, fie din evangheliile apocrife, fie din fantezii poporale, amestec, pe care îl întâlnim şi în Noel-ele şi aguillan-ele noastr".

„Făcând abstracţie de o parte a foarte rarelor specimene de melodii de-o oarecare desvoltare, colindele sunt mai de grabă nişte scurte formule convenţionale, de altcum foarte fermecătoare, unde se intercalează scurte refrene nedepăşind două sau

câteva cuvinte şi formând uneori par'că un fel de aclamaţie liturgică ca de exemplu Domnul Doamne, Domnul nostru, etc

„Fapt de remarcat: Considerând că de secole Românii formează din punct de vedere religios una din cele mai importante ramuri ale bisericii bizantine, rând pe rând sub dominaţia înaltului cler slav, apoi grec, melodiile cântecelor lor poporal-religioase n'au adoptat nici una din particularităţile acelea pe cari Bizanţul şi le-a asimilat dela stăpânirea turcă. Mai mult: unele motive, moduri reamintesc mai de grabă anumite gregoriene antice, sau temele caracteristice ale cantilenelor vechi provensale cu subiect religios (Pasiunea, sf. Margareta, etc.) Fi-vor acestea nişte amintiri de foarte vechile relaţiuni cu creştinătatea occidentală, ori chemări şi ecouri ale ascendenţei latine de care România se glorifică? In tot cazul în aceste colinde *substratul latin,* uneori analog acelui francez al cântecelor de trubaduri, melodie, ritm, se desprinde foarte clar dintr'un mare număr din aceste mici piese.

„In această frumoasă ediţie ştiinţifică a D-lui Drăgoi fiecare piesă e reprodusă astfel cum a fost culeasă din chiar graiul cântăreţilor, cu toate variantele de text şi muzică, documente preţioase". Până aci am citat aprecierile eminentului savant şi cercetător Amédée Gastoué dela Schola Cantorum, care mi-a făcut şi cinstea de a-mi trimite din lucrările sale de ordin gregorian şi folkloristic ca probe documentare ale afirmărilor DSale.

Cred că ne umple de legitimă mândrie această reparaţie târzie, care ne vine dela Areopagul ştiinţei muzicale religioase şi antice Schola Cantorum instituită în acest scop printr'un generos legat.

Dacă prima şi modesta mea încercare de a scoate şi învedera în toată frumuseţea şi valoarea sa avutul nostru sufletesc a avut darul de a stârni admiraţia ilustrului savant al supremului for de cercetare a muzicei religioase şi antice, mă întreb ce surprize măgulitoare ne mai pot rezerva descoperirile ce continuă, făcute de alţii şi de mine cu înfrigurare aşteptând lumina tiparului care — durere — întârzie.

Noi avem anticul aici liber — nu păstrat sub cheie — în muzica poporală tradiţională, chiar şi în cea creată de geniul poporului, care se confundă cu ea, până când popoarele neolatine, — fraţii din apus — nu o mai au numai în formă de muzică devenită sacră.

Au nu este îmbucurător că şi prin muzică, această manifestaţie subtilă a sufletului putem confirma sus şi tare latinitatea noastră, acea legătură continuă prin sânge, grai, obicei, cult, credinţi care legătură a rezistat la toate stăpânirile streine seculare şi milenare, politice şi religioase. Schizma, depăşirea bisericilor s'a petrecut deabea la anul 1000. Eram deja popor închegat sufleteşte şi politiceşte. Orice influenţă streină inevitabilă într'o atât de lungă viaţă de neam a lăsat fireşte o patină uşoară şi la suprafaţă uşor de indepărtat, sub care străluceşte însă aurul: zăcămintele straturilor suprapuse ale culturei străveche.

Ceiace este comun sufletesc intre noi şi restul popoarelor neolatine, nu îl avem dela romani trunchiul comun al latinităţii noastre, ci ei dela noi, din cauză că romanii s'au împrumutat în trecutele vremi din stocul, depozitul bogat al altor străbuni de ai noştri, şi au lăsat moştenire acest bun neamurilor cari s'au închegat din ei în apus.

Deci avutul nostru sufletesc nu este moştenire latină deşi e comun şi înnedit cu ea, ceeace mai dovedeşte şi faptul că în credinţă superstiţii, rămăşiţe de culturi antice suntem mai bogaţi decât fraţii noştri neolatini mai înaintaţi în civilizaţie, în urma împrejurărilor cari le-au fost favorabile. Precum acest colţ de pământ fericit pe care îl numim al nostru a fost favorabil în antichitate unei desvoltări sufleteşti mai precoce şi rapide, ceeace dovedesc şi rămăşiţele de artă casnică, unelte ce ies la iveală şi ne conduc până la o epoca anterioară celei greco-romane.

*

Trecând acum la muzica creiată de geniul poporului: doine, balade, dansuri, etc., origina şi valoarea nu mai este greu de verificat şi apreciat, având noi la îndemână mijlocul de comparaţie şi cântărirea purităţii etnice: Muzica tradiţională. Dispunând noi de un considerabil depozit de muzică tradiţională autentică, putem uşor măsura valoarea fiecărei piese, originea ei, gradul de puritate etnică sau de conţinut strein şi din culegerile ce mi-au fost dat să le înregistrez, pot mărturisi că rezultatul este îmbucurător: Muzica românească are rezerve imense, cu rădăcini adânc infipte în glia sufletească a neamului nostru. Aprecierea măgulitoare făcută colindelor noastre de ilustrul confrate o putem depe acum generaliza asupra tuturor speciilor

de muzică poporală pe răspunderea mea, bazată la rândul ei pe rezultatul şi concluziile cercetărilor mele neîntrerupte.

*

Şi acum putem răspunde cu uşurinţă întrebărilor ce ni-le-am impus:

„Elementul etnic există în muzica noastră; îl avem prin moştenire dela strămunii noştri cari au vieţuit aici din antichităţi; popoarele neolatine întrucât mai au acelaş etnic le vine tot prin moştenire, dar o moştenire cucerită de strămunii comuni romani de aici, şi mai târziu".

Nu-mi asum meritul unei descoperiri. Realităţile existente le-am apropiat, le-am pus faţă în faţă ca adevărul să izbească convingător. *Ceeace este de mare valoare şi putere generatoare în muzica noastră este comunitatea şi afinitatea cu arta popoarelor apusene dusă de aici în împrejurările cunoscute şi nu orientalismele exotice stupefiante strecurate clandestin în patrimoniul nostru de o atât de măgulitoare obârşie.*

Sabin V. Dragoi

Trei sonete

De: **Grigore Bugarin**

Sonetul livezilor

Livezile copilăriei mele
Cu lanurile vălurind cântare,
Cu ciobăniţele suind cărare,
Şi-au prins în spice picături de stele...

Podoabă 'n pământeană arătare
Ca gândurile Domnului sunt ele;
Cu fluturări de zări şi de betele
Se leagănă livezile în zare.

De n'ar fi fost să ştiu de poezie,
Le-aş fi păstrat în simţământul meu
Precum ţăranii stropi de melodie...

Şi odihnit pe muche de grindeu,
Te-aş fi 'mbrăcat în doine veşnicie
Cântând poemele lui Dumnezeu...

Ohabiţa, Iulie 1938.

Sonetul apusului de soare

Poiană din pădure cu izvoare,
Biserică în rugăciuni de seară,
In tine visurile va să 'nfloară
A sufletului meu întruchipare.

In tine gândurile n'o să doară
Şi n'or răni simţirea. Fiecare
Insenina-se-vor mărgăritare
Când duh de seară peste sat coboară.

Apusul soarelui se duce 'n sat
Pe podul de lumină 'n zări întins.
Pe fiecare frunză a lăsat

Frânturi din cerul între dealuri, prins,
Când gândul meu în liniști s'a culcat
Subt boiţile de viorint aprins.

Ohabiţa, Iulie 1938.

Sonetul prieteniei

Sonetul tău, cu ce să-l încrustez?
Căci nu am suflet cât să-ţi dărui ţie,
Frumseţe ne 'ntinată, prietenie,
Simţirii mele mir pentru botez...

Cu visul alb ce-a fost copilărie
Strălimpezimea ta s'o 'nvesmântez?
Să fac din tine gânduri pentru crez
Şi boltă de lumini în poezie?

Cerutu-i-am ce are mai curat
Firavul meu lăuntric şi mi-a dat
Un bob de sânge închegat mărgea...

Atunci, Necunoscutul mi-a şoptit:
Când inima cu jertfă s'a sfinţit
Voi fi de tine demn, iubirea mea.

Lugoj, Septembrie 1938.

GRIGORE BUGARIN

CĂUTĂTOR DE AUR

Ia zborul către culmile albastre
Să bei azur din zarea de cristal;
Nu veşteji în balta vieţii noastre
Cu moartea şi cu deavolii pe mal.

Căutător de aur şi arginţi
Pe unde nu răsare trandafirul
Ca iadu-i groapa ta de suferinţi
Căci stelele nu mai strecoară mirul.

Scăpărătoare, veşnica lumină,
Deşi pătrunde'n ochii tăi cei morţi
Te'nghiaţă noaptea gândului, haină,
Pe căile întoarse dela porţi.

Stând muntele cu creştetul în nori
Primeşte fulgerul şi bubuirea,
In chiote de mândre sărbători
Cunoaşte singur ce-i nemărginirea.

De-acolo'ntors cu faţa în spre noi
Vei şti că lumea oarbă se frământă
In neputinţă jos şi noroi
Şi numai cerul peste vârfuri cântă.

VOLBURĂ-POIANĂ NĂSTURAŞ.

Din lumea tinerească

De: **Anatole Chircev**

Deşi s'ar părea la prima vedere că reveria este o stare sufletească proprie mai mult epocii de tinereţe a omului, totuşi noi o găsim manifestându-se şi în viaţa maturului, cu toate că aici, spre deosebire de alte epoci, ea primeşte aspecte caracteristice şi diferite de ale tuturor vârstelor precedente. Nu există fiinţă omenească şi nici epocă lipsită de această înclinaţie spre „visare", „reverie" a omului, deoarece nu există fiinţă omenească şi nici epocă lipsită de cea mai profundă tendinţă a sufletului uman: nevoia de a evada peste graniţele impuse de realitatea concretă, nevoia de a împrospăta sufletul cu lumi necunoscute deşi dorite, nevoia de a transcende existenţa concretă şi de a ancora undeva într'o zonă, unde totul se conduce şi ascultă de „alte legi". Această tendinţă e atât de imperioasă şi atât de specifică omului, încât absenţa ei ar trebui să aducă o îngrijorare pentru acea persoană sau acel timp istoric lipsit de această înclinaţie. Mai mult: s'ar putea spune fără de nici o exagerare că există epoci, atât în viaţa omului cât şi în viaţa unui popor sau a mai multor popoare la un loc (perioadă istorică) când această tendinţă se manifestă mai accentuat sau mai atenuat, deşi — o spunem încăodată — toţi oamenii visează în stare de veghe, la orice vârstă.

Unii visează că vor câştiga sume mari de bani la loterie, alţii — că vor deveni renumiţi, alţii că vor creia un sistem nou de gândire, schimbând astfel mersul istoriei. Sunt semnificative şi pline de înduioşătoare sinceritate mărturisirile lui Tolstoi, care trădează această tendinţă a omului spre visare: „Sunt convins că, dacă mi-e dat să trăesc până la adânci bătrâneţe, şi povestea mea o să atingă vârsta mea, eu fiind bătrân de şaptezeci de ani, am să visez tot aşa, imposibil de pueril ca şi acum. Am să visez la o oarecare minunată Marie, care o să mă iubească pe mine, bătrân fără dinţi, cum l-a iubit pe Mazeppa; despre faptul cum fiul meu slab de minte o să devină ministru

prin vreo întâmplare neobişnuită, sau despre aceia cum am să am o groază de milioane (de bani)" [1]).

In această ordine de idei, e revelator faptul că există epoci în istorie care au trăit mai mult sau mai puţin sub perspectiva pe care le-a deschis-o peisajul sufletesc adăpat din hrănitoarea sevă a reveriei, şi consecinţele pe care le-a avut nu numai în lumea creaţiei spirituale dar şi în sfera preocupărilor mai obişnuite. Pentru a demonstra aceasta, nu e nevoie să căutăm prea mult în a găsi o exemplificare. Să luăm două epoci care sunt diametral opuse: epoca modernă şi aceia a evului-mediu şi vom vedea — privindu-le din punctul de vedere în care reveria joacă un rol de îmbogăţitoare a experienţei interioare—ce coloratură dă ea atmosferei unui timp şi stilului de viaţă al unei persoane. Evident, nu privim aici fenomenul reveriei ca fiind un proces care ar determina cauzal, în mod absolut, apariţia stilului unei anumite culturi. Consideraţii de acestea sunt inutile şi aici nu ne interesează. Ceeace vrem să menţionăm e doar faptul, că o anumită atmosferă culturală şi un anumit stil de viaţă sunt oarecum produsul unor epoci, în care omul creator de valori are înclinaţii mai mari spre reverie, şi cum calitatea lor este superioară într'un anumit sens, odată cu prezenţa ei în viaţa acelei epoci. Rolul reveriei nu se limitează aici la un simplu act de prezenţă, ci determină radical atmosfera vieţii interioare, îmbogăţind-o şi potenţând-o la maximum. Pentru a exemplifica cele spuse, să luăm în discuţie un singur fenomen sufletesc, cum este sentimentul iubirii şi vom vedea imediat cum, aici, prezeţa sau absenţa reveriei, creiază un peisaj sufletesc cu totul deosebit, cum viaţa individului se mişcă pe un plan cu totul diferit din punct de vedere calitativ, cum însăşi existenţa capătă sensuri diferite.

Să ne gândim bunăoară la dragostea romantică a cavalerilor medievali şi la aceia din zilele noastre, la aşa zisa „dragoste modernă", a cărei reprezentantă tipică este cea americană. Iată un sentiment, acelaş în fond care însă ia aspecte nu se poate mai deosebite, în cele două epoci de care vorbim. Prima se mişcă sub auspiciile binefăcătoare ale visului, ale necesităţii de absolut, trezind anumite rezonanţe de natură metafizică (în fond sentimentul iubirii, poate juca aici şi rolul de simplu pretext, scopul iniţial fiind depăşit) a idealului, a tot ceeace

[1]) Lew Tolstoi — Detstvo i junosti p. 235.

este mai spiritualizat. A doua este materialistă, prozaică; ea nu trezeşte nici o rezonanţă afectivă mai alterată, mai îndepărtată de scopul imediat, iar bogăţia experienţei interioare este cu mult sărăcită. Prima e însetată de etern şi exprimă tendinţa rară a sufletului omenesc, prin înclinaţia pentru tot ceeace este vecinic. A doua aduce cu sine conştiinţa trecătorului, a simţului de relativitate (din păcate această conştiinţă nu este un rezultat al unei îndelungate şi profunde analize a vieţii ca atare, ci este o expresie a sărăciei afective, a sentimentului de scurtă durată, a sufletului fără bogăţie interioară care se lasă angajat, pradă stimulenţilor dinafară, cu un uniform interes).

Faptul acesta, cu privire la existenţa diferenţei atât de transante a sentimentului iubirii în cele două epoci, nu este lipsit de importanţă pentru a nu merita nici o atenţie. Căci privit numai cu exterioritate, el încă poate avea destulă semnificaţie; dar dacă privim lucrurile şi din latura lor internă, atunci vom înţelege imediat, dece — psihologiceşte vorbind — peisajul sufletesc al omului de atunci diferă de acela de astăzi. Deoarece trebuie să recunoaştem că nu numai în acest singur aspect afectiv s'a produs o schimbare. Stilul de viaţă al omului de astăzi e bazat pe elemente realiste, care stau departe de orice visare şi poezie. De aceia noi, oamenii moderni, suntem cei mai trişti şi cei mai nemângâiaţi oameni! In tristeţea noastră nu mai este nimic poetic, în suferinţa noastră — nimic plăcut; ea nu ne mai aduce nicio satisfacţie morală.

Viaţa omului modern se mişcă pe un plan limitat, în orice sens am lua acest termen. Calitatea trăirilor lui este cu mult inferioară acelora ale omului romantic, deoarece primele sunt mai anemiate, mai reduse ca intensitate, câtă vreme cele de al doilea răscolesc întreaga fiinţă. Un sentiment religios de o pildă, este trăit de omul modern mai mult pe un plan care este **raţionalizat,** care seacă orice emoţie orice înfiorare. Omul modern în faţa Divinităţii este înclinat spre un proces de analiză, fie a fenomenului religios ca atare, fie spre analiza propriilor stări sufleteşti. De aceia pentru el simbolul nu are nici un efect miraculos, nicio cutremurare sufletească, pentrucă **necunoscutul** demult a dispărut din viaţa omului modern. Omul romantic trăieşte acelaş sentiment religios cu mult mai răscolitor. Infiorarea pe care o simte el este provocată de o atitudine contemplativă în faţa Divinităţii, iar gama de emoţii trăite este cu

mult mai extinsă. Oricât am căuta să salvăm calităţile raţiunii, trebuie necondiţionat să recunoaştem un lucru: raţiunea niciodată nu va putea da acea gamă de trăiri pe care le dă o altă sferă a sufletului omenesc, împotriva căreia se ridică atât de dușmănos, deşi fără succes raţionaliştii zilelor noastre. Acea calitate a sufletului îl făcea pe omul primitiv să simtă în faţa zeităţii sale o înfiorare, care înclinăm să credem, este mai superioară şi mai bogată decât trăirea raţională a omului analist modern. Acea proprietate sufletească îl făcea pe omul romantic să simtă **Absolutul,** să vadă cu ochii sufletului întreg, iar nu numai cu ochii minţii. Trebue să recunoaştem că adevărata viaţă spirituală nu se defineşte prin anumite probleme, fie religioase, morale sau filosofice, ce sunt trăite din punct de vedere psihologic numai pe un plan intelectual, cu o rezonanţă afectivă minimă. Aceste probleme pot avea în sine o valoare maximă şi cu toate acestea să angajeze global foarte puţin o anumită persoană. Ori omul modern tocmai prin aceasta se defineşte, că doar, „ia cunoştinţă" de anumite probleme şi numai de acelea care pot fi luminate de raţiune. Ori una este să gândeşti o problemă şi alta e s'o trăieşti cu tot sufletul.

Astăzi în general, problemele sunt gândite mai mult cu exterioritate şi numai până la acea limită, până la care ajunge bisturiul de disecţie al raţiunii. Problema ca atare trăieşte atât timp în sufletul omului modern cât timp durează procesul de cunoaştere, iar odată cu încetarea desfăşurării acestuia, încetează şi trăirea ca atare. Tot ceeace trece **dincolo** de prevederile raţiunii, pur şi simplu nu există. De aceia secolul nostru a soluţionat aşa de uşor **problema necunoscutului,** tot ceeace este **ascuns** în om şi lume, deoarece s'a obişnuit prea mult să utilizeze numai farurile raţiunii, fugind de tot ceeace este „iraţional" şi „mistic". Unii raţionalişti ai zilelor noastre fac o regretabilă confuzie între două noţiuni care nu au nimic comun între ele şi anume, între misticism şi obscurantism. Pentru ei ceeace este mistic, trebuie să fie în acelaş timp şi obscur. In aceasta stă doar toată eroarea lor, doarece cunoaşterea mistică ascultă de categorii tot atât de universal valabile ca şi cunoaşterea raţională. Şi apoi atitudinea mistică în faţa realităţii dă mai mult de trăit şi gândit sufletului, decât atitudinea raţională, deoarece ea se bazează pe categorii psihice, care depăşesc raţiunea. In zadar vom căuta să reducem totul numai şi numai la forme

raţionale, deoarece omul iubeşte cu patimă iraţionalul, irealul, imposibilul, elementul fermecător. De aceia, nu la întâmplare am făcut această incursiune în substraturile mai adânci ale sufletului omenesc, căutând să scoatem în evidenţă acele trăsături ale lui, care-şi găsesc expresia şi forma de manifestare în lumea visului. Deoarece numai reveria îi aduce omului sentimentul deplin al absolutului, depăşirea conştiinţei de limită, făcând posibilă eliberarea lui de sclavia experienţei imediate.

In mare s'ar putea spune, fără a universaliza analogia, că există anumite stiluri de cultură, care au la bază aceleaşi resorturi interioare pe care le are şi reveria în viaţa individului, prin faptul că şi dincolo ca şi aici, iraţionalul ocupă un loc de frunte; **irealul** şi **imposibilul** intră ca elemente de construcţie în viaţa spiritului. O astfel de cultură este printre altele şi cea rusească. Nu intrăm aici mai amănunţit în discuţia acestei chestiuni, nefiind aceasta scopul rândurilor de faţă. Amintim doar în treacăt că s'ar putea face cu succes analogii verificabile între mobilele care le determină, între trăsăturile care le sunt proprii — printre altele aceiaşi depăşire a elementului realistic (în cazul reveriei pe plan individual, ca şi 'n cazul culturii în discuţie pe plan religios, moral, filosofic etc.) în sensul că se încearcă experienţe şi reforme riscate, fără de grija consecinţelor, numai aşa ca un simplu joc al spiritului, întocmai ca şi în reverie. Aceiaşi dragoste pentru etern, aceiaşi construcţie cu elemente iraţionale care depăşesc verificarea experienţei concrete, aceiaşi idealizare a realităţii exterioare.

*

Nu e greu de stabilit cari sunt consecinţele unei vieţi lipsite de reverie, care este peisajul sufletesc al unei persoane sau peisajul cultural al unei epoci, ce n'au avut momente şi inclinaţii spre visare, poezie sau orice altă preocupare nobilă şi desinteresată. Nu e nevoie să vorbim de drama sufletească pe care o încearcă acela lipsit de orice posibilitate de refugiu şi consolare morală, dar nici de rigiditatea şi prozaismul vieţii aceluia plictisit de sine şi de toate. Căci, chiar de ar fi să-l credem pe Tolstoi, că poeţii sunt cei mai mincinoşi oameni din lume, pentru că suferinţa lor este totdeauna recompensată moralicește de conştiinţa valorii actului lor, totuşi această minciună este mai nobilă şi mai de preţ decât toate adevărurile oamenilor

„cinstiţi" şi „oneşti" faţă de propria lor conştiinţă. Căci, aceştia din urmă, n'au visat niciodată în viaţa lor cele mai absurde şi imposibile lucruri (absurde şi imposibile din punctul de vedere al simţului comun); ei n'au simţit niciodată bucuria răscoalei contra „legii", bucuria înfăptuirii actului „nepermis", bucuria faptelor donchijoteşti, mari şi sublime. Şi cine nu s'a gândit măcar odată în viaţa lui şi n'a crezut că va schimba destinul acestei lumi, cine n'a dorit să fie răstignit pentru ea, întru mântuirea ei, cine n'a plâns lacrimi de umilinţă văzându-se ars pe rug, acela în grava lui seriozitate nu va şti să înţeleagă niciodată nebuniile acestei lumi. El se va pleca supus, ascultând de legile „acestei lumi", respectând „ordinea" ei, şi va crede, pentru fericirea şi liniştea sa sufletească, că viaţa nu poate fi decât aşa cum este pentru el: repetiţie de trăiri monoton uniforme.

In viaţa omului, perioada care corespunde mai mult acestei nevoi imperioase şi binecuvântate de reverie, este epoca adolescenţei. Trebue să subliniem dela început, care sunt cauzele ce determină apariţia reveriei atât de simptomatic, care sunt factorii ce condiţionează această înclinaţie specific adolescentă spre visare. Aceşti factori sunt de natură internă. Ei stau în legătură cu acele schimbări de natură psihică care sunt atât de caracteristice epocii de tinereţe a omului. Din cauza unor anumite schimbări organice care au loc în epoca pubertăţii, apar mai evidenţiat în epoca adolescenţei, perturbări de natură psihică, anumite cerinţe, nevoi, ce se cer a fi satisfăcute cu atât mai imperios, cu cât tânărul este mai dotat. Aceste nevoi organice şi psihice sunt: trebuinţa afirmării proprii, care se leagă mai mult de sentimentul eului, mai mult sau mai puţin desvoltat; trebuinţa dragostei (luată în sens biologic-sexual şi psihic) care este foarte intensă în epoca adolescenţei; trebuinţa de supunere, etc. Aceste nevoi sufleteşti care sunt adevărate centre de energie a organismului, gata în tot momentul să-l pună în mişcare, caută o posibilitate de satisfacere, cu atât mai mult cu cât apariţia lor răscolitoare şi trăirea lor intensivă aduce cu sine un sentiment neplăcut şi dureros. Cum însă de cele mai multe ori mediul extern nu oferă posibilităţi optime de satisfacere a acestor cerinţe sufleteşti pe plan real, — fie că tânărul nu are încă spiritul iniţiativei, fie că dacă-l are nu ajunge la niciun rezultat, dată fiind absoluta lui dependenţă de autoritatea părinţilor, care, de foarte rare ori, îi vin în sprijin; adolescentul îşi satisface cerinţele

sale pe plan imaginar. (E semnificativ faptul, că tensiunea care provine din nesatisfacerea unei nevoi permanente, poate duce la crearea unui adevărat cult, spiritualizându-se astfel valori de natură materială. Atare este procesul de idealizare în practica cultului apei, pe care-l găsim în viaţa arabilor „veşnic însetaţi". Fenomene cu caracter identic, pot de multe ori, da naştere unor creaţii de natură spirituală cu adevărat epopeice).

Prin urmare, cauzele reveriei trebuesc găsite în faptul că există o foarte mare discrepanţă între aspiraţii şi posibilitatea lor de realizare. Pe lângă aceasta, nevoia profund umană de a depăşi lumea aceasta, ordinea şi legile ei, nu se manifestă în nici o epocă a vieţii omului mai acut, ca acum în adolescenţă. Nevoia spirituală de a trece peste toate „zidurile vieţii" îl face pe adolescent să se refugieze în lumea viselor lui iubite, unde totul se rezolvă după placul inimii, unde orice conflict îşi capătă o deslegare fără niciun compromis, unde **nimic nu este nepermis, nimic imposibil.** De aceia, în epoca adolescenţei asistăm la cel mai potenţat proces de idealizare al realităţii. Lumea aceasta este transfigurată şi idealizată până la un grad de maximă valoare. Pentru adolescent, noţiunea de real şi ireal nu sunt strict delimitate ca pentru omul matur. Real pentru el nu este aceia ce el percepe exterior, cu organele de simţuri, ci aceia ce trece dincolo de experienţa concretă, ceva ce-şi asumă categoria de existenţă numai pe baza repetatelor lui visări, gânduri, reverii, din care lume se furnizează date mai verosimile pentru el. Dealtfel, din punct de vedere psihologic, lucrurile sunt explicabile, deoarece categoria realităţii se poate aplica nu numai unor date exterioare şi concrete, ci şi unor permanentizate stări sufleteşti ideale, care au aceiaşi valoare de necesitate pentru persoana respectivă, după cum celelalte, o au pentru toţi indivizii. Categoria realităţii nu are valabilitate universală numai pentru organizaţiile psiho-fizice normal constituite, ci ea se poate aplica, în acelaş fel, şi celor anormal constituite, considerându-se aici „anormalul" după criteriul majorităţii. Chestiunea e să nu se facă o confuzie între două puncte de vedere cu totul deosebite în ceeace priveşte considerarea categoriei de realitate. Uu punct de vedere poate fi cel **epistemologic,** care aici nu ne interesează; iar altul poate fi **psihologic,** care ne preocupă mai cu seamă aici. De aceia, fără exagerare, putem spune că reveria adolescentului, privită din punct de vedere psihologic, nu este o simplă visare în stare de veghe. Ea poartă şi un pro-

nunţat caracter realistic, fiind concepută aici realitatea ca un mediu intern, extins pe plan permanentizat, în care se mişcă cea mai mare parte a vieţii psihice a adolescentului. Realitatea în acest caz, nu mai are nimic comun cu adevărul. Ceva poate fi real, fără ca imediat să fie şi adevărat, deoarece, câtă vreme pentru adevăr se cere verificarea unei experienţe şi raportarea ei la un plan permanentizat de criterii ale cunoaşterii, realitatea din punctul de vedere din care o privim aici, constitue tot ceeace este trăit psihic de individ. De aceia, lumea visului este tot atât de reală ca şi lumea concretă şi aici nu avem dece să introducem criteriul adevărului. Ori, numai mulţumită posibilităţii de scindare a celor două planuri — epistemologic şi psihologic — numai datorită neglijării corespondenţei care există între ele, este posibilă în viaţa adolescentului reveria, mai ales pentru consecinţele ei plăcute. Această evadare din realitatea concretă, această trecere nesimţită între real şi ireal (luând termenii în accepţia lor obişnuită) contribue la crearea unei „lumi a visului", unde totul se realizează în mod magic, numai la un simplu semn al gândului şi fanteziei, unde stăpân şi creator se simte numai el, adolescentul, unde totul se întâmplă întocmai cum doreşte el. De aceia adolescentul iubeşte aşa de mult lumea aceasta, de aceia întârzie de multe ori ore întregi în visare plăcută.

Reveria adolescentului are loc în legătură cu întreaga lui viaţă sufletească: în legătură cu amorul propriu, cu dragostea, cu dorinţa de reuşită în viaţă etc. In cele ce urmează vom privi aceste fenomene sufleteşti, cum îşi găsesc un liber câmp de manifestare în reverie, cum ea este prima formă de satisfacere a cerinţelor organismului şi cum — depăşind această concepţie pur biologică — de multe ori se ridică până la maximă şi desinteresată idealizare.

După cum am spus, adolescentul visează în stare de veghe în legătură cu diferitele aspiraţii; în legătură cu aspiraţia de a iubi sau de a fi iubit; de a se afirma, de a fi bun, etc. Aceste „refugii" în lumea visului sunt aşa de frecvente, încât la un moment dat se formează un permanentizat plan de trăiri, un colţ al sufletului, unde nimeni nu poate pătrunde. Şi cele mai repetate reverii au loc în legătură cu dorinţa de a iubi sau de a fi iubit. Această dorinţă este aşa de mare la adolescent, încât de multe ori pentru a se produce, nu are nevoie de un obiectiv real. Astfel unii adolescenţi iubesc tot aşa de pasionat tablou-

rile sau fotografiile care reprezintă vreo femeie. P. Mendousse[2]), ne vorbeşte de un licean care s'a îndrăgostit de Henriette d'Anjou aşa de mult, că petrecea ore întregi contemplând chipul ei reprezentat în cartea de istorie.

Despre această dorinţă de a iubi şi de a fi iubit ne vorbeşte şi Tolstoi în autobiografia sa: „In acea perioadă a timpului, pe care o consider ca fiind limita pubertăţii şi începutul adolescenţei, baza reveriei mele o constituiau patru sentimente: Dragostea faţă de **ea**, faţă de femeia imaginată pe care o visam în acelaş şi singurul sens şi pe care în fiecare clipă mă aşteptam s'o întâlnesc undeva. Această femeie era şi Sonecica şi Maşa spălând rufele în covată, şi femeia cu perle pe gâtul alb pe care am văzut-o foarte demult la teatru, în lojă lângă noi. Al doilea sentiment era plăcerea dragostii. Doream ca toţi să mă cunoască şi să mă iubească. Doream ca spunând numele meu: Nicolai Irteniev, toţi să fie extaziaţi de această ştire, să mă înconjoare şi să-mi mulţumească pentru ceva. Al treilea sentiment era speranţa pentru o neobişnuită fericire atât de puternică şi tare, încât aproape că se învecina cu nebunia. Eram aşa de convins că în urma unei întâmplări neobişnuite, voi deveni dintr'odată cel mai bogat şi mai renumit om din lume, încât fără încetare mă aflam într'o stare de neliniştitoare aşteptare a unei fermecătoare fericiri. Mă tot aşteptam **să înceapă pe loc,** crezând că voi avea astfel tot ceeace şi-ar putea dori omul şi mă grăbeam mereu, împins de gândul că ar putea **să înceapă** acolo unde n'aş fi eu" [3]).

In general, fără a generaliza prea mult, aceste două sentimente — al iubirii şi al amorului propriu — sunt dătătoare de ton în orice reverie. De aceia fără a intra mai amănunţit în discuţia cauzelor ce le determină, ne vom opri asupra aspectelor reveriei, asupra felului cum brodează fantezia, pe marginea celor două sentimente, diferite situaţii mai mult sau mai puţin ireale. Evident, reveria are de multe ori loc şi în legătură cu anumite împrejurări neprevăzute, fiind stimulată de factori exteriori, dar şi atunci numai în cazul că este atins amorul propriu al adolescentului, când procesul ca atare al visării, constitue o compensare pe plan imaginar. Un atare caz îl găsim tot în autobiografia lui Tolstoi (nu ne-am reţinut până acum şi nici

---

[2]) P. Mendousse: L'âme de l'adolescent.

[3]) L. Tolstoi: Detstvo i junosti, p. 235—236.

de aici încolo — să citãm în repeţite rânduri amintirile scriitorului rus, deoarece ele constitue pentru cunoaşterea psihologiei adolescentului, un material cu mult mai preţios decât multe pagini din orice tratat de psihologie teoretică cu privire la viaţa tânărului), care a avut loc în legătură cu pedeapsa ce i s'a aplicat de către pedagogul său. Iată la ce ce gândeşte tânărul prizonier, închis în cămară, având impresia că toţi îl urăsc, începând cu vizitiul şi sfârşind cu bunica lui: „Desigur că nu sunt fiul mamei şi al tatălui meu, îmi spuneam, nu sunt fratele lui Volodia, ci un nefericit orfan bastard, luat de milă; şi acest gând absurd îmi aducea nu numai o liniştire tristă, ci mi se părea întru totul verosimil. Mi-era plăcut să mă gândesc că sunt nefericit, nu pentru că sunt vinovat de ceva, ci pentru că aşa e soarta mea din clipa naşterii mele şi că destinul meu se aseamănă cu acela a lui Karl Ivanovici.

„Dece însă să ascund mai departe această taină, când eu însumi am reuşit s'o pătrund? — îmi ziceam eu iarăşi. Mâine chiar, am să mă duc la papà şi am să-i spun: „papà, în zadar îmi ascunzi taina naşterii mele: eu ocunosc". El o să spună: „ce să-i faci dragul meu, mai curând ori mai târziu tot o aflai; tu nu eşti fiul meu, însă eu te-am înfiat şi dacă ai să fii vrednic de dragostea mea, n'am să te las niciodată". Iar eu am să-i spun: „papà, cu toate că n'am dreptul să te chiem cu acest nume, îl pronunţ încă pentru ultima oară; eu te-am iubit totdeauna şi o să te iubesc mereu; niciodată n'am să uit că ai fost binefăcătorul meu, însă nu pot să rămân mai departe în casa ta. Aici nimeni nu mă iubeşte, iar St. Jérome a jurat perrea mea. Eu sau el trebuie să părăsim casa ta, pentru că altfel nu răspund de mine; îl urăsc atât pe acest om încât sunt gata la orice. Am să-l omor". Da, am să-i spun: „papà, am să-l omor". Papà o să înceapă să mă roage, dar eu refuzând am să-i spun: „nu prietenul meu, binefăcătorul meu, noi nu putem trăi la un loc, dă-mi drumul". Şi am să-l îmbrăţişez spunându-i, nu ştiu dece, în limba franceză: „oh mon père, oh mon bienfaiteur, donne moi pour la dernière fois ta bénédiction et que la volonté de Dieu soit faite"! Şi stând pironit pe scaun în cămara întunecoasă, plâng convulsiv la aceste gânduri" [4]).

Cine nu s'a gândit în tinereţe, când a fost pedepsit pe drept sau pe nedrept, că o să vină timpul când părinţilor o să le pară

[4]) Op. citat p. 185.

rău de aceasta; sau cine nu s'a văzut mort, aşezat în sicriu şi n'a auzit discuţia plină de păreri de rău a celor rămaşi în viaţă, mai ales a acelora care i-au pricinuit dureri? Este interesant de observat că, acelaş lucru se manifestă şi în reveria tânărului Irteniev, şi anume, dorinţa de a obţine o satisfacţie morală pentru pedeapsa nemeritată (care adolescent recunoaşte vreodată că şi-a meritat pedeapsa?), dorinţa de a se răzbuna pe acel St. Jérome, care-l persecuta. In continuarea reveriei, acelaş motiv predomină brodându-se în jurul lui o altă serie de fantezii:

„Imi închipuiam că am să mor numaidecât şi în mod clar vedeam uimirea lui St. Jérome, când va găsi în cămară în locul meu, un trup lipsit de viaţă. Aducându-mi aminte de poveştile Nastasiei Savişnea, cum sufletul celui adormit nu părăseşte casa până la patruzeci de zile; după moarte mă văd plimbându-mă invizibil prin toate camerile casei bunicii şi ascultând lacrimile sincere ale Liubei, regretul bunicii şi discuţia lui papà cu August Antonovici: „Era băiat bun", va spune papà cu lacrimi în ochi. „Da, va răspunde St. Jérome, — dar un mare derbedeu". „D-ta ar trebui să respecţi morţii — va spune papà — căci d-ta ai fost cauza morţii lui, d-ta l-ai îngrozit, el n'a putut suporta umilinţa pe care i-o pregăteai... Pleacă de aici nătărăule? [5]).

In continuare, reveria ia aspecte şi mai caracteristice cu privire la ceeace spuneam mai sus:

„Ba mă văd afară din casă în libertate. Mă fac husar şi mă duc la război. Din toate părţile vin asupra mea duşmanii; eu fac vânt cu sabia şi ucid cu o lovitură pe unul, cu o alta — pe altul, şi iar pe altul. In sfârşit, extenuat de răni şi obosit, cad la pământ strigând: „victorie!" Generalul se apropie de mine şi întreabă: „unde-i mântuitorul nostru?" I se arată unde stau, iar el se aruncă de gâtul meu şi cu lacrimi de veselie strigă: „victorie"! Apoi, mă însănătoşez şi cu mâna legată cu o batistă neagră mă plimb pe bulevardul Tversk. Sunt general! Dar iată că mă întâlneşte ţarul şi mă întreabă: „cine este acest om tânăr, plin de răni. I se răspunde: „acesta este renumitul erou Nicolai. Ţarul se apropie de mine şi-mi spune: „îţi mulţumesc. Am să-ţi îndeplinesc tot ce mi-ai cere". Dar eu mă voi închina respectuos şi sprijinindu-mă pe sabie voi zice: „sunt fericit mărite ţare că am putut să vărs sângele meu pentru patrie şi aş fi do-

[5]) Op. citat p. 187.

rit să mor pentru ea, însă dacă tu eşti aşa de milostiv că-mi permiţi să-ţi cer ceva, te rog numai un lucru — **permite-mi să nimicesc pe duşmanul meu, pe străinul St.-Jérome** [6]). Apoi mă opresc în faţa lui St.-Jérome şi-i zic: „Tu ai cauzat nefericirea mea, à genoux!" [7]).

Oricât de copilăroase ar părea aceste gânduri, ele exprimă totuşi o reală stare de fapte, care nu este proprie numai adolescentului. Oare nu visează şi maturul, în situaţii identice, când este pus în inferioritate — că este general sau ministru, că se răzbună apoi pe şeful său de birou, sau pe superiorul său? Ce ar face cei slabi şi umiliţi, dacă nu şi-ar putea redobândi cel puţin formal, cel puţin în faţa propriilor ochi, demnitatea şi superioritatea persoanei lor?! Ce ar face acea tagmă de funcţionăraşi, veşnic umiliţi, veşnic gata să sărute mâna şefului, de care cu atâta artă şi cruzime se ocupă Dostoewski? Şi par'că sunt numai ei? Câţi mulţi alţii nu există! Iată aici, cu adevărat o problemă! Orice i s'ar răpi omului, el mai poate suporta; numai un singur lucru nu-l va admite niciodată şi aceasta când este vorba de încălecarea demnităţii sale. Sunt foarte caracteristice în această privinţă chinurile sufleteşti ale acelui „om subteran" — din creaţiile lui Dostoewski — care aproape că înebuneşte, neavând curajul să răspundă în aceiaşi termeni unui ofiţer, care l-a jignit şi care, pentru a-l pedepsi, se gândeşte vreo doi ani la mijlocul cel mai potrivit, pentru ca la urmă să iasă tot el înfrânt.

Această reverie care neglijează realitatea, în cazul dat, totuşi e bună la ceva: cel puţin contribue la restabilirea echilibrului moral al omului; iar astăzi mai mut ca oricând, este grav atinsă demnitatea omului. Tot mai mult se iveşte pe orizontul vieţii, omul care nu face parte din „lumea aceasta", pentru că tot mai mult personalitatea umană este jignită în ceeace are ea mai de preţ: în demnitate.

Un alt aspect al reveriei este acela care are loc în legătură cu nevoia sufletească — de care am vorbit — atât de imperioasă a adolescentului de a iubi şi de a fi iubit. Această aspiraţie este atât de mare, încât pe marginea ei se brodează o serie de gânduri care se ţin mai mult sau mai puţin de domeniul fantaziei, şi care constitue preocuparea de predilecţie a adolescentu-

---

[6]) Sublinierea este a noastră.

[7]) Op. citat p. 185—186.

lui. Lui îi place să se închipue admirat şi iubit, şi de multe ori face anumite gesturi ca şi când **ea** l-ar vedea. Atunci când n'o cunoaşte încă, tânărul este într'o perpetuă tensiune de aşteptare, reprezentându-şi viu, când şi cum are s'o întâlnească. Un pasaj caracteristic de reverie, cu privire la cele spuse mai sus, îl găsim deasemenea în autobiografia citată: „Pentru pregătirea lecţiilor am să merg pe jos pe muntele Vorobiev; am să-mi aleg acolo un locuşor sub copac şi am să cetesc cursurile; câteodată am să iau cu mine ceva de mâncare: caş sau chifle dela Pedoti, sau altceva. Am să mă odihnesc şi apoi, am să încep să cetesc o carte oarecare, sau am să desemnez peisagii, sau am să cânt la vreun instrument oarecare (numaidecât am să învăţ să cânt la flaut). Pe urmă **ea** o să vină la plimbare pe munţii Vorobiev şi odată o să se apropie de mine şi o să mă întrebe cine sunt? Eu am să mă uit la ea aşa de trist şi am să-i spun că sunt fiul unui preot şi că sunt fericit numai aici, când sunt numai singur, absolut singurel. Ea o să-mi ia mâna, o să spună ceva şi o să ia loc lângă mine. Aşa în fiecare zi noi vom veni aici, vom fi prieteni şi eu am s'o sărut..." [8]).

Altădată, adolescentului îi place să se închipuie sacrificat, despărţit de **ea,** pentru că altfel nu se poate, şi distrus fiind sufleteşte, să se retragă în singurătate, unde nimeni, nimeni să nu-l vadă şi să nu-l cunoască. Numai **ea** va şti de suferinţele lui şi va înţelege toată mărinimia sufletului său nobil. In viaţa tânărului Irteniev, găsim un atare aspect al reveriei, atunci când, purtat pe aripile visului, se gândeşte la posibilitatea unei căsătorii între el şi sora prietenului său, a prinţului Dumitru Nekludov:

„Ce bine ar fi ca ieşind din universitate, să vin la ei şi să-i ofer mâna. I-aş spune: „Prinţesă, nu mai sunt tânăr — nu pot iubi pătimaş, dar am să vă iubesc totdeauna ca pe o soră dragă. Pe dv. vă stimez deja, i-aş spune mamei — iar pe dv. Sofia Ivanovna, credeţi-mă, vă preţuesc foarte mult. De aceia spuneţi-mi simplu şi direct: doriţi să fiţi soţia mea?" „Da". Şi ea o să-mi întindă mâna, eu am să i-o strâng şi am să spun: „Dragostea mea nu stă în vorbe ci în fapte". „Ce ar fi, mi-a trecut deodată prin cap — dacă Dumitru s'ar îndrăgosti de Liubocica — doar Liubocica este îndrăgostită de el — şi ar dori să se însoare cu ea. Atunci unuia din noi, nu i-ar mai fi permis să se

[8]) Op. cit. p. 234.

căsătorească şi aceasta ar fi minunat. Atunci iată ce aş face eu. Aş observa imediat aceasta, n'aş spune nimic, aş veni la Dumitru spunându-i: „In zadar, prietenul meu, noi am încerca să ne ascundem unul faţă de altul: tu ştii că dragostea mea faţă de sora ta o să sfârşească odată cu viaţa mea; însă eu ştiu totul: tu m'ai lipsit de cea mai bună speranţă, tu m'ai făcut nefericit, însă ştii cum Nicolai Irteniev răsplăteşte pentru nefericirea întregii sale vieţi?... Iată, ia-ţi pe sora mea" şi i-aş întinde mâna Liubei. El ar spune: „Nu, pentru nimic în lume!"... Iar eu i-aş răspunde: „Prinţe Nekludov! în zadar doriţi să fiţi mai mărinimos decât Nicolai Irteniev. Nu există în lume un om mai mădecât el" [9]).

*

Citate s'ar putea da la infinit, ne oprim însă aici pentru a putea trage unele concluzii de ordin mai general. Ce semnifică această aplicaţie a omului spre visare? Este ea un simplu joc al imaginaţiei, joc naiv şi fără importanţă? Nu. Cum am mai spus-o şi mai sus, această înclinaţie spre reverie, trădează posibilitatea spiritului de a idealiza realitatea concretă. Aici punctul de greutate cade asupra **gratuităţii** reveriei, în sensul că nu se urmăreşte nici un rezultat, de orice natură ar fi el. De altă parte, ea exprimă aspiraţia nobilă a sufletului de a transcende lumea aceasta, de a se contopi cu eternul. Că lucrurile stau aşa, ne-o demonstrează şi faptul că nicio epocă a omului nu se defineşte printr'o tendinţă mai accentuată spre reverie ca adolescenţa, dar nu există deasemenea nicio altă epocă în viaţa omului mai însetată de **etern** şi **absolut,** nu există o epocă mai metafizică ca adolescenţa. Ceeace importă aici, este atitudinea şi bogăţia interioară a tânărului, indiferent dacă, cărările pe care merge el duc sau nu la realitate, mai ales la aceia în care trăieşte maturul. De aceia la începutul acestor rânduri, încercam să deosebim, mai mult sau mai puţin arbitrar, acele culturi „sărace cu duhul" care au crescut sub oblăduirea omului lipsit de poezie şi visare; în opoziţie cu culturile de înaltă tensiune şi bogăţie interioară, hrănite din seva mustoasă a sufletului omenesc care a creiat epopeia şi mitul...

Nu este vorba aici numai de o fază în viaţa omului care să fie aplicată mai mult spre reverie, ce trece odată cu timpul; ci

[9]) Op. cit. p. 334—335.

e vorba de o dispoziţie structurală care stă înafară de factorul timp şi care ascultă de legile propriei autonomii. De aceia reveria adolescentului nu poate fi înţeleasă fiind raportată numai la peisagiul sufletesc al omului matur, ci trebue privită şi în sine. Numai atunci, toate valorile absolute vor reintra în sfera existenţii şi, numai atunci aceste aspiraţii înalte, vor fi judecate după intenţionalitatea lor interioară, iar nu după rezultatul şi soluţia eficace pe care o pot aduce ele. Căci judecate din acest ultim punct de vedere, toate valorile ar fi inversate în ierarhia lor şi numai Donchijoţii şi tinerii ar mai umbla după „gratuitul" valorilor neutile, deşi numai ei ar cunoaşte înălţătoarea atmosferă interioară a sufletului care-şi îndreaptă privirea spre piscuri...

Anatole Chircev

SONET

Umblăm să prindem veşnicii pe apă
Pescuitori de vise şi senin
Ne poartă-acelaş limitat destin
Cu zâmbet şi cu lacrimi sub pleoapă.

Se duc prietenii şi alţii vin,
In fiecare, ghiara morţii sapă
Din leagăne pe drumul pân' la groapă
Noi bem nectar sau cupe cu venin.

Largi zări de Mare-albastră şi de soare
Cu valuri repezi pentru'mbrăţişare —
Noianul apei e adânc mormânt;

Oricât ne-am arunca vâslind pe Mare
Fricoşi privim la ţărmuri, după vânt,
Suntem legaţi noi robii de pământ.

VOLBURĂ-POIANĂ NĂSTURAŞ.

Trei poezii

De: **Corneliu Sav**

Copil de plugar

Cât de mic mă simt şi strin
Când mi se 'ntoarce gândul către sat,
Către copilăria cu cămaşa de in
Până 'n gleznă
Şi briptă cu presea de lemn.
Cât de sărac
Şi ridicat din beznă
Mi se pare că răsar,
Când mă îndemn
Să te privesc în urmă
Copil de plugar.

Numai dudul dela poarta noastră
Cocoţat peste acoperişurile de paie
In mintea mea şi azi se 'ndoaie
Legănat,
Aducându-mi visurile pentru depărtări.

Suflete, ţi-aduci aminte
Atâtea întâmplări de joacă?...
Când te purtam la denii şi la toacă,
La clopotul cel mare tras de palamar,
Colacul de pomană dela morţi
Şi multe, multe...
Copil de plugar
Şi astăzi, pe toate cu tine le porţi.

Psalm păgân

Pământule
Cu miros bun şi reavăn,
Din tine am crescut sdravăn —
Cruce de voinic, —
Picioarele
De mic
Au supt ogoarele
Şi mânile
In toate verile
Au strâns coapte grânile,
Iar în nopţile de toamnă
La cules de porumb
Am auzit
Bătaia inimii tale de plumb.

❖

Presimţiri

Cu mâni de pom
Imi zăruieşte toamna
Aur ruginit.
In pragul casei mele
A murit
O pasăre cu penele
Brumate.

De ce când trec
Cu pas târît
Pe sub şiragul pomilor bătrâni
Inima îmi scârţâie'n ţâţâni
Şi mă cutremur de vânt.

CORNELIU SAV

Rahira

— fragment de scrisoare —

de **Mircea T. Bandu**

...De câte ori, Doamne, n'am stat cu gândurile duse departe, acolo la marginea eleşteului încremenit!... De câte ori nu-mi spuneam că tot ce făceam acolo e pur şi simplu romantism, şi încă dintr'acela cu care ne-am obişnuit să ne umplem golurile ce ni le lasă în suflet o împrejurare întristătoare din viaţă! De câte ori?... Şi totuşi trebue să-mi spun astăzi că delirul dulce trăit aievea la malul umed al unui eleşteu, n'a fost romantism. Şi mai puţin, deci, acel romantism hrană a adolescenţilor setoşi de Necunoscut, de Absolut. Şederea mea, contemplarea mea extatică, acolo la hotarul ţării populate de zâne, era mai de grabă o integrare, o regăsire. Acolo la malul eleşteului mă simţeam al meu, mă regăseam singur şi total indiferent pentru toate celelalte realităţi. Era acolo ceva din liniştea ce premerge de obiceiu emoţiile mari. Imi plăcea să-mi spun că acolo mi se dă totul şi că dincolo de acea realitate imediat înconjurătoare, nu este decât un imens şi toropitor cenuşiu. In Rahira eu nu vedeam o reîncarnare, ori vre-o omniprezenţă de esenţă superioară, ceeace ar fi explicat totul. Eu vedeam în Rahira pe ea însăşi şi ceeace îmi stârnea ea în suflet nu era altceva decât dorinţă, devoţie, necesitatea imperioasă a posesiunii, poate, dar... numai atât.

Venea uşoară ca un fulg în unduioasa obscuritate a serii, în vestmântul ei aidoma unui borangic de paianjen. Seara era umedă şi caldă. Totul te îmbia la odihnă, la inactivitate, la toropeală. Amândoi, fără preliminarii vorbite, doar prin nevăzute şi tacite consemne, ne aruncam vestmintele departe de noi şi coboram uşor, înfioraţi, în apa liniştită şi rece a eleşteului, ferindu-ne, parcă, să stârnim chiar cele mai mici vălurele. Pe urmă, învolburarea fermecată a muşchilor în destindere, ne cuprindea victorios, brutal şi atunci ne porneam la o întrecere de înnot fără seamăn. Noaptea ne privea ruşinată, violată de gesturile şi mişcările noastre grăbite cari săgetau liniştea,

stârnind o stranie şi anacronică melodie de viaţă, acolo la început de neguri. In apă, trupurile ni se apropiau, ni se atingeau, se opreau o clipă tremurând de noutatea şi fiorul acelei întâlniri, pentru ca apoi să se despartă şi să se depărteze unul de altul, ca împinse de un resort, în ungherele păzite de trestii şi neguri. Numai ochii — da, da, ochii — ne sclipeau aprins şi avid, cu o cupiditate pe care nu ne-o putea stâmpăra nimic. Se căutau unii pe alţii ca două perechi de licurici, cu foame, cu chemări, ciudat de personali. Pe urmă, obosiţi, înotam la mal, zâmbindu-ne obraz în obraz şi căutând să pătrundem cu flacăra ochilor până şi cea mai uşoară învăluire a întunericului nopţii. La mal, în culcuşul de verdeaţă, prelungeam amândoi odihna, până sub prag de îmbrăţişare. Apoi Rahira, în virtutea unei intuiţii, ori a nu ştiu cărui superior instinct, simţea că sufletul meu doreşte cu sete singurătatea integrală, măcar ipotetic, şi atunci se retrăgea în cuibul de muşchi, nu ca să doarmă, ci ca să mă privească zâmbind, cu ochii fără acuităţi strălucitoare, ci plini de o caldă şi mată fixitate care mă proiecta şi mai mult în interiorul meu. Atunci mă simţeam iarăşi al meu, singur, stăpân, dincoace de imensitatea cenuşie. Aveam să-i mulţumesc, în extatica mea dăruire, nu numai o liniştire de simţuri, ori un crâmpeiu de intensă voluptate, ci însăşi un mare şi ultim echilibru de care întreg conglomeratul meu fizic şi sufletesc avea nevoe spre a-şi imprima prezenţa, fiinţa lui, în nopţile acelea. Nu ştiu de ce, iarăşi, îmi încolţea un îndemn în inimă, mai întâi ascuns, apoi din ce în ce mai puternic şi mai cuceritor, de a-i lua mâinile, de a i le strânge la pieptul meu şi de a mă lăsa, aşa, cuprins de somn...

Era ceva în nopţile acelea, inedit; exotic şi uluitor, care mă oprea dela orice gând strein. In acel calm urmat de linştiri şi uneori de ritmice tresăltări în adâncimea nopţii, eu mă contopeam în preajma aceea de acuarelă, netrăind altceva decât o prelungă şi voluptoasă moleşeală... Negurile erau fără lună. Cum oare ar fi putut luna să întreacă acel Tot de perfecţiune? Nu putea. Şi atunci, chiar la începutul serii, o vedeam cum se ascunde sfioasă dincolo de munţi, alegându-şi nocturna-i traiectorie pe alte poteci de cer. Pe noi ne luminau doar stelele... Acele mii şi mii de licăriri de culoare imprecisă, lumină cu atât mai vie şi mai veselă, cu cât tovarăşa lor de sfat, luna, fugea să se ascundă ruşinoasă în munţi, lăsându-le de capul lor.

Dincolo de boltă părea că se deschid scânteieri brăzdate de îngeri.

Şi, toate cele înconjurătoare ne trimeteau, acolo, în cuibuşul de muşchi şi frunze umede de rouă, un imn de slavă, de veşnicie. Toate ne spuneau că suntem amândoi mijloc de fire, că numai noi suntem acolo, un crâmpeiu de viaţă...

Poemul se curma la ivirea zorilor. Aurora ne alunga de acolo cu porunci de foc. Aprindea tot orizontul, alungând stelele şi năpădind eleşteul cu mii şi mii de ţânţari. Soarelui nu-i era ruşine de nimic. Se ridica puternic şi obraznic, aşa cum a fost întotdeauna, sfâşăind pânza de basm. De sute de mii de ani face acelaş lucru. El nu este sfielnic şi nu se ascunde niciodată după munţi, cum face câteodată sora lui mai mică — luna ci porneşte în drumu-i albastru ca într'un marş de triumf. Visurile se destrămau în jurul nostru alene, greoiu, de abia ne despărţeam de ele, şi ele de noi. Sensaţia puternică de plinătate, de fericire, care acolo părea că va fi eternă, îmi dădea un sentiment curios: doream ca efluviile liniştite care caracterizau existenţa noastră acolo, să alterneze, măcar odată, cu o mare tristeţe. Şi asta este una din ciudăţeniile cu care ne-a înzestrat Firea. Dar... mă străduiam în zadar să sorb tristeţe în ţara aceea de vis.

— „De ce nu laşi surâsul să se piardă în seara din pădure? De ce nu plângi? Dar oare şti tu să plângi? Ochii tăi vioi şi plini de acel torent de exuberanţă moştenit dela cine ştie ce strămoş rătăcitor, cunosc ei oare lacrima de durere? De ce oare îţi doresc acest suprem privilegiu omenesc: să plângi? De ce? Tu, Regină a tinereţii fără încruntări"...

Toate acestea le spunea gândul meu şi fireşte că pădurea nu-mi putea răspunde, nici iarba, nici galbenul sânzienelor, nici zumzetul gângăniilor. Absenţa răspunsului aşteptat, se greva în stratul meu sufletesc, matriţă de etern, furând alte întrebări de felul acesta şi lăsându-mă plin de ele. Pe potecile şerpuite în otavă căutam să o prind din fuga ei şăgalnică, făcând să mă răsplătească şuvoaie de râs.

Cum ar fi putut altfel să fie Rahira? Era doar fiica pădurii, o legănaseră cuiburile de muşchi, îi cântaseră paserile călătoare; gâzele îi împletiseră răcoare de zăvoiu în jurul leagănului ei mai nestemat decât al prinţeselor de sânge. Învăţase să cânte dela ciobanii rătăcitori, învăţase să râdă din neastâmpă-

rul plantelor şi vieţuitoarelor. O învăţase marele Împrejur o slovă minunată, care îi deschidea cu uşurinţă înţelesul cărţii mari ale Naturii. Şi duioşia zâmbetului ei i-o dăruiseră porumbeii îndrăgostiţi. Era ceva din Dumnezeu într'însa. Dar poate că e un sacrilegiu încercarea de a o descrie. Toţi zeii miturilor se destramă, se topesc în albul norilor... Şi Rahira era o zeiţă... Ea trebue să treacă dincolo de prezent, ca să poată fi găsită oricând, peste timpuri. Aidoma zeilor...

— „De ce nu plângi?...

— „Nu ştiu să plâng.

— „Dar eşti femee şi ar trebui să cunoşti lacrimile.

— „Aş vre să plâng, căci toţi oamenii plâng. De ce n'aş plânge cu ei? Dar nu pot, e ceva care mă opreşte. Şi apoi eu nu am lacrimi, eu am doar zâmbet. Eu ştiu surâde dar nu ştiu să plâng"... Tristeţea ei, atuncea, era zâmbet şi lacrimilor mele, ea le oferea răsplată mângăierea buzelor ei fierbinţi.

— „Dar am totuşi o inimă aşa cum au toţi oamenii. Şi mă doare şi pe mine când îmi pierd vreun prieten. Aş fi vrut de pildă să plâng atuncea când au omorât o păsărică pe aici peaproape dar n'am făcut-o fiindcă nu puteam şi fiindcă nu pentru aceasta mi-a fost sortit cel dintâiu plâns".

Imi lua mâna şi o ducea la inimă, apoi alergam amândoi la marginea eleşteului iubit. Şi acolo până la sosirea surorii nopţi, ea îmi spunea basme, basme minunate... Când sfârşitul poveştilor se strecura în tăceri, mă întreba curioasă:

— „Ţi-a plăcut?

— „Povesteşti atât de frumos, îi răspundeam.

— „Nu spui prea mult?

— „Tu însăţi eşti un sfârşit de poveste. Tot ceiace spui, e viaţă din viaţa noastră, şi este pentru întâia oară când viaţa omului poate trăi cu adevărat într'o poveste.

— „De ce spui: „sfârşit"? Nu vreau să fiu un sfârşit ci un început. Pentru tine, pentru mine, pentru eleşteul acesta, pentru toată lumea şi pentru toate vremurile"...

In faţa ochilor mei uimiţi, viaţa îşi schimba conturul, cortina Firii se ridica; noaptea îşi trimetea alene solii iar eleşteul învia... Basmul începea aievea...

*

Pe masa din cămăruţa cantonului mă aşteptau într'o învălmăşeală de mansardă, cărţile. Cărţile mele de 'ntotdeauna, căile

mele scumpe spre Necunoscut. Dar ele nu mă puteau opri acuma, ca altădată. Se aşternuse colbul pe ele şi parcă asta era ca o imputare pentru mine. Ca să nu mă ruşinez în faţa lor, le-am acoperit pe toate cu câteva ziare vechi şi-apoi am răsuflat uşurat. După ce dispăruseră sub greoaia haină a jurnalelor, mă simţeam mai liber şi descătuşat de jurămintele ce le făcusem odată cărţii. Bucuria de a o vedea pe Rahira, de a o avea în preajma mea, de a citi în sufletul ei ca într'o carte deschisă care ţi se oferă descifrării — toate acestea — le înneca pe toate, le anula din capul locului... Chiar cărţile, dragele mele cărţi, erau pentru mine o existenţă amorfă, fără valoare. Pe malul eleşteului, mă aştepta cea mai frumoasă carte a vieţii mele.

— — — — — — — — — — — — —

Dar într'o zi, pădurarul m'a oprit în pragul casei şi mi-a vorbit. Grav, hotărât, aidoma unui sacerdot, păzitor de templu. Mi-a spus că e vremea să plec, să mă duc la oraş, să las pădurea, eleşteul, licuricii, stelele. Pe toate să le las şi pe Rahira să n'o mai văd... Am simţit în mine puteri de titan, m'am împotrivit. Dar în gravitatea privirii lui, eu am văzut — sau mi s'a părut că văd — o licărire de dezaprobare, de duşmănie. Şi atunci am ştiut că nu e bine să mai rămân, am ştiut că sunt un om din altă lume şi că trebue să mă duc:

— „Mă voi despărţi cu greu de toate de pe aci...

— „Ai să te obişnuieşti. Ai să uiţi repede totul, ai să ne uiţi şi pe noi, pe Rahira...

— „Pe Rahira...

— „...

— „Da, da, fără îndoială"...

Ceva însă, se împotrivea cu ultimă zvâcnire, în mine. Ceva îmi spunea că fără să vreau, consimţeam la un sacrilegiu, că fugeam din faţa unui altar, că denigram pe Dumnezeu. Şi n'am îndrăznit să-i spun nimic Rahirei... In ziua aceea o răbufnire de vânt a luat ziarele de pe cărţi, lăsându-le să mă privească batjocuritor. Le-am lovit cu piciorul...

„Se teme pentru Rahira, gândeam. Se teme, ha,... poate să-i fie teamă şi pe drept cuvânt"...

Dar, trebuia să înţeleg totul. Şi trebuia să accept că acea seară va fi cea din urmă, acolo la eleşteul cu poveşti. In noaptea aceea, luna a îndrăznit să ne lumineze calea spre desimile

neştiute. Fiindcă Rahira, duh al pădurii, a chemat-o blând, cu un şuer fermecat. Apoi, m'a văzut altfel decât ca până aci...

— „In noaptea aceasta îţi lucesc ochii mai viu decât oricând"... Simţeam un nod ridicându-mi-se până în gâtlej.

— „Şi ai tăi Rahira, sunt izvoraşe diamantine".

Ea vedea strălucirea ochilor mei dar nu ştia că lacrimile pe cari cu greu le stăpâneam, le da o strălucire de viaţă în sărbătoare. Lacrimile...

Şi în zori, eu am plecat. Ea poate dormea pe malul eleşteului, şi el înfiorat de laşitatea mea. Aurora mi s'a părut tristă, iar trăsurica veche şi dărăpănată care mă ducea alene spre zidurile cenuşii, părea că e un dric. Pe malul eleşteului, Rahira se deştepta din visuri, mângăiată de zorile sângerii ale verii. Şi nu ştiu ce anume îmi spunea că în ziua aceea, Rahira va fi tristă şi că în seara ce va urma, ea va plânge. Că noaptea aceea, va fi dată în întregime lacrimilor, ca o ofrandă... Fiindcă dacă nu ar fi aşa, povestea ei nu ar fi frumoasă...

Văd aievea pe Rahira citind această frântură de răvaş şi mă las mustrat de partea bună din mine... Calea dela noi până la ea, pe malul eleşteului, este atât de departe, încât nici un mijloc de călătorie nu mă mai poate duce acolo. Sunt lucruri cari apar atât de rar în viaţă... Te absorb şi te orbesc cu frumuseţea lor, ca pe urmă să te respingă brutal...

Dacă ţi-am scris toate acestea, iubite prietene, însemnează că, liberându-mi gândurile, am vrut să izbăvesc un mit, un farmec. Dar cred că străduania mea a fost în van. Rahira îmi stăruie din ce în ce mai vag în minte...

Mircea T. Bandu

„FLORI DE PIATRĂ":

POEMUL PĂMÂNTULUI

de *P. P. BELU.*

I. SECETA.

Lavă ferbinte, necontenită lavă,
A vărsat soarele din slavă.

Pământul s'a făcut fier;
Apele au secat;
Porumbiştile s'au sucit, galbene, spre cer,
Inrămându-se'n chenare de piper.

Nici un fulg de nor dela apus la răsărit...
Singur muştele rele s'au înmulţit
Şi aleargă să sugă sângele boilor,
Cu grumazu 'nţepenit
Şi ochii mari, înjunghiaţi de sete...

Curge năduşeala pe umerii albi, pe plete...

Şi-i umbra copacilor tot mai săracă,
Tot mai bolnavă, —
Pe zi ce se varsă atâta lavă,
Atâta otravă!...

*

S'au luat oamenii de grijă.
Orice zi îi arde'n piept, ca o schijă.

Măsoară cerul de dimineaţa până seara,
Dar nu găsesc niciunde vreun semn:
Cerul e de lemn,

Aeru-i de lemn,
Copaci-s de lemn,
Pământu-i de lemn...

Nici un semn! Niciun semn!...

*

Cată vietățile adăpost sub orice zid,
Dar pretutindeni cenușiul le întâmpină hâd.

Casele înseși, fug sub acoperiș,
Cu Obrazele crispate de petriș, —
Iar el e alb ca pânza de stupă
Și parcă gata să ardă, ori să se rupă...

*

Și-s toate scăldate în foc până seara...
Cumpenile, slăbănoage, în loc să se întărească,
Parc'au început a se topi, ca ceara...

Nepăsătoare,
Buruenile urîte-au început să crească...

II. RUGĂCIUNILE.

Bătrâni cu bărbi de colilie
Cată deslegare în ani și pe hârtie.
Cărți bisericești, cărți bătrâne,
Cu miros de mucegai și de tămâe,
Răsfoesc mâini uscate, mâini de mumie...

Frunțile sunt gânditoare,
Privirile sfredelitoare...
Fața li-i ca tăciunele de întunecată.

Și tac!
Și, liniștiți, cată... cată...

*

Zi de Duminecă, zi de sărbătoare;
Acelaş jar, aceiaşi grindină de soare...
Satul întreg, adunat la altar,
Cere Prea Bunului cerescu-I har.

Preotul alb se roagă umil şi cu foc,
In vorbe de smirnă şi de busuioc.
Toţi sunt pe lespezi îngenunchiaţi!
Toţi năpăstuiţi, toţi fraţi!...

*

Au pornit în urmă prapori şi icoane
Peste câmpuri, peste coaste dolofane...
Au îngenunchiat lanurile uscate, troiţele...
Moşnegii... bătrânele... fetiţele...

Păpărudele s'au rugat toată după masa,
In ruga lor subţire ca mătasa:
„Bumburel de-argint
„Varsă pe pământ.
„Ploiţă curată,
„De Domnul lăsată"...

Au bătut apoi din nou bolovanii de fier,
Pământul de fier, —
Până când ochiul Domnului
S'a înduioşat, din Cer.

III. PLOAIA.

A apărut întâi un nor pe vale,
Suflat ca o petală dintr'un măr domnesc.
Plămada de bujori și portocale
Vestea 'n amurg șuvoaiele ce cresc.

L-a observat un plod încălecat pe băț
Și a sărit cu murgul peste-un șanț.
Alt prichindel — spătos și tot clăbăț —
A dus din casă'n casă vestea ca pe-un lanț.

In urmă satul a eșit în uliți,
Privind — în mugure — minunea îngerească
Și ochii li s'au pogorît din negre suliți.
Și piatra feții prinse să zâmbească...

*

Cu primul strop, întâia bucurie,
Și miros sec de piatră arsă'n aer...
Din norii 'nalți, cu cozi de colilie,
Torcea doar fir de apă negrul caier.

Buedea toată s'a trezit în ploaie
Și, re'nviată, a'nceput să caște. —
O rândunică 'n loc să se ogoaie,
Sbura, sub tream, ca piatra dintr'o praște...

*

Și noaptea'ntreagă a plouat întruna
Și-a doua zi, păn soarele s'apună.
Tot șesul a'nverzit ca mătrăguna
Și s'a 'mbrăcat în smalț de verde prună.

Văzduhul, preschimbat în foi de-azur,
Râdea în sbor de rândunică — viorint —
Şi erau veseli toţi, de parcă aur pur,
Nu apă s'a vărsat în stropi de-argint...

*

Şi-au pus copiii morile pe apă
Şi se'nvârteau în vânt, tuleele voioase...
Desculţi, cu palmele făcute sapă,
Rupeau din şanţuri moi şi argiloase.

Doar fulgere în braţele de pară:
Aci puneau o piatră, dincolo diguiau un ram.
Departe s'arcuia blond curcubeu pe Ţară
Şi roş zâmbeau muşcatele la geam...

PAVEL B. BELU.

Şcoala, învăţătorul ei şi „Astra"

de **Ludovic Ciobanu,** Inspector şcolar

Impresii şi reflexii din prilejul întrunirii **„Astrei Bănăţene"** la Oraviţa, cu o propunere în merit.

Preşedintele acestei instituţiuni de înjghebare recentă pentru Banat, decurgând din intenţiile profund motivate ale principiului activ de descentralizare necesară privind funcţiunea unitară a organismului *„Astrei transcarpatine"*, factor de certă cultură umanistă şi naţională şi organ de răspândire a culturii în popor, este *Inspector şcolar,* promotorul învăţământului regiunii, adecă o reprezentare a gândirii sistematizate şi a profesionalului schiţat prin gând şi prin simţire, pe un plan de muncă organizată, în vrerea neamului şi a cerinţelor lui de propăşire.

Este un gând fericit acesta, de conciliere a profesionalului cu pedagogicul şi cu socialul, iar gândul este al *M. S. Marelui nostru Rege,* cel mai ilustru gânditor ideolog şi cel mai luminat pedagog practic al ţării.

Reţinem ideia şi-i preamărim întruparea fără de prihană

*

Invăţătorul, om şi educator, suflet şi luminător, cale şi înfăptuire (cum a fost şi Mântuitorul) în activitatea lui profesională nu poate stimula o desolidarizare, pe un plan disparat, de ceeace este cultura şi postulatele ei irezistibile, el însuşi în complexul individualităţii sale dinamice fiind o celulă, în care toate funcţiunile sunt difuzate.

Difuzarea presupune o ideie, o simţire de înfăptuit. Infăptuirea este a învăţătorului, cu originea ei în ideie, pe care generic o reprezintă *„factorul cultură"*, în mod normal şi autentic.

Iată deci împlinită formula lucrării comune, tinzând la înălţarea sufletului din om, la preamărirea neamului din care descindem.

*

Neamul nostru trăieşte prin credinţa lui, prin virtuţile lui străbune şi prin buna lui ştiinţă de viaţă în omenie şi în sbucium dus 'nainte, până la isbândă.

Credinţa în Dumnezeu şi încrederea în vigoarea sufletului nostru neînfrânt le avem, nu din ideia unei abstracţiuni atavice concepţionale, ci, din trăirea acestora prin veacuri, într'o autonomie majoră neînfluenţată de nimic şi, sporită în autoritatea ei vitală de însăşi validitarea în interior a puterii lor profund creştine şi naţionale.

Răscolim străfunduri de veacuri şi ne găsim pe noi în „cultura minoră" a fiinţei noastre etnice, în caracterul tipic al individualităţii noastre permanente, în „matca stilistică" a culturii româneşti.

Consolidarea temeiurilor de credinţă şi de jertfă în constituţia sufletului românesc colectiv, puterea generatoare de forme noui, de o gradată desăvârşire în manifestarea însuşirilor lui organice şi constructive, este o conformare în ordinea ei lăuntrică realităţii descrisă mai sus, este deşteptarea la conştiinţă prin acţiunea pătrunderii acestei realităţi în devenire, într'un timp biologic, istoric şi psihologic.

Omul pe pământ este *„o conştiinţă şi un sens al existenţei lui"* *).

Cum creiază cultura de azi aceasta conştiinţă şi cum îndrumă acest sens al vieţii?

Cine cunoaşte drumul nu oboseşte, ne învaţă un proverb străin, iar noi cercetând cu dinadins realităţile ne dăm seama neimpresionaţi de aparenţe că, obosim cu instituţiunile noastre de cultură, în cadrul static şi inalterabil al persistenţei lor intelectualiste, pe un suport de speculaţiuni abstracte, activând un sistem de educaţie construit din concursul deasemenea abstract, al ideilor.

Ori, evoluţia faptului sufletesc ne indică un proces cu totul deosebit, în funcţiunea conştientă a trăirii omeneşti. Funcţiunea aceasta sufletească este rezultatul reacţiunii individului la mediu; un act de *voinţă,* deci.

Şi numai din contactul individului cu medicul (interes biologic) reies seriile *de convingeri* şi *de reprezentări,* al căror primat suntem obişnuiţi să-l recunoaştem în momentul psihic al *reprezentării* scopului şi în realizarea actului, mânat *de sen-*

*) Prof. Rădulescu-Motru: Conferinţă la Radio.

timent; iar din lupta individului cu mediul pot fi deduse toate fenomenele vieţii lui sociale.

„Lumea din afară, societatea, nu este un conglomerat de chipuri bizare şi acţiuni contradictorii, ci un tot omogen care-şi are reacţiuni proprii şi înţelegeri organice de lungă durată, trăind o dramă adâncă şi sguduitoare" (N. Roşu).

Şcoala-instituţie, de proeminentă factură clasică, umanistă în comportarea ei ideologică, nu rezolvă *prin activitate,* introducerea individului în trăirea proprii lui vieţi. Lipsindu-i cadrele şi mijloacele de realizare, ea a rămas tot o formulă intelectuală, o noţiune concepţională, neclară şi nedecisă, în spatele impunătoarei *atitudini de viaţă,* răspicată şi irezistibilă.

Ea nu poate da tipul de om cerut de societate, pentru că nu se întemeiază pe un ideal izvorât din viaţă, nu este o trăire în funcţie de un ideal.

Numai viaţa intens trăită dă spiritualităţii popoarelor, vigoarea nesfârşitei vitalităţi active, şi imprimă fizionomiei lor structurale, spiritul reînoirii şi al permanetizării puterii de ideal, intransigent şi integral, în disciplina istorică a înălţării.

O nouă ideologie, deci a *muncii constructive* este necesar să pună şcoala în situaţia de a introduce omul în trăirea conştientă a vieţii lui.

Concepţiile noastre despre realizările vieţii, — spunea nu de mult, un ministru român al muncii, — sunt pline de naivitate şi de misticism, două otrăvuri cari derutează poporul dela progres.

Metoda muncii nobile şi creatoare este întemeiată pe realitatea practică a lucrurilor, pe combinaţiile ei realiste. Pornim dela *activitate* care, stânreşte un fel de sentiment, şi de aci apoi la reprezentări, pentru a anima o realitate de disciplină a caracterului şi a muncii stăruitoare.

Disciplina ei ni este dată pentru a ne cuprinde o nouă spiritualitate. O disciplină constructivă pe un fond real, aşa cum este structura sufletului poporului român.

In ordinea acestei disciplini, *procesul educaţiunii* este o stimulare de imagini în mintea Românului, *prin trăirea actului,* nu prin reprezentarea lui.

Considerată astfel, întreaga educaţie este o *adaptare la mediu,* cu posibilităţi de menţinere în viaţă pentru individ, pentru colectivitate, esenţialul fiind *trăirea* însăşi, în stadiul de evoluţie a vieţii în care se găseşte individul, unitatea socială.

Totul este în funcţie de aceasta evoluţie; şi, aşa se explică cum individul, colectivitatea stau, de atâtea-ori şi'natâtea cazuri, impasibili în faţa reformelor a căror rost n'au ajuns să-l înţeleagă.

De aceea: un cuget clar, faptul evident, bunul simţ şi cunoaşterea evoluţiei individului şi a colectivităţii, să conducă munca noastră pozitivă.

Omul din popor face adaptarea la mediu nu prin realizarului actului material ci prin înserierea de reprezentări artificiale, tari numai prin fondul lor abstract. Din reprezentări se nasc apoi planuri, teorii la sale, teorii cari nu cadrează cu experienţa de viaţă, din care cauză se pierde mult şi se realizează puţin, înflorind o cultură a speculaţiilor abstracte, în detrimentul culturii adaptării la mediu?

Bibliotecile săteşti, cari, nu se cetesc nici nu se înţeleg, tot aceasta înlocuire a actului realizat, cu reprezentări neînţelese şi nesimţite, o indeplinesc.

Cartea întrodusă în şcoală a înlocuit natura şi dragostea pentru ea cu tot ce poate fi mai rigid pentru sentiment şi neverosimil pentru raţiune; a desfiinţat rolul observaţiei vieţii în educaţia naturală a individului, trăirea în ambianţa ei necesară, schimbând prin stări *reprezentative* o lume întreagă şi bogată care, se cere a fi cunoscută din *prezentarea* ei organică şi materială.

Prin aceasta metodă s'a ajuns la o dislocare a individului din rostul său biologic, la o desfigurare a fizionomiei lui sufleteşti, a fiinţei lui organice şi sociale.

Procesul acestei vieţi şi al utilităţii ei este ce trebue să ne intereseze în cel mai înalt grad, în mentalitatea diferită a satelor, în structura lor specifică.

*

Şi iată cum printr'o succintă referire, în termeni reali şi adecuaţi, la constituţia elementelor de bază a culturii sufleteşti şi populare în raporturile ei cu însăşi originea instituţiei primare care a născut-o, avansăm ideia unei cercetări ideologice şi sociale şi în domeniul psichologic şi naţional al activităţii *„Astrei"*, atât în epoca de maturitate a sbuciumului colectiv de împunătoare încordare biologică, cât şi în perioda de acută sensibilitate transformistă a frământărilor publice variate de azi.

„Astra", zămislită din realitatea cea mai profundă a izvoarelor credinţei şi din puterea de viaţă a neamului nostru, a trăit şi s'a afirmat în cursul impilărilor istorice, prin Divinitatea acestei credinţe şi prin realizările solidarităţii naţionale inexpugnabile, animând o viaţă de pătrundere instinctivă a trebuinţelor vitalităţii naţiunii, a entuziasmului marilor indemnuri în lupta pentru recunoaşterea aspiraţiunilor ei juste, şi de preţuire a sacrificiului legendar care venea de bună voie, dela cei mici şi dela cei mari, dela tinări şi bătrâni, pentru triumful cauzei comune şi drepte.

In aceasta ordine implacabilă a Destinului, *cultura* ca factor comun, rezolva prin caracterul ei teoretic inofensiv, un program vast de cerinţi spirituale şi naţionale, postulate ale dăinuirii fiinţei noastre etnice inalterabile, iar prin luminosul ei subiectivism atavic cât şi prin lirismul răscolitor de simţire devotată cauzei istorice a neamului, ea a înălţat la rang de dogmă transmisă generaţiilor, apărarea neştirbită a fizonomiei sufletului românesc de totdeauna.

Sim. Sam. Moldovan:

„Oraviţa de altădată şi teatrul cel mai vechiu din România„

Din aceeaş sârguitoare muncă a neobositului publicist bănăţean Sim. Sam. Moldovan, s'a născut din nou o carte. Deastădată, pe lângă valoarea ei exterioară, lucrarea prezintă o importanţă documentară de prim ordin, precum şi dovada unei meticulozităţi de informaţie care face cinste şi creiază un titlu real autorului. Este „Oraviţa de altădată şi Teatrul cel cai vechiu din România", o carte masivă de 348 pagini împărţite în trei secţiuni:

1. Oraviţa de altădată.
2. Cel mai vechiu Teatru din România, şi
3. Analele Teatrului din Oraviţa.

Despre Teatrul din Oraviţa s'a scris mult. Ne amintim chiar de un studiu mai amplu, scris şi publicat în Revista „Banatul" a d-lui Aron Cotruş în anul 1927, de către d-l V. R. Molin. Cunoaştem apoi articole nenumărate privitoare la această chestiune. Dar faţă de acestea toate, trebue să recunoaştem dela început că lucrarea d-lui Sim. Sam. Moldovan este cea mai completă, ea dându-ne o viziune clară şi întreagă, asupra împrejurărilor cari au precedat, ocazionat şi urmat ridicării Teatrului din Oraviţa, cu toată istoria culturală care s'a înfăptuit în decursul celor o sută şi mai bine de ani, în jurul său.

Ca geneză a acestei instituţii, autorul ne dă întreaga înşiruire de împrejurări optime prin care a putut să treacă regiunea privilegiată a Oraviţei din alte vremuri. Căci întreaga aceea mişcare culturală începută în zorii secolului XIX şi-avea semnificaţia şi caracterul de **firească evoluţie,** în faţa condiţiunilor speciale de care s'a bucurat Bănatul de pe atunci (şi mai ales regiunea Oraviţei cu minele sale). Soarta a vrut că pământul Oraviţei să fie bogat, subsolul său să fie depozitarul unor averi de miliarde, iar oamenii ce-l locuiau să fie ceva mai răsăriţi, cu minţile mai deschise, iar cu ochii mai aţintiţi spre Apusul îndepărtat, decât cum au fost alţii. Pe urmă, ceeace a caracterizat complexul de viaţă socială de pe acele vremuri a fost o cooperare tacită şi nu fără rosturi, între pătura românească muncitoare şi celelalte naţionalităţi conlocuitoare, cu deosebire cu nemţii posesori ai unei culturi deja vechi şi ajunsă la proporţii universale. Şi atunci, din această conlucrare, din această ambianţă specială (unde trebue să înumărăm şi pe celebrii bufeni şi pe macedonenii imigraţi pe aceste meleaguri) a răsărit luminoasă, ca o firească rezultantă, o concepţie obştească superioară, asupra organizării rosturilor sufleteşti ale unei societăţi care în afară de munca grea, avea nevoe şi de debuşeuri spirituale. Astfel s'au născut acele felurite societăţi cu tot atât de felurite scopuri, astfel a fost posibilă aceea minunată conlucrare în vederea ridicării unui altar permanent Thaliei, astfel a fost posibilă crearea unei tradiţii pe care şi astăzi orăviţenii fără deosebire de limbă şi crezuri, o revendică pe lângă un înalt grad de mândrie.

Cele mai vechi instituţiuni din întreaga Românie, se pare că aici, în acest colţ binecuvântat de Dumnezeu cu toate frumuseţile şi cu toate bogăţiile, sau înfiinţat, spre pildă şi imitare. Printre ele, pomenim **Cooperaţiile miniere,** (1742) **fabrica de bere din Ciclova** (1729), **gimnaziu cu patru clase** (1793), **monetărie** (1815), **cale ferată,** prima în sud-estul Europei (1846) etc., etc., şi însfârşit: Teatrul (la 1817). Dacă majoritatea iniţiatorilor şi organizatorilor era germană (austriacă), aceasta n'a putut exclude pe aceea vreme participarea vie şi spontană a păturei intelectuale româneşti despre care d-l Sim. Sam. Moldovan ne dă preţioase amănunte. Întâlnim în legătură cu toate înfăptuirile ce s'au făcut la Oraviţa în zorii secolului al XIX-lea, pe protopopul Petru Iorgovici, fratele lui Paul Iorgovici, Ion, Costa şi Dimitrie Demetroviciu, Vasile Petrovici de Ciuadnoviţa, Ion Konstantiny, Prof. Dimitrie Constantiny, văd. Alexandru Şiaguna şi alţii, mare parte dintre ei români-macedoneni, imigraţi în ţinuturile Oraviţei, oameni cu dare de mână şi predispuşi oricăror iniţiative frumoase culturale. Mai târziu iarăşi, întâlnim numele conducătorilor şi membrilor „Reuniunii de Teatru şi Casino", „Reuniunii române de cântării", „Cazinoului român din Oraviţa", în mare majoritate români, chiar în asociaţiile unde conducerea nu era românească. Astfel, în ritmul acestor preocupări, a fost posibilă ridicarea temeinică a unui Teatru şi inaugurarea lui în prezenţa Impăratului şi Impărătesei dela Viena, la 1817. Iar mai târziu, când în alte părţi lumea nu se prea îndeletnicea cu cele sufleteşti, în 1874, **„Musikalisches Wochenblatt"** din Lipsca scria:

.... „este surprinzător că, pe când cvartetele de pian ale lui Brahms sunt considerate în Germania ca noutăţi şi se execută ca atare, în Oraviţa compoziţiile lui de muzică de cameră şi cântecile lui sunt cunoscute şi apreciate de mult" *)

Tot astfel, operele genialului compozitor bucovinean Ciprian Porumbescu, îndrăgit atât de mult şi astăzi de bănăţenii Caraşului, s'au tipărit întâia oară în Oraviţa, la anul 1879—1880, în editura librăriei române I. E. Ţieranu. Bătrânul Irachle Porumbescu, tatăl nepreţuitului compozitor al „Baladei" şi operetei „Crai Nou", într'o scrisoare către directorul şcolar Gheorghe Dragoescu din Oraviţa, se exprimă amar:

„Şi aceasta avizând la cele ce spui D-Ta despre singuratici diletanţi şi diletante, apoi şi despre bravele coruri, i-am scris D-lui Alexandri.

„Ah, de n'ar fi Bucureşti aşa departe de Oraviţa!... o escursie a diletanţilor într'acolo... Dar ne-ar pune poate rău de ruşinea Capitalei României că n'are românesc, ce are Oraviţa... şi încă, cum afirmă şi „Tribuna" pe Domnişoara Dragoescu"...

Este vorba aci de faptul că la Bucureşti nu s'a putut primi opereta lui Ciprian Porumbescu, nefiind „puteri" pentru operete româneşti. „Crai Nou" s'a jucat întâia dată pe scena unui Teatru stabil, la Oraviţa, în 7 Ianuarie 1889 cu un ansamblu de diletanţi. In scrisoarea al cărei fragment îl dăm mai sus (şi pe care d-l Sim. Sam. Moldovan o publică în întregime) tatăl compozitorului exprimându-şi tristeţea că prezentarea operetei n'a putut avea loc la Bucureşti, laudă calităţile diletanţilor şi corurilor oräviţene şi mai ales pe Iulia Dragoescu, care a susţinut cu mare succes partitura Dochiţei. Incât, pentru bătrânul preot din Bucovina, succesul

*) Traducerea d-lui Sim. Sam. Moldovan.

nemaivăzut al operetei, şi însăşi reprezentarea ei, a fost o mare mângăiere sufletească...

Din analele Teatrului din Oraviţa, adunate şi selecţionate în mod cronologic, pe lângă cea mai mare îngrijire de d-l Sim. Sam. Moldovan, urmează o interesantă recapitulare. S'au organizat pe scena Teatrului din Oraviţa dela ridicare lui şi până la 1937: 132 concerte, cca 1020 reprezentaţii teatrale date de către trupe de teatru streine de Oraviţa şi cca. 215 reprezentaţii teatrale organizate de diletanţii din Oraviţa. Mulţi dintre aceşti diletanţi mai trăiesc şi astăzi şi ei îşi vor fi amintind cu drag de acele timpuri pline de romantică frumuseţe a strădaniilor pentru propăşirea românească. Tot ei ne-ar putea povesti despre acea însufleţire a vieţii româneşti de acum treizeci şi mai bine de ani. Toate asociaţiile cari s'au perindat la conducerea Teatrului din Oraviţa, au fost compuse în mare parte de români şi chiar conduse de ei. Ceeace au realizat aceste asociaţii pe teren cultural-naţional, constitue un tezaur de care vom putea oricând să ne mândrim nestânjeniţi. Fiindcă dacă la început acest templu de artă nu putea fi un titlu exclusiv pentru românaşii Oraviţei, apoi vremurile au arătat că în faţa vigoarei native a românului orice realizare creatoare de valori i se subordonează. Şi o frumoasă dovadă despre aceasta este cartea d-lui Sim. Sam. Moldovan. Trebuie să se recunoască deci meritul mare al acestui neobosit cercetător şi scriitor, că a săvârşit ceeace trebuia încă de mult să se săvârşească. Personal, recunoaştem a ceasta şi îl felicităm.

MIRCEA T. BANDU.

❖

Istoria Banatului de Polcovnicul Stoika

La muzeul Alexandru Saint-Georges din Bucureşti, ce se află afiliat pe lângă Fundaţiile Culturale Regale, sunt lucruri extrem de interesante.

In revista „Fruncea" din Aprilie, vorbind de acest muzeu am înşirat secţiunile şi parte din materialul ce se găseşte acolo strâns întro viaţă de om cu dragoste de trecut.

Meleagurile transilvănene sunt reprezentate mai strălucit la secţia numismatică.

Cu privire la Bănat însă am dat de un manuscris care cuprinde o istorie a Bănatului semnată de **Ştefan Cristof de Stoika de Wenetzei şi Falkland.**

In rezumat: acest istoric necunoscut a trăit între anii 1812—1878. A fost polcovnic sau colonel, apoi primar general al Bucureştilor. Căsătorit cu **Zoe** născută **Făgărăşanu.** O fotografie a acestei ilustre perechi dovedeşte că ei făceau parte din aristocraţia românească a vremii lor. — Descendenţii lor sunt distinşi intelectuali români şi trăiesc în Bucureşti.

— **Manuscrisul** este în folio şi are 95 de file, adecă 190 de pagini numerotate de autorul lui.

Studiul e împărţit în patru părţi şi are ca motto un citat din evanghelistul **Matei, cap. II. vers. 6.** „Şi tu Betleeme, pământul Iudei, nici cum nu eşti".

Partea întâia cuprinde istoria Bănatului din timpul când ca provincie romană alcătuia o parte a Daciei Ripensis, — până la anul 1454.

Celelalte trei părţi nu au mai fost scrise.

De altfel studiul, scris în cirilice, este documentat, şi susţinut de citate şi trimiteri bibliografice la: **Plinius, Horaţiu, Dio-Cassius, Eutropiu, Martinus, Polonus, P. Pray, Hansizius, Sozomenius, Aventinus, Eginhardus, Timon, Severinus, Istvanfy, Thworocz, Bonfinius, Wagner, Szentiany, etc.**

De istoria lui Griselini nu avea cunoştinţă, de fapt pentru acea epocă nu se putea referi la el, decât la cei ce tratează vremile de triumf roman asupra acestor părţi azi de noi locuite.

Dacă numai atâta putem scrie acuma despre acest manuscris se datoreşte în bună parte şi faptului că muzeul în al cărui inventar se află manuscrisul istoriei de Stoika, încă nu şi-a deschis porţile ca să aibă publicul acces pentru cercetare.

Cu multă bunăvoinţă mi-a fost îngăduit să-l parcurg, dar numai mie personal, fără să pot fi înlocuit de alt cineva pentru a-mi transcrie şi trimite manuscrisul aici în Timişoara, unde preocupările profesiunei mele mă ţintuesc.

Aş dori ca bunăvoinţa ce mi-a arătat d-l **Saint-Georges** mie, să fie acordată studentului bănăţean **Dimitrie Ion Suciu,** (dela Istorie), care arată îndemânare şi înţelegere faţă de trecutul Bănatului.

Regretul meu de a nu mai putea continua citirea manuscrisului lui Stoika, precum şi studiul vieţii sale prea interesante cred că se subînţelege, chiar dacă nu l-aş înregistra aici în acest act de „lăsământ".

Prietenia cu care mă onorează d-l Al. Saint-Georges va şti să aprecieze...

AUREL BUGARIU.

✚

Mircea Streinul: „Ion Aluion" roman

(Editura Mitropolitul Silvestru, Cernăuţi)

Auzim vorbindu-se mereu de o mult aşteptată descentralizare a culturii, fapt care de câtva vreme ne-a captat complet luarea aminte, dar nu cred că acest lucru este pus în practică mai minunat decât în Bucovina iconarilor, în Bucovina arboroseană care freamătă de forţe tinere şi care ne dă zi cu zi dovada potenţialităţii sale creatoare. După Cluj, mişcarea literară bucovineană — în ritmul acestei reale descentralizări de care vorbim — ne prezintă o surprinzătoare ascendenţă faţă de celelalte mişcări literare „provinciale" şi acest fapt, deşi ne pune oarecum în inferioritate, trebue să-l recunoaştem. Printre promotorii literari bucovineni ai generaţiei tinere, trebue înumărat ca vrednic ostaş, Mircea Streinul care, mi se pare, nu a împlinit încă treizeci de ani dar care are la activul său nu mai puţin de nouă volume editate şi publicate, primite toate cu elogii de critică — unul distins cu premiul de poezie al S. S. R. pe 1934 — iar în pregătire vre-o treisprezece! Este o uluitoare forţă de muncă de care aproape că te înspăimânţi. Că Mircea Streinul excelează şi calitativ, nu numai în cantitate, despre aceasta ne adevereşte din nou recenta-i carte, asupra căreia vrem să spunem câteva cuvinte: „Ion Aluion"...

Dela început, ceeace trebue spus despre ea, e numai laudă. Fiindcă dincolo de una sau două stângăcii care, foarte rar dealtfel, fac fraza pe alocurea greoaie — rezultat al muncii neîntrerupte, probabil — „Ion Aluion" ne vesteşte nu numai pe poetul, ci ne dă semnele sigure ale unui mare talent epic în devenire. Poate mai mult. Nu ştiu dacă Mircea Streinul dispune sau nu de o apreciabilă informaţie filozofică şi de o cunoaştere integrală a fenomenului psihologic, dar fapt este că, pe lângă mijloace simple, d-sa reuşeşte că contureze splendid tipuri psihologice de o rară veritate. Pentru un scriitor de vârsta d-sale, acest fapt este desigur un mare avantaj, fiindcă ceeace mai rămâne de făcut nu este o greutate pentru autor. Limba bogată pe care parcă o mânueşte cu o mistrie fermecată, ne dă dovadă că tot ce e mai necesar în acest interesant caz de creaţie, este doar o mai îngrijită triere a termenilor, pentru a se evita împerechieri de vocabular prea originale. Incolo, ne pare că se integrează într'o categorie superioară care îi face cinste...

„Ion Aluion" este un roman în care veridicul se împleteşte fericit cu fictivul. In post-faţa pe care autorul o dă la sfârşitul cărţii, găsim o delicată justificare care explică deplin aderenţa şi nervozitatea cu care probabil a fost scrisă această istorisire impresionantă. Printre altele, ni se spune în această post-faţă:

„Subiectul romanului de faţă nu e inventat. Ion Aluion a trăit, în comuna Cuciurul-Mare, unde a fost spânzurat, în decursul războiului mondial pentru „înaltă trădare". Am crezut de cuviinţă să schimb numele eroului"...

apoi

„Relatarea riguros exactă a cazului din Cuciurul-Mare se găseşte într'o documentată lucrare a d-lui prof. Theodor Bogdan asupra opresiunilor îndurate de populaţia Bucovinei din partea autorităţilor austriace între anii 1914—1918. Numele real al wachtmeisterului asasin e Iohan

Drescher. Respectivul s'a sustras pedepsei în urma unui certificat medical obţinut dela un medic desigur inconştient şi, pare-mi-se, trăieşte (şi astăzi) — după cum am fost informat — la Brăila. C. S. părintele arhimandrit Dionisie D. Burac (parohul Avacum din această carte) mi-a istorisit de multe ori cu lacrimi în ochi, drama ce-a cutremurat sufletele bieţilor ţărani din Cuciurul-Mare".

Intreaga acţiune a romanului se petrece în numai 24 de ore. Copilul Ion Aluion, feciorul lui Anton Aluion şi al Teclei, este surprins de wachtmeisterul Dreher, întâlnind în câmp şi vorbind cu conducătorul unei patrule de ruşi. In plin război, satul Cuciurul-Mare se află între două fronturi, iar în clipa când începe acţiunea romanului, el este încă sub stăpânirea austriacilor, reprezentaţi prin câţiva jandarmi comandaţi de Dreher. Wachtmeisterul pune pe jandarmul Honig să-l aresteze pe bietul Ion Aluion pentru „înaltă trădare" şi după ce îl bate îngrozitor, născocind fel de fel de torturi, îl închide într'un beciu, căutând o modalitate de a-l extermina cât mai „legal". Este cuprins de un fel de beţie de cruzime şi bestialitate, pe care peana autorului ne-o dă ca principală trăsătură psihologică a acestui dement. Dreher sileşte pe primarul rutean să „judece" pe Ion Aluion şi să-l condamne la moarte, nefiind altă autoritate mai înaltă în sat care să facă aceasta. Astfel, bietul copil, o făptură de cincisprezece ani, întru nimic vinovată, este sortit pieirii, cu toată împotrivirea disperată a Teclei şi a părintelui paroh Avacum. Nimic nu poate împiedica desfăşurarea dramei, nici măcar înfăptuirea speranţei că ruşii vor ocupa satul. Noaptea. wachtmeisterul Dreher coboară în beciu şi pentru a-şi satisface pornirile bestiale îl bate din nou pe Ion, torturându-l în fel şi chip, exasperat de faptul că băiatul nu vrea să ţipe cu nici un preţ. In bătaia îngrozitoare, îi scoate şi un ochiu. In care timp, Tecla. mama copilului, se roagă în biserică pentru mântuirea copilului ei. Mai apare apoi Rozalia,amanta gândurilor anilor fragezi ai lui Ion Aluion, Ea vine să-l scape pe Ion dar văzându-l atât de desfigurat se îngrozeşte şi fuge, spre durerea bietului copilandru care până aci cu toate torturile nu simţise dureri. Il insensibilizase nedreptatea ce i se făcea şi ferocitatea de bestie a wachtmeisterului Dreher. In acest iad dogorit şi de o secetă arzătoare care se prelinge tot timpul acţiunii ca un leit motiv justificativ al tensiunii psihice anormale în care se află toate personagiile romanului, Ion Aluion găseşte totuşi mângâiere în omenosul Honig, jandarmul k. u. k. La un moment dat, acesta îl ameninţă pe Dreher că îl va omorî dacă nu conteneşte cu torturarea sărmanului prizonier. Noaptea trece însfârşit, şi chinurile lui Ion Aluion se sfârşesc; este condus la spânzurătoare şi executat..

Acesta este subiectul romanului. Cu toate că, în aparenţă el pare oarecum banal şi lipsit de acel inedit integral care marchează de cele mai adesea ori reuşita unei cărţi, Mircea Streinul a ştiut să exploateze în aşa fel diversele momente ale acţiunii cât şi justificarea psihologică a personagiilor, încât cartea se citeşte cursiv şi cu un interes egal până la sfârşit. Paginile în care ni se povestesc torturile îndurate de Ion Aluion, paginile în care ni se arată spânzurarea lui şi acel proces sufletesc în timpul agoniei eroului, sunt demne de peana unui romancier cu posibilităţi

universale. Ca şi acel minunat portret psiho-patologic al wachtmeisterului Dreher.

Maturitatea şi sobrietatea cu care sunt scrise pasagiile privind eroticul, denotă nu mai puţin un mare talent. Pentru ilustrarea acestui fapt redăm un pasagiu pe care îl socotim printre cele mai fericit realizate:

„Tecla se măritase la şasesprezece ani.

„De când îi lipsea bărbatul, carnea o chinuia uneori, noaptea, dar îşi strângea pumii şi nu se dădea supusă. De câte ori nu i-au bătut flăcăii la fereastră! — însă nu li s'a răspuns nici odată, deşi nopţile, mai ales cele de primăvară, erau afurisit de turburătoare în tăcerea lor de liliac înflorit sau de iarbă fragedă, la 'ntâia coasă".

Unde se mai vede şi simplitate sănătoasă a descripţiei, ceeace constitue autorului alt titlu.

Sau în scena teribilă a agoniei. Agonia şi moartea spânzuratului care întră în nimicnicie pe poarta largă a unei voluptăţi supreme şi scump plătite. Mircea Streinul ştie să dea unor asemenea pagini acea căldură plină de simpatie care ne pune astfel într'o lume surprinzător de veridică, situându-se pe un plan cu mult mai ridicat şi privind lucrurile degajat de orice tentaţie de a se lăsa imaginaţiei. Fiindcă deşi „Ion Aluion" nu este o carte de produsuri imaginare, dintr'o lume exclusiv a plăsmuirilor, ea se aliniază totuşi în şirul cărţilor bune ale literaturii noastre mai noui. Fără să vrem, ne gândim la „Pădurea spânzutaţilor" a d-lui Liviu Rebreanu, care ce e dreptul, scrisă mai sobru, nu permite o comparaţie mai adâncită. Totuşi trebue să remarcăm, cântărind doar sfârşiturile ambelor cărţi, că alături de sobrietatea scrisului d-lui Liviu Rebreanu, Mircea Streinul pe lângă aceleaşi teme, aduce o notă oarecum revoluţionară, afectivă şi foarte personală, care pentru noi nu este lipsită de interes. Evoluţia astfel concretizată este de aşteptat că tânărul şi proaspătul romancier va păşi pe aceeaş pârtie pe care cu câţiva ani în urmă resursele şi posibilităţile titanice ale lui Liviu Rebreanu a trasat-o, arătându-o ca singură şi cea mai preţioasă cale pentru devenirea în universal a romanului românesc.

In aceeaş carte, pentru complectarea celor aproape 300 de pagini, Mircea Streinul ne mai dă o nuvelă, scrisă acum un an, care nu mai puţin ne-a deşteptat interesul. Nuvela este relativ lungă, iar acţiunea stranie şi cu totul particulară — particularul se vede a fi de aci încolo o calitate a d-lui Mircea Streinul — se petrece în timpul unei singure nopţi. Autorul are o predilecţie deosebită pentru acţinuile strânse şi analitic deplin controlabile, pe care şi-o satisface şi aci. In decurs de 24 de ore, el situiază subiectul şi tot în cadrul acestei unităţi de timp, el dă rezolvarea conflictului. Aidoma tragediilor antice. Nuvela are titlul: **„Cazul profesorului Ipatie Hrisant"** care spre deosebire de „Ion Aluion" ne duce dela începutul lecturii într'o lume de plăsmuiri, aproape în fantastic

Ipatie Hrisant, profesor de latină la un liceu din Cernăuţi, se găseşte într'o seară de iarnă în prada unor nelinişti neînţelese cari îl fac să renunţe la muncă şi să rătăcească prin oraş. Porneşte în neştire cu obsesia că gazda lui ar fi fost asasinată, până ce o întâlneşte pe stradă. Trece apoi în alt făgaş de gânduri bolnave şi la un moment dat întâlneşte pe **Alina**, femee stranie, spirit abia ieşit din mormânturi, strigoiu con-

damnat să rătăcească mereu în căutarea unui iubit care să o urmeze în lumea ei de umbre, scăpând-o de neîncetata ei rătăcire. Fac cunoştinţa şi merg amândoi într'un restaurant mic, unde nici cinicul Vasilescu, un prieten al profesorului, nu izbuteşte să alunge vraja morbidă care îl cuprinde pe Hrisant. Fără preget îşi mărturiseşte iubirea. Alina i-o primeşte dar îi dă să înţeleagă, trist, că odată cu ivirea zorilor, ea nu va mai fi a lui. Ipatie Hrisant o conduce până la poarta cimitirului, unde ea dispare ca să se coboare în cine ştie ce cavou pierdut, iar el, senin şi plin de luciditate, oferindu-se jertfă pentru izbăvirea Alinei, îşi deschide vinele dela mână, scriind cu degetele însângerate, pe zidul cimitirului: „Aşa sfârşeşte o mare dramă". (Un sfârşit de nuvelă cam strident ce dreptul, dar nu lipsit de inedit). Motivul sinuciderii se pare că este mult amplificat de conştiinţa nimicniciei întregei existenţe, câştigată în micile mizerii ale vieţii şi plictiselile de toate zilele astfel că întâlnirea cu Alina rămâne ceva simbolic, ceva ce i se oferă de Dincolo, pentru a fi izbăvit de frământările vieţii. Concepţia cu care a fost plămădit subiectul nuvelei, nu este lipsit de straniu. Prin fantasticul ei, Alina ne aminteşte pe „Domnişoara Cristina" a lui Mircea Eliade, cu care se pare că are anumite aderenţe de o veritabilă identitate. Ceeace vrea să ne arate Mircea Streinul, după cum însuşi ne spune într'o notiţă, este împrejurarea că fiecare în lume, are o taină ori o rancună care-i macină existenţa, cancer faţă de care nu există izbăvire decât în neant, în moarte. Problema este interesantă şi cred că până la o soluţionare definitivă, comportă discuţiuni...

Privind retrospectiv cartea, „Ion Aluion" şi „Cazul profesorului Ipatie Hrisant" ni se arată ca un fel de celebrare a durerii, fizice ori sufleteşti, fapt care îl situiază pe Mircea Streinul în ochii noştrii pe o poziţiune aproape dostoiewskiană.

Cât priveşte limba întrebuinţată, avem aci un caz interesant şi evident de lectură vastă, cu întinse posibilităţi în interpretare şi nuanţări. Mircea Streinul are ceva din substratul iniţial al creatorului de opere masive şi, personal, credem că viitorul va veni să adeverească această credinţă a noastră. Fiindcă după semnele evidente de până acum, el ne arată că tot ceeace îi mai trebueşte este acea efervescenţă condiţionată de o lungă trăire omenească, pentru a ne da o operă cu adevărat epocală. Şi credem că nu exagerăm.

MIRCEA T. BANDU.

C. ARION: „Cnejii români, contribuţii la studiul lor" (1938)

In mod tot mai des, paralel cărţilor literare, apar şi studii serioase de istorie propriu zisă şi studii bibliografice care sunt de valoare indiscutabilă pentru întregirea potenţialului unei epoci, disecarea unui scriitor în cele mai intime fibre ale gândirei sale, sau — mai ales — lămurirea unui timp cu stadiul său gregar, răsfrânt până acuma prea succint şi insuficient în istorie spre a fi apreciat după cum s'ar cuveni.

Istoriografia are meritul de a proecta lumină asupra unui trecut în mare parte neglijat şi rămas obscur în negură de vremi, — asta în ceiace ne priveşte, este datorită vitregiei prin care am trecut ca popor.

Astăzi, — fiind la noi acasă, — s'au ivit împrejurări binevenite studiilor ajungându-se şi la editarea valoroaselor opere de istoriografie. Înţelegerea a coborât din Inalt îndemn şi a găsit reazimul în editura fondată de Domnul Ţării. Mijlocul acesta fiind şi el asigurat, studiile văd tiparul fără să mai întimpine surpriza stupidelor recomandaţii de odinioară ale asupritorilor streini de sufletul românesc, ca opera să fie dată pradă focului. — Ce triste vremi au apucat lucrările istoriilor lui Şincai şi Maior!...

— Avem acuma în faţă un recent studiu asupra unui important capitol nu numai din istoria vechiului drept românesc. ci din însăşi structura de bază a plaiurilor româneşti din Ardeal şi Banat începând dela diploma din anul 1247.

D-l Dinu C. Arion, conferenţiar universitar, a dat acest aprofundat studiu, ca urmare la cele scrise anii trecuţi în revista **„Convorbiri literare"**. Analizează aprofundat, pe baza textelor şi documentelor, instituţia chinezatelor din Ungaria de altădată, rămânând ca într'un nou volum ce va apare, să dea la lumină aceiaşi instituţie, cum a trăit ea, în Muntenia, în Moldova, în Polonia şi Sârbia de azi.

Viaţa românească dela noi a trăit intens trecutul care a fost al său după cum ale sale au fost şi locurile ce le locueşte dela început de tot. Domnitorii cari ne-au stăpânit au ţinut socoteală de majoritatea care o forma, în bloc compact, elementul românesc, — deaceia a căutat să-şi apropie prieteneşte pe cei mai de seamă din „valachi" şi să le dea prerogative asupra cnezatelor lor, ajungând chiar la acel **„jus valachicum"**, care se aplica în cele **„septem sedium valachicum"** de pildă. Formau un capitol special privilegiile judecătoreşti ale valahilor noştri, ca şi obligaţiile lor militare.

Locul şi rolul chinezatului românesc nobil, a fost foarte important în Ungaria regilor angevini.

Bază a străvechii situaţiuni a chinejilor nobili era proprietatea pământului. Acest fapt explică străvechea existenţă a nobilimii româneşti din Ardeal şi Bănat.

Chinezatul nobil era transmisibil prin ereditate. Caracteristică este evoluţia familiei chinejilor din Mutnic.

Spre deosebire de chinezatele nobile, se deosebesc cnezatele de **castră** şi chinezatele **comune**, cu chineji comuni, după cum de altfel era

o deosebire şi între iobagi, după cum şi pe a cui moşie se aflau: iobagi ai regelui, iobagi originari, şi iobagi ai nobililor.

Studiul d-lui Arion poate fi integrat şi în falanga celora menite răsturnării teoriilor ungureşti (cu date false) ce vor să schimbe istoria după plac spre a redobândi ceiace nu le-a aparţinut niciodată.

Deci rolul acestui studiu este de dublă valoare: şi istorică şi documentară asupra vieţii româneşti din fosta Ungarie.

Socotim că profesorii secundari de istorie vor ţine seamă de acest op şi pe lângă că-l vor recomanda elevilor claselor superioare, vor întregi cu el datele ce le oferă, în mod pauper, manualele didactice. Dealtfel din istoria dreptului românesc sunt multe date cari nu au răzbătut, deşi e foarte necesar să fie cunoscute de intelectualii noştri de mâine. — Prin strădania tuturora ele sperăm să fie puse la îndemână, ca fiecare român să îşi aibă bagajul de documentaţie naţională care să-i dea încredere şi mai mare în destinul acestui neam al nostru românesc şi nobil prin sânge şi origine.

AUREL BUGARIU.

SERBAREA ZILEI DE 1 DECEMVRIE

In fiecare an organizaţiilor Astrei le-a revenit cinstea să ia iniţiativa comemorării unirii Ardealului şi Bănatului cu Ţara Mamă.

Anul acesta se împlinesc 20 de ani dela acest covârşitor eveniment istorie. Despărţămintele şi Cercurile Culturale ale Astrei Bănăţene să-şi pregătească deci serbările cu încă mai multă râvnă şi din timp. Se va raporta Regionalei programul acestor comemorări festive.

❖

„PĂMÂNTUL" — a. VII. No. 190 — Călăraşi, 1 Oct. 1938 — Director Eugen Cialâc.

In acest număr semnează Teodor Scarlat, M. Brateş, N. Ladmis-Andreescu, C. Săteanu, G. M. Vlădescu, Mihu Dragomir, F. N. Gheorghe-Grădiştea, Traian Stoica. „Vitrina" bogată în note de Eugen Cialâc.

N. I.

❖

Insemnări Ieşene Anul III. Vol. VII. No. 6 şi No. 8.

Dela versuri la proză şi dela cronică la articole de specialitate, slova „Insemnărilor ieşene" se menţine la acelaş rol important de popularizatoare de cultură. Sarcina noastră aici nefiind aceea de a scoate la iveală structura şi temeiul ideologic al revistei, care lucruri se pot ghici de altfel foarte uşor din numele conducătorilor ei, ne mulţumim să spunem câteva cuvinte despre conţinutul ei, lăsând pe alţii să scoată vreun tâlc inedit, ori cine ştie ce învăţăminte. Ne oprim mai ales asupra fragmentului din „Catiheţii dela Humuleşti", dramatizarea Amintirilor din copilărie ale lui Creangă, care poartă cu sine, presărate peste tot locul, expresiile dulci proprii limbei lui Creangă realizându-se minunat culoarea locală din Amintiri. Este semnat de I. I. Mironescu. De asemenea sunt de remarcat versurile — cele bune — ale d-lor Lesnea, Pogonat şi acest sprinţar ecou al morţii neuitatului Topârceanu, scris în metrul preferat al regretatului poet moldovean; semnat de V. Cucu:

Plâng la soare şi câmpie,
Gâzile şi florile...
Vântul dinspre deal adie,
Agitând colorile...

O furnică mititică
Se opreşte din carat:
— „Soro dragă, mor de frică,
— „Este oare adevărat?"...

— „Cum să moară?"... spuse-o fragă
Ridicată pe un pripor:
— Topârceanu nostru dragă
Este doar nemuritor,

Stai şi tu şi te socoate!"

. . . . . .

— „Cică scrie la ziar...
— „Nu se poate, nu se poate:
E greşeală de tipar".

Cele două caiete sunt completate de câteva cronici externe semnate de d-nii N. Daşcovici, N. P. Smochină, de o spirituală şi savuroasă „Cronică plastică" datorită d-lui N. N. Tonitza şi de numeroase recenzii şi cronici.

❖

GÂNDIREA An. XVII. No. 7.

Fiind închinat împlinirii celor 150 de ani dela naşterea lui Schopenhauer, numărul 7 al Gândirii, din acest an, aduce în fruntea sumarului său: „La aniversarul lui Schopenhauer", cuvântarea dl-ui Prof. I. Petrovici, ţinută la Academia Română. Pe lângă o succintă trecere în revistă a operei şi concepţiei marelui gânditor german, cuvântarea cuprinde şi preţioase date cu privire la influenţele pe cari le-au exercitat operele lui Schopenhauer în cultura românească a secolului XIX, cultură care se găsea pe atunci în plină fază a maturizării.

Versurile d-lor Virgil Carianopol, Vintilă Horia, un fragment scris de d-l Victor Ion Popa intitulat „Cuviosul Patapie Desăgaretul" şi un interesant studiu datorit d-şoarei Olga Caba, „Câteva figuri din poezia medievală în Langue d'oc", complectează partea de autentică valoare a revistei.

Cronicele, puţine la număr dar în linia cunoscută şi proprie Gândirii, sunt semnate de d-nii Nichifor Crainic şi Ovidiu Papadima.

M. T. B.

✣

„FRUNCEA" — An. V. No. 25. — Revista d-lui Nicolae Ivan aduce cu acest număr, un select material din care relevăm eseul d-lui Anatole Chircev: „Cultură şi civilizaţie şi un interesant articol datorit d-lui Aurel Bugariu, intitulat „Renaşterea barbară". In partea destinată actualităţilor, mai citim: „Un mare succes de etapă, articol ocazional scris de directorul revistei şi o schiţă-reportaj „Un Regat fără regi" semnat de d-l Mircea T. Bandu.

C. S.

✣

ARHIVELE OLTENIEI. (Publicaţie bimestrială, Anul XVI, No. 92—94). Un volum masiv de aproape 300 de pagini, cuprinzând un material foarte variat şi de valoare. Pentru Oltenia, această publicaţie de înalte preocupări culturale formează un capitol mare şi preţios despre care desigur se va vorbi într'o viitoare istorie a culturii româneşti. Condusă de D-l Prof. Fortunescu, revista se bucură de multiple colaborări. Materialul este împărţit în ceeace priveşte: 1) Oltenia arheologică; 2) Oltenia istorică; 3) Oltenia literară-artistică; 4) Oltenia culturală; 5) Note şi comunicări şi 6) Recenzii.

Remarcăm o minunată dramatizare datorită d-lor Radu Gyr şi N. Milcu „Floarea lui Sânzien". Judecată după acest fragment, piesa în întregimea ei pare a avea o valoare reală.

M. T. B.

✣

„Plaiuri Săcelene" — a. V. No. 7—8 — Satulung-Săcele, Iulie-August 1938 — Redactor Victor Tudoran.

Un remarcabil studiu biografic asupra Episcopului Caransebeşului Nicolae Popea semnează Pr. Gheorghe Şerbu. Mai semnează Elena Farago, N. Moroianu, Valeriu Calciu, Victor Tudoran, Gh. Vrabie, Mitică Peteu, Victor Ion Critu, Ion Păltănea.

„Plaiuri Săcelene" este un interesant exemplu de reuşită revistă regională.

N. I.

✣

Expoziţia Littecky-Krauss. D-l Littecky a expus zilele trecute în sala de expoziţii a Palatului Ferdinand, un număr de pânze care ne-a arătat din nou că predilecţia pictorului în alegerea subiectelor nu s'a schimbat întru nimic. Peisagiile timişorene aduc o slabă contradicţie la această afirmaţie a noastră. Subiectele d-lui Littecky au rămas tot oamenii şi

peisagiile Ţării Oaşului, subiect cu inepuizabile resurse, ce e dreptul.

Peisajul d-lui Littecky este ca întodeauna însorit, culorile fiind de o virulenţă aproape ireală. Ceeace totuşi trădează multă viaţă şi o sete de efecte nestăvilită.

Progresul d-sale real l-am găsit însă în portrete, unde într'adevăr dispune de efecte surprinzător de simple şi adevărate.

In aceeaş sală a mai expus d-na E. L. Krauss câteva desene în creion şi peniţă.

M. T. B.

✣

O nouă traducere a „Infernului" lui Dante.

Aflăm din presă că în urma unei munci de câţiva ani, d-l Dr. Ţundrea ar fi reuşit să traducă o parte din opera adâncului poet florentin şi că lucrarea încă în manuscris, s'ar bucura de aprecierea d-lui N. Iorga, care i-a şi acordat o prefaţă. Ceeace ar trebui să urmeze, este fără îndoială tipărirea operei. Suntem siguri că ea va fi un eveniment important. După traducerile lui Coşbuc şi a d-lui Marcu, este de aşteptat că ne vom afla în faţa unei lucrări care va purta cu sine oarecari caractere de superioritate. Rămâne să vedem aceasta.

Până atunci, faptul merită a fi relevat deşi nu poate avea decât caracterul unui zvon literar. Noi aşteptăm cu legitimă curiozitate şi emoţie apariţia traducerii.

M. T. B.

✣

„Viaţa Basarabiei" — a. V. No. 10. — Chişinău, Octombrie 1938 — Director Pantelimon Halippa.

Teodor Porucic reproduce rezumatul unei cronici interesante din punct de vedere bănăţan: „Letopisul Satului Gruzeni" — dela graniţa regiunei Ecaterinoslavului — arată că această localitate a fost întemeiată în 1752 de Români din **Bănat şi Ardeal.** S'ar cuveni ca acest document să fie confruntat cu cele ale emigrărilor bănăţene din sec. XVIII.

N. I.

Dm 3-12 = 1938

5 ex

LUCEAFĂRUL

REVISTA REGIONALEI BĂNĂȚENE A «ASTREI»

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIIU

TIMIȘOARA
NOEMBRIE—DECEMBRIE 1938.

ANUL IV. - SERIA II. Nr. 11-12

„LUCEAFĂRUL"
REVISTA REGIONALEI BANAŢENE A ASTREI
Apare lunar, sub direcţia unui comitet de redacţie.
Redactor responsabil: Prof. Tr. TOPLICEANU

CUPRINSUL:

		Pag.
Aurel Cosma:	Din trecutul românilor timişoreni . .	1
Pavel P. Belu:	Rugăciune (poezie)	22
Ştefan Gomboşiu	Pictura religioasă	23
Ada Crin:	Singur dar (poezie)	26
***	Un apel	27
Ada Crin:	Concertul	30
Cronica:	*Anatole Chircev:* Orientarea profesională	31
	Corneliu Sav: Mihai Beniuc . . .	42
	Gh. Atanasiu: Ilie Ienea	45
	Anatole Chircev: Despre Leon Şestov	48
	Mircea T. Bandu: A. Cotruş . . .	50
	George Petcu:	51
Cărţi, reviste:		54
Note:		56

INSTITUT DE ARTE GRAFICE „TIPOGRAFIA ROMÂNEASCĂ" TIMIŞOARA.

Din trecutul românilor timişoreni

Apostolatul protopopului VASILE GEORGEVICI (1764—1826)

de AUREL COSMA

Izvoare istorice.

Din trecutul românesc al Timişoarei s'au desgropat până acum prea puţine date şi documente faţă de bogatul şi interesantul material istoric ce zace ascuns în praful arhivelor şi al vechilor registre oficiale sau bisericeşti, iar mai ales în tradiţia şi amintirea bătrânilor, cari rând pe rând duc în mormânt taina atâtor fapte şi informaţiuni preţioase privitoare la vieaţa şi luptele din timpurile apuse. S'au păstrat din generaţii în generaţii legende şi întâmplări ce îşi aveau sursă de adevăr istoric în spovedaniile martorilor cari le trăiseră şi le lăsaseră urmaşilor cu limbă de moarte ca o moştenire naţională. Astfel am putut nota multe istorisiri din gura bătrânilor timişoreni, cari au dispărut din mijlocul nostru. Indeosebi dela meseriaşii vechilor bresle româneşti din Timişoara am putut afla lucruri din trecutul nostru plin de sbuciumări, cari vin să complecteze şi să dea un cadru explicativ diverselor date, izolate sau fragmentare, conservate pe foile îngălbenite ale documentelor din epoca aceea. Cu ajutorul lor şi sprijiniţi pe acte istorice se pot reconstrui minunate pagini de vieaţă românească în Timişoara de altădată. Se pot scoate la iveală momente însemnate din trecutul acestui oraş, care totdeauna a fost animat de o pulsaţie politică, economică, culturală şi chiar socială a populaţiei româneşti. Neamul nostru a avut în capitala Banatului străvechi

aşezări, iar cele dintâi documente de proprietate şi protocoale ce se mai păstrează în arhiva cărţii funduare din Timişoara dau dovezi incontestabile despre situaţia Românilor din acest oraş, unde, în cartierele Iosefin şi Elisabetin majorităţile proprietăţilor erau în mânile lor, iar în cartierul Fabricului s'ar putea spune că erau citadele inexpugnabile de familii româneşti.

Protopopul Constantin Şuboniu (1734—1818).

La vechea biserică românească din cetatea Timişoarei, a cărei urme nu se mai găsesc decât în tradiţia credincioşilor şi în hrisoavele vremii, a slujit părintele Constantin Şuboniu, un mare sprijinitor şi apărător al cauzei naţionale. A funcţionat aici ca preot până în 1790, când s'a construit cea dintâi biserică românească în cartierul „Maiere" (Elisabetin), la care se duse să servească până în anul 1811, data numirii sale de protopop. Astfel Constantin Şuboniu a fost întemeietorul şi primul paroh al comunei bisericeşti din Elisabetinul Timişoarei.

Sub protecţia lui şi-a făcut drum de manifestare scriitorul şi pedagogul **Mihai Roşu** (1750-1822), care slujea în vremea aceea ca preot la biserica din Timişoara.

Constantin Şuboniu era un om cu multă autoritate şi avea un prestigiu mare. Datorită calităţilor sale şi respectului pe care îl inspira tuturor, putea ţine piept diverselor şi repetatelor tentative ale episcopiei sârbeşti, sub a cărei ierarhie era supusă biserica noastră dela unirea greco-catolicilor, tentative ce urmăreau desnaţionalizarea elementului românesc preponderant şi complecta încorporare a credincioşilor români pe linia consolidării intereselor sârbeşti.

In anul 1779, când s'au deschis la Timişoara primele cursuri de învăţământ pedagogic pentru pregătirea dascălilor pe seama şcoalelor naţionale, Constantin Şuboniu a intervenit ca pe lângă cursurile sârbeşti să funcţioneze la Timişoara şi cursuri normale în limba română. Conducerea acestor cursuri a fost încredinţată preotului Mihai Roşu şi ele se ţineau în lunile de vară. Prin ele s'a creat un nou centru de vieaţă naţională în inima Banatului şi de aici au pornit pe calea propovăduirii mulţi învăţători trimişi în satele noastre ca să răspândească

slova şi cultura românească. Era începutul unei ere noui, de propăşire, pentru şcoalele noastre a căror număr creştea, mai ales în împrejurimea Timişoarei. Pe lângă aceste cursuri pedagogice s'a simţit nevoia şi a unor cursuri teologice pentru candidaţii de preoţi români. Mihai Roşu a început să le ţină în vara anului 1790 şi a continuat a le face la Timişoara în vacanţele de vară chiar şi după 4 Noembrie 1794, dată când s'a mutat în comuna sa natală, la Jădani, unde fusese numit ca paroh. La aceste cursuri teologice dela Timişoara, făcute în limba română de Mihai Roşu, a învăţat în anul 1801 şi **Dimitrie Ţichindeal,** fostul învăţător dela Beregsău, devenit mai târziu paroh al comunei Becicherecul-mic şi profesor al Preparandiei dela Arad.

Constantin Şuboniu era un om de cultură. Străduinţele lui se îndreptau şi în direcţia scrisului românesc. La stăruinţa şi pe cheltuiala sa a putut Mihai Roşu să-şi tipărească la Viena cele două cărţi: „Invăţături creştineşti" (1775) şi „Scurtă arătare despre Dumnezeu" (1784), după cum o confirmă autorul pe coperta lucrărilor sale. Aceste volume pot fi considerate ca cele dintâi cărţi româneşti tipărite de bănăţeni, fiindcă istoria literaturii provinciei noastre nu mai pomeneşte de nici o altă carte mai veche, în afară de „Pălia" sau biblia tipărită la Orăştie în 1582 de predicatorii calvini Ştefan Herce dela Caransebeş şi Moise Peştişel dela Lugoj.

Vechea biserică de lemn a Românilor timişoreni.

Privitor la starea vechilor biserici româneşti din Timişoara am putut culege date interesante din gura bătrânului învăţător confesional Traian Lungu (1830-1917) din Timişoara-Fabric, care mi-a istorisit lucruri auzite din strămoşi. După această tradiţie, Românii timişoreni aveau în veacul al VXIII-lea o biserică de lemn, mică şi slab construită. Se crede că ea era ridicată pe locul sau în apropierea locului pe care construiseră Românii înaintea năvălirii Turcilor cea dintâi biserică de lemn despre care face pomenire istoria şi care ajunsese prada unui incendiu. Această biserică fiind situată pe actualul câmp al târgului, unde fusese pe vremuri străvechiul cartier românesc numit „Palanca mare", deci în afară de oraş şi departe de suburbiul Fabricului, Românii de aci plănuiau să-şi facă o bise-

rică mai aproape de casele lor. N'au aşteptat ca biserica de lemn, care era într'o stare deplorabilă, să se dărâme, ci s'au apucat de realizarea acestui plan. Incepură să adune contribuţii benevole şi din fondul strâns ridicară în 1746 o biserică de piatră în piaţa Fabricului. Era biserica „Sf. Gheorghe" care aparţine astăzi Sârbilor şi care se conservă ca o podoabă istorică în piaţa Traian.

Biserica „Sf. Gheorghe" din Fabric.

Proprietatea de drept a Sârbilor asupra bisericii „Sf. Gheorghe" a fost recunoscută de instanţele judecătoreşti cari s'au pronunţat în faimoasele procese purtate de Români împotriva Sârbilor pentru despărţirea lor ierarhică. Despre trecerea acestei biserici în mână sârbească, dascălul Traian Lungu şi fiica sa, scriitoarea Emilia Lungu-Puhallo, mi-au confirmat însă unele informaţiuni pe cari le auzisem şi dela alţi bătrâni ai cartierului. Se istorisea anume, că biserica „Sf. Gheorghe" a fost construită numai din banii colectaţi dela familiile româneşti, cari erau în număr foarte mare, şi dela câteva familii bogate de comercianţi macedoneni, cari între timp decedară fără urmaşi. Deci dreptul asupra acestei biserici îl aveau exclusiv Românii. Şi totuşi, Sârbii, cari nu contribuiseră cu nimic la zidirea bisericii, au căutat să pună stăpânire asupra ei, căci nu puteau vedea cu ochi buni cum se făceau slujbe în limba română de preoţii noştri. Mai întâi au izbutit să introducă liturghiile sârbeşti, iar mai târziu, cu ajutorul unui crâsnic sârb, au reuşit să distrugă documentele de fondare, cari conform obiceiului se păstrau în globul crucii din vârful turnului, înlocuindu-le cu acte de proprietate, din cari să rezulte că biserica a fost clădită de Sârbi şi cu concursul episcopiei lor. Astfel a trecut biserica „Sf. Gheorghe" în stăpânirea Sârbilor, cari nu mai admiteau preoţilor români să slujească în limba lor decât tot a doua săptămână.

Asupra veracităţii acestei tradiţii, ne aduce dovezi valoroasa lucrare a părintelui Virgil Popovici despre „Ortodoxismul şi biserica naţională românească din Timişoara", care scrie următoarele despre Sârbi: „Mai târziu îşi ridicară pretenţii de stăpânire asupra bisericii Sf. Gheorghe, susţinând că biserica a fost zidită cu ajutorul episcopiei sârbeşti şi anume din ajutoarele date de fostul mitropolit al Nişului, apoi episcop al Timi-

şoarei Gheorghe Popovici şi un lăsământ de 8.000 florini, iar credincioşii au contribuit la zidire numai cu 210 florini. Bătrânii susţin că aceste date sunt falşe. Documentele istorice asupra înfiinţării bisericii Sf. Gheorghe după uzul timpului erau păstrate în globul crucii din vârful turnului. Intr'o bună zi însă crâsnicul sârb al bisericii având instrucţiuni dela preoţii sârbi, le-a scos şi le-a înlocuit cu documente falşe cari arătau datele amintite mai sus" (Op. citat, apărut la Timişoara în 1935).

La această biserică „Sf. Gheorghe" din Fabric se fondase şi un protopopiat, primul titular fiind numit la 1747 în persoana lui Vladislav Veselinovici din Jebel. După el s'a întrerupt şirul protopopilor de Timişoara, fiindcă parohiile din acest oraş trecură sub jurisdicţia protopopiatului dela Ciacova. Abia la 1811 a reînviat protopopiatul Fabricului. In scaunul acesta a fost numit atunci bătrânul paroh al bisericii române din „Maiere", Constantin Şuboniu, care este cel dintâi nume de protopop român al Timişoarei păstrat de istorie.

Vasile Georgevici ca administrator protopopesc.

Protopopul Constantin Şuboniu a îmbătrânit. Nu mai putea lupta cu aceleaşi forţe şi cu acelaşi elan împotriva ierarhiei sârbeşti. L-au obosit prea mult desele şi nenumăratele conflicte ce le avea cu preoţii sârbi, cari nesocoteau drepturile bisericii româneşti. In 1814, după patru ani de protopopiat, fiind deja trecut de 80 de ani, s'a hotărît să-şi ia un ajutor care să-i facă slujba în biserică şi să-i administreze protopopiatul. Făcu atunci apel la serviciile preotului militar **Vasile Georgevici,** care tocmai demobilizase şi se întoarse la Timişoara după terminarea războaielor cu Napoleon.

Biografia lui Vasile Georgevici.

Despre Vasile Georgevici, fondatorul parohiei greco-ortodoxe din Timişoara-Fabric, am putut afla următoarele date biografice.

S'a constatat în mod sigur că era născut în ziua de 30 Decembrie 1764. Locul său de origine a fost controversat. Unii credeau că e din regiunea Braşovului. Un lucru e necontestat că s'a sfinţit ca preot în anul 1800 pentru parohia din Cornea teaz. Eu am susţinut şi în alte rânduri că se trage din o familie

bănăţeană, a cărei sentiment naţional nu putuse fi alterat de influinţa ierarhiei sârbeşti, oricât ar fi încercat să-şi impună supremaţia prin diferite mijloace, între cari şi sârbizarea numelui de Vasile George în Vasa Georgevici, adăugând în actele oficiale la vechiul nume de George ce-l purtaseră strămoşii lui caracteristica terminaţiune de „vici" (Ziarul „Timişoara" No. din 1 Ianuarie 1936).

Vasile Georgevici a urmat teologia sârbească, păstrând însă mereu neţărmurită dragoste pentru poporul român. La 1800 s'a hirotonit şi a fost paroh al comunei Cerneteaz până în 1814, când s'a stabilit la Timişoara.

In războaiele contra lui Napoleon.

In timpul războaielor cu Napoleon, a servit şi el, ca Dimitrie Ţichindeal, în regimentele austriace formate din Români bănăţeni, ca preot militar. Vitejia acestor soldaţi a devenit legendară, fiindcă au ţinut piept cu un curaj impresionant atacurilor înverşunate ale Francezilor. Cea mai frumoasă dovadă de apreciere şi de cinstire a vitejilor bănăţeni a dat-o însuşi Napoleon, când a spus: „Daţi-mi numai câteva batalioane din aceşti români şi voiu bate cu ei toată Europa".

Inapoiat din primul război, s'a dus la Cerneteaz. La 1811 s'a făcut însă o nouă mobilizare, cu proporţii mai mari, în vederea unei ofensive decisive împotriva armatei franceze. Ingroziţi de atâta serviciu militar, tinerii începeau să murmure şi să se sustragă îndatoririlor ostăşeşti, mai ales că autorităţile îi prindeau cu forţa, îi maltratau şi îi legau ca pe nişte osândiţi. De groaza acestor mijloace de recrutare, tinerii români s'au refugiat în păduri. Autorităţile militare l-au rugat atunci pe preotul Vasile Georgevici, ca să-i adune cu vorba bună pentru armată. Fostul preot militar, cu autorizaţia comenduirii cetăţii Timişoarei, s'a dus în păduri să-i viziteze pe aceşti tineri, reuşind să-i convingă cu sfaturile sale părinteşti ca să-l urmeze. Vasile Georgevici a recrutat astfel vreo 1400 de soldaţi, pe cari i-a condus la Viena şi i-a prezentat curţii imperiale.

Prima audienţă la curtea imperială din Viena.

Vasile Georgevici a fost primit cu ocazia aceasta în audienţă de împăratul Francisc I-iul, în faţa căruia făcu o documen-

tată şi impresionantă expunere asupra situaţiei rele în care se sbătea poporul român. I-a amintit împăratului câte jertfe şi fapte eroice a făcut acest popor în războaiele cu armata lui Napoleon, în timp ce acasă în Banat familiile acestor viteji români sufereau din cauza persecuţiunilor ierarhiei sârbeşti, care se credea stăpână şi se bucura de anumite privilegii în defavoarea Românilor. I-a arătat în sfârşit „cum parohiile mai bune din comunele româneşti se dădeau de Consistoriul sârbesc numai Sârbilor, iar parohiile slabe din comunele româneşti se dădeau Românilor numai pe bani buni, adecă cine dădea mai mult: pentru parohie o mie şi pentru ţinghilie altă mie". (Vezi ziarul „Plugarul Român" din Timişoara No. 38 din 9 Noembrie 1913).

Impăratul Francisc I-iul auzise de faptele eroice ale lui Vasile Georgevici şi îl decoră pentru meritele sale ostăşeşti cu o medalie de aur, iar printr'un script împărătesc dădu ordin Consistoriului sârbesc din Timişoara, ca la întâiul post vacant de protopop să fie, confirmat fostul preot militar al armatei sale. Plângerile de ordin naţionl pe cari le formulase Georgevici nu avură însă consecinţe imediate. Ele pregătiră numai terenul pentru viitor.

Astfel ajunse Vasile Georgevici să fie acceptat în 1814 ca ajutor şi administrator protopopesc pe lângă venerabilul Constantin Şuboniu. Dela această dată începe apostolatul de luptător naţional al marelui Vasile Georgevici, a cărui activitate însufleţită şi rodnică era îndreptată în primul rând pentru ridicarea şi întărirea păturei româneşti din Timişoara. Era un vrednic continuator al operei protopopului Şuboniu, mai ales pe terenul strădaniilor de a redobândi drepturile bisericii sale pe cari tutela vitregă a ierarhiei sârbeşti le nesocotise şi le uzurpase. Din această cauză începu să aibă şi el, ca bătrânul Şuboniu, multe neplăceri cu Sârbii, cari nu puteau să-i facă însă prea mult rău, căci Georgevici se bucura de înalta protecţie a curţii imperiale.

Vasile Georgevici protopop al Timişoarei.

Protopopul Constantin Şuboniu muri la 1818 în vârstă de 84 ani. In locul lui, pe baza rescriptului împărătesc, Consistoriul sârbesc din Timişoara fu nevoit să-l întărească în scaunul protopopesc pe Vasile Georgevici. Cu profunda dragoste ce o avea pentru credincioşii săi din Timişoara, noul protopop se

gândi în primul rând la construirea unei biserici românești în suburbiul Fabric, unde era în vremea aceea centrul vieții românești și unde se simțea mai mult nevoia unei biserici în care să se facă slujba în limba română, ca să o poată înțelege și credincioșii. Biserica din Cetate, unde servea la început Constantin Șuboniu, trecu la Sârbi, iar biserica „Sf. Gheorghe" zidită de Români în piața Traian fu luată de ierarhia sârbească și transformată într'o parohie mixtă, tolerându-se Românilor doar atât, ca tot a doua Duminecă să-și facă liturghia în românește cu preoții lor. Protopopul Vasile Georgevici nu mai putea suporta această stare de lucruri și luă hotărîrea de a ridica o nouă biserică românească pentru credincioșii săi. In acest scop a plecat în anul 1820 la Viena în audiență la împăratul Francisc I-iul, prezentându-i două petiții.

A doua audiență la împăratul Francisc I-iul.

Primul memoriu conținea cererea pentru eliberarea unei concesiuni de a clădi o biserică românească în Fabricul Timișoarei, la sediul protopopiatului, în partea periferică a cartierului numită „Mehala", căreia Sârbii îi ziceau „Vlașca mala", motivând cererea cu faptul că credincioșii din această mahala românească a Fabricului stăteau prea departe de biserica „Sf. Gheorghe", întâmpinând dificultăți cercetarea ei din cauza lipsei mijloacelor și a căilor de comunicație, precum și a iluminatului, mai ales în diminețile și serile, când se făceau slujbele utreniei sau ale vecerniei și deniilor. („Plugarul Român" ziar și număr cit.).

Topografia cartierului la începutul secolului al XIX-lea era cu totul diferită de cea actuală. In timpul acela suburbiul era divizat de diferitele brațe ale Begheiului, cari se ramificau pe tot cuprinsul lui, formând între apele lor insule de așezări, a căror populații comunicau mai greu între ele. Dela „Vlașca mala" până în piața Traian unde se afla biserica „Sf. Gheorghe", era o distanță mare de străbătut, deoarece între aceste două părți ale Fabricului nu era un drum direct, ci lumea trebuia să înconjoare mai multe grupări de case și să treacă mai multe poduri peste brațele râului cari tăiau în repetate rânduri calea de comunicație. Parcurgerea acestui drum era o adevărată problemă. Luminații nu erau decât pe la morile si-

tuate lângă podurile de trecere, formând puncte de popas şi mici centre de animaţie. Ori astfel de centre erau vreo patru pe drumul credinciosului român care voia să meargă la biserica din piaţă, între cari locul „la mama dracului" pe lângă moara de tutun, despre care şi azi se mai vorbeşte ca de o amintire plină de fantezii şi spaimă. De aceea, pe lângă motivele de ordin naţional, protopopul Vasile Georgevici a insistat în cererea sa mai ales asupra acestor motive topografice, în faţa cărora stăpânirea dela Viena nu putea ridica obiecţiuni şi temeri de „complicaţiuni politice". Rezultatul a fost favorabil. Impăratul a încuviinţat protopopului să ridice o nouă biserică pe seama credincioşilor din partea românească a Fabricului.

Memoriile pentru emanciparea bisericii române.

Al doilea memoriu prezentat de Vasile Georgevici împăratului Francisc I-iul era de o mare valoare istorică pentru cunoaşterea suferinţelor Românilor bănăţeni din vremea aceea.

Prin această petiţie a cerut **emanciparea bisericii române de sub ierarhia sârbească.** Acest memoriu avea o întindere de 120 de coale şi cuprindea „o mulţime de documente autentice, ce adevereau nenumăratele nelegiuiri ale ierarhiei sârbeşti". Iată ce a scris Nicolae Tincu-Velea despre această petiţie în volumul său „Istoria bisericească politico-naţională" (Sibiu, 1865, pagina 300):

„Se istoriseşte din acele timpuri, că poporul şi clerul român din Ungaria şi Banat în anul 1812 a format un comitet compus din cei patru profesori ai institutului pedagogic, de un deputat civil şi de câţiva protopopi, care comitet a proces a cere dela guvern a fi eliberată biserica română de usurpaţiunile mitropoliei sârbeşti. Dară rezultatul total se amână deocamdată din cauza că Ţichindeal şi Iorgovici muriră preacurând şi deputatul civil Moise Nicoară fu forţat a trece în Ţara românească. După câţiva ani bravul protopop Georgevici din Timişoara repeţi zisa cerere prin o petiţiune de 120 de coale compusă dintr'o mulţime de documente autentice, ce adevereau nenumăratele nelegiuiri ale ierarhiei sârbeşti. Impresiunea acestei opere a fost mare şi rezultatul îndestulitoriu, căci s'a pus în reactivitate denumirea de Episcopi români la Arad, Timişoara şi Vârşeţ. Dar acest recâştigat drept, după moartea împă-

ratului Francisc fu iarăşi uzurpat arbitrarminte de mitropoliţii sârbi din Carloviţi".

Memoriul protopopului Vasile Georgevici este un preţios document al vremii şi păcat că textul lui n'a putut fi încă descoperit. Poate zace undeva în vechile arhive ale Vienei. In temeiul acestui act bine motivat s'au dat dispoziţiuni de către împărat ca memorandul Românilor bănăţeni, făcut şi prezentat de Georgevici, să fie soluţionat favorabil. Importanţa acestui memorandum dela 1820 este atât de mare, încât el constituie o epocă strălucită în istoria Românilor bănăţeni. A fost prin urmare meritul lui Vasile Georgevici, că s'au redobândit, chiar şi pentru scurt timp, drepturile bisericii române.

Petiţia dela 1814.

Cunoaştem conţinutul memorandumului dela 1820, fiindcă el cuprindea aceleaşi capete de cerere pe cari le avea petiţia comitetului dela Arad. Ori textul acestei petiţii a fost găsit şi publicat de Teodor V. Păcăţean în lucrarea sa „Cartea de Aur, sau luptele politice-naţionale ale Românilor de sub coroana ungară" (Sibiu, 1904, vol. I. pag. 139-148). Petiţia arădanilor n'avea însă ca întindere decât a zecea parte din volumul de jalbe al protopopului Georgevici, care reluând ideile acestei petiţii, rămasă fără efect, le-a desvoltat şi le-a complectat cu un material documentar impresionant.

La 1812 s'a înfiinţat la Arad Institutul pedagogic pentru pregătirea învăţătorilor confesionali români. Profesorii acestui institut erau Constantin Diaconovici-Loga, Dimitrie Ţichindeal, Ioan Mihuţ şi Dr. Iosif Iorgovici. Dela această şcoală de dascăli porni un suflu de vieaţă nouă pentru neamul românesc. Din atmosfera de însufleţire ce domina acest mediu al cărturarilor noştri s'a ajuns la ideia constituirii unui comitet despre care pomeneşte Nicolae Tincu-Velea în istoria sa. Comitetul a fost alcătuit în anul 1812, imediat după deschiderea cursurilor pedagogice, fiind compus din cei patru profesori dela acest Institut, dintr'un deputat civil ales în persoana lui Moise Nicoară şi din câţiva protopopi. Comitetul avea misiunea să întocmească o petiţie prin care „tot clerul şi poporul românesc" din diecesa Aradului să-i solicite împăratului Francisc I-iul ca să numească un episcop român, cu „sângele şi cu inima română", după moartea bătrânului arhiereu Pavel Avacu-

movici din Arad, care era deja „atât de bolnav şi de neputincios". Petiţia a fost redactată şi înaintată împăratului în anul 1814. Ea a rămas însă fără răspuns şi fără efect. Această petiţie o reluă mai târziu Vasile Georgevici şi se folosi de ea, ca material informativ, pentru memoriul său. Probabil că din comitetul de redactare dela Arad a făcut parte alături de alţi protopopi şi Constantin Şuboniu dela Timişoara. Astfel s'ar putea explica mai uşor cum a ajuns Georgevici la textul memoriului arădan şi la informaţiunile privitoare la chestiunile cuprinse în el.

Memorandumul bănăţean dela 1820.

Ce cuprindea memorandumul bănăţean?

In partea introductivă se arăta originea neamului, care trăgându-se din descendenţii coloniştilor romani ai împăratului Traian, stabiliţi pe aceste plaiuri ale Daciei cucerite prin vitejie, este singurul popor autochton. Ungurii au venit mult mai târziu pe acest pământ pe care îl stăpânise naţiunea română, iar Sârbii s'au aşezat aici abia în anul 1690, când au trecut Dunărea sub conducerea mitropolitului lor Arsenie Cernovici, refugiindu-se de frica Turcilor cari îi izgoniseră din Balcani. Atunci le-a acordat împăratul Leopold I-iul mai multe privilegii, cari au şi fost exploatate de Sârbi în dauna Românilor. Memorandumul accentua că nu poporul sârb era vinovat de situaţia rea de care se plângeau Românii, ci privilegiile acordate lor, cari fiind răstălmăcite şi aplicate în mod abuziv de către ierarhia sârbească au dus la oprimarea elementului băştinaş. Biserica română suferise în timpul ocupaţiei turceşti, iar după eliberarea ei, când spera vremuri mai bune, a primit cruda lovitură a tutelei episcopilor şi ierarhilor sârbi, cărora între alte privilegii li s'a dat dreptul de a ocroti biserica noastră, fiind de aceeaşi lege ortodoxă. In interesul bisericii române din Banat nu putea interveni în timpul acela nici un factor important, deoarece ortodoxismul neamului nostru era profund atins de consecinţele politice ale unirii făcute la Alba-Iulia în anul 1700 de mitropolitul Atanasie cu romano-catolicii. Credincioşii români din Banat, rămaşi fără arhierei din neamul lor, au fost sortiţi să îndure stăpânirea ierarhiei sârbeşti, care căuta să impună în actele sale de păstorire o vădită tendinţă de sârbizare şi de desnaţionalizare a elementului românesc, care se afla în majoritate zdrobitoare faţă de infima minoritate sâr-

bească. Memorandumul mai conţinea şi date statistice, arătând că pretutindeni majoritatea parohiilor erau româneşti şi totuşi ierarhia sârbească îşi impunea preoţii săi. Ori astfel de nedreptăţi nu s'ar mai putea face dacă Românii ar avea episcopi aleşi din sânul lor. De exemplu în diecesa Aradului, după situaţia din anul 1777, erau 14 protopopiate, 480 de parohii principale şi 126 filiale, cu tot atâtea biserici, fiind toate româneşti, în afară de trei locuri unde erau amestecaţi şi câţiva Sârbi. In diecesa Timişoarei erau 10 protopopiate şi 287 parohii principale, dintre cari numai cea dela Chichinda era sârbească, iar la Cenad şi Becicherecul-mare erau mixte, restul fiind toate româneşti. In sfârşit diecesa Vârşeţului, care avusese pe vremuri sediul la Caransebeş, număra 6 protopopiate cu 239 parohii şi 19 filiale, cu tot atâtea biserici, fiind toate româneşti, în afară de protopopiatul din Vârşeţ, unde erau şi Sârbi. Deşi aceasta era situaţia, ierarhia impunea limba sârbească atât în biserici cât şi în şcoalele confesionale. Cu acest sistem neamul românesc putea ajunge la desnaţionalizare. Ca mijloc de salvare şi îndreptare, memorandumul propunea alegerea de epsicopi români cari să stea în fruntea acestor diecese ale Banatului. Alegerea s'ar face de tot clerul şi poporul diecesei respective, înaintând împăratului o listă cu trei candidaţi, dintre cari el urma să confirme pe unul ca episcop.

Pe lângă aceste idei principale cari se aflau şi în petiţia dela 1814, protopopul Vasile Georgevici a mai expus în memorandumul său din 1820 şi o mulţime de plângeri, bine justificate, împotriva felului cum înţelegeau Sârbii să-şi exercite supremaţia lor.

Despre acest memorandum bănăţean tradiţia ne-a păstrat informaţiuni interesante. Dela bătrânii cartierului Fabric, unde era amvonul de apostolat al protopopului Vasile Georgevici, am putut afla istorisiri, pe cari le auziseră şi ei dela moşii lor, despre audienţa la împărat şi despre petiţiile lui „Prota Vasa". Intre altele se povestea o scenă impresionantă ce se petrecuse în sala curţii unde fusese primit protopopul Timişoarei. După prezentarea memorandumului şi după scurta expunere esplicativă ce o făcuse Vasile Georgevici, împăratul Francisc I-iul, văzând în modesta reverendă a apostolului bănăţean simbolizată toată suferinţa preoţimii române, se coborî cu lacrimi în ochi şi îl îmbrăţişă pe acest protopop, care prin înfăţişarea lui in-

filtrase în inima suveranului sentiment de dragoste pentru Românii prigoniţi pe nedrept.

Erau semnele evidente ale unei auguste justiţii care nu întârzia să întroneze o altă stare de lucruri, mai acceptabilă pentru biserica noastră, şi care dură până după moartea împăratului.

Biserica română din Fabricul-Timişoarei

Cu privire la memorandumul de interes general, Vasile Georgevici a pimit asigurări din partea împăratului că va lua măsuri de îndrumare. De fapt, în urma acestor intervenţii, începură zile mai bune pentru biserica română. Iar în ceeace privea petiţia credincioşilor din Fabricul-Timişoarei, protopopul Georgevici s'a întors dela Viena cu autorizaţia imperială de a ridica o biserică română în centrul locuit de ei. In gândul lui Georgevici această biserică urma să devină catedrală pentru episcopul român, după câştigarea dreptului de a pune chiriarh român în capul diecesei din Timişoara.

Ajuns acasă cu concesiunea în mână, entusiasmul Românilor timişoreni era mare. Vasile Georgevici deveni o figură providenţială pentru cauza bisericii naţionale şi a separării ei de ierarhia sârbească. Cercurile vrăjmaşe dela episcopie nu vedeau însă cu privire liniştită bucuria Românilor. Se temeau că Românii ar putea scăpa de sub dominaţia lor şi în consecinţă şi de sub influinţa lor de sârbizare. Căutară să unelteasscă pe la autorităţi, ducându-se cu reclamaţiile lor până la guvern, dar nu ajunseră la nici un rezultat, pentrucă ordinul împăratului era indiscutabil şi categoric.

Cum s'au adunat fondurile.

Protopopul Vasile Georgevici a lansat un călduros apel către toţi locuitorii români ai oraşului şi ai împrejurimii, ca să contribuie fiecare, după putinţa sa, la fondul pentru clădirea bisericii. Greutatea şi de data aceasta era, că nu se găseau bani destui pentru zidire. Parcă soarta a vrut însă ca toate să se întoarcă în favoarea Românilor. Rezultatul apelului şi al unui registru de subscripţie, ale cărui file îngălbenite s'au conservat până azi, fu îmbucurător. Se văd în acest registru sume foarte mari, colectate în parte dela săteni. Registrul se păstrează în arhiva „Societăţii umanitare de masă a

credincioşilor români ortodoxi din Timişoara-Fabric". La iuţeală s'au adunat vreo douăzeci de mii de florini. Cu toate acestea fondul creat prin aceste contribuţiuni nu era încă suficient pentru acoperirea cheltuelilor de construcţie.

Atunci protopopul Vasile Georgevici, ca să accelereze ridicarea bisericii, a căutat alte modalităţi pentru adunarea banilor necesari. A plecat cu o trăsură, colindând toate satele timişane, şi a adunat dela ţărani diferite daruri, cereale, alimente, fiere vechi, aramă, pluguri şi alte unelte sau obiecte aruncate, cari nu se mai puteau întrebuinţa, precum şi multe lucruri de nici un folos. Intorcându-se cu ele la Timişoara, le-a comercializat, iar cu banii rezultaţi din vânzarea lor, a mărit fondul bisericii. Acest drum de apostolat al protopopului Georgevici mai avea şi o altă importanţă. Prin toate comunele pe unde a umblat, a ţinut predici, a stat de vorbă cu ţăranii, a propovăduit credinţa în Dumnezeu şi în viitorul românesc, întărind şi animând în sufletul tuturor conştiinţa şi iubirea de neam. S'a ocupat de toate nevoile poporului şi a căutat să îndrepte relele din cauza cărora tânjea în amorţire vieaţa naţională dela sate. Era un răscolitor de suflete, iar cuvântul său sincer şi convingător avea darul să pună în mişcare vibraţii de noui simţiri. Figura lui impunătoare, glasul său de profet şi duioşia cu care ştia să vorbească, inspira curaj şi mângâiere. Pentru strădaniile sale naţionaliste Vasile Georgevici a suferit multe vexaţiuni din partea Sârbilor. El însă le-a îndurat cu mândrie.

Prestaţii în natură şi jertfă de muncă.

Banii pentru ridicarea bisericii ar fi fost deci adunaţi, însă sumele colectate nu erau suficiente pentru plătirea mânei de lucru. Din aceşti bani abia s'ar fi putut acoperi costul materialelor de clădire. Protopopul Georgevici i-a chemat atunci la o consfătuire pe capii familiilor române din cartier, ca să discute cu ei posibilităţile de realizare. Le-a arătat situaţia fondurilor adunate, precum şi necesitatea unor noui sacrificii pentru a se putea face plata lucrătorilor. Planul bisericii era făcut la directa inspiraţie a protopopului, iar executarea lucrărilor de arhitectură urma să se îndeplinească tot sub controlul şi grija lui. Lipseau însă braţele muncitorilor şi ale zidarilor. Sfatul căpeteniilor a ajuns la concluzia că era greu de a mai cere contribuţii băneşti, fiindcă toată lumea dăduse deja tot ce-i

stătea în putinţă. Totuşi, într'un glas de unanimă însufleţire, s'au declarat hotărîţi să înceapă lucrările chiar cu jertfa muncii lor proprii. S'a făcut un tablou despre toţi meseriaşii, muncitorii şi ceilalţi credincioşi români ai cartierului, cari s'au angajat să contribuie cu jertfă de muncă şi cu prestaţii în natură la opera de zidire a bisericii lor. Repartizarea muncii de „clacă" s'a făcut astfel, încât fiecare român s'a obligat a lucra gratuit cu toţi membrii familiei sale timp de un an câte două zile pe săptămână. Aşa a putut să fie ridicată biserica în decurs de un an de zile cu munca şi strădania vrednicilor clăcaşi ai „Mehalei" româneşti, cari deveneau astfel cei mai autentici şi cei dintâi membri ai parohiei noastre din Fabricul-Timişoarei.

Legenda despre arătarea lui Dumnezeu.

Atât datele de mai sus, cât şi legenda ce urmează, le-am cules din amintirea şi tradiţia bătrânilor. O parte din ele au fost deja publicate în broşura mea: „Un mic istoric al bisericii române din Timişoara-Fabric", editată la Timişoara în 1926 de Cercul tinerimei adulte „Sf. Gheorghe" din acelaşi cartier.

Frumoasa legendă despre căutarea locului unde să fie înălţată biserica şi despre arătarea lui Dumnezeu, care prin revelaţie divină indică acest loc, se păstra ca o pioasă credinţă în memoria generaţiilor ce se succedau.

Era un obicei din bătrâni, ca la Dumineci şi sărbători, să se adune Românii cartierului Fabric în locul viran din faţa bărăcii de lemn a stăvilarului de unde se despărţea apa Begheiului în cele două braţe, cari curgeau paralel, cel drept pentru transportul lemnelor şi cel stâng pentru trebuinţele industriale ale morilor, meseriaşilor şi tăbăcarilor. Această piaţă, care se întindea până la podurile ce legau „Vlaşca Mafa" de cealaltă parte a malului stâng, era un fel de „forum romanum" unde se desfăşura vieaţa publică a Românilor. Aici, sub cerul liber, se ţineau sfaturile bătrânilor, se discutau şi se rezolvau problemele zilei, aici venea în mijlocul lor protopopul Georgevici să le dea îndrumări şi să chibzuiască împreună cu ei planurile de reformă şi propăşire românească. In timp ce sfatul bărânilor se ţinea la umbra unui nuc mare şi înalt, tineretul îşi petrecea dansând şi cântând. Aici se făceau primele manifestări de coruri improvizate, aici se întindea hora şi se legau prietenii şi

cunoştinţe cu Românii veniţi din alte părţi. Erau cele dintâi înjghebări de mediu social în care se zămisleau perspectivele vieţii româneşti. Din acest centru au pornit ideile de solidaritate şi de trudă comună ale fiilor aceluiaşi neam, chemaţi la datorie şi la unire de harnicul lor părinte sufletesc. La una din aceste reuniuni, fiind vorba de zidirea bisericii, sfatul se purta asupra chestiunei de a se fixa locul pe care să fie ea ridicată. Se făceau diverse propuneri, iar protopopul îi lăsa pe credincioşi să-şi spună părerile şi să le discute după simţul şi priceperea lor. Neajungându-se la o soluţie unanim acceptată, Vasile Georgevici se ridică din mijlocul lor şi imploră ajutorul lui Dumnezeu pentru lămurirea problemei. Rosti o scurtă rugăciune şi într'o atmosferă de impresionantă tăcere exclamă:

— Doamne, Stăpâne atotputernic, trimite darul Tău asupra noastră şi arată-ne unde să ne închinăm întru mărirea Ta?

Deodată se iviră pe orizontul dinspre răsărit nişte nouri negri, iar în câteva minute se lăsă o ploaie grea deasupra lor. Bătrânii ieşiră de sub nuc şi se grupară în mijlocul pieţii, făcând cerc în jurul protopopului, care căzu în genunchi şi cu ochii plini de evlavie ridicaţi la cer, aştepta cuvântul lui Dumnezeu. Tinerii înspăimântaţi de furtună, veniră şi ei să se roage alături de părintele lor. Şi iată că se făcu subit lumină sub întunecimea nourilor. Un fulger trăzni chiar în nucul mare, care îşi întindea crengile spre ei în semn de arătare divină. Nucul se prăbuşi sub puterea flăcărilor şi în câteva momente arse până în rădăcini. Nourii se risipiră cu iuţeală, parcă nu se întâmplase nimic. Bolta cerească iarăşi deveni senină şi se împodobi cu frumoasele culori ale curcubeului. Soarele începu să-şi scalde iarăşi, poate cu mai multă luminozitate, razele vestitoare de zile fericite pentru neamul românesc. Vasile Georgevici se sculă cu gândul la Dumnezeu şi foarte smerit ridică mânile spre cer, zicând:

— Mulţumescu-Ţi Ţie Doamne, că ne-ai arătat locul de mântuire al poporului român.

A rămas deci stabilit ca biserica să fie înălţată pe acest loc revelat de voinţa lui Dumnezeu. Nici nu se putea găsi altul mai potrivit, decât acela de unde se radiau atâtea unduiri de idei şi simţiri româneşti.

Noua biserică „Sf. Ilie".

Lucrările de edificare ale bisericii s'au început în primăvara anului 1825 şi au durat până în vara anului următor, luând parte efectivă la aceste lucrări toţi Românii cartierului. Stilul ei arhitectonic era cel obişnuit la toate bisericile ortodoxe din Banat. Ziduri masive construite din cărămidă arsă, cu un turn înalt ce domina peste case până la o distanţă destul de mare. Biserica avea două uşi laterale şi una principală la faţadă. Silueta ei părea elegantă, iar turnul avea în partea superioară mici linii decorative, comune acestui stil important din părţile transdanubiene. Acoperişul era din ţiglă, iar pereţii exteriori tencuiţi şi văruiţi până la jumătatea turnului, unde începea tinicheaua modelată în forme caracteristice, cari se ridicau în etaje de suporturi tot mai mici spre vârful crucii. Interiorul era sobru şi întunecos, iar iconostasul cioplit din lemn după modelul de ornamentaţie adoptat de toate bisericile din vremea aceea. Tavanul acoperea nava în linie simplă şi orizontală, fără boltiri şi fără cupolă. Dealungul pereţilor laterali erau scaunele credincioşilor, iar capacitatea de adăpostire a bisericii era de vreo opt sute de persoane. Pictura se făcu mai târziu de zugravul George Petrovici, iar iconostasul se complectă pe măsură ce credincioşii făceau danii cu icoane sfinte. Costul materialelor şi al construcţiei a depăşit suma de 24.000 florini.

Sfinţirea bisericii a avut loc în ziua de 20 Iulie 1826, la sărbătoarea sfântului Ilie. De aceia i s'a dat ca patron protector numele acestui proroc.

După atâtea lupte şi necazuri, Românii avură iarăşi biserica lor proprie, iar în afară de aceasta şi avantajul că era situată chiar în centrul cartierului românesc. Credincioşii nu mai întâmpinară nici o greutate ca pe vremea când mergeau la biserica „Sf. Gheorghe" din piaţă.

Moartea lui Vasile Georgevici.

O moarte prematură şi inexplicabilă îl răpi pe protopopul Vasile Georgevici din sânul credincioşilor. Decedă la 20 Noembrie 1826, după patru luni dela sfinţirea bisericii sale, la o vârstă de 62 de ani. Omul acesta viguros şi îndrăzneţ, căzu frânt şi desamăgit, poate chiar obosit, de atâta supărare şi amar.

Tragedia vieţii sale îl urmări şi dincolo de lumea pământească. Ura Sârbilor era atât de pronunţată împotriva sa încât i

se contestă şi dreptul la odihnă veşnică şi liniştită. Se puseră la cale cu ocazia înmormântării sale nişte înscenări ce indignară cel mai elementar bun simţ creştinesc. După un apostolat închinat lui Dumnezeu şi neamului românesc, se încercă din partea preoţimei sârbeşti a se profana memoria sfântă a vrednicului protopop român cu spinoasele prohodiri de patimă şi neiertare. Nu putuseră să-l lovească în vieaţă, căutară deci să-l persecute în mormânt. Credincioşii români aflaseră însă de planul Sârbilor, cari îi săpaseră o groapă în cimitirul lor dela marginea cartierului, unde se află astăzi aşezat un nou suburbiu al celor dintre Vii. Românii în schimb, dintr'un sentiment de omagiu şi de recunoştinţă îi destinară un loc de odihnă în cripta anume deschisă în interiorul bisericii „Sf. Ilie". Consitoriul sârbesc temându-se că intransigenţa Românilor ar putea să le zădărnicească intenţiunile, ceru ajutorul autorităţilor, cari trimiseră la înmormântare un detaşament de soldaţi. In ziua de 22 Noembrie 1826, când porniră dela locuinţa lui Vasile Georgevici cu sicriul care era purtat pe braţe de credincioşii săi, aceştia luară direcţia spre biserica „Sf. Ilie", iar preoţii sârbi se îndreptară spre cimitir. Când făcură însă apel la forţa publică, comandantul detaşamentului fiind întâmplător român, nu dădu ascultare preoţilor, ci îşi continuară şi soldaţii drumul alături de Români, parcă Dumnezeu i-ar fi trimis ca să dea ultimele onoruri aceluia care fusese şi preot militar. De aici se născu un mare proces, care ajunse spre soluţionare până la curtea imperială, unde îşi înaintară Românii plângerea lor. Rezultatul fu cel dorit de Români. Protopopul Vasile Georgevici rămase să-şi doarmă somnul de veci în cripta din nava bisericii „Sf. Ile", iar împăratul le mai încuviinţă dreptul de a păstra în biserică atât portretul său, cât şi cel al protopopului lor.

Iarăşi zile triste pentru Români.

Prin moartea lui Vasile Georgevici, ierarhia sârbească a scăpat de un adversar temut. Consecventă obiceiului ei, a căutat să acapareze şi biserica „Sf. Ilie". In urma atâtor uneltiri împotriva Românilor, invocând pericolul pe care îl prezenta organizarea naţional-bisericească a poporului nostru, Sârbii au izbutit să facă din biserica zidită cu munca şi jertfa Românilor, o filială a bisericii „Sf. Gheorghe", care devenise între timp exclusiv sârbească. Astfel a trecut şi biserica cu hramul „Sf.

Ilie" sub controlul şi stăpânirea ierarhiei sârbeşti. Ea le-a impus credincioşilor noştri preoţi sârbi, cari veneau dela biserica lor din piaţă să facă slujbe în limba sârbă la altarul ridicat de protopopul Vasile Georgevici. Primul preot sârb detaşat la acest altar a fost Mihai Tabacovici, iar în scaunul protopopesc a fost numit Ioan Vasici, care, fiind prieten al Românilor, a fost călăuzit în actele păstoririi sale de un spirit de înţelegere şi de moderaţie. Abia dela 1853 începând îşi aveau Românii iarăşi protopopi din neamul lor, seria acestora iniţiându-se cu numele scriitorului Meletie Dreghici (1814-1891), care funcţionase înainte de a veni la Timişoara ca protopop în Jebel.

Situaţia de permanente desacorduri şi vexaţiuni din partea Consistoriului sârbesc a dăinuit până în 1875, când se făcu despărţirea ierarhică între Românii bănăţeni şi Sârbi, trecând biserica noastră din Banat sub jurisdicţiunea spirituală şi administrativă a mitropoliei din Sibiu.

Amintirea lui Vasile Georgevici.

Românii din Fabricul-Timişoarei au păstrat un cult pentru memoria fondatorului parohiei lor. Amintirea lui a fost reîmprospătată în anul 1913, când s'a demolat biserica construită de el.

Primăria municipiului Timişoara hotărîse încă din 1909 ca să pună în aplicare planul de sistematizare a oraşului în cartierul Fabric şi să canalizeze Begheiul, dând un curs nou curgerii apelor cari se răspândeau prin braţele laterale pe tot cuprinsul suburbei ca nişte canaluri veneţiene. Proiectele serviciului technic prevedeau diverse lucrări cari necesitau schimbarea topografiei unor însemnate părţi din cartier, între cari în primul rând cădea locul unde era situată biserica „Sf. Ilie". Aici urmau să se consolideze în piatră malurile Begheiului, căruia i se dădu o singură albie în locul celor două scurgeri paralele. Se plănuia tăierea unui drum drept dela palatul împăratului turcesc până la începutul străzii Recaşului, care trecea tocmai prin centrul bisericii „Sf. Ilie" şi al morilor zidite pe partea stângă a râului, lângă podul de lemn numit „Napoleon", de unde pornea un braţ care îşi făcea scurgerea spre baia turcească chiar prin locul unde este fundamentul actualei biserici române din Fabric. In faţa acestor nevoi edilitare, primăria a dispus demolarea bisericii „Sf. Ilie", ridicându-se pe cheltuiala

ei actuala biserică din strada Şaguna, a cărei construcţie se termină la începutul anului 1913. In noua biserică sculptura în lemn se făcu de maestrul Nistor Iosif Bosioc, iar pictura de artistul Ioan Zaicu. Demolarea vechei biserici începu în toamna anului 1913, iconostasul ei fiind vândut bisericii din Bereg-său cu două mii de coroane, iar mobilierul şi obiectele din interior, diferitelor biserici dela sate cu suma totală de nouă sute coroane.

Cu ocazia dărâmării, osemintele protopopului Vasile Georgevici s'au exhumat în ziua de 24 Octombrie 1913 din cripta vechei biserici unde fuseseră îngropate în 1826. Aşezate într'un sicriu, ele au fost catafalcate în noua biserică, de unde în 26 Octombrie 1913, la sărbătoarea sfântului Dumitru, au fost reînmormântate cu mare pompă în cimitirul românesc de lângă drumul mic al comunei Ghiroda. Aceste onoruri postume i-au fost date la stăruinţa şi pe cheltuiala „Societăţii umanitare de masă a credincioşilor români ortodoxi din Timişoara-Fabric", care i-a ridicat o cruce de marmoră deasupra noului său mormânt şi a lăsat să i se facă un nou portret în ulei în locul celui vechi, care se păstrează şi astăzi în sala festivă a comunei bisericeşti gr. ort. române din Fabric. Nu l-au mai aşezat acest portret în noua biserică, deoarece canoanele nu permit în interiorul bisericilor alte picturi, decât icoane sfinte. De data aceasta se putea însă face excepţie, cu atât mai mult că păstrarea portretului era îngăduită în vechea biserică prin autorizaţia împărătească.

„Societatea umanitară", care îşi avea sediul în sala de sus a localurilor numite „Crucea albă", situate în piaţa vechei biserici, unde se concentra vieaţa socială a Românilor din cartier, se compunea în cea mai mare parte din meseriaşii parohiei şi urmărea scopuri de binefacere şi de interes românesc. Din contribuţiile membrilor ei, adunaţi periodic în jurul unei mese albe, se dădeau la sărbători ajutoare şi îmbrăcăminte copiilor săraci. Datorită acestei societăţi, care îşi sistă activitatea cu izbucnirea războiului mondial, s'a reîmprospătat amintirea protopopului Vasile Georgevici.

Astăzi însă nu-şi mai aduc aminte de el şi nu-i mai păstrează cultul memoriei decât bătrânii cartierului, cari, ducându-se la micul cimitir român dela marginea Fabricului şi trecând prin faţa mormântului său, îşi fac o cruce creştinească.

Vasile Georgevici merită mai multă recunoştinţă şi mai mare prinos din partea generaţiilor de azi cari trăiesc clipe frumoase, la pregătirea cărora el şi-a dat toată contribuţia de jertfă şi de muncă. El n'a fost numai păstorul sufletesc al unui oraş sau cartier. El a fost luptătorul întregii provincii, iar strădaniile sale au depăşit din punct de vedere politic-naţional limitele Banatului. El a fost apostolul care se trudea pentru recâştigarea şi apărarea drepturilor naţiunii sale. A fost un făuritor de epocă, iar memorandumul său prin care cerea numirea de episcopi români în cele trei scaune arhiereşti din Banat îl ridică la lumina istorică a marilor figuri.

Iată de ce Vasile Georgevici trebuie scos din umbra modestului cimitir şi înălţat la lumina istorică, alături de marii făuritori de epoci. Iar când se va ridica un pantheon, se cuvine ca osemintele sale să-şi găsească un loc de cinste şi de eternă odihnă printre aceia cari şi-au făcut intrarea în lumea dreptilor cu sufletul sfinţit în jertfelnicul muncii şi al simţirii româneşti.

Rugăciune

Părinte, astăzi, lemoit şi frânt
Ingenunchez pe marmora credinţii.
Dar n'am putere, vlăguitului cuvânt
Să-i încredinţez tot rodul minţii.

Sufletu-mi, crescut în larguri de ogoare,
Sub foşnitoare lanuri de porumb,
Şi-a vestejit pe creangă orice mugure de soare
Şi se îndoaie, azi, sub aspre vijelii de plumb.

Pe care drum, Părinte, să apuc? . . .
'A vremii vânturi crud ucigător mă bat.
Sunt singur la răscrucile ce duc
Spre zarea 'ntunecată de veleat.

Mi-i băţul rupt şi mi-i sandala spartă . . .
Oţetul rănilor mă muşc' adânc de glezne.
Pe care drum, Părinte? — O vorbă dă-mi, drept hartă,
Pustiului ce fulgeră cu bezne!

Mi-i frig şi seara fâlfăe în zare . . .
Jivinele se pregătesc, urlând, de pradă.
— Dă-mi, Doamne-un simplu căpeţel de lumănare,
Că-i frig. Şi ploaia a 'nceput să cadă . . .

PAVEL P. BELU

PICTURA RELIGIOASA
Pictorul Nicolae Brana

Dela idolul primitivilor la zeităţile antice, dela desenele din grote şi până la expresiva icoană bizantină, dela egipteni până în zilele noastre, arta plastică a găsit în religie subiectul cel mai frecvent. Nu e mai puţin adevărat că religiile au avut în artă un foarte serios mijloc de a-şi apropia adepţii. Apropierea de credinţă şi morală, pe care opera de artă o provoacă în sufletul omului, e temeinică, desinteresată şi determinată de emoţia produsă asupra spectatorului.

După Guyau morala trebuie să fie fără obligaţie şi fără sancţiuni, căci devotamentul, sacrificiul pentru altul, ca să existe, nu are nevoie de sfaturile cărţilor, fiindcă se produce în mod natural. Omul va fi bun nu numai din cauza fricei sau iubirei de Dumnezeu, ci prin însăşi desvoltarea evolutivă a firii lui. Guyau pentru a întări susţinerile sale, observă că sentimentele superioare, adică acelea cari sunt născute dintr'un fond intelectual perfect sunt în acelaş timp caracterizate prin sociabilitate şi desinteresare. Emoţia artistică spre exemplu are un necontestat caracter moral, prin aceia că cel ce o simte uită egoismul său şi nu caută a-şi apropia sie-şi plăcerea ce-i cauzează opera de artă. Desigur că susţinerile de mai sus se situează exclusiv pe plan filosofic, sunt cuprinzătoare, generale, fără a se încadra formal în spiritul niciunei religii. Dar în ceeace ne priveşte constatăm neasemuita importanţă şi adevărul, privitor la acel necontestat caracter moral al emoţiei artistice.

In rosturile credinţei noastre şi între pătrunderea ei cu însăşi fiinţa neamului, pictura şi icoanele locaşurilor de închinare, n'au procurat numai emoţii, n'au mijlocit numai apropierea, rolul lor e mult mai cuprinzător. Intr'o vreme când credinciosul nu pricepea nimic din ceeace se glăsuia din altar, nu pricepea fiindcă glăsuirea şi slova bisericii era străină de limba lui, în acea vreme toată taina, toată învăţătura creştinească era explicată prin icoane, prin zugrăveala bisericilor. Era

această zugrăveală predica de fiecare duminecă, îndemnul către buna faptă creştinească şi avertismentul celor ce săvârşeau abateri din calea dreaptă a adevărului şi a binelui.

Câtă adâncire a primit această scriptură cromatică, scrisă în chipuri şi feţe pline de renunţare, o mărturiseşte însăşi atitudinea de azi a credinciosului. Nu a crediciosului citadin, ci a celui ce trăieşte în liniştea şi calmul plaiurilor, sau aproape de măreţia muntelui, ori pe întinderea primitoare a şesului. In profunzimea atitudinei sale, pe plan psihic şi moral, nu s'a schimbat nimic. Acelaş fond cu aceleaşi necesităţi morale, asupra cărora trebuie să fim cu foarte mare băgare de seamă, pentrucă pe ele trebuie să clădim necesităţile intelectuale şi social-naţionale, cerute de curentul civilizator al vremii de azi.

Această băgare de seamă se impune cu aceiaşi seriozitate — iconarului şi pictorului de azi — care trebuie să caligrafieze pe catapetesmele şi bolţile bisericilor, aceiaşi învăţătură în imagini din care credinciosul de eri a desprins taina unei credinţe.

Avem oare asemenea meşteri, care să fie pătrunşi de simplitatea şi curăţenia sufletească a credincioşilor, meşteri care să-şi facă problemă din înrâurirea ce poate avea opera lor?

Desigur că-i avem, iar măsura în care ei îmbină canoanele iconografiei cu resursele şi posibilităţile lor spirituale, este a se judeca dela artist la artist. Dupăcum este a se judeca dacă operele lor satisfac acea cerinţă neştirbită de învăţătură creştină ortodoxă, sau rămân numai pe lângă o valoare pur decorativă.

Dar să poposim o clipă sub bolţile bisericilor noastre.

Să ne oprim sub bolţile recent zugrăvite de un meşter a cărui nume e bine fixat — dar totatât de recent — în plastica noastră. Zic tot atât de recent fiindcă nouă sau zece ani de activitate abia stabilesc începutul unei cariere artistice.

Răsărit din glia strămoşească a satului, din mijlocul ţărănimii de neclintită credinţă, acest meşter al penelului a păstrat în suflet neştirbite sentimentele de strânsă legătură cu datinele noastre. A răsbit prin propriile forţe, atrăgând asupra-şi atenţia nu numai prin problema cromatică şi compoziţională a lucrărilor sale, ci şi prin acea primenire a subiectului plastic. E deci prea firesc să-l găsim plăsmuind sub bolţi tăcute de biserici, o pictură atât de strâns legată de vibrarea sufletească a creştinescului ortodox. O pictură care ca şi odinioară este car-

tea deschisă şi plină de învăţături a creştinului, cartea care cheamă, apropie şi reţine pe credincios.

Fără îndoială că alta este astăzi atitudinea faţă de viaţă a omului, alte sunt necazurile şi preocupările care-l reţin şi cu atât mai vârtos stimulentul sufletesc trebuie aşezat pe prim plan. Artistul pare a fi prins înţelesul profund al acestei stări psihologice, căci a înbinat cu pricepere în pictura sa acea notă de duh creştinesc, care crează atmosfera unei biserici, procură emoţii şi îndrumă spre pioasă reculegere.

Scenele religioase, care dacă păstrează caligrafia bizantină, relevează în aceiaşi măsură linia sigură şi echilibrul compoziţiei, pe lângă alte calităţi şi resurse ale artistului. Aceiaşi grije e manifestată în alcătuirea şi dispoziţia elementelor decorative. Toate sunt cuprinse, învestmântate în viziunea cromatică a pictorului, frământat cu obţinerea unei armonii perfecte. Lumina care pătrunde prin deschizătura ferestrelor, artistul caută să o stăpânească, găseşte mijloacele de a o supune necesităţilor cromatice, integrând-o în armonia de psalmi a întregii biserici.

Iată schema critică ce o putem face, în atitudinea noastră de creştin şi cronicar plastic, bisericilor din Odorhei şi Cristur pictate de Niculae Brana. Nu sunt acestea singurele bolţi decorate de el. Artistul, pe lângă lucrările amintite, mai înregistrează fresca altor biserici, din alte colţuri de ţară.

Inbucurător şi de relevat este faptul că cele două biserici se găsesc în secuime şi e bine că artistul a pus mult suflet în aceste realizări reuşind să le ridice la o necontestată valoare. Importanţa se situează deci nu numai pe plan artistic, ci şi pe plan naţional.

Ar fi desigur nimerit să ne ocupăm mai amănunţit de realizările pictorului N. Brana, dar obiectivul fixat aci nu e acesta. Nu ne interesează mijloacele tehnice, nu ne ocupăm de priceperea meşteşugărească, nici de reversul spiritual al forţei sale creatoare. Am încercat doar să relevăm măsura în care N. Brana a imprimat picturii sale religioase un profund spirit ortodox, ţinând în acelaş timp seamă de faţetele etnicului nostru.

Desigur nu e îndeajuns de isbutită încercarea noastră, în măsura în care sunt isbutite realizările pictorului Nicolae Brana. Mărturisim cu hotărîtă credinţă şi stăruim să nu se creadă că pozăm în atitudinea de cronicar modest.

Ştefan Gomboşiu

SINGUR DAR

Marea vremii geme dată 'n două;
Stâncă răsărită de subt ape —
Amintirea-aşteptată s'o îngroape
Cetele ce cresc duşmane nouă...

Val fugar sclipeşte mai aproape,
Val al rozelor petale nouă
Unge-mi genele cu dulce rouă,
Seamănă-mi visarea-ţi subt pleoape.

Pavăză să-mi fac în spre pustiu,
N'am pe lume alt mai meşter faur...
Ţese-mi chipul drag trandafiriu.

Chipul dragostei din vremi de aur,
Ochii vrăjitori ca graiul viu,
Singur dar al vieţii, scump tezaur...

ADA CRIN.

Un apel*)

Domnule Preşedinte,

Pe lângă problema ridicării satelor, prin ameliorarea standardului de viaţă a ţăranului, căruia trebue să-i asigurăm o situaţie materială mai bună şi un nivel mai înalt de cultură, — una din cele mai mari griji şi preocupări de fiecare zi a conducerii Ţinutului Timiş este: **sporirea şi întărirea claselor muncitoreşti dela oraşe şi îndeosebi creierea unei solide clase burgheze româneşti de meşteşugari vrednici şi pricepuţi şi de negustori cinstiţi şi înstăriţi.**

In acest scop vom căuta să mobilizăm fără zăbavă nu numai organele oficiale în subordine, ci şi pe toţi acei buni patrioţi cari înţeleg însemnătatea acestei probleme şi-şi dau perfect de bine seama că, fără o burghezie solidă, străduinţele conducătorilor Ţării de a cuceri poziţiile de conducere în viaţa culturală, socială şi economică a oraşelor pentru elementul dominant, vor da rezultate prea slabe. Pentrucă nu vom putea avea rol dominant în viaţa socială şi culturală a centrelor urbane, până când nu vom fi reuşit să cucerim locul de conducere în viaţa lor economică: industrie, comerţ, finanţe.

In lipsa acestor izvoare de bunăstare şi chiar de bogăţie, societatea românească din centrele culturale şi economice ale Ţinutului, răzimată numai pe funcţionari şi pe o pătură prea subţire de muncitori, în cea mai mare parte săraci şi necalificaţi, nu va fi în măsură să-şi creieze şi să întreţină cu puterile proprii aşezămintele de cultură şi progres, de cari are nevoie spre a-şi putea îndeplini misiunea civilizatoare aci, la răscrucea mare a drumurilor între Apus şi Răsărit, unde se întâlnesc atâtea popoare şi se ciocnesc atâtea interese.

Fără o clasă burgheză înstărită, elementul dominant nu e în măsură a susţine un teatru permanent, un post de radio,

*) Preşedintele Astrei Bănăţene a primit din partea Ţinutului Timiş apelul de mai sus, pe care-l recomandăm atenţiei cititorilor noştri.

o editură de cărţi, o revistă, un cotidian etc., iar fără de aceste elemente, fără de aceste vetre şi difuzoare de civilizaţie, de spirit şi geniu românesc, o seamă de talente valoroase ale naţiunei noastre din această regiune, sunt sortite să se sbată în neputinţă, şi să îndure mizerii, pentruca să se piardă apoi în marea masă a anonimilor.

In convingerea că apreciaţi, ca şi noi, importanţa sporirii şi fortificării elementului românesc în oraşe, **apelăm şi la sprijinul D-voastră şi, prin D-voastră, la toţi membrii societăţii ce conduceţi, rugându-i să ne dea preţiosul lor concurs la desăvârşirea operei pe care o urmărim.** Ii rugăm îndeosebi ca, ori de câteori descind în mijlocul populaţieti săteşti — la şezători, conferinţe sau alte ocaziuni —, să atragă luarea aminte a poporului asupra importanţei profesiunilor practice, să îndemne tineretul să îmbrăţişeze cu încredere cariere meşteşugăreşti, cari au fost totdeauna şi au să fie mai ales în viitor cu mult mai bănoase, decât slujbele de prin birouri.

Ar fi de dorit, ca în propaganda ce o fac între săteni pentru combaterea bolilor sociale specifice regiunei, cum e în primul rând avortul, conferenţiarii societăţilor noastre culturale şi de asistenţă socială, reprezentanţii bisericei şi ai şcoalei să caute, împreună cu primarul şi notarul satului, unde se ţine o asemenea conferinţă, mijloacele necesare pentru ajutorarea efectivă a familiilor sărace din sat, cari au cel mai mare număr de copii. Socotim că ar fi nimerit ca nu numai oficialitatea — Ţinutul şi comunele —, ci şi societăţile culturale şi de binefacere, prin organizaţiile lor locale, bisericile prin preoţi şi epitropi, şcolile prin organizaţiile premilitare şi prin stolurile de străjeri, să ia în sarcina lor creşterea a câte unui copil din familiile mai sărace, dar binecuvântate de Dumnezeu cu un număr mare de copii. Creind burse pentru educarea practică a acestor copii în cămine de ucenici sau la gimnazii şi licee industriale, şi oficialitatea şi societăţile culturale vor avea sorţi cu mult mai mari de izbândă în propaganda lor pentru stăvilirea păcatului celui mai mare, ce slăbeşte vigoarea neamului în această parte a ţării: reducerea excesivă a natalităţii cu mijloace meşteşugite, între cari primul loc îl ocupă avorturile provocate.

Oficialitatea şi societatea românească urmează să se îngrijească apoi, ca aceşti copii de ţărani, crescuţi în spiritul na-

ţional în şcoli şi cămine pentru profesiuni practice, să nu fie lăsaţi în grija sorţii nici după ce şi-au luat brevetul de meşteri, ci ocrotiţi până la complecta lor emancipare. Adică să fie bine plasaţi, cu contracte pe termen lung, în uzine şi ateliere ca muncitori calificaţi, iar cei mai vrednici dintre aceştia să fie ajutaţi cu credite ieftine pentru a-şi înzestra atelierele proprii cu uneltele şi maşinele necesare. Nu vom pregeta să facem în acest scop intervenţiuni la Ministerul Muncii şi la Creditul Industrial, îndrumând în acelaş timp şi organizaţiile locale ale breslelor să facă uz cât mai larg, în sensul indicat de noi mai sus, de drepturile ce le conferă legea pentru organizarea breslelor prin art. 12 lit. a. şi b.

Incredinţaţi că şi D-voastră sunteţi călăuziţi de aceleaşi gânduri, Vă rugăm Domnule Preşedinte, să binevoiţi a ne seconda în străduinţele noastre, îndrumând activitatea viitoare a societăţii ce conduceţi pe linia indicată de imperativul vremurilor noui ce reclamă tot mai multă activitate practică, constructivă.

Primiţi, Domnule Preşedinte, asigurarea deosebitei noastre consideraţiuni.

Timişoara, 22 Noemvrie 1938.

Rezident Regal, **Dr. A. Marta.**

Şeful Serviciului: **Dr. O. Daminescu.**

CONCERTUL

LUI GEORGE ENESCU

Arcuşul alungă mălură pe strune;
Când curge molatec fuior de mătase,
Când vântul puternic pe ape apasă;
Auzi cum susură nisipul pe dune . . .

Sau ropot de hoarde pe vânturi se lasă
Şi foşnet de flacări se 'nalţă minune;
Chemări de talangă sub soare apune
Zoresc albe turme în drumul spre casă . . .

Dar cel ce se leagă vrăjirii eterne,
Pe valul eteric arcuşul îşi poartă,
Cu degete fluturi podoabă tot cerne;

Uşor ne deschide-a olimpului poartă
Şi simţuri divine în suflete-aşterne;
Iubitul de oameni, alesul de soartă . . .

ADA CRIN

Criterii în rezolvarea problemei:
ORIENTAREA PROFESIONALĂ

Acesta este titlul pretenţios al unui articolaş de trei pagini, semnat de Ion D. Ungureanu, publicat probabil dintr'o eroare a redacţiei, în ultimul număr al revistei Institutului Social Banat-Crişana. După titlu, ne-am aştepta dacă nu la „rezolvarea problemei" (sublimă naivitate!) cel puţin la formularea competentă a unor chestiuni care s'au pus odată, şi se mai pot pune tardiv de orişicine, care, cât de cât ştie ce este Orientarea Profesională. In articolul citat, nu aflăm nici una, nici alta: Departe de a „rezolva" problema, I. Ungureanu o încurcă aşa de urât, încât îţi trebue mult timp ca să răzbeşti prin confuzia generală pe care ţi-o oferă, făcând — desigur fără să-şi dea seama — incursiuni în diferitele domenii ale Psihologiei Economice, în speranţa că vorbeşte despre Orientarea Profesională, chiar şi atunci când pătrunde în domeniul Selecţiei Profesionale şi câte odată, în acela al Organizaţiei Ştiinţifice a Muncii. Pe lângă aceasta, este foarte curioasă dacă nu unică, metoda de lucru a lui I. Ungureanu. D-sa discută problema, aducând argumente împotriva Orientării Profesionale, luate nu din sfera Psihologiei, ci din sfera filosofiei, poeziei, etc. Astfel, cu mare sârguinţă ne citează pe Descartes, Fichte, Goethe, cari în materie de psihologie experimentală, n'au adus absolut nimic. (Desigur, aceasta nu le aduce nicio scădere şi personal, păstrăm cel mai înalt respect acestor personalităţi, — însă metoda adoptată de autorul nostru este asemănătoare aceleia prin care se încearcă determinarea greutăţii nu prin greutate, deci nu prin acelaş etalon de măsurare, ci de ex. prin lungime).

Fără îndoială, fiecare este liber să discute orice problemă, aceasta însă cu condiţia să nu părăsească atitudinea ştiinţifică, atunci când e vorba de ştiinţă; atitudinea filosofică, atunci când e vorba de filosofie; atitudinea poetică, atunci când e vorba de poezie. Prin atitudine înţelegem în cazul de faţă, acea optică specială de a vedea lucrurile **din punctul de vedere** al disciplinei respective (ştiinţifice, filosofice, poetice); acea perspectivă în lumina căreia lucrurile sunt luate în sensul special pe care-l deţin în domeniul respectiv, care sens, dacă nu este păstrat, se produce confuzia inevitabilă dintre concepţie, care abundă cum e cazul de faţă, pe tot cuprinsul articolului citat. Căci nu este tot una, spunând cuvântul „suflet" să-l considerăm din punct de vedere psihologic şi filosofic. Deşi în fond trebue să fie vorba de acelaş lucru, psihologia atribue psihicului anumite calităţi, potrivit cercetărilor şi naturii domeniului ei specific; spre deosebire de concepţia metafizică asupra sufletului, care îşi are şi ea un domeniu şi un punct de vedere aparte. Această confuzie dintre domeniile ce

aparţin diferitelor discipline, constitue garanţia că n'o să aflăm niciodată posibilităţi de comunicare, necum de „rezolvare" a problemelor discutate. Chiar când domeniile diferitelor discipline au anumite puncte de interrelaţie, discutarea problemelor implică respectarea regulei amintite mai sus, prin cunoaşterea lor documentară, iar nu „din auzite", cum e cazul „Criteriilor..." lui I. Ungureanu. Dar această confuzie dintre diferite puncte de vedere, mai înseamnă ceva... dacă am fi de părerea d-lui Suchianu, expusă în a sa „Disertaţie asupra prostiei".

Să ne înţelegem din capul locului: Nu-l cunoaştem pe I. Ungureanu decât din articolul în discuţie, aşa că rândurile noastre sunt scrise din consideraţii de ordin pur ştiinţific. Fiind vorba de un domeniu mai mult sau mai puţin special, ţinem să-l lămurim înainte de toate pe I. Ungureanu — că are nevoie de lămuriri ne-o demonstrează cu prisosinţă articolul d-sale — pentru ca în viitor să nu se mai apuce să „rezolve" probleme, pe care nu are nicio chemare măcar să le discute. Apoi, nu este desigur vorba să legitimăm aici, dreptul la existenţă al Orientării Profesionale, care a suportat la timpul său critici serioase, iar nu verbiaj inutil ca acela al „Criteriilor... şi rezolvărilor..." lui I. Ungureanu. Intenţia noastră se reduce doar la faptul de a da câteva lămuriri acelor care, nefiind în cunoştinţă de cauză ar putea să nu evite erorile formulate aşa de pretenţios de autorul nostru.

Dar să luăm pe rând toate aserţiunile care indiferent că sunt generale sau speciale, sunt în egală măsură eronate:

1. Chiar la începutul articolului, autorul întrebuinţează într'un mod nedeterminat, termenii care îşi au accepţia lor îndeobşte cunoscută. Întrebuinţându-le acolo unde nu le este locul, el face afirmaţiuni care nu stau în concordanţă cu faptele: „Orientarea profesională, înainte de a se fi pus teoretic s'a pus din punct de vedere practic. Când practica a nesocotit până la negare factorii subiectivi ai acestei probleme, ea a fost actualizată, cu toată tăria, teoretic" (p. 39). Să ne oprim puţin asupra formei acestui citat. Se înţelege ce vrea să spună I. Ungureanu? — căci în continuare vorbeşte de altceva, începând cu un nou aliniat, fără să ne lămurească ce a vrut să spună. Cum a nesocotit practica factorii subiectivi ai problemei? Şi apoi, cari sunt factorii subiectivi spre deosebire de cei obiectivi? O altă nelămurire şi confuzie de idei: Dacă problema a fost „actualizată" cu toată tăria teoretic, însemnează că ea a existat şi înainte de sub aceiaşi formă, căci nu înţelegem cum ceva ar putea fi actualizat, fără să fi existat înainte. Prin urmare, problema s'a pus înainte de toate din punct de vedere teoretic sau practic (?) — cum afirmă autorul? Pe lângă aceasta, dacă I. Ungureanu ar fi raţionat cât de cât, el şi-ar fi dat seama că problemele întotdeauna se pun la început din punct de vedere teoretic, iar nu practic. Deoarece, ele sunt rezultatul unui efort intelectual, sunt invenţia unei minţi care nu poate să gândească asupra aplicabilităţii practice a unei probleme, înainte de o fi inventat această problemă, care este un proces de natură teoretică. Este vorba de procesul general al creaţiei omeneşti, care este universal ca proces psihologic.

Acelaş lucru s'a petrecut şi cu Orientarea Profesională. Ea s'a pus la început din punct de vedere teoretic şi numai după aceia, din punct de vedere practic. Iată ce spune în această privinţă un psiholog român, a că-

rui autoritate ştiinţifică stă dincolo de orice discuţie: „Selecţia Profesională [1]) e concluzia logică a trei categorii de fapte : 1) faptul că fiecare profesiune cere aptitudini speciale; 2) faptul că aptitudinile variază dela individ la individ şi 3) posibilitatea psihologică de măsurare exactă şi obiectivă a aptitudinilor. Primele două fapte erau demult cunoscute. La realizări practice nu s'a putut trece la cunoaşterea celui de al treilea". Iar mai departe: „Mai târziu, datorită succesului obţinut în Selecţiunea Profesională, s'a ajuns la ideia Orientării Profesionale, care încearcă distribuirea tuturor indivizilor conform aptitudinilor spre toate profesiunile" [2]). Se vede cât de colo că Orientarea Profesională s'a pus dintâi din punct de vedere teoretic şi numai după aceia din punct de vedere practic; iar faptul că I. Ungureanu afirmă contrarul, înseamnă din două una: ori el nu cunoaşte datele şi vorbeşte la întâmplare, sau confundă Selecţia Profesională cu Orientarea Profesională — ceeace în ambele cazuri nu-i face deloc cinste. In tot cazul, îi recomandăm autorului „Criteriilor..." să consulte câteva manuale asupra istoricului problemei Selecţiei şi Orientării Profesionale. Dacă d-sa ar fi fost la curent cât de cât cu problema Orientării Profesionale, de care se apropie cu o nepricepere ce poate fi egalată doar de lipsa d-sale de bun simţ ştiinţific, ar fi aflat că deşi la început a predominat factorul tehnologic şi maşina preţuia mai mult ca omul, astăzi se ţine cont şi de factorul psihologic, deci de individualitate şi la aceasta s'a ajuns datorită Orientării Profesionale. „Omul-rotiţă", — termen de care abuzează I. Ungureanu fără să-i pătrundă sensul real, nu este o creaţie a Orientării Profesionale, ci cel mult al maşinismului şi industrialismului capitalist, care a desconsiderat factorul uman, trecând uşor peste persoană. Orientarea Profesională din contră, porneşte dela respectul individualităţii, din moment ce n'o sileşte să activeze în direcţia în care nu prezintă aptitudini şi înclinaţii vocaţionale, care sunt adânc sădite în om; din moment ce facilitează desvoltarea normală a persoanei umane fără s'o constrângă la acţiuni ce nu concordă cu capacităţile ei reale. Prin urmare, Orientarea Profesională, departe de a răpi libertatea persoanei, din contră o asigură, având la bază principiul moral: respectul individualităţii, în care punctul de greutate cade pe om, iar nu pe maşină şi producţie. Cum spuneam, este cu mult mai liber acela care lucrează conform înclinaţiilor sale vocaţionale, decât acela care este silit să lucreze împotriva lor. In acest fel, munca — după cum observă Prof. Rădulescu-Motru [3]), — devine o plăcere, iar nu o

---

[1]) Ar fi cazul să-i lămurim autorului „Criteriilor..." care este deosebirea dintre Selecţia şi Orientarea Profesională, însă dată fiind extensiunea acestor însemnări, ne privăm de această obligaţie, cu tot riscul de a-l lăsa şi mai departe în confuzie.

[2]) N. Mărgineanu: Psihotehnica în Germania, 1929, Instit. de Psihologie, p. 7.

[3]) C. Rădulescu-Motru: Vocaţia, Ediţia Casei Şcoalelor p. 28.

activitate forţată şi neplăcută. Că în America sau aiurea, s'a făcut uz de datele ştiinţifice ale Selecţiei Profesionale şi Organizaţiei Ştiinţifice a Muncii, punându-se punctul de greutate exclusiv pe producţie (deşi aceasta nu în toate cazurile), de aici nu are dece a suferi prestigiul Orientării Profesionale, deoarece nu stă în principiile ei să exploateze omul.

2. Autorul articolului în discuţie se îndoieşte de posibilitatea Orientării Profesionale ca ştiinţă şi vrea să-i legitimeze dreptul la existenţă tocmai acum, când rezultatele practice la care s'au ajuns, constitue cea mai bună garanţie a dreptului ei la viaţă. Deşi singur o recunoşte că în acest domeniu s'a ajuns la oarecari „rezultate apreciabile", totuşi se retrage din faţa faptelor şi a realităţilor susţinând că... „din nenorocire, pe ceeace se credea că s'a pus mâna, dispăruse înainte chiar de a se fi formulat concluzia". Ne întrebăm nedumeriţi: ce a dispărut şi ce concluzie trebuia să se formuleze? Ne lămureşte însă autorul nostru, şi observaţi (!): propoziţia care vine imediat este consecinţa logică a celor afirmate mai sus, deci putem conta pe ea, ca pe o explicare şi motivare: „Căci omul — trup şi suflet, nu stă o clipă pe loc (păcat că mintea lui I. Ungureanu stă pe loc) şi, dacă este într'o continuă evoluţie, devenire, nici odată nu este perfect acelaş" (p. 39). Prin urmare deducţia este următoare: concluzia nu s'a putut formula, pentru că omul este o realitate dinamică, în consecinţă nici cunoaşterea lui nu este posibilă pentru că nu este „perfect acelaş". (Oare fenomenele naturii fizice sunt „perfect aceleaşi" (?) şi totuşi se poate vorbi de legi fizice deşi există acel **principiu de indeterminaţie,** stabilit nu de mult, de către renumitul fizician Heisenberg). Şi apoi, de unde a aflat I. Ungureanu despre caracterul dinamic al vieţii psihice dacă nu din psihologie înainte de toate, şi atunci, îşi închipue d-sa că psihologia n'a ţinut seama de acest lucru când şi-a elaborat metode pentru măsurarea însuşirilor psihice? Obiecţiile autorului nostru sunt minore din moment ce pornesc din ignorarea cercetărilor psihologice. Afirmaţiunea care urmează este deasemenea greşită: „experienţele pe care le facem asupra copilului, pot fi adevărate pentru momentul în care s'au executat, dar nu pot fi absolut valabile pentru viitor fiindcă nu conţin certitudinea lucrului perfect..." (p. 39). In primul rând, în care Ştiinţa ce se ocupă cu persoana biopsihică a omului — fie medicina, biologia, fiziologia, endocrinologia, etc. — constatările prezente pot fi „absolut valabile" şi pentru viitor? Oare în medicină, unde diagnoza bolii este de multe ori o chestiune de noroc, lucru care dealtfel n'o împiedică să se considere ştiinţă pozitivă, oare în biologie unde se dau atâtea explicaţii fenomenelor vitale, care explicaţii de multe ori se bat cap în cap, fără ca totuşi să afecteze prestigiul ştiinţific al Biologiei? Lucru hotărât: I. Ungureanu nu-şi dă seama de ceeace spune.

Dar lăsând la o parte faptul că d-sa întrebuinţează un limbaj cu totul strein de orice terminologie ştiinţifică, atribuind conceptelor — după cum am văzut şi vom vedea încă — sensuri cu totul diferite de acelea pe care le au în psihologie; să vedem întrucât este justă propoziţiunea de mai sus, cu privire la posibilităţile de măsurare a însuşirilor şi aptitudinilor psihice ale copilului. I. Ungureanu uită, sau mai curând nu ştie, că există o **valoare prognostică** a măsurărilor psihologice, pe baza căreia se poate prevedea în viitor evoluţia psihică a copilului. Astfel, dacă un copil de 9 ani are un C. I. (coeficient de inteligenţă) de 130 grade, noi putem prevedea ce grad va atinge la vârsta de 15—20 ani. Din contra, dacă un copil la vârsta de 11—12 ani are C. I. 40, fără îndoială putem să prognosticăm evoluţia inteligenţei lui pentru vârsta de 18—20 ani, ştiind dinainte că tot imbecil va rămâne, chiar dacă am încerca să-l educăm după

cele mai noui principii pedagogice. Iată ce spune în această privinţă Al. Roşca: „Debilitatea mintală fiind în majoritatea cazurilor (85%—90%) de natură ereditară, rezultă că nu ne putem aştepta pentru cele mai multe cazuri la o îmbunătăţire a stării mintale pe cale de medicamente sau prin schimbarea condiţiilor de mediu". [4]). Şi apoi, cum Orientarea Profesională „pleacă dela individ şi caută să găsească pentru fiecare persoană profesiunea care se potriveşte însuşirilor sale psihofizice" [5]) — acest lucru se realizează prin posibilitatea de măsurare şi cunoaştere exactă a însuşirilor copilului. Cum diferite profesiuni pretind diferite însuşiri, prezenţa sau absenţa lor poate fi determinată cu precizie mai mult sau mai puţin matematică [6]). In consecinţă, nu poate fi vorba de vreo schimbare a lor în viitor în mod radical, decât în caz de accidente (iar dacă se întâmplă schimbarea în cazul unor trăsături psihice, acest lucru după cum am văzut, se poate prevedea). Astfel, acuitatea vizuală, acuitatea cromatică, adaptarea la variaţiuni de lumină, dexteritatea manuală, iuţeala reacţiunii, perseveraţia, inhibiţia, aptitudinea tehnică, atenţia, memoria, imaginaţia, etc., etc., sunt trăsături şi dispoziţii care fiind prezente la vârsta de 11 — 12 ani, nu vedem cum ar înceta să mai fie la vârsta de 18—20 ani, şi nici că ar putea să se desvolte mai mult, din vreme ce sunt dispoziţii native şi se maturizează până la vârsta de 14 ani, dintre cele mai multe. Din contra, cine nu are acuitate vizuală, aptitudine tehnică, dexteritate manuală, etc. la vârsta de 14 ani, acela nu le va avea nici la vârsta de 15—16 ani, cum pretinde I. Ungureanu.

Desigur, examinarea psihotehnică nu se reduce numai la determinarea gradului acestor dispoziţii psihice, necesare unui bun profesionist. Ea caută să prindă şi acea configuraţie particulară dintre aceste înclinaţii, încât poate determina şi măsura precis „manifestările" persoanei. Se vede şi de aici, că I. Ungureanu nu cunoaşte câtuşi de elementar problema Orientării Profesionale şi nici în ce constă examenul psihotehnic, precum şi la ce funcţiuni psihice se aplică el şi totuşi, are curajul să emită judecăţi ca acestea: „Dar problema orientării profesionale a rămas tot nedeslegată". Ar fi fost de datoria d-sale să ne lămurească, pentru cine a rămas „nedeslegată", deoarece noi, cetindu-i confuziile, afirmaţiunile pe cât de gratuite pe atât de necontrolate, cel mult putem să credem că s'a gândit la sine însuşi.

3. Şi această dorinţă minoră de „soluţii" şi „deslegări" definitive, persistă în mai multe locuri: „Ştiinţa n'a putut ajunge la un rezultat definitiv în domeniul orientării profesionale — şi după părerea noastră (ieftină părere!) nici nu va ajunge — pentrucă prea are credinţa oarbă în aparatele de măsurătoare, fişe, etc." (p. 39). In primul rând, la ce „rezultat definitiv" poate ajunge Ştiinţa în general şi Orientarea Profesională în special? Oare nu ştie autorul „Criteriilor..." că rare sunt ştiinţele în care se pot „pipăi" rezultate definitive şi aceasta mai ales când e vorba de dis-

---

[4]) Al. Roşca: Orientarea Profesională a anormalilor. Instit. Psihologie, 1936 p. 46.

[5]) Op. cit. p. 3.

[6]) A se vedea pentru aceasta: „Elemente de psihometrie" a dlui N. Mărgineanu.

ciplinele spirituale; că ceeace constitue caracterul esenţial al Ştiinţei este tocmai acea latură, care nu se poate încheia câtuşi de puţin „definitiv"; că datorită acestei perspective veşnic deschise este posibilă evoluţia Ştiinţei? Ne gândim prin aceasta înainte de toate la **ipotezele ştiinţifice,** care departe de a fi soluţii definitive, departe de a aduce un rezultat încheiat pentru totdeauna, sunt semne de întrebare mereu deschise, care invită pe savant spre cercetare. Astfel, ceeace a fost mai înainte afirmat, acum se neagă, afirmându-se cu totul altceva, pentru ca la urmă să fie la rândul său negat. Acesta este doar mersul general al oricărei ştiinţe. Să ne gândim bunăoară la toate explicaţiile care s'au dat „ultimului element" al materiei, în ştiinţele fizico-chimice, şi după ce vom parcurge întreaga gamă de „ultime explicaţii" (la început s'a crezut că molecula este ultimul element al materiei, apoi: atomul, electronul, protonul, neutronul... şi în cele din urmă fotonul), ne vom da seama că acest proces de „diferenţiere" în cunoaştere, este însăşi condiţia sine qua non de existenţă a Ştiinţei. Unde avem aici rezultate definitive? Il invităm pe I. Ungureanu să ne răspundă. Tot mai mult ne convingem, intrând mai adânc în discuţia articolului mai sus citat, că nu avem cu cine sta de vorbă, deoarece, persoana în chestie este neiniţiată nu numai în problemele speciale ale psihologiei, dar şi în acelea ale ştiinţei în genere. Dacă totuşi continuăm discuţia, aceasta o facem, cum am mai spus-o, din consideraţii de ordin ştiinţific.

In ceeace priveşte „încrederea oarbă" a Orientării Profesionale în aparate şi teste (iar nu fişe cum le confundă I. Ungureanu, căci examinările psihotehnice se fac cu teste, aparate, chestionare — nu cu fişe) după cum ne arată faptele, ea nu este aşa de oarbă, în tot cazul, mai puţin oarbă ca priceperea autorului nostru. Şi ca s'o afle I. Ungureanu, o spunem răspicat: In primul rând, metodele de examinare ale Orientării Profesionale sunt împrumutate din Psihologie, care elaborează cu cea mai strictă rigoare ştiinţifică metodele sale de măsurare, supunându-le la o serie de criterii, cum ar fi acela al validităţii, fidelităţii, etc. (Pentru ca să vorbeşti de validitatea metodelor măsurării psihologice şi mai ales să le critici, trebue să cunoşti perfect lucrurile. S'au scris zeci de manuale de statistică psihologică şi psihometrie, toate fiind rezultatul unei activităţi ştiinţifice îndelungate, cu realizări şi date obiective. Prin aceste cercetări se confirmă valoarea măsurătorilor psihologice, indiferent dacă ele sunt sau nu recunoscute de un oarecare, ce dă dovada nepregătirii şi nepriceperii sale în mai multe domenii dar mai ales în acela pe care îl discută. In al doilea rând, în Orientarea Profesională se fac verificări comparându-se rezultatele examinării cu rezultatele practice. Ori aceasta dovedeşte că nu poate fi vorba de „încredere oarbă" în examen, din moment ce el se verifică şi după alte criterii. Rezultatul la care s'a ajuns în această direcţie este mai mult decât satisfăcător. S'a găsit o corelaţie ridicată dintre datele examinării şi cele ale practicei. Astfel, pentru a nu da decât un singur exemplu: în urma examinării vatmanilor (în Germania) s'a constatat un acord de 85%—90%, între rezultatul examinării psihotehnice şi practică. Aceasta înseamnă că acela care a fost găsit cel mai bun la examenul psihotehnic, avem siguranţa de 85%—90%, că va fi cel mai bun şi în practică. Acest acord de 85%—90% este pe deplin satisfăcător. Nu ştim dacă în Medicină se ajunge la un atare procentaj, în

legătură cu diagnosticarea bolnavilor — şi totuşi ştiinţa aceasta există de când e omul!

După cum se vede, autorul „Criteriilor..." reuşeşte să realizeze un adevărat record de confuzie, ignoranţă, lipsă de bun simţ ştiinţific şi nepricepere totală a problemelor şi aceasta — să fim atenţi (!), pe o singură pagină. D-sa amestecă, într'un amalgam spăimântător, noţiuni şi concepte cu totul diferite; identifică măsurătorile psihice — mijloace de cunoaştere — cu obiectul şi însuşi scopul cunoaşterii, ceeace constitue şi o mai vădită dovadă a confuziei intelectuale în care se află. D-sa vrea să strecoare cu tot dinadinsul, metafizica în psihologie... Trebue să lămurim din capul locului lucrurile: Admitem că sufletul nu este numai ceeace Psihologia poate să prindă şi să măsoare cu aparate şi teste. Admitem că „în dosul" manifestărilor exterioare, trebue să existe o substanţă, o calitate ireductibilă, ce nu poate fi determinată cantitativ. Dar aceasta îl interesează pe metafizician, pe poet şi pe oricine; mai puţin însă pe psiholog din punctul de vedere al **posibilităţii de măsurare** a comportamentului uman şi cu atât mai puţin pe consilierul de orientare profesională!

Nu ştim ce se ascunde „în dosul" manifestărilor exterioare, dar ştim precis natura acestor manifestări, nu „în sine", ci în aspectul lor fenomenal: le putem măsura exact, putem prevedea exact apariţia lor în diferite situaţii, datorită configuraţiei existente între ele. Ar fi un ideal realizat, dacă am pătrunde în „esenţa ultimă" a fenomenelor sufleteşti, însă, din moment ce nu putem pătrunde, ne mulţumim cu manifestările exterioare, care se supun perfect la legi ştiinţifice. (Oare Fizica a rezolvat problema materiei, substanţei, atomului? Ştie fizicianul ce este „în sine" mişcarea, electricitatea? Desigur, nu ştie. Cel mult emite o serie de teorii ipotetice, care indiferent că rămân sau dispar, nu-l împiedică să stabilească legi ştiinţifice, bazate nu pe natura" în sine" a lucrurilor, ci pe studiul **efectelor** fenomenelor naturale). Lucrul se petrece întrucâtva asemănător şi în Psihologie. Faptul că nu putem sonda natura „în sine" a fenomenelor sufleteşti, nu ne împiedică să ajungem la constatări şi legi ştiinţifice, la posibilitatea determinării matematice a manifestărilor individuale. Şi acest lucru — cunoaşterea exactă a manifestărilor exterioare — este prea suficient pentru psihotehnician, căci el, în tot cazul, nu face metafizică. Pe el îl interesează, în cazul aptitudinii tehnice de pildă, nu substanţa sau „esenţa" fenomenului sufletesc, care condiţionează rezolvarea testului de performanţă, ci faptul că acest test fiind soluţionat, demonstrează **prezenţa aptitudinii tehnice** a subiectului, nu numai pentru timpul prezent, dar şi în viitor, ori de câte ori va avea de rezolvat o problemă tehnică. Valoarea exactităţii măsurătorii nu este câtuşi de puţin diminuată, prin faptul nedeterminării „esenţei" fenomenelor psihice; tot aşa, după cum funcţionarea unei maşini complicate de electricitate, nu este împiedecată prin necunoaşterea „ultimilor elemente" ale electricităţii. Ori I. Ungureanu, face tocmai această regretabilă confuzie, de a lua efectele drept cauze, iar cauzele drept efecte. Faptul este esplicabil când ne gândim că d-sa priveşte lucrurile cu totul din alt punct de vedere (un punct de vedere ce poate fi foarte greu calificat...) decât cel ştiinţific în general şi cel psihologic în special.

4. Desigur, în cea mai bună parte, aserţiunile eronate ale scriitorului nostru, trebuesc puse pe seama necunoaşterii problemei, pe care vrea s'o „rezolve" cu tot dinadinsul. Iată ce spune d-sa pe pagina următoare: „La vârsta de 11—12 ani (când termină cele patru clase primare) copilul trebue să aleagă definitiv adevăratul drum al rostului său în viaţă. Aşa suntem organizaţi. Or este dovedit că n'ar putea face aceasta în mod valabil, decât începând dela 15—16 ani (dece tocmai între 15—16 ani, iar nu puţin mai de vreme sau mai târziu?). Astfel, copilul nu **alege,** fiindcă nu este în stare să aleagă..." (p. 40).

In primul rând, I. Ungureanu ar trebui să ştie că la noi în ţară, potrivit Legii pentru exercitarea meseriilor, copilul îşi alege o profesiune carecare, începând cu vârsta de 14 ani în sus, iar nu 11—12 cum susţine d-sa; deoarece, înainte de această vârstă, contractele nefiind înregistrate la Camera de Muncă, ucenicia nu poate avea loc. Ori lucrul acesta se întâmplă nu numai la noi în ţară, ci şi în Germania bunăoară: „Majoritatea vizitatorilor de Orientare Profesională sunt elevi în jur de 14 ani, la terminarea şcolii populare" [7]). Prin urmare, autorul „Criteriilor...", nu este la curent nici cu aceste date. Dar pe lângă aceasta, Oficiile de Orientare Profesională, care examinează ucenicii la noi, au de aface cu copii între 14—18 ani, iar procentajul cel mai ridicat se distribue aproximativ în jurul vârstei de 15—16 ani — aceasta este cel puţin situaţia la Oficiul de Orientare Profesională din Timişoara — aşa dar, tocmai în jurul vârstei care după opinia lui I. Ungureanu ar fi cea mai potrivită pentru alegerea profesiunii. Cum rămânem dar, cu obiecţia autorului?! Dar să nu uităm că Oficiile de Orientare Profesională, nu examinează numai copii, ci şi adulţi şi atunci, obiecţiile aduse ne apar şi mai puţin serioase.

In al doilea rând, vârsta în limita căreia copilul este diferenţiat în funcţiunile sale psihice, iar nu capabil să-şi „aleagă" profesiunea, cum confundă I. Ungureanu — căci vom vedea imediat în ce măsură alegerea copilului poate constitui un criteriu pentru Orientarea Profesională — este între 10—16 ani, (adică în epoca pubertăţii) căci la unii copii diferenţierea poate să apară mai curând de 15—16 ani, iar la alţii mai târziu). Ori, după cum afirmă Prof. C. Rădulescu-Motru, rezultă că această epocă este hotărâtoare pentru cariera profesională a persoanei: „Toate vocaţiile, însoţite de o originalitate puternică, izbucnesc la vârsta pubertăţii. In special vocaţiile pentru ştiinţă, pentru artă, pentru tehnică, pentru întreprinderi industriale şi comerciale, etc., aproape toate fără excepţie văd lumina zilei deodată cu începuturile de formare a personalităţii, care se aşează în perioada ce urmează copilăriei" [8]).

In al treilea rând, autorul nostru crede greşit că Orientarea Profesională se reduce numai în a constata **preferinţele** şi **alegerile** copilului; iar din moment ce copilul la vârsta de 11—12 ani nu ştie să **aleagă** (sunt mulţi care nu ştiu să aleagă nici la 20 ani — şi apoi, am văzut că epoca alegerii profesiunii este fixată chiar de Lege la vârsta cel puţin de 14 ani), urmează că Orientarea Profesională nu-şi atinge scopul... Adevărul este că aceasta din urmă nu se opreşte numai la preferinţele copilului, ci

---

[7]) N. Mărgineanu: Psihotehnica în Germania, p. 36.

[8]) C. Rădulescu-Motru: Vocaţia, Editura Casei Şcoalelor, 1935, p. 111.

îndrumează înainte de toate, căutând să vadă dacă există o concordanţă între preferinţele şi capacităţile reale ale copilului. Nu e destul ca un copil chiar la 14—16 ani să-şi „aleagă" o carieră; mai este necesar să ştim dacă el dispune de aptitudini şi înclinaţii reale. Din cercetările care s'au făcut în această direcţie de către Antipoff, Varendonck, Sorer, Bernays, etc., se constată că aproape 50% din cariere, nu sunt alese pe bază de motive profesionale, deci nu stau în legătură cu capacităţile reale. Ori, după cum am văzut, Orientarea Profesională caută să îndrumeze pe copil, ţinând seama atât de preferinţele cât şi de capacităţile sale reale, în măsura în care primele concordă cu cele din urmă.

In sprijinul afirmaţiunilor sale, ce se referă la problema Orientării Profesionale, I Ungureanu aduce citate din Descartes, Fichte, Goethe, etc, fără ca cel puţin aceste citate să aibe o cât de îndepărtată legătură cu chestiunea discutată. Mai mult: câte odată citatele nu ajută deloc intenţia autorului, ci o deservesc, fiind nefericit alese. Iată un exemplu: „Credem că lumina în care încercăm a pune, (ar trebui să adauge: şi nu reuşim) noi, problema orientării profesionale, nu ar fi destul de clară, dacă nu am aduce mărturia celei mai puternice personalităţi filosofice (mai degrabă poetice) a erei noastre — Goethe — a cărui filosofie şi pedagogie conţine în sine, deslegarea (iarăşi „rezolvarea"!) tuturor controverselor timpului nostru. Omul, după Goethe, nu este suma a două rivalităţi: trup-suflet — ci, unitatea armonică a lor". Urmează apoi citatul:

„Eu, vai, în piept am două inimi
Ce veşnic vor să se despartă.
In dragostea de viaţă, una,
Se ţine strâns de lumea noastră.
Iar cealaltă se îndreaptă
Mereu spre bolta cea albastră". (Din Faust)

Se vede că autorul nostru, n'a înţeles nicio iotă din acest citat, din moment ce-l aduce ca argument (poetic (?), ştiinţific (?), pentru a demonstra „unitatea armonică" a omului. Aici e vorba de tendinţele contrarii, niciodată împăcate, inerente naturii umane; de începuturile stihiale în veşnică luptă: **biosul,** înfipt în pământ şi **spiritul** ce tinde spre cer. Cât priveşte despre unitatea armonică, putem spune că nu toţi oamenii se bucură de ea în aceiaşi măsură. Autorul „Criteriilor..." ar trebui să şie că cele mai frecvente cauze de nesupuneri, crime, delicte, etc., provin din lipsa acestei „unităţi armonice", care în psihologie se numeşte: integrarea psihică. Ori la integrare psihică nu ajunge uşor orice persoană. Ea este rezultatul unei adaptabilităţi superioare, îmbinaţie fericită dintre factorii nativi şi factorii de mediu. Goethe, de a cărui „seninătate olimpică" se vorbeşte adesea, este printre puţinele exemplare care a ajuns la o perfectă integrare psihică. Insă cei mai mulţi, sunt psiho-nevrotici, maniaco-depresivi, instabili emotivi şi în general pot suferi de o anomalie sau alta a vieţii emotiv active, lucru care nu-i poate duce la „unitatea armonică". Apoi, aceasta din urmă, nu este un datum iniţial cum crede autorul în discuţie când afirmă: „acesta este omul..." „o unitate armonică" (p. 41), ci este o încoronare a lucrurilor, este rezultatul final al unei evoluţii pe care o încearcă persoana umană.

Astfel stând lucrurile, ar fi bine ca în viitor, autorul „Criteriilor..." să nu mai risce să aducă „rezolvări" nici în Pedagogie, căci ne-o dovedesc rândurile d-sale, că nu are nicio chemare s'o facă. Insă soarta vrea, ca autorul în discuţie, să nu se oprească numai aici. El continuă şi mai departe, apelând la filosofi şi pedagogi, tot aşa de nepotrivit ca şi în cazul cu Goethe. In cele din urmă ne resemnăm: aceasta o fi specialitatea d-sale: „Dar, Descartes mai afirmă — şi nu ştim cum ar putea fi contrazis — că toate elementele esenţiale ale existenţei sunt egale la toţi oamenii, cum ar fi raţiunea, adaptabilitatea, etc. şi că punerea lor în valoare este o operă a educaţiei" (p. 40). Dar iată ce spune imediat autorul, de data aceasta, pe cont propriu şi probabil, cine ştie (?), ca o consecinţă logică a celor spuse de Descartes: „Revenind la subiect, trebue să precizăm că, **atunci când vorbim de orientarea profesională a cuiva nu ne gândim la elementele esenţiale ale existenţei ci la acele caractere neesenţiale, întâmplătoare, care formează cauza deosebirilor dintre indivizi"** [9]). Cu alte cuvinte I. Ungurianu vrea să spună că toţi indivizii sunt egali în ceeace priveşte caracterele esenţiale, iar dacă se deosebesc totuşi între ei, aceasta se datoreşte cauzelor întâmplătoare, accidentale... Pe toţi Zeii! — nu am întâlnit atare judecăţi decât la unii elevi din clasa VI şi VII de liceu. E şi ridicol să mai discutăm după aceasta. Totuşi o facem spre lămurirea autorului „Criteriilor...": Ceeace deosebeşte un individ de altul, sunt tocmai caracterele esenţiale, dispoziţiile constituţionale, iar nu cele neesenţiale, accidentale. Autorul nostru nu raţionează deloc: Ne deosebim de Goethe, Kant, Nietzsche, etc. nu prin caracterele accidentale, căci prin acestea tocmai ne asemenăm cu ei: „Cauza deosebirilor dintre indivizi" o formează tocmai elementele esenţiale, substanţiale ale existenţei, deoarece, ceeace este esenţial, este în acelaş timp şi specific: Ne deosebim de Beethoven prin geniul lui muzical, de Kant — prin geniul lui filosofic, de Goethe — prin geniul lui poetic; doarece, aceasta este esenţa existenţei lor, acesta este substanţa vieţii lor, iar nu întreaga gamă de caractere accidentale.

Prin urmare, un individ se deosebeşte de altul, ca să ne referim la exemple mai obişnuite, prin procesul de adaptabilitate, inteligenţă, afectivitate, etc. care sunt constelate specific în persoana umană. şi apoi, — o altă ignorantţă a autorului nostru: adaptabilitatea nu este identică la toţi indivizii, precum nici raţiunea, nici sensibilitatea. Va să zică, raţiunea lui Kant este identică cu a unui oarecare... atâta doar, că educaţia a intervenit, punând „în valoare" raţiunea celui dintâi, şi nu ştim dece n'ar fi pus-o pe a celui din urmă... (Sublimă consolare pentru cei neisprăviţi: „Cu toţii suntem la fel, iar dacă unii creiază opere geniale, iar noi ne târâm ca viermii în ţărână — cugetă ei — această vină cade în spatele Educaţiei". (Experienţa de toate zilele ne arată (nu mai e nevoie să facem pentru aceasta psihologie, ci e destul să avem un dram de judecată) că, oamenii nu se „adaptează" cu toţii la fel, în aceleaşi situaţii. Unii reacţionează prin comportament instinctiv, alţii prin cel învăţat, iar alţii, prin cel inteligent. Educaţia poate cel mult să „înveţe pe cineva să reacţioneze la situa-

---

[9]) Sublinierea nu este a noastră, ci a autorului, căci numai d-sa poate şti — şi nimeni altul pe lume — ce este mai esenţial şi ce este mai puţin esenţial.

ţii prevăzute, dar în nici un caz la situaţii noui, unde fără inteligenţă nu se poate face nimic. Şi în cadrul aceleiaşi categorii ale comportamentului, nu toţi oamenii reacţionează la fel. Aşa e cazul, de pildă, a inteligenţei, care datorită variaţiei pe care o prezintă, determină o diferenţiere vădită şi în „adaptarea" la situaţiile neprevăzute. Ori această putinţă de adaptare este nativă iar nu dobândită, aşa că prin educaţie foarte puţin poate fi modelată. In zadar ne-am strădui să-l învăţăm pe un idiot sau imbecil să reacţioneze „adecvat" la o situaţie neprevăzută, căci el nu va prinde nimic din experienţă.

5. In lumina acestor constatări de fapte, cu privire la articolul în discuţie, rezultă că autorul, discută problema Orientării Profesionale (1) în necunoştinţă de cauză, lucru care a fost dovedit la tot pasul; (2) atacă problema nebazat pe argumente ştiinţifice, fără nicio logică şi ordine, ci mai puţin esenţial „din auzite"; (3) confundă punctele de vedere ale diferitelor discipline, fără să respecte sensul just al noţiunilor şi conceptelor; (4) nu face o deosebire elementară dintre diferitele ramuri ale Psihologiei Economice, de unde provine acea confuzie generală, — de data aceasta, cu adevărat „caracterul esenţial" al lucrării d-sale; (5) nu discută problemele, ci le înlătură pur şi simplu, iar acolo unde nu reuşeşte, aduce citate cu totul nepotrivite din filosofi şi poeţi, fiind vorba de psihologie în general şi de Orientare Profesională în special.

Astfel că, departe de a aduce o lumină şi „rezolvare" a problemei de care se apucă, încurcă lucrurile într'o aşa manieră că cetitorul nu reuşeşte să afle despre ce e vorba. Dealtfel, nimeni nu se mai gândeşte astăzi, să revendice dreptul la existenţă al Orientării Profesionale. Insuşi faptul că la noi în ţară, au fost înfiinţate nu demult, noui Oficii de Orientare Profesională, (şi aceasta poate servi drept un argument indirect pentru necesitatea ei) în toate centrele industriale mai importante, înseamnă că rostul lor este bine stabilit, din moment ce se cheltuesc sume mari de bani, energie, şi timp pentru fiinţarea lor. Profesori universitari, savanţi distinşi în cunoaşterea problemelor de Psihologie Economică, au găsit cu cale să se aplice şi la noi Orientarea Profesională, numai I. Ungureanu găseşte că ea nu are nici un rost, lucru pe care-l demonstrează dând un citat din Faust al lui Goethe!

Articolul autorului nostru, poate servi, dacă nu pentru clarificarea problemei, cel puţin drept un exemplar rar, pentru aceia care vor să studieze diferitele forme de ignoranţă şi incultură, îmbrăcate în haina pretenţioasă a unei pseudoştiinţe. Şi din păcate, el se ridică la categoria de „tip", păstrând caracterele specifice acelei clase de indivizi, care obişnuesc a discuta şi mai ales, „a soluţiona" problemele, aşa cum le discută şi le rezolvă „scriitorul" nostru.

Când în sfârşit, vom avea şi noi o cenzură socială, care să sancţioneze iremediabil, odată pentru totdeauna, astfel de producţii care stau sub orice critică?!

ANATOLE CHIRCEV.

MIHAI BENIUC: Cântece de pierzanie.

Poeme. Colecţia Abecedar.

A apărut în excelenta editură Miron Neagu dela Sighişoara, volumul cu poeme CÂNTECE DE PIERZANIE a tânărului poet ardelean, Mihai Beniuc.

Această carte originală în felul ei şi plină de o fermecătoare noutate, nu a fost primită de critica românească şa cum ar fi trebuit. Nu ştim, dintr'o simplă nepăsare, sau o voită ignoranţă faţă de tot ce nu răsare în capitala ţării.

Dar Mihai Beniuc nu are nevoie de critică. Poezia lui e cetită cu mare plăcere şi va fi întotdeauna preţuită pentru sinceritatea ce vibrează atât de natural în versul ei.

Deşi forma poemelor lui e plină de îndrăsneli, prezenţa lor în loc să te supere, reuşeşte să dea haina potrivită unui temperament impetuos, căci Mihai Beniuc e un răsvrătit. In această privinţă se situiază pe linia înaintaşilor ardeleni cari au fost întotdeauna animaţi de problema socială, revoluţionară.

Chiar volumul începe cu următoarele versuri:

Când voi isbi odată cu barda,
Această stâncă are să se crape
Şi va ţâşni din ea şuvoi de ape!
Băieţi, aceasta este arta! (pag. 7).

sau:

Sunt copilul unui neam sărac,
Bieţiromâni ce scormonesc pământul,
Vor să-şi facă mai comod mormântul,
Tare-mi este neamul ăsta drag. (pag. 9).

în altă parte:

Te uită, vreu să vreu din nou
Cum n'am mai vrut de când am vrut
Pe vremuri, când eram copil,
S'ajung odată cunoscut. (pag. 12).

Această exaltare pornită dintr'o subiectivitate excesivă dă proporţii poeziei lui, ridicându-o la înălţime profetică.

Iată-l pe Beniuc în poemul INTRARE:

Ca țăranul printre snopi de grâu
Voi intra masiv și greu în vreme,
Cu un car cât dealul de poeme,
Murmurând o doină trist, molâu.

Nu-mi bat capul ce-or gândi vecinii
N'am cosit din holda lor un pai.
Asudând sub ploile luminii
Numai anii mei mi-i secerai.

sau mai departe:

Toată vremea am rămas eu însumi,
Pe la porți domnești n'am fost milog,
N'am știut și nu pot să mă rog,
Nici n'aș vrea s'auză alții plânsu-mi. (pag. 8).

In ce privește originalitatea poeziei lui Beniuc, am putea căuta cu lumânarea destule asemănări cu Eminescu, Arghezi sau poetul ungur Ady, însă ansamblul poemelor lui, pecetluit cu o sensibilitate directă, ne conturează o personalitate poetică nouă și variată.

Beniuc a știut atâta de frumos să se mărturisească în poema INTOARCEREA MEA:

Pe drumuri pietroase și rupte
Scârțăie căruța mea.
Mă 'ntorc din pierdutele lupte
Și mă duc iar undeva.

Mârțoaga ce trage trăsura
Este însuși eul meu,
Uscată de sete i-e gura
Și se 'mpiedică mereu.

In loitră izbește o vadră:
Inima sunând a gol.
Sar javre la mine și latră,
Eu mă duc domol, domol. (pag. 101).

în CÂNTEC DESPRE CIOCÂRLIE pe care îl reproducem în întregime pentru frumusețea și originalitatea lui:

Bulgăr de țărână ars de soare
In care-a-ascuns un cântec Dumnezeu
Unde-ai sburat de pe ogorul meu,
Tu, scumpă mie între cântătoare?

Când te 'nălţai în slavă şi azur
Şi te topeai cu totul în tărie
Şi ne venea doar cântecul tău pur
Ca amintirea din copilărie.

Sufletul nostru ne 'ntinat şi teafăr
Se ridica cu tine sus departe
Şi ochiul cu sclipire de luceafăr
Nu se 'ntrista şi nu visa la moarte.

Acum stă câmpul veşted şi deşert
Sub cerul toamnei larg şi arămiu —
Nu-i mai setos de zări gândul inert,
Iar inima e cuib rămas pustiu.

Câtă înţelegere şi sensibilitate e în acest CÂNTEC DESPRE CIOCÂRLIE. Simplitatea gândului cu sobrietatea limbei sunt atât de fericit îmbinate, încât este cu neputinţă să schimbăm o singură vorbă.

Am putea cita din CÂNTECE DE PIERZANIE multe poeme de o remarcabilă frumuseţe, dar mai bine recomandăm puţinilor iubitori de poezie să citească volumul. Poezia lui Beniuc e muzicală şi uşor de cetit, chiar pentru acei ce nu sunt iniţiaţi în tainele ei.

Cartea e împărţită în patru cicluri: Destin, Indureratul Eros, Intoarcere şi Flamura morţii. Mănunchiuri de adevărată poezie.

Increzători în talentul lui Beniuc, aşteptăm marile realizări promise de acest prim volum de poeme.

Ardealul prin Beniuc, deşi originar din Arad, aduce o serioasă contribuţie poeziei româneşti.

Cornelia Sav

ILIE IENEA: Ard luminile'n Vitol (roman)*

Romanul prietenului Ienea nu se poate discuta decât numai prin prisma libertăţilor absolute, întrucât într'o libertate absolută de gândire şi simţăminte a fost creat.

Există un roman al pământului, în care se cuprind aşa zisele năzuinţi pământeşti — cu forme realiste, idealiste, psihologice, filozofice, ştiinţifice, după cum există un roman al fanteziei — desprins din realitate — şi aruncat peste veacuri, într'o lume imaginată de autor.

Primul e viaţa. Al doilea e evadare într'o nouă viaţă.

Romanul viaţă e un îndemn. E biciuirea păstorului care-şi mână turma spre desăvârşire. Revoluţionează gândul, mintea, sufletul şi creează în masă, acea atmosferă de praf de puşcă. E deajuns un chibrit. Amintiţi-vă de romanele ruseşti şi franceze, înainte de revoluţiile respective.

Al doilea roman, am amintit că e o evadare într'o nouă viaţă. Este o dorinţă a autorului, născută dintr'o sensibilitate puternică. Nu poate să privească viaţa aşa cum este. O dispreţuieşte, sau dacă n'o dispreţuieşte o ignorează. O priveşte de ceva banal care nu merită să fie aşternută pe hârtie. Autorul vrea linişte. Nu vrea să pună umărul la carul omenesc. Poate nu-şi simte puterile, sau poate sensibilitatea lui e o piedică. Nu poate să sufere biciuirea aceasta crudă de viaţă, pentru o bucată de pâine. Nu poate să privească lacrimi, hohot falş de râs şi caraghioslâcul unei alcătuiri de oameni care se târâie şi rătăceşte în căutarea unui „ce" mântuitor.

Autorul a luat-o înainte. A depăşit-o, eliberându-se de haina realităţii. Ne-a părăsit ca o solie credincioasă în căutarea unui popas de odihnă, din drumul ce-l avem de făcut.

Acesta este romanul lui Ienea. Este o evadare într'o nouă viaţă. Este o anticipare şi o chemare pentru înălţimi ce nu se pot decât bănui. El ne surprinde prin îndrăsneala imaginaţiei, a căruia creaţie, autorul ne-o prezintă „ca o realitate". Romanul e o pură fantezie, proect imaginar. Ienea a înmănunchiat probleme biblice, ştiinţifice, filosofice, ca să atingă o lume spre desăvârşire.

Probleme de altfel cunoscute, desbătute în preocupările noastre intelectuale de astăzi şi care alcătuiesc domeniuri cucerite în mare parte, dar nerealizate din pricina banului. Şi dacă tehnic suntem întrucâtva avansaţi spiritualiceşte n'am înregistrat progresul din „Vitol". Romanul se clădeşte din fantezie îndrăsneaţă, alcătuind o lume nouă, cu o viaţă nouă: **Vitolul.**

Se ştie că biblia nu admite decât două raiuri. Primul, dela început, creat de Dumnezeu pentru Adam şi Eva şi apoi acea „împărăţie fără de sfârşit" dorită de eroii din Vitol. Incordarea lor ştiinţifică, stăruie să gă-

*) Rezumatul comunicării făcute în şedinţa intimă a Asociaţiei Scriitorilor Români din Banat „Altarul Cărţii" dela 14 Noembrie 1938.

sească mijloacele spre calea „desăvârşirii". Racheta şi sborul interplanetar. Dar nu au rezultat afirmativ. Sburătorii lor — Linu şi Taav — au ghinionul să-şi vadă racheta explodată, tocmai când ajunsese la destinaţie. Şi oare dece n'am putea vedea în Linú şi Taav, tocmai pe Adam şi Eva isgoniţi din Raiu?

Simbolic da.

Linú şi Taav pot fi luaţi ca Adam şi Eva, dar nu isgoniţi din raiu, ci trimişi pe pământ, ca să pună piatra fundamentală a unei civilizaţii, care va trebui să atingă, mâine, pe cea din Vitol...

Şi de aici Ienea evadează din Biblie care nu admite decât paradisul din trecut, pe care nu l-am meritat şi aceă **„împărăţie veşnică"** pe care o vom merita după ispăşirea pedepsei — pe pământ.

Universul este o mare de planete, populate sau nepopulate cu fiinţe, care au sau nu bucuria unei culturi şi civilizaţii. Dar fiecare plametă este izolată una de alta, datorită distanţei, datorită condiţiunilor de vieţuire cosmică şi a imposibilităţilor de locomoţiune dintre aceşti corpi cereşti.

Eroii din „Vitola" n'au ucis moartea. Civilizaţia şi cultura au înfrânt multe mizerii — s'au eliberat de mult din încleştarea atâtor imposibilităţi de manifestare. **Butonul** şi **Robotul** realizează totul **(pag. 83, 43, 157).**

Şi totuşi nu e o culme. Eroii din Vitol au alte preocupări, deşi am crede la început că pot fi mulţumiţi, ca bogătaşul din biblie: „Bea suflete şi mănâncă. că ai de toate". Inţelepciunea lor vede că aproape n'au realizat nimic Au aruncat lanţurile unei robii. S'au eliberat: după cum spune la pag. 87. S'au eliberat din progresul technicei. Pot privi liniştit înainte. Pâinea nu mai este o problemă. Preocupările ştiinţifice n'au încetat. Eroii din „Vitol" vor să creeze lumea Universală. In preocupările lor ştiinţifice (savantul Zait Ramun) sunt două probleme.

1. **Călătorii interplanetare** şi

2. **Colonizarea Universului.**

Omul să ucidă distanţa dintre plantele Universului. Să te plimbi prin Univers. Să vizitezi progresele civilizaţiei din cutare planetă. Oamenii în călătoriile lor interplanetare ar putea găsi o planetă nelocuită dar cu condiţiuni favorabile pentru viaţă şi atunci, printr'o voinţă decret, ar pleca mulţi să o colonizeze şi să îndeplinească în planetă o civilizaţie şi o cultură. Se naşte acum enigma: Există un început şi un sfârşit biblic? Sau ne însuşim teoria ondulaţiei Unilersale. Omenirea are scoborâri şi ridicări, fără să poată atinge vreodată „desăvârşirea". Ea năzuieşte numai. Ceeace e divin e viaţa. Viaţa arde în eternitate, fără să aibă puterea decât să ne lumineze un număr de ani. Că **Dumnezeu** a făcut omul din **lut** şi că i-a suflat **viaţa,** nu pare o poveste, de vreme ce nu admitem transformarea lutului. Nici romanul lui Ienea nu admite aceasta. Dimpotrivă e înverşunat împotriva acestei teorii. Omului din „Vitol" i s'au dat peocupări de înaltă ţinută morală şi înţeleaptă. Vrea să ne dovedească că pentru trup nu mai sunt preocupări. Trupul este un mijloc de trăire. Moartea nefiind învinsă, eroii din Vitol au în suflet umbra de amărăciune a arestatului. Când şi când sunt alunecări. (Ex. Linú îşi admiră cor-

pul şi sânii în oglindă). Alunecările sunt însă pe aceiaş linie de lumină: desăvârşirea. Linú nu-şi admiră corpul pătimaş. Este o admiraţie pentru armonia liniilor. Este o admiraţie pentru acea armonie, trupească care aduce frumuseţea şi naşte iubirea.

Şi acum a coborât pe Linú şi Taav pe pământ ca să înfăptuiască o civilizaţie şi o cultură asemănătoare cu cea din Vitol.

Ienea, în scrisul său, va rămâne pe pământ cu dânşii, ca să-i urmărească în lupta lor pentru desăvârşire? Sau în dorinţa de a merge până la **sfârşit „împărăţia veşnică"** îşi va părăsi eroii — deocamdată — dând mâna cu savantul Ramun, pentru desăvârşirea altei rachete şi realizarea dorinţelor din Vitol. Linú şi Taav vor fi regăsiţi, ajutaţi în opera lor şi primul pas spre colonizarea universului planetar va fi realizat.

Natural, gândul meu ar fi să rămână simbolic la Taav şi Linú. Pe pământ. In spuciumul zilnic omenesc, cu suflete care râvnesc spre acel ideal: desăvârşirea.

Amintiţi-vă de atâtea romane care ne-au lăsat atâtea emoţii estetice şi ne-au adus atâtea adevăruri pentru desăvârşire: Mizerabilii, Invierea, Crimă şi Pedeapsă, Pădurea Spânzuraţilor, Ion, etc.

Există şi o puternică emoţie estetică în romanul lui Ienea. Şi tocmai aici e marele său merit. Deşi acţiunea romanului e plasată pe înălţimea unui progres înregistrat de omenire, technica nu e o preocupare. Technica e un bun cucerit de omenirea lui Ienea. E o necesitate în construcţia romanului. E mediul în care se învârte butonul, televiziunea, robotul, aeroplanele. Superbele maşinării care s'au realizat şi au înlocuit mâna omului, sunt presărări în roman, ca nişte schele necesare construcţiei. Şi tocmai aici cred că e meritul incontestabil al lui Ienea. Deaceea eroii lui au atitudini şi activează pentru procurarea de plăceri numai spirituale. Călătoresc desenează, pictează, fac muzică, pun probleme de viitor şi uniformizaţi aşa cum sunt, n'au decât un singur ideal: perfecţiunea.

Eroii din Vitol duc o viaţă cu desăvârşire intelectualizată. Cultura şi civilizaţia au contribuit într'o măsură largă — formidabilă — la armonia între trup şi suflet. Le-a adus pacea, le-a nimicit ura, le-a dat alte perspective şi le-a uşurat viaţa. Le-a luat de pe suflet acea grije câinească pentru pâine. deaceea să nu ne mire faptul că vorbirea eroilor din Vitol, e atât de intelectualizată. E şi fatal. Prostia se exclude automat prin însăşi perfecţiunea în care trăesc. Când şi când eroii au isbucniri din legea trupească. Dar au altă coloratură, aduc ceva din frumosul înţelepciunei în care trăesc. Când Linú citeşte romanul din trecut „Paşi în iarbă" are o tresărire. Fata sedusă, prostituată, strivită de plăcerea trupească, îi aduce un fior. Aleargă la oglindă şi-şi admiră trupul, gândindu-se la Taav. N'o spune dece, dar se întrevede din atitudinea ei. Lupta se deschide în forma unei revolte. Cum a putut omenirea de atunci să nimicească sufletul şi trupul unei fete. Chiar însemnările lui Linú în caet sunt isbucnirile iubirei pentru Taav. Stilul este intelectualizat. Jocul de cuvinte, scapără scântei de iubire. Apogeul se atinge în discuţia avută, în popasul făcut pe podul care traversează Nivrada. pag. 232. Dar însăşi autorul îşi are meritul unui stil intelectualizat. A isbutit parcă să împrumute posibilităţile de exprimare, sau mai bine zis, obişnuinţa de exprimare a vremurilor, unde îşi plasează acţiunea. Stil muşcător, ironic, cu înţele-

suri, cu metafore, cu ocoliri, cu aţâţări de imaginaţie şi cu acel dispreţ, care de multe ori înlocueşte logica.

Trecutul pare a fi terenul prielnic de ironizat. De multeori stilul ia întorsături de biciuire şi totuşi pe ruinele unui trecut — aşa cum a fost — s'a clădit viitorul. Suntem nedrepţi. Sacrificiile atâtor strămoşi, cu renunţări, a asigurat fericirea Vitolului. Pe dealtă parte d-l Ienea pune în discuţie şi problema romanului cu idei-eroi, neîmpăcat fiind cu realizările de astăzi. Natural, la această problemă se adaugă şi multe altele, în legătură cu arta, estetica, stilul, etc. Momentan, ideile-eroi, s'au întrebuinţat cu destul succes în eseuri. Pentru roman, cred că-i problemă de viitor. Ienea însă a pus-o cu mult curaj, s'a folosit de dânsa cu tot succesul. Stilul l-a ajutat cu acea artă originală, în a procura emoţia estetică.

„Ard luminile 'n Vitol" e mirajul unui vis. E o evidentă afirmare pe linia romanului eseu şi un minunat refugiu, din partea autorului într'o lume închipuită. Realizările viitoare ne vor spune şi mai mult. Talentul său va putea urmări şi pe omul de astăzi, cu vremurile lui, către care cel puţin eu, îl chem.

Şi dacă totuşi nu va fi posibil, cred că desăvârşite eseuri, ne-ar putea da Ienea, într'o eventuală perocupare de viitor.

Il aşteptăm pe amândouă fronturi.

Gh. Atanasiu

Cuvinte despre Leon Şestov.

Prin Leon Şestov, decedat nu demult în Franţa, gândirea filosofică rusească pierde pe unul dintre cei mai tipici reprezentanţi ai săi. Gândirea lui Şestov este specific rusească, ea este o gândire ce se ataşează de obiect nu prin procedee discursiv-raţionale, ci prin intuiţii şi speculaţii. Dacă acest lucru este caracteristic pentru unii ruşi, pentru Şestov el este înainte de toate. Autorul **gândirii adogmatice,** Leon Şestov, face parte din acei filosofi care nu se pot opri la porţile cunoaşterii, care trec dincolo de ea, căutând să pătrundă ultima esenţă a existenţii. Deoarece, Şestov, constată şi susţine în aproape toate lucrările sale, lupta împotriva dogmatismului raţionalist, care încearcă să sondeze ultima taină a existenţii. Această taină nu poate fi pătrunsă de formele cunoaşterii raţionale. La sondarea acestei realităţi, poate păşi numai o altă sferă a cunoaşterii, care este adogmatică, vorbindu-ne cu totul de „o altă experienţă" cognitivă. In una din lucrările sale, întitulată atât de sugestiv: „Pe cântarul lui Iov", cu subtitlul „Pribegie prin suflete", filosoful rus ne arată tocmai această neputinţă a raţiunii de a pătrunde ultima taină a existenţii. Despre această taină ne vorbeşte Biblia — una dintre cele mai eterne cărţi — pe care nu o putem pătrunde şi înţelege, după concepţia lui

Şestov, dacă nu ne lepădăm de acele categorii logice, considerate drept singurele criterii universal valabile pentru o cunoaştere obiectivă, de care face uz cu exces de zel Ştiinţa, ca şi alte discipline practice raţionale. Şestov porneşte dela o intuiţie fundamentală, care dealtfel explică şi titlul lucrării sale: Problema lui Iov, este problema neputinţei de a cunoaşte Divinitatea şi destinul tragic al omului. Sensul acestui destin nu este dat în cunoaşterea formelor categoriale logice. Intreaga concepţie a lui Şestov asupra existenţii expusă în această lucrare ca şi în altele, într'o formă neaşteptat de paradoxală, constitue preocuparea de totdeauna a filosofului: tendinţa de a cunoaşte adevărul, sensul acestei vieţi, destinul dramatic al omului.

Originalitatea lui Şestov reiese tocmai din faptul că el păşeşte pe drumul celor care nu se opresc la formulările şi explicaţiile raţional-dogmatice, ci luptă împotriva dogmatismului atât ştiinţific cât şi metafizic, care opresc în egală măsură calea spre Absolut. Şestov este unul dintre filosofii ruşi, chinuiţi de cea mai nepotolită sete de Absolut. Intr'o altă lucrare a sa, întitulată: „Parmenid cel priponit", având subtitlu: „Despre sursele adevărurilor metafizice", — Şestov, deschide calea spre cunoaşterea Absolutului, luptând împotriva acelor adevăruri „universale" şi „necesare", decretate de dogmatismul ştiinţific şi metafizic, singurele piedici puse libertăţii spirituale a omului. In acest sens, Şestov se mişcă perfect pe linia misticismului rus, însetat de „ultimele" adevăruri, de cunoaştere „absolută" a tainelor existenţii. El se ridică împotriva raţionalismului antic şi modern, considerându-l prea limitat pentru a se putea împărtăşi cu „ultima esenţă a existenţei".

Gândirea filosofică a lui Şestov, este aceia care pentru prima dată ne vorbeşte despre noui posibilităţi de cunoaştere a existenţii, — şi aceasta în secolul modern, — despre dimensiuni şi sfere, care nu sunt date cunoaşterii raţional-dogmatice. Această concepţie rupe oarecum zăgazurile şi îngrădirile impuse cu atâta „precauţie" de raţionalismul criticist, deschide orizonturi şi perspective noui şi nebănuite, redându-i omului încrederea în sine însuşi, în posibilităţile sale cognoscibile iş prin aceasta, îi dă de bănuit despre fiinţa unei realităţi, a cărei existenţă nu poate fi „demonstrată", poate fi însă intuită prin dimensiuni sufleteşti ce n'au nimic comun cu acele categorii logice, cu care operează omul de ştiinţă sau teoreticianul cunoaşterii.

Şestov este un fenomen care a putut să apară numai ca o expresie a sufletului slav: cu acea tendinţă spre formele extreme şi neîmpăcate, spre paradox şi misticism. El este un singuratic, neîncadrându-se în nicio şcoală, fiind unul dintre cei mai răscolitori gânditori ai secolului.

Anatole Chircev

Aron Cotruș: MARIA DOAMNA, Poem

București

Același vers rupt ca dintr'o stâncă de bazalt, aceiaș rimă plină de noutate și cuvânt de neegalată cadență, ultimul poem al lui Aron Cotruș se plasează ca o încoronare a activității sale poetice.

Geniul lui Aron Cotruș apare acum ca o consecință firească, prea firească, în curgerea talentului său creator ajuns la maturitate deplină. Prin aceleași resurse și efecte sobre, Aron Cotruș dă o supremă dovadă de titanicul talent ce zace în el, când cântă cu o caldă delicatețe și serafică tristețe, pentru Doamna românimii. E o atât de duioasă înțelegere în magnifica închinare, încât cu adevărat, când minunatul vis cotrușian se termină:

> piramide de puști pân'la cer am înălțat
> pentru surâsul tău înghețat
> împărătească cu pasul încă fierbinte
> printre-ale noastre albe aduceri-aminte.

. . . simți că dincolo de cele ce se pot numi contigențe, există o imanentă legătură între spiritele mari. Și că această corespondență nu-și poate avea decât o trăire în forme din ce în ce mai neașteptate, mai depărtate de resursele muritorilor de rând.

Poemul maestrului Aron Cotruș nu este numai un pilon de exaltare patriotică ori numai o odă mortuară închinată unei Domnițe atât de iubite cum a fost Maria Regina, ci este însăși reverberarea durerii unui Neam, în fața vremelniciei unei vieți pământești atât de mari și atât de dragă lui...

Dacă timpurile și Istoria ar fi șitut că Domnița fermecată va veni odată pe meleagurile frământate cu sângele lui Decebal și al atâtor luptători, alcătuirile și-ar fi răsturnat înfățișarea din temelii, pentru ca sa o primească așa cum trebuia: — ca pe o splendoare a splendorilor imperiale... Câtă genialitate în această magistrală prețuire! Aron Cotruș o spune în versul lui minunat pe care ne temem să nu-l profanăm reproducându-l doar fragmentar. O spune nu avântat sau exaltat, ci sobru, cu o surprinzătoare noutate în gradația estetică a sentimentelor multiple ce-i deșteaptă în suflet plecarea cea de pe urmă a Impărătesei. Și această ajungere pe culmi îi dă din pară de foc și mituri ce se nasc pe nesimțite în urma Ei, un suprem privilegiu de a o cuprinde în proporți de zeitate pentru poveștile românimii viitoare. „Pașii fierbinți" ai Impărătesei au lăsat pârtii pe care Poporul Ei se perindă, stropind aducerile aminte cu lacrimi și imnuri de slavă. De dincolo de zăbranicul Eternității, majestuoasa Umbră Imperială, împlinește Poemul.

MIRCEA T. BANDU.

George Petcu: FATA MORGANA, Poezii

(Editura Librăriei Pavel Suru, Bucureşti)

Este îndeobşte cunoscut că faţă de intenţiunea de a te ocupa de cartea unui poet tânăr, se ridică o mie şi una de inconveniente şi greutăţi, cărora cu greu le poţi ţine piept. Mai ales când vrei să pari a fi pe deplin lămurit asupra totalităţii operei autorului şi asupra adevăratelor lui resurse de creaţie. Astfel că aprecierea ce eşti ţinut să o dai, va să ţină seamă de anumite îngrădiri impuse mai întâi de bunul simţ şi al doilea de însăşi această presupusă tinereţe a poetului. Rezervele formulate în felul acesta privesc unele consideraţiuni de ordin mai general, care în cazul de faţă se leagă exclusiv de poet şi cari se opresc în câteva unităţi estetice, aproape didactice, asupra cărora nu este cazul să ne oprim; mai ales presupunând că recenzia de faţă ar putea fi citită şi de altcineva decât de autor. Deaceea arătând ce vedem bine şi ce vedem rău în poezia lui George Petcu, credem că nu numai îi facem un prietenesc serviciu dar că vom reuşi să deşteptăm interesul general pentru acest nume nou...

Trebue să admitem dela început că poezia lui George Petcu, judecată după acest unic volum, duce cu sine multă-multă tinereţe, o drămuire avântată de cuvinte şi îndrăzneţe metafore, o căutare în sine fără reguli, fără numire; într'un cuvânt: **o etapă de drum.** Şi ducându-ne la amănunt, credem că nu facem rău căutând o apreciere mai aspră acelei împerechieri stranii de cuvinte care lasă cu greu să se înţeleagă semnificaţia lor interioară. Exemple sunt destule. Credem că este suficient unul:

„Corole de luceferi mureau în dans floral!
Adolescentu'n togă de umbre, lilial,
Când nu ştii... carnea plânge, sau ard nămoluri grele
Vibra prelung în seara cu magice inele"...

. . . unde noi nu găsim nici simbol nici unitate, nu găsim decât minunate jocuri de cuvinte, metafore dacă vreţi, prinse hibrid una de alta, fără nici o aderenţă organică între ele. Desprindem de aci şi din cele ce abundă volumul, că poezia lui George Petcu nu poate fi altceva — presupunând ca reală onestitatea autorului — decât o căutare a unei forme oarecari, turnate în ritm şi rimă. In care timp fondul inspiraţiei nu mulţumeşte rezultanta acestei căutări şi între noi fie vorba, nu ne mulţumeşte nici pe noi. Poetul nu şi-a găsit încă potecuţa care îl va duce desigur la exteriorizarea creatoare a frământărilor lui. Lirismul fără zăgaz şi fără reglementări pe care îl găsim în versurile lui, nu dovedeşte decât că ceiace spunem este adevărat. Citiţi acea parte din ciclul „Fata Morgana" pe care poetul o botează mistic **„Singur la ceas străveziu"** şi veţi avea cel mai real tablou al unui suflet în care se învălmăşesc idei, crâmpeie de viaţă, simboluri, ţâşniri de durere (caracteristice tinereţii)

fără însă a lua forma unei forţe atractive pentru o mentalitate neutrală. Nu aceasta este poezia bună... Dar atunci când eşti furat de formă şi de plasticitatea cuvintelor în sine, şi când momentele creative îţi sunt chinuite de fonduri stranii, desigur că este firesc să treci ca perfecte împerechieri curioase de cuvinte, cari nu se pot scuza nici prin căutarea metaforei:

Pentru cenuşa naltă a stelelor căzute
In prohodiri nocturne de mirişti plânse'n lună,
Când toamna-şi mână fumul şi ierburile sună
Intru lumina lină a orelor durute;

Cum vor fi aceste **ore durute,** poetul nu reuşeşte să ne spună dar ne ocazionează precizări ca mai sus. Asemenea acestei strofe se găsesc multe în volumul lui George Petcu, care ca metodă de rezolvare cât şi ca inspiraţie, uneori, aduce multă originalitate, dar tot atâta neinteligibil pentru calmul unui cititor de cele mai adesea ori blazat.

Dacă am arătat până unde se întinde imperfecţiunea poeziei lui George Petcu, nu însemnează că ne-am siutat din capul locului pe o poziţie de negaţie. Poezia lui George Petcu are şi părţi bune cari trebuesc cu orice preţ scoase la iveală şi indicate ca atare şi aceasta cu atât mai mult cu cât defectele ei nu au darul de a se pierde în întregul plachetei. De aceea, personal ne oprim asupra poeziei **„Noapte de vară",** cu un subiect de inspiraţie care ne este drag. Clădită pe o versificaţie descriptivă, are doar micul defect că trădează evident greutatea ce a patronat elaborarea celui de al patrulea vers al fiecărei strofe. Sunt greutăţi cari i dau ocazia lui George Petcu să se sacrifice pe nesimţite doar perfecţiunii rimei şi atât. Pentru frumuseţea ei de pictură, o dăm în întregime:

Cădeau pe câmp ciorchinii amurgurilor clare
Şi turmele 'nserării mugeau prelung în baltă
Când din afundul lumii creştea o noapte naltă,
Cu paltinu'nstelării, în braţele amare

Ce vinuri vechi din crama tristeţilor, atunci,
Cădelniţau arome sub bolta grea de vară,
De se lăsa albastră, rodirea peste ţară,
Şi tremurau nostalgic luceferii prin lunci?

Tăcerile fertile de'mpotmolire brună **(? N. R.)**
Svâcneau aprins în seva porumburilor crude...
Bătea un vânt de noapte, prin ierburile ude
Şi-un nechezat sălbatec suia cu stepa'n lună...

Privită în întregul ei, realizarea de mai sus e o capo d'operă de elaboraţie, pe lângă faptul că stabileşte conturul precis al unei idei de bază care primeşte o rezolvare pe care o socotim fericită. Ca şi în **„Noaptea**

Bobotezei" dealtfel, care deşi nu atât de bună, cuprinde totuşi această strofă de antologie:

„Păsări obosite cădeau lin la fereastră,
Timpul se făcuse melc în seara albastră,
Cerurile erau aşa de aproape, aşa de aproape,
Duhul Sfânt a umblat toată noaptea pe ape"...

Dacă mai multe din strofele lui George Petcu nu au o rezonanţă unitară fiecare închizând în ea o semnificaţie înrudită cu a celorlalte, am găsit totuşi în versul său o muzicalitate rară şi un real talent în intuirea ritmului, ceiace desigur pentru un poet tânăr cum e dânsul, cu o dezvoltată trăire interioară, constitue un mare avantaj, în faţa unei opere pe care de abia de aci încolo va căuta să o desăvârşească printr'un laborios proces de creaţie. Nu uităm nici decenţa precum şi delicateţea de care face uz, în exprimarea gândurilor pe cari unii potrivitori de cuvinte le socotesc drept ocaziuni de abolire a bunului simţ. Şi citâm:

Pentru tristeţea cărnii, de agonice palori,
Când ţipă'n pulpi, amiaza, grădinilor de rodii
La ceasul pur de ample, neîntinate zodii,
Ruga-mă-voi în umbra albastrelor viori.

(Deşi nu vedem de ce ar fi viorile albastre! Viorelele, eventual, ar mai putea fi...) Aceiaş atitudine de perfect bun simţ am mai întâlnit-o la alt poet bănăţan, la Grigore Bugărin care excelează în atenuarea unor efecte smulse nemijlocit din matriţa proaspătă a poeziei poporane, ceiace desigur este mai greu şi despre care nu este cazul să vorbim aci mai pe larg...

In concluzie, **„Fata Morgana"** d-lui George Petcu este cu adevărat mijirea tremurătoare a unui talent, mijire deocamdată timidă, care ar putea să dispară definitiv dar care tot aşa poate destrăma ceata, arătându-ne plin de puternicie, un trăitor profil de creator...

Felicităm Editura bănăţeanului Pavel Suru, care a avut curajul şi delicateţea de a deschide drumurile aprecierilor generale lui George Petcu.

MIRCEA T. BANDU.

PAGINI LITERARE, An. V, Sept.—Oct. 1938, Nr. 9—10. Ultimul număr al merituoasei reviste dela Turda, ne aduce ca de obiceiu un material bogat şi ales, datorit colaboratorilor săi neobosiţi, menţinându-se la acelaş nivel de înaltă spiritualitate ce se degajează din paginele ei. Dintre colaboratorii acestui Nr. menţionăm pe: Mihai Beniuc, Romulus Demetrescu, Zevedeiu Barbu, Teodor Murăşanu, Grigore Popa, Vasile Rusu, etc. Versuri bune semnează M. Beniuc şi T. Murăşanu. Citâm câteva versuri din poezia: „Şi-aşa-i bine!" a lui M. Beniuc, a cărui volum de poezii „Cântece de pierzanie", apărut nu demult în edit. Miron Neagu-Sighişoara, l-a consacrat definitiv printre rândurile poeţilor tinerii generaţii:

De nimeni nu mă recunoaşte
De toţi mă scuipă şi mă 'njură
Şi-aşa-i bine!
De ce-am cântat în tău de broaşte
Ce horcăe bolnav de ură?

Şi dac' asvârl în mine pietri
Şi-mi pun cununi de spini pe frunte,
Şi-aşa-i bine!
De ce-am aprins cenuşa vetrii,
De ce le-am predicat pe munte?

❖

Deasemenea, revelăm frumoasele versuri a lui T. Murăşanu, din poezia Toamna care, după cum foarte bine observă d-l Romulus Demetrescu, constitue tema de predilecţie a poetului: „cântarea frumuseţii plină de tainică ademenire a naturii":

— . . . . . .
S'a profilat pe dealuri talia Toamnei,
Făptura-i de aburi printre brânduşi
Răzbate prin ceţuri cu mireasmă de nea...
— Vai cum mă duruşi,
Tot una-i, fii tare, inima mea!
. . . . . .

Intr'un studiu bine pus la punct, cunoscutul critic literar, Romulus Demetrescu, comentează poezia lui Teodor Murăşanu, arătând autenticitatea creaţiei acestuia. Nu este pentru prima dată când ne întâlnim cu serioasa critică literară a d-lui R. Demetrescu, făcută într'un spirit de înaltă pătrundere şi justă apreciere a producţiilor pe care le discută.

In acelaş număr, d-l Zevedeiu Barbu, semnează un substanţial eseu intitulat: „Rânduri pentru idee", în care ia atitudine personală faţă de filosofia existenţială, ce se pare, începe şi la noi să fie preocuparea de toate zilele. Eseul d-lui Barbu este scris într'o ţinută de adâncă înţelegere a problemei, constituind totodată o răscolitoare pledoarie pentru Idee. D-l Barbu face parte dintre puţinii noştri tineri eseişti, a cărui scris substanţial aduce în centrul preocupărilor spirituale probleme ce se impun prin actualitatea lor, care însă totdeauna sunt tratate pe un teren propriu concepţiei d-sale.

Versuri mai semnează A. Marin, iar proză — V. Rusu. Cronici semmnează Grigore Popa, Romulus Demetrescu, prezentând poezia lui Mihai Beniuc din volumul mai sus amintit: Nic. N. Munteanu, T. Murăşanu, şi alţii. In general, Pagini Literare, — atât prin numărul de faţă cât şi prin celelalte — face parte din puţinele noastre reviste ce se bucură de un stil şi atmosferă spirituală proprie, grupând în jurul său colaboratori de elită a intelectualităţii ardelene, cu aceleaşi preocupări spirituale, lucru care dealtfel constitue şi un merit al conducătorilor revistei, care sunt oameni de suflet şi tragere de inimă pentru acele preocupări, care mai ales în ziua de astăzi sunt priviţe cu desinteres.

A. Ch.

O. Briese de Grigore V. Coban. — Pe d. Grigore V. Coban îl cunoaştem din paginile „Luceafărului" de pe vremea când Astra încă nu preluase această revistă. D. Aurel Cosma crezuse de bine să adune în paginele revistei sale colaboratori din toate colţurile ţării, să înfăţişeze problemele sub complecta lor diversitate şi din toate domeniile de manifestare spirituală. Aşa se face că d. G. V. Coban ne ţinea la curent cu mişcarea artistică a Iaşului şi de atunci cunoaştem calităţile d-sale de cronicar plastic. Dar cronicarul nostru nu şi-a limitat aceste calităţi numai la înregistrarea şi lămurirea evenimentelor artistice, ci şi-a luat o sarcină mult mai grea. Acea de a ne prezenta activitatea artiştilor noştri în plachete monografice.

Este atât de rar în lumea tiparului nostru acest gen de carte, încât apariţia lucrării d-lui Coban ne face o surpriză plăcută şi în acelaş timp ne îndeamnă spre o întemeiată admiraţie a curajului d-sale. Căci a scrie monografia unui artist, înseamnă a-ţi vedea cartea acoperită de colbul vremii în rafturile librăriilor. Totuşi curajul acesta trebue să-l aibă cineva. Trebuie să existe şi acei oameni cari trecând eroic peste toate riscurile, să pună în valoare calităţile artiştilor plastici, să facă marelui public cunoscute aceste calităţi şi în acelaş timp să contribuie la înpintenirea gustului artistic al societăţii noastre, nu prea ahtiată după frumos.

Iată că, cu această credinţă imperativă am lămurit în ce constă valoarea lucrării d-lui G. V. Coban.

Cartea d-lui Grigore V. Coban, care ne înfăţişează activitatea de un sfert de veac a cunoscutului pictor Briese, a apărut recent la Iaşi.

St. Gomboşiu

„Brazde Bănăţene" — arhive culturale, istorice, literare şi artistice. — Director Caius Pascu, Timişoara. A. I. No. 1—2, Nov.-Dec. 1938.

Scoaterea unei reviste noui este un act aproape temerar în zilele noastre. D-l Pr. Caius Pascu a avut curajul acesta. Primul număr ne aduce contribuţia d-lor Şt. Gomboşiu, Gruia Florouţiu, C. Miu-Lerca, Gh. Atanasiu, Pr. C. Pascu, etc.

„Litera" — Director Fane George Pajişte. — Arad. Anul 1. No. 2 Noemvrie 1938.

O numeroasă colaborare, din Arad şi din alte părţi contribue să facă atrăgătoare noua revistă arădană. Remarcăm articolul d-lui Eugen Victor Popa: „Romanul social românesc".

Ilie Ivănuş: „Uliţa pustiului" — nuvele. Un tânăr meseriaş se simte ars de focul sacru. Trecând peste piedicile ce păreau insurmontabile — lipsa unei culturi temeinice, a mijloacelor materiale — tipăreşte o carte, din puteri proprii şi o oferă cititorului. Luaţi şi citiţi, le spune „cartea aceasta e scrisă cu sânge"!

Patetismul acesta va suna poate fals acelora cari nu cunosc tânărul cu ochii în febră, care se numeşte Ilie Ivănuş, dar şi ei vor fi cuceriţi de povestitorul care se revelează în paginile mediocru tipărite, pline de

greşeli, ale volumaşului. Notările autobiografice se contopesc cu povestirile auzite şi cu cele imaginate, într'o limbă simplă, expresivă. Eroii sunt oameni, cari suferă, fraţi cu autorul, acelaş îndemn neînţeles îi împinge şi pe ei să schimbe mereu orizontul lor.

O carte de citit, un autor de urmărit.

N. IVAN.

Revista Institutului Social Banat-Crişana, anul VI. No. 24, 1938. In condiţiuni tehnice invidiate de aproape toate celelalte reviste din provincie, aduce articole robuste tratând probleme pe cât de importante pe atât de complecte.

D. Inginer Dr. Cornel Micloşi are un studiu despre electrificarea rurală a Banatului cu date concrete şi deviz; **d. prof. N. Tomici** aduce lucruri noui despre cele opt districte valachice; **d-l Dr. C. Grofşoreanu** tratează pe larg şi aprofundat problema minorităţilor şi reglementarea ei în decursul istoriei şi în lumina „statutului minorităţilor" de recentă dată; **d. Ion D. Ungureanu** lămureşte necesitatea orientării profesionale; **d. Inv. Gh. Boran** are detalii preţioase în privinţa râmătorilor din Igriş şi a societăţii pentru simultaneizarea lor; **d-na Ana Percea** publică un proect pentru înfiinţarea unui centru de ocrotire a femeii; pe aceiaşi temă scrie **d. N. I. Fişer.**

Insemnările foarte bogate şi interesante le semnează neobositul Grf. (Dr C. Grofşoreanu) mai ales, Dr. Emil Botiş, Paul Cocârlan, Mia Marian, Prof. N. Ursu şi V. Nedela. Remarcăm deasemenea noua subsecţie a Institutului: **„Gospodărie Casnică"** sub conducerea d-nei **Elena Dr. Secoşan.**

„Luminătorul" vechea şi reuitata gazetă bănăţeană redactată între 1880—1894 de Pavel Rotariu, va fi reactualizat din dorinţa excelenţei sale d-lui Rezident Regal Alexandru Marta.

Despărţământul bănăţean al Astrei în acţiunea sa de culturalizarea satelor îşi va avea astfel gazeta sa săptămânală scrisă pe înţelesul şi folosul tuturora, cu sfaturi practice date de oameni competenţi, ingineri, agronomi, medici, avocaţi, profesori, etc.

Redactorul gazetei **„Luminătorul"** este d-l avocat **Aurel Bugariu,** conferenţiarul Astrei Bănăţene.

A APĂRUT IN EDITURA
ASTREI BĂNĂȚENE:

1. **C. Stoicănescu:** Revoluția lui Horia.
2. **Mia Cerna:** Inel Irinel și Domnița Iconița, Povești I.
3. **Mia Cerna:** Galbănul Impărat — Povești II.
4. **Dr. Ilie Gropșianu:** Vicențiu Babeș.

Fiecare volum Lei 30·— Comenzile se fac pe adresa Regionalei.

ABONAMENTE:

Pentru particulari	150 Lei
Pentru cercuri culturale și școli primare .	150 „
Pentru despărțăminte și școli secundare .	300 „
Autorități, instituții	500 „
Abonament de sprijin	1000 „

Adresa Redacției și Administrației:

Timișoara I., Bulev. C. Diaconovici-Loga No. 1.

Prețul Lei 15·—